

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

16. (126.) évfolyam, 6. szám

Megjelent: 2021. december

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:

Pomázi Gyula

Felelős szerkesztő:

Girmann Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Tördelőszerkesztő:

Mányoki Anna

Szerkesztőség:

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1054 Budapest, Zoltán u. 6.

Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415

E-mail: szerkesztoseg@hipo.gov.hu

Telefon: 06 1 474 5767

www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,
a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06 1 767 8262 számon,

levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft

Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2021/6

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

*Dr. Baticz Csaba, Girmann Zsuzsanna, Gyetvainé Virág Dóra,
dr. Lábady Péter, dr. Legeza Dénes, dr. Mikló Katalin,
dr. Tótháti Márta, dr. Zábori Zoltán*

16. (126.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

16. (126.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

2021. december

Béres Evelin Erzsébet

**A mobilapplikáció és ami mögötte van – az applikációkhoz kapcsolódó
szellemitulajdon-jogok – I. rész**

Dr. Baranyi Róbert

De ki őrzi az őrzőket? A CDSM-irányelv szűrési mechanizmusa és a véleményszabadság

Ferge Zsigmond

**A művek nyilvánossághoz közvetítésének újabb kérdése az Európai Bíróság
VG Bild-Kunst kontra Stiftung Preußischer Kulturbesitz-ügyben hozott ítélete kapcsán**

Dr. Palágyi Tivadar

Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről

Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből

Könyv- és folyóiratszemle

Summaries

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeiket, alcímeiket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, szerkesztoseg@hipo.gov.hu, tel.: 06 1 474 5767.

TARTALOM

A mobilapplikáció és ami mögötte van – az applikációkhoz kapcsolódó szellemi tulajdon-jogok – I. rész	
BÉRES EVELIN ERZSÉBET	7
De ki őrzi az őrzőket? A CDSM-irányelv szűrési mechanizmusa és a vélemény szabadság	
DR. BARANYI RÓBERT	32
A művek nyilvánosságához közvetítésének újabb kérdése az Európai Bíróság VG Bild-Kunst kontra Stiftung Preussischer Kulturbesitz-ügyben hozott ítélete kapcsán	
FERGE ZSIGMOND	65
Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	
DR. PALÁGYI TIVADAR	81
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből	124
– SZJSZT-17/2018 – Számítógépi programalkotás jogi védelme	124
– SZJSZT-15/2018 – Irodalmi művek jogsértő felhasználása	135
Könyv- és folyóiratszemle	143
– Ivo Gagliuffi Piercechi: <i>A szellemi tulajdoni világának irányjelzői 2020-ban, avagy hogyan vezet minden út Kínába a védjegyek, az ipari minták és a kreatív ipar területén</i> (Dr. Palágyi Tivadar)	143
– Dr. Andreas von Bonin, Amaryllis Müller, Thomas McGrath, Tuna Tanik és Eugene McQuaid: <i>Az Európai Bizottság közlése a dolgok internetével kapcsolatos ágazati vizsgálat előzetes eredményeit</i> (Dr. Palágyi Tivadar)	148
– Marie Seong-Hak Kim (szerk.) <i>The Spirit of Korean Law: Korean Legal History in Context</i> (A kelet-ázsiai térség történelme és fejlődése által áthatott koreai jog máig élő szelleme) (Timár Adrienn)	152
– Dean Burnett: <i>A boldog agy – A boldogság eredetének és értelmének tudománya</i> (Dr. Osman Péter)	164
– Niall Ferguson: <i>A tér és a torony. Hálózatok, hierarchiák és harc a globális hatalomért</i> (Dr. Osman Péter)	176
Summaries	187

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

Mobile application and what behind is – IP rights related to the applications – Part I	
EVELIN ERZSÉBET BÉRES	7
But who guards the guards? The filtering mechanism of the CDSM directive and the freedom of opinion	
DR RÓBERT BARANYI	32
The latest issue of communication works to the public in light of the judgement of the European Court of Justice in the case VG Bild-Kunst versus Stiftung Preußischer Kulturbesitz	
ZSIGMOND FERGE	65
News in the field of industrial property protection abroad	
DR TIVADAR PALÁGYI	81
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright	124
Review of books and periodicals	143
Summaries	187

CONTENT

L'application mobile et ce qu'il y a derrière – les droits de propriété intellectuelle liés aux applications – Partie I	
EVELIN ERZSÉBET BÉRES	7
Mais qui garde les gardiens? Le mécanisme de filtrage de la directive CDSM et la liberté d'expression	
DR RÓBERT BARANYI	32
La question actuelle de la communication des oeuvres au public en ce qui concerne le jugement de la Cour européenne rendu dans le cas VG Bild-Kunst contre Stiftung Preußischer Kulturbesitz	
ZSIGMOND FERGE	65
Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	
DR TIVADAR PALÁGYI	81
Avis d'expert choisis du corps des experts en droits d'auteur	124
Revue des livres et périodiques	143
Summaries	187

INHALT

Die mobile Applikation und was dahinter steckt – die mit den Applikationen in Beziehung stehenden Rechte des geistigen Eigentums – Teil I EVELIN ERZSÉBET BÉRES	7
Aber wer bewacht die Bewacher? Der Filtermechanismus der Rechtlinie CDSM und die Meinungsfreiheit DR. RÓBERT BARANYI	32
Die aktuelle Frage der öffentlichen Wiedergabe der Werke in Bezug auf das Verurteil des Europäischen Gerichtshofs im Fall VG Bild-Kunst vs Stiftung Preußischer Kulturbesitz ZSIGMOND FERGE	65
Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland DR. PALÁGYI TIVADAR	81
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht	
Übersicht von Büchern und Zeitschriften	143
Summaries	187

Béres Evelin Erzsébet

A MOBILAPPLIKÁCIÓ ÉS AMI MÖGÖTTE VAN – AZ APPLIKÁCIÓKHOZ KAPCSOLÓDÓ SZELLEMITULAJDON-JOGOK I. RÉSZ^{*}

*“Picasso had a saying – ‘good artists copy; great artists steal’ – and we have always been
shameless about stealing great ideas”¹*
Steve Jobs

1. BEVEZETÉS

Ki gondolta volna, hogy a mára már széles körben elterjedt okostelefonok elődje, az IBM Simon Personal Communicator 1994 augusztusában vált elérhetővé a nagyközönség számára?² Az érintőképernyős készülék az első olyan eszköz volt, ami vegyítette a mobiltelefon és a PDA³ funkcióit, azaz nemcsak beépített alkalmazásokkal rendelkezett, mint a számológép vagy notepad, hanem harmadik felek alkalmazásainak letöltésére is lehetőséget nyújtott. Az eszköz sajnos tisztavirág-életűnek bizonyult,⁴ azonban mégis az első okostelefonként hivatkozhatunk rá – egyértelműen megelőzte korát, a vesztét is talán pont ez okozta. „Időről időre, azonban jön egy forradalmi termék, ami mindent megváltoztat”,⁵ és meg is változtatott: ez volt az iPhone. A készülék bemutatását követő évben⁶ elstartolt az App Store, ami robbanásszerű növekedést hozott az alkalmazásfejlesztés területén, később utat nyitva a külső fejlesztők számára, hogy a platformon elérhetővé tegyék applikációikat. Az App Store hul-

^{*} A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala felsőfokú iparjogvédelmi tanfolyamán folytatott tanulmányok keretében készített szakdolgozat szerkesztett változata.

¹ Steve Jobs 1996-os elhíresült mondata. L.: <https://www.cnet.com/news/what-steve-jobs-really-meant-when-he-said-good-artists-copy-great-artists-steal/> (2021. április 24.).

² L.: <https://www.bbc.com/news/technology-28802053> (2021. április 24.).

³ Personal Digital Assistant rövidítése.

⁴ Simon lived fast and died young írta a Time, ugyanis mindössze hat hónapig volt piacon a termék, körülbelül 50 ezer darabot adtak el belőle, ára pedig kb. 900 USD körül mozgott, szerződéses konstrukciótól függően. L.: <https://time.com/3137005/first-smartphone-ibm-simon/> (2021. augusztus 13.).

⁵ „Every once in a while, a revolutionary product comes along that changes everything” Steve Jobs beszédében hangzott el, a Macworldben 2007. január 9-én. L.: <https://www.businessinsider.com/watch-steve-jobs-unveiled-first-iphone-10-years-ago-legendary-keynote-speech-macworld-2017-1#every-once-in-a-while-a-revolutionary-product-comes-along-that-changes-everything-the-executive-said-apples-been-very-fortunate-its-been-able-to-introduce-a-few-of-these-into-the-world-2> (2021. április 24.).

⁶ 2007. január 9-én Steve Jobs, az Apple Inc. vezérigazgatója bemutatta az iPhone-t, ami 2007. június 29-én vált a nagyközönség számára is elérhetővé, 2007 novemberére pedig már 1,4 millió darabot adtak el, ára memóriától függően 500-600 USD között mozgott. L.: <https://www.history.com/this-day-in-history/steve-jobs-debuts-the-iphone> (2021. április 24.).

lámaikat más tartalomszolgáltatók is meglovagolták,⁷ mára pedig a mobiltelefonos applikációk, alkalmazások piaca gigantikus fejlődésen ment keresztül: a leggyorsabban növekvő és leginkább jövedelmező iparágak egyikévé vált. Az elérhető applikációk számát tekintve 2020 negyedik negyedévében a Google Play platformon mintegy 3,14 millió,⁸ míg az App Store-on mintegy 2,09 millió alkalmazás volt elérhető,⁹ havi átlagban pedig több ezer új alkalmazás jelenik meg.¹⁰

A kiélezett versenyben az igazi sikerhez nem elég pusztán egy jó ötlet, hanem tudatos szellemi tulajdon-jogi (IP) stratégiára is szükség van az applikáció versenyképességének megőrzése és a versenytársaktól való megóvása érdekében. Az applikációfejlesztők és az applikációk jogosultjai számára így nem elhanyagolható, hogy alkalmazásaikhoz kapcsolódó szellemi termékeiket megfelelő jogi védelemben részesítsék – többek között az IP eszközrendszerével. Az applikációk igen sokrétűek, az azokon fennálló IP-jogok és a védelmüket szolgáló szellemi tulajdon-védelmi eszközök is sokfélék lehetnek, melyek létezhetnek egymás mellett és egymást kiegészítve is. Az, hogy egy adott applikációhoz milyen oltalmi formák kapcsolódhatnak, nagyban függ magától az applikációtól, annak specifikációjától. A tényleges IP-stratégiát így minden esetben az alkalmazás egyedi igényeihez szükséges igazítani. A jelen írás célja annak áttekintése, hogy a mobiltelefonos applikációkhoz milyen IP-jogi oltalom kapcsolódhat, és az applikációk milyen szellemi tulajdon-védelmi eszközökkel védelmezhetők, fókuszálva elsődlegesen a hazai és európai uniós szabályozási környezetre, gyakorlatra, nem megelégedkezve a nemzetközi kitekintéssel sem.

2. A MOBILTELEFONOS APPLIKÁCIÓK TÉRNYERÉSE

Steve Jobs „*The Future Isn't What It Used To Be*” című 1983-as beszédében már a mai alkalmazásáruházak működési alapelveit vizionálta, azokat rádióállomásokhoz hasonlítva; kifejtette, hogy a szoftverek esetében is olyan platformra van szükség, ami lehetővé teszi a felhasználók számára, hogy betekintést nyerjenek a letölteni kívánt tartalomba a vásárlást megelőzően, mint ahogy teszik azt a rádióállomások a zeneszámokkal.¹¹ Steve Jobs víziója mintegy huszonöt évvel később az internetalapú applikációk és alkalmazásáruházak

⁷ A Google Play, korábbi nevén Android Market 2008-ban indult. L.: <https://www.androidauthority.com/android-market-google-play-history-754989/> és <https://www.bloomberg.com/news/articles/2009-02-12/android-market-to-debut-paid-app> (2021. április 24.).

⁸ A platformokon elérhető mobilapplikációk pontos száma eltéréseket mutathat.

⁹ L.: <https://www.statista.com/statistics/276623/number-of-apps-available-in-leading-app-stores/> (2021. április 24.).

¹⁰ L.: <https://www.statista.com/statistics/1020964/apple-app-store-app-releases-worldwide/> (2021. április 24.).

¹¹ „Well we'll give you 30 seconds of this program for free, or we'll give you 5 screenshots, or we'll let you play with it for a day. And if you want to buy it, just type in your VISA number and you got it. I don't know how we're going to do it, but we need a radio station.” Steve Jobs beszéde, 1983. L.: <https://www.engadget.com/2013-11-14-in-rare-1983-speech-steve-jobs-alluded-to-the-ipad-siri-the-a.html> (2021. április 24.).

megjelenésével valósággá vált. A mobiltelefonos applikációk, alkalmazások leegyszerűsítve a mobiltelefonunkon futó programok, kezdetben csak számológép, ébresztőóra, aztán a 2000-es években már internetalapú applikációk formájában.¹² A mobilapplikációk igen sokfélék lehetnek mind a mögöttük álló technológia, mind pedig az alkalmazási területük szempontjából. Talán pont ez az oka annak, hogy a szektor csúcsebességgel képes fejlődni, hiszen szinte minden egyes vállalkozás megtalálhatja az erőforrásainak megfelelő fejlesztési módszert, valamint azt a területet, ahová be szeretne törni.

Alapvetően natív, web és hibrid applikációkat különböztethetünk meg. A natív applikációk lényegében egyetlen specifikus platformra vagy egyetlen mobileszköz operációs rendszeréhez készültek, melyek között nincs átjárhatóság – tehát egy Androidra fejlesztett alkalmazás nem futtatható Windows vagy iOS környezetben. A natív applikációk előnye a felhasználói élmény optimalizálása, valamint a gyorsabb és megbízhatóbb működés.¹³ Mivel a natív alkalmazások közvetlenül csatlakoznak az eszköz hardveréhez, számos eszköz-funkcióval való jobb együttműködést is lehetővé tesznek. A natív alkalmazások hátránya azonban pont abban rejlik, hogy amennyiben más platformra is elérhetővé szeretnék tenni azokat, akkor a fejlesztési erőfeszítéseket többszörözni szükséges, ez pedig a fejlesztési költségek növekedésével jár. A webapplikációk a natív alkalmazásokkal szemben bármilyen mobileszközön vagy operációs rendszeren működnek, mivel azok lényegében az eszközön található böngészőn keresztül érhetők el. Nem önálló alkalmazások a tekintetben, hogy valójában a célzott webhelyre irányítják a felhasználókat, tehát ha „telepítünk” egy webalkalmazást, az lényegében könyvjelzővel látja el az oldal URL-jét a készülékünkön.¹⁴ A webalkalmazások előnye, hogy átjárhatóságot tesznek lehetővé a platformok között, ezáltal megspórolható az adaptációs költség; hátránya, hogy ki vannak téve a böngészők közötti különbségeknek, illetve a webapplikációk főszabály szerint nem tölthetők le az alkalmazás-áruházakból. Ezen a ponton érdemes említést tenni a progresszív webalkalmazásokról, melyek olyan webalkalmazások, amik natív mobilalkalmazás látszatát keltik, de inkább tekinthetők egy felokosított weboldallal, többletfunkciókkal.¹⁵ Előnyük, hogy az alkalmazás-áruházakból letölthetők, bár alapvetően webalkalmazások.¹⁶ A natív és webes applikációk előnyeit és persze hátrányait is kombinálják a hibrid alkalmazások, melyek ugyanúgy

¹² Md. Rashedul Islam, Md. Rofiqul Islam, Tohidul Arafin Mazumber: Mobile Application and Its Global Impact, International Journal of Engineering & Technology IJET-IJENS, 10. évf. 6. sz., 2010, p. 104–107, L.: https://www.researchgate.net/publication/308022297_Mobile_application_and_its_global_impact (2021. április 24.).

¹³ L.: <https://clevertap.com/blog/types-of-mobile-apps/> (2021. április 24.).

¹⁴ L.: <https://sagaratechnology.medium.com/mobile-apps-vs-web-apps-which-is-the-better-option-868106c88730> (2021. április 24.).

¹⁵ L.: <https://clevertap.com/blog/progressive-web-apps/> (2021. április 24.).

¹⁶ Ez kétségtelenül lépéselőnyt jelent, ugyanis több statisztika is kimutatta, hogy a felhasználók közel fele valamelyik alkalmazás-áruházon keresztül talál rá az applikációkra, és onnan is tölti le őket. A progresszív alkalmazások közzétehető az alkalmazás-áruházakban: iOS App Store, Google Play vagy Windows Store.

telepíthetők az eszközre, mint a natív applikációk, azonban a webböngészőn keresztül vagy a felhőben futnak – ezzel pedig a webalkalmazásokhoz hasonlóan átjárhatóságot biztosítanak a platformok között, ezáltal optimalizálhatók a fejlesztési költségek; ilyen például a Facebook, valamint a legtöbb tartalomszolgáltató applikáció is.

Az elmúlt években az applikációk területére is betört a kiterjesztett valóság (AR) és a virtuális valóság (VR) alkalmazása, hatalmas népszerűsége szert téve. Az AR-alapú Pokémon Go 2016-ban óriási sikert aratott, míg például 2019-ben a Google Maps bővült AR-funkcióval. A mesterséges intelligencia térhódításával pedig már egyre több applikáció alkalmaz AI-alapú technológiákat, így a My Starbucks Barista,¹⁷ ami virtuális asszisztensként veszi fel rendelésünket hangfelismerés alapján, de gyakoriak az AI-alapú chatbotok is, melyek sok esetben szinte automatikussá teszik az applikáción belüli ügyintézt.

Az alkalmazási területük vagy céljuk szerint a mobilalkalmazások számtalan kategóriába sorolhatók, az alkalmazási terület szerinti kategorizálás pedig nemcsak a végfelhasználók szempontjából, hanem a fejlesztők szempontjából is fontos, hiszen mind az App Store, mind a Google Play megköveteli a platformokon elérhetővé tett alkalmazások kategorizálását. Az App Store például az applikációk 27 kategóriáját különbözteti meg.¹⁸ Anélkül, hogy elvesznénk az applikációkategóriák útvesztőjében, leginkább a nagyobb csoportokat érdemes megkülönböztetni: játékok, edukációs célú applikációk, életmód vagy lifestyle, közösségi média vagy hatékonyságnövelő applikációk. A játékok vezető szerepet töltenek be az applikációk között, és messze a legnagyobb részét képviselik az alkalmazásletöltéseknek, bevételi részesedésük 2019-ben több mint 40%-os volt.¹⁹ A játékok néha hihetetlen sikereket érnek el, az Angry Birds mobiltelefonos játék egy világszerte elismert szórakoztató márkává és popkultúraikonná fejlődött.²⁰ A medical vagy egészségügyi alkalmazások is egyre inkább népszerűek, ebbe a kategóriába tartoznak „az életmód- és egészségtámogató applikációk, orvostechnikai eszközökhöz vagy érzékelőkhöz kapcsolódó applikációk, továbbá a személyre szabott tanácsadást nyújtó rendszerek, gyógyszerbevételi figyelmeztetők, valamint a vezetékek nélküli telemedicina is.”²¹

¹⁷ L.: <https://techcrunch.com/2017/01/30/starbucks-unveils-a-virtual-assistant-that-takes-your-order-via-messaging-or-voice/> (2021. április 24.).

¹⁸ L.: <https://developer.apple.com/app-store/categories/> (2021. április 24.).

¹⁹ L.: <https://www.statista.com/statistics/269024/distribution-of-the-worldwide-mobile-app-revenue-by-category/> (2021. április 24.).

²⁰ Kaj Hed: The Secrets of Our Success: the Angry Birds story. Digital Minds for new Europe. L.: <https://www.giplatform.org/sites/default/files/The%20Secrets%20of%20Our%20Success%20-%20the%20Angry%20Birds%20story.pdf> (2021. augusztus 13.).

²¹ Az Európai Bizottság zöld könyve a mobil egészségügyről („m-egészségügyről”), CELEX: 52014DC0219, 2014. április 10. L.: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0219&from=HU> (2021. április 24.).

Az alkalmazások szerepe ma már egyáltalán nem elhanyagolható, mivel az alkalmazáson belüli vásárlások és hirdetések révén az applikációk piaca dollár százmilliárdokat hozó piac.²² A fejlesztők elemi érdeke tehát applikációik tudatos jogi védelemben részesítése, ezért már a kezdetektől érdemes az applikációhoz kapcsolódó szellemi alkotások védelmére időt és energiát fordítani, még ha ez elsőre nem is tűnik egyszerű feladatnak. Általános igazsággént elmondható ugyanakkor, hogy a szellemitulajdon-jogok tudatos kezelése szinte minden esetben kifizetődő.

3. IP-JOGOK ÉS JOGVÉDELMI ESZKÖZÖK AZ APPLIKÁCIÓK SZOLGÁLATÁBAN

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy a szellemitulajdon-jogok milyen megoldásokat kínálhatnak az alkalmazások védelmére? Mivel a mobilapplikációk többretegű termékek, az azokon fennálló, azokhoz kapcsolódó IP-jogi oltalom is többféle lehet.²³ A lehetséges oltalmi formákat vizsgálva elkerülhetetlen az applikációk egyes lényegi összetevőinek elemzése. Ezek az elemek, melyek az egyes oltalmak tárgyai lehetnek, nagyban meghatározzák az alkalmazható, illetve alkalmazandó jogi megoldásokat és a fennálló oltalmak körét és típusát. Mindemellett az adott jogterület applikációk szempontjából lényeges szabályainak áttekintése is szükségszerű annak megértéséhez, hogy az applikációk esetében a szellemitulajdon-jogok miként segíthetnek az applikációk és azok egyes elemeinek jogi védelmében.

A mobiltelefonos alkalmazás gerince az alkalmazás mögött álló szoftver, mely némileg különbözik az asztali számítógépekhez fejlesztett szoftverektől, hiszen az okostelefonok operációs rendszerei is eltérőek.²⁴ Szerzői jogi szempontból viszont ennek az eltérésnek nincs lényegi relevanciája, hiszen a számítógépes szoftverekhez hasonlóan az applikáció szoftveres környezete is állhat szerzői jogi oltalom alatt. A szoftverekkel kapcsolatban gyakran felmerülő kérdés a szoftverek szabadalmaztathatósága, erre vonatkozóan nagy általánosságban azt mondhatjuk, hogy az sem kizárt, amennyiben az oltalmat nem kizárólag eme minőségükben igénylik rájuk. A mobiltelefonunkon futó applikációknak továbbá képesnek kell lenniük arra is, hogy a szoftverrel való interakciót lehetővé tegyék a felhasználó számára, ez pedig a grafikus felhasználói interfész, azaz GUI révén valósul meg. A grafikus felhasználói felület a felhasználó és a számítógép közti kommunikációt szöveges parancsok és üzenetek helyett részben vagy teljesen grafikus elemek segítségével teszi lehetővé.²⁵ Ilyen grafikus elemek lehetnek például a szerkesztőablakok, eszköztárak, ikonok vagy menügom-

²² A mobilalkalmazásokból származó bevételek 2018-ban globálisan meghaladták a 365 milliárd USD összeget, az előrejelzések szerint pedig 2023-ra a bevételek elérhetik akár a 935 milliárd USD összeget. L.: <https://www.statista.com/statistics/269025/worldwide-mobile-app-revenue-forecast/> (2021. április 24.).

²³ Dr Noam Shemtov: Intellectual Property and Mobile Applications. WIPO, 2018. január, p. 7. L.: https://www.wipo.int/export/sites/www/ip-development/en/agenda/pdf/ip_and_mobile_applications_study.pdf (2021. április 24.).

²⁴ A legfontosabb mobil operációs rendszerek az iOS, az Android és a Windows.

²⁵ L.: <https://pcforum.hu/szotar/grafikus+fel%C3%BClet> (2021. április 24.).

bok. A GUI jogszabályi definícióját tekintve az Európai Parlament és Tanács számítógépi programok jogi védelméről szóló 2009/24/EK irányelvének (10) preambulumbekzdése (továbbiakban: szoftverirányelv) adhat iránymutatást, amelynek alapján a grafikus felhasználói interfész a program szoftver- és hardverelemek közötti összekapcsolódást biztosító része, egyfajta „csatlakozási felület”. A GUI kapcsán elsődlegesen azt a kérdést érdemes tisztázni, hogy az részesülhet-e a számítógépi programoknak járó szerzői jogi védelemben. A kérdés megválaszolásához az Európai Unió Bíróságának e körben született döntései nyújthatnak segítséget. Ezen döntésekben a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a GUI nem tekinthető a szoftver kifejezési formájának, következésképpen a szoftverekre irányadó szerzői jogi védelem nem vonatkozik rá.²⁶ Mivel tehát a GUI nem részesülhet a szoftverekre vonatkozó szerzői jogi oltalomban, így azt szükséges tüzetesebben is megvizsgálni, hogy a grafikus felhasználói felület, illetve annak egyes részei milyen jellegű oltalomban részesülhetnek. A felhasználók szempontjából a grafikus felhasználói felülettel szemben támasztott követelmény, hogy az legyen könnyen kezelhető, valamint hogy „szippantsa be” a felhasználót; mindez pedig leginkább a GUI egyedi kialakítása, vizuális vagy audioelemei révén érhető el. Ezen elemek, de akár a GUI-n megjelenő karakterek is állhatnak szerzői jogi oltalom alatt, továbbmenve akár védjegyoltalom vagy formatervezésiminta-oltalom tárgyai is lehetnek. Az applikáció elnevezése, alkalmazásáruházakban megjelenő ikonja továbbá részesülhet védjegyoltalomban is. Mindamellelt annak vizsgálata is érdekes eredményekkel járhat, hogy az applikációk egyes elemein milyen feltételek mellett állhat fent szabadalom vagy használatiminta-oltalom, illetve maga a formatervezésiminta-oltalom milyen lehetőségeket kínál az applikációk egyes elemeinek jogi védelme szempontjából. A szerzői jogi oltalom és a védjegyoltalom, formatervezésiminta-oltalom sok esetben egymás mellett is létezhet, ugyanis az alkalmazás logója, alkalmazásáruházban használt ikonja szerzői alkotás is lehet, melyre igényelhető a védjegyoltalom, formatervezésiminta-oltalom is. A Fővárosi Ítéltőábla 8.Pf.20.034/2010/7. sz. döntésében rávilágított, hogy egy termék logója is lehet szerzői jog által védett alkotás, grafikai mű, mely megállapítás a mobiltelefonos alkalmazások esetében is igaz. A következőkben sor kerül az egyes jogterületek lényegi szabályozásának áttekintésére, főkésszal a mobilalkalmazásokra, ami segítséget jelenthet egy applikációhoz kapcsolódó hatékony IP-stratégia kialakításához.

²⁶ A felhasználói felület nem minősül a számítógépi program szoftverrendelet értelmében vett kifejezési formájának, és következésképpen ezen irányelv alapján nem részesülhet a számítógépi programok szerzői jogi egyedi védelmében, a grafikus felhasználói felület a számítógépi program valamely elemének minősül, amellyel a felhasználó a program funkcionalitását használja (a Bíróság, 2010. december 22-i ítélete, *Bezpečnostní softwarová asociace – Svaz softwarové ochrany v. Ministerstvo kultury*, C393/09, ECLI:EU:C:2010:816, para40-42, valamint a Bíróság 2012. május 2-i ítélete, *SAS Institute Inc c. World Programming Ltd.*, C406/10., a, ECLI:EU:C:2012:259, para38).

4. SZERZŐI JOG

„A tulajdonjog nemzetközi védelme egy téren sem fejlődött oly lassan, mint a szellemi-
ek terén”,²⁷ ám jelentős előrelépést jelentett az irodalmi és a művészeti művek védelméről
szóló, 1886. szeptember 9-én, Bernben aláírt Berni Egyezmény.²⁸ Az egyezmény az irodalmi
és művészeti művekre vonatkozó szerzői jogi védelem alapvető tételeit állapította meg,
egységes védelmi rendszert és elveket kialakítva valamennyi részes államban. Meghatározta
az „irodalmi és művészeti művek” kifejezés tartalmát is, mely alapján azok felölelik az
irodalom, tudomány és a művészet minden alkotását, tekintet nélkül a mű létrehozatalá-
nak módjára és alakjára.²⁹ A szerzői jog az egyéni, eredeti jellegű alkotások védelméről
gondoskodik.³⁰ Nem magát a szellemi tevékenységet, hanem annak eredményét, a létrejött
szellemi alkotást védi.³¹ A szerzői jogi védelem a mű létrejöttével keletkezik, a jogi védelem
megszerzéséhez tehát semmilyen költség sem kapcsolódik, ezért tudatosan kezelve elsődle-
ges eszköz lehet minden fejlesztő számára alkalmazása jogi védelméhez. A szerzői jog által
biztosított védelmi idő viszonylag hosszúnak mondható, a Berni Egyezmény 7. cikkének
(1) bekezdése annak tartamát a szerző életére és halála utáni ötven évre terjeszti ki. A részes
államok jogosultak hosszabb védelmi idő meghatározására is, hazánkban az Szjt. 31. § (1)
bekezdése alapján a szerzői művek a szerző életében és halálától számított hetven éven át
részesülnek védelemben, ugyanez igaz az USA-ban is,³² míg például Üzbegisztánban a vé-
delmi idő csupán ötven év.³³

Szerzői műről két feltétel együttes fennállása esetén beszélhetünk: elsődlegesen a szellemi
munka eredményének az irodalom, tudomány vagy művészet területére kell esnie, másod-
lagosan a mű egyéni, eredeti jelleggel kell, hogy bírjon. A szerzői jogról szóló 1999. évi
LXXIV. törvényünk (Szjt.) az egyes műfajokról példálózó felsorolást ad, mellyel egyben
azt is kifejezi, hogy a műfajtnak nincs zárt száma, hiszen az emberi kreativitás sem ismer
határokat, és nem korlátozható le. A védett művek igen sokfélék lehetnek, a számítógépes

²⁷ Viktor Ranschburg: A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott Berni Egyezmény vonatkozással Magyarország, 1901, Athenaeum Rt. könyvnyomdája, Budapest, p. 17.

²⁸ Az egyezmény hazánkban az 1975. évi 4. törvényerejű rendelettel került kihirdetésre.

²⁹ 1975. évi 4. törvényerejű rendelet 2. cikk (1) bekezdése példálózó felsorolást ad, irodalmi, művészeti mű lehet: a könyv, szöveggönyv, más írásmű; előadás, szónoki beszéd, szentbeszéd vagy ugyanilyen jellegű egyéb mű; színmű vagy zenés színmű; táncmű vagy némajáték; szöveges vagy szöveg nélkül zenemű; film, ideértve azokat a műveket is, amelyeket a filmhez hasonló eljárással hoznak létre; rajz, festmény, építészeti mű, szobor, metszet, könyvomat; fényképezési mű, ideértve azokat a műveket is, amelyeket a fényképezési művekhez hasonló eljárással hoznak létre; az alkalmazott művészet terméke; illusztráció és térkép; földrajzi, tereprajzi, építészeti vagy tudományos vonatkozású tervek, vázlat vagy plasztikai mű.

³⁰ Legeza Dénes (szerk.): Iparjogvédelem. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2020, p. 16.

³¹ Bogsch Attila, Boytha György et al.: Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez, 2020.

³² L.: <https://www.copyright.gov/help/faq/faq-duration.html> (2021. április 24.).

³³ L.: <https://www.nordeatrade.com/en/explore-new-market/uzbekistan/intellectual-property> (2021. április 24.).

programoktól az animációkon át az elektronikus zenéig, de akár egy graffiti is szerzői jogi oltalomban részesülhet.³⁴ *De gustibus non est disputandum*,³⁵ azaz az egyéni, eredeti jelleg követelménye a műre vonatkozó értékítélettől mentes, összességében a minimális feltétel, hogy a mű ne legyen más mű szolgai másolata. Az eredetiség pedig abban áll, hogy az adott alkotást maga a szerző hozta létre. Az egyéni jelleg hivatott kifejezni, hogy a szerzőnek lehetősége van többféle kifejezőmódra, melyek közül egyéni módon hozza létre az alkotását, a reflektorfény magán a produktumon van.³⁶

Tekinthető-e produktumnak az ötlet? Talán sokan hallották már a mondatot: „*van egy jó appötletem, le akarom védetni*”. A rossz hír az, hogy az alkalmazások alapjául szolgáló ötlet, valamint az applikáció alapvetően funkcionális elemei nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben,³⁷ igaz ez az applikáció alapját jelentő szoftver alapötletére is. Az Sztj. 1. § (6) bekezdése is rögzíti, hogy „valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek”. A hazai és európai uniós joggyakorlat is megerősítette, hogy bár az ötlet szellemi termék, mégsem részesülhet a szerzői jog által nyújtott védelemben.³⁸ Az SZJSZT (Szerzői Jogi Szakértő Testület) 03/2009. sz. szakvéleményében reklámötlet és kreatív koncepció felhasználása kapcsán rámutatott, hogy „az ötlet azonban – noha kétséget kizáróan a szellem terméke – nem ölt olyan formát, nem éri el azt a kidolgozottsági fokot, hogy abban a szerző szellemi tevékenységének egyéni-eredeti jellege felismerhető módon tükröződhetne”.³⁹ A mobiltelefonos applikációk mögötti ötletek tárháza szinte végtelen, de leginkább a kivitelezés az, amely értékessé tesz egy-egy alkalmazást. Az Instagramon túl más olyan alkalmazás is fejleszthető, amely filterekkel ellátott képek ismerősökkel való megosztására alkalmas. Annak eldöntésénél, hogy egy applikáció valamely részének átvétele inkább az alapul szolgáló ötletből nyert inspiráció vagy az applikáció egyes elemeinek másolása, az ördög a részletekben rejlik.⁴⁰ Az elhatárolás kulcsa az ötlet megvalósítására használt kreatív megoldás. Ha a versenytársak

³⁴ Banksy, a híres graffitiművész sikeresen lépett fel munkáinak engedély nélküli használata miatt. L.: <https://theconversation.com/banksy-finally-goes-to-court-to-stop-unauthorised-merchandising-despite-saying-copyright-is-for-losers-112390> (2021. április 24.).

³⁵ Jelentése: az ízlésről nem lehet vitatkozni.

³⁶ L.: <https://www.sztnh.gov.hu/hu/szerzoi-jog/szerzoi-jogi-alapfogalmak> (2021. augusztus 13.).

³⁷ Shemtov: i. m. (23), p. 9.

³⁸ L.: a Kúria Pfv.IV.20.071/2015/10. sz. döntése, mely szerint koncepció (ötlet, elv, elgondolás) szerzői jogi védelmének hiánya miatt, annak jogosulatlan átvétele a szerzői jogsértés megállapítására irányuló keresetet nem alapoza meg, valamint BDT2006. 1319. I. Szellemi termék ugyan, de nem részesül szerzői jogi védelemben valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, annak ellenére, hogy adott esetben magas színvonalú, kreatív szellemi munkát tükröz, valamint a Bíróság 2018. november 13-i ítélete, Levola Hengelo BV v. Smilde Foods BV, C310/17, ECLI:EU:C:2018:899, para39.

³⁹ SZJSZT-03/09. sz. szakvéleménye, reklámötlet és kreatív koncepció szerzői jogi védelme kapcsán, https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2009_03.pdf (2021. április 24.).

⁴⁰ Shemtov: i. m. (23), p. 9.

pontosan ugyanolyan vizuális világot, animációkat, képeket, leírásokat használnak, az már alapul szolgálhat a szerzői jogok megsértése miatti fellépéshez. Ha például az Instagram sajátos betűtípusát vagy a használt filtereket egy versenytárs egy az egyben lemásolja, az minősülhet jogsértő tevékenységnek. Az applikáció szoftveres környezetét tekintve sem a szoftver alapötlete, sem a szoftver funkcionalitása, illetve a program bizonyos funkcióinak a használata céljából alkalmazott programnyelv és adatfájlformátum sem részesülhet szerzői jogi védelemben, ezt Európai Unió Bírósága is megerősítette.⁴¹ A hivatkozott elemek szerzői jogi védelemben részesítése ugyanis azt eredményezné, hogy az ötletek a technikai haladás és az ipari fejlődés rovására kisajátíthatók lennének.⁴² A szerzői jogi védelemnek fő előnye azonban, hogy kizárólag a mű egyéni kifejezésére korlátozódik, és ezért meghagyja a kívánt teret más szerzők számára azt illetően, hogy hasonló vagy akár azonos programokat hozzanak létre, amennyiben azt nem másolás útján teszik,⁴³ ezáltal meghagyva a folyamatos fejlődés és innováció lehetőségét, amelyek a mobilapplikációk iparágának különösen fontos mozgatórugói.

4.1. Az applikáció szoftveres környezetének szerzői jogi védelme

A szoftverekre vonatkozó szabályozási környezetet tekintve a számítógépi programokat a Berni Egyezmény értelmében vett irodalmi műként részesíti védelemben mind a WIPO Szerzői Jogi Szerződése,⁴⁴ mind a szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló egyezmény (TRIPS),⁴⁵ továbbá az európai szoftverirányelv is.⁴⁶ A szabályozási megközelítésnek alapvetően az volt a háttere, hogy a magyar szerzői jogi törvénytől eltérően több ország szerzői jogi szabályozásában, így az USA-ban is, a védett műfajták köre zárt – emiatt

⁴¹ A szerzői jogról 1999. évi LXXVI. törvény 58. § (1) bekezdése.

⁴² A Bíróság 2012. május 2-i ítélete, SAS Institute Inc c. World Programming Ltd., C 406/10., a, ECLI:EU:C:2012:259, para39 és para40.

⁴³ Uo. para41.

⁴⁴ WIPO Szerzői Jogi Szerződés (WIPO Copyright Treaty), mely hazánkban kihirdetésre került a 2004. évi XLIX. törvénnyel. A WCT 4. cikke alapján: „számítógépi programok a Berni Egyezmény 2. cikke értelmében irodalmi művekként részesülnek védelemben. A védelem kiterjed a számítógépi programokra, függetlenül attól, hogy milyen módon vagy formában kerülnek kifejezésre.”

⁴⁵ Az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világ-szervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény, 1.C). melléklet (TRIPS), 10. cikk: A számítógépes programok a Berni Konvenció (1971) szerinti irodalmi művekként akár forráskód, akár tárgyi kód formában védettek. Védettek az adatállományok vagy más anyagok akár gép által olvasható, akár más formában, amelyek tartalmuk kiválasztása vagy elrendezése folytán szellemi alkotások.

⁴⁶ A szoftverirányelv 1. cikke alapján „a tagállamok a számítógépi programokat az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény szerinti irodalmi műként szerzői jogi védelemben részesítik. Az irányelv alkalmazásában a „számítógépi programok” fogalma magában foglalja azok előkészítő dokumentációját is.

a szoftvert a már meglévők egyikéhez sorolták be.⁴⁷ Azonban a TRIPS, a szoftverirányelv és az Sztj. is adós maradt a szoftver fogalmára vonatkozó definícióval. A fogalom meghatározásához az USA szerzői jogi törvénye viszont támpontot nyújthat, ugyanis 1980-ban a törvény definíciókat tartalmazó 101 szakaszába bekerült a számítógépi program fogalma, miszerint: „a számítógépi program parancsok és utasítások sorozata, melyeket közvetve vagy közvetlenül számítógépben használnak valamely eredmény létrehozása érdekében.”⁴⁸

Az Sztj. 1. § (2) bekezdése önálló műfajtaként nevesíti a számítógépi programokat, viszont a szerzői jogi védelemhez nem állít fel többletkövetelményeket. A szoftverirányelv akként fogalmaz, hogy a védelem feltétele a szoftverek tekintetében is csak az eredetiség lehet, ami lényegében annyit jelent, hogy a szoftvernek a szerző saját szellemi alkotásának kell lennie.⁴⁹ Mindez annyit jelent, hogy a mobilapplikáció szoftvere nem egy másik szolgai másolata. Az SZJSZT 21/2001 sz. szakvéleményében, szoftver egyéni jellegét vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a többi műfajthoz viszonyítva eltérően mérhető egy szoftver egyéni jellege, mivel a szoftver esetében a létrehozáshoz szükséges meglévő modulok és paraméterek szűkítik ugyan az egyéni, eredeti jelleg kifejezési terét, de ennek ellenére két, egymástól függetlenül alkotott szoftver mégsem feltétlenül és szükségszerűen egyforma, még akkor sem, ha azonos feladatot oldanak meg.⁵⁰ A szoftverek esetében is lehetnek tehát azonos elemek, de a teljes azonosság nem törvényszerű.

Valamennyi szoftver, így a mobilapplikációhoz kapcsolódó szoftverek alapvető építőeleme a kód, pontosabban a forráskód és a tárgykód. Szerzői jogi törvényünk külön is rögzíti, hogy „a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció, akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is”⁵¹ szerzői jogi védelemben részesül. De mi is a tárgykód és a forráskód? A szoftvereket forráskód használatával hozzák létre, ami a programozó által használt programnyelven írt kódot jelenti.⁵² A forráskód mellett a tárgykód az, amely lehetővé teszi, hogy a kód a számítógép által is olvasható legyen, mivel a számítógép a programozó által, programnyelven megírt utasításokat, parancsokat nem érti. Ezért azokat olyan kóddá szükséges alakítani, amit már a számítógép vagy akár az okostelefon is

⁴⁷ Bogsch, Boytha et al.: i. m. (31).

⁴⁸ U.S. Copyright Act of 1976, 17. U.S.C. § 10: „A 'computer program' is a set of statements or instructions to be used directly or indirectly in a computer in order to bring about a certain result.”

⁴⁹ Dr. Lábod Péter: A szoftverek szerzői jogi oltalmának egyes kérdései, különös tekintettel a Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlatára, 2017, p. 5.

⁵⁰ SZJSZT-21/2001 sz. szakvélemény a szoftver szerzői jogi védelme, más szoftverben való felhasználása kapcsán: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2001_021.pdf (2021. április 24.).

⁵¹ A szerzői jogról 1999. évi LXXVI. törvény 1. § (2) bekezdés c) pontja.

⁵² A Google Android operációs rendszere a Java általános célú programnyelvet használja, az összes Androidra írt alkalmazás alapjául is ez szolgál, az iOS rendszerekre használt programnyelv a Swift, a Windows esetében pedig a C++ vagy C#. L.: Shemtov: i. m. (23), p. 22.

futtathat. Ezt az átalakítást compiler segítségével végzik,⁵³ mely a programnyelven megírt forráskódból a célplatformon futtatható tárgykódot képes készíteni.⁵⁴

Amennyiben a mobilapplikáció alapjául szolgáló szoftver szerzői jogi védelem alatt áll, a szerzői jogok megsértéséhez elegendő csupán annak megállapítása, hogy a szoftver bármelyik részének engedély nélküli felhasználása megtörtént, így az engedély nélküli többszörözés, terjesztés vagy átdolgozás is szerzői jogi jogsértést eredményezhet. Továbbmenve, szerzői jogi jogsértés valósulhat meg abban az esetben is, ha egy megrendelői igényeket maradéktalanul ki nem elégítő applikáció más általi továbbfejlesztése, átdolgozása történik.⁵⁵ A gyakorlatban ez akkor fordulhat elő, ha az applikáció fejlesztése során programozóváltás történt, akár amiatt, mert a programozó nem volt képes megfelelően megvalósítani az applikáció technikai funkciót, vagy mert az applikációt iOS platformról Androidra szerették volna átvinni, azaz az eredeti programnyelvtől eltérő programnyelvre szükséges azt átírni. Az SZJSZT 29/2003 sz. szakvéleményében mutatott rá, hogy amennyiben a fejlesztések már meglévő, leszállított szoftverek módosításával, továbbfejlesztésével, tehát szerzői jogi értelemben átdolgozásával járnak, szükséges a programozó engedélye, melynek hiányában más vállalkozó által az ilyen jellegű feladatok nem végezhetők el jogszerűen. Gyakorlati szempontból ezért is fontos, hogy a megrendelő már az együttműködés elején szerződésben megszerezze a szoftver tekintetében a vagyoni jogokat vagy a felhasználási jogok teljességét, ideértve kifejezetten az átdolgozás jogát is. Ha programozó munkaviszony keretében hozza létre a művet, a vagyoni jogokat a munkáltató szerzi meg; ellenben ha szabadúszót bízna meg a fejlesztéssel, akár alvállalkozóként, akkor a szoftverhez kapcsolódó jogok a fejlesztőnél maradhatnak a fent említett megfelelő szerződések hiányában. A fejlesztési módszerhez igazított fejlesztési szerződés az applikációk esetében is nélkülözhetetlen, egy ilyen szerződésben ugyanis többek között kötelezhető a programozó a vonatkozó dokumentációk átadására. Meghatározhatók egyéb lényeges körülmények is, így például a tesztidőszakok, hibajavítások is;⁵⁶ a megfelelő felhasználási jogot engedő szerződés megkötése nemcsak a szoftver, hanem a mobilalkalmazás más szerzői jogi oltalom alatt álló elemei esetében is fontos.

⁵³ *Shemtov*: i. m. (23), p. 22.

⁵⁴ L.: <https://pcforum.hu/szotar/?term=Compiler> (2021. április 24.).

⁵⁵ A szoftverek szerzői jogi védelme nem függ a szoftver használhatóságától, így a szoftver akkor is szerzői jogi védelem alatt áll, ha egyébként nem képes a megrendelői igényekben megfogalmazott feladatokat, funkciókat ellátni. L.: SZJSZT-04/2014 sz. szakvélemény a számítógépi program jogi védelmével kapcsolatosan, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 5. sz., 2014. október, p. 135–136: <https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/kiadv/ipsz/201405-pdf/szerzoijog.pdf> (2021. április 24.).

⁵⁶ A Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.950/2012/3. sz. döntésében rögzítette, hogy a számítógépi program forráskódját a program fejlesztője felhasználási szerződés, illetve annak erre vonatkozó rendelkezése hiányában nem köteles a felhasználónak átadni, hiszen a forráskód átadására jogszabályi kötelezettsége nincs – viszont ez a kérdés a felek közötti szerződésben részletesen is rendezhető lett volna, ezzel megelőzve egy hosszadalmas és költséges bírósági eljárást.

4.2. A szoftver dokumentációjának szerzői jogi szempontú vizsgálata

Az előzőekben láthattuk, hogy az alkalmazásokhoz kapcsolódó szoftverek, azok forráskódja és tárgyi kódja szerzői jogi védelem alatt állhat; ellenben a szoftver előkészítő dokumentációjának szerzői jogi sorsa elsőre nem ennyire egyértelmű. A szoftverirányelv alapján a szoftvereket megillető védelem azok bármely formában történő kifejezésére vonatkozik, ezen felül az irányelv (7) preambulumbekzdése hozzáteszi, hogy a szoftver fogalma magában foglalja az annak kifejlesztéséhez vezető előkészítő dokumentációt is – feltéve, hogy az előkészítő munka jellegénél fogva későbbi fázisában számítógépi programot eredményez.⁵⁷ Az Szt. fent idézett 1. § (2) bekezdésének c) pontja szintén kiterjeszti a szoftvereket megillető szerzői jogi védelmet annak előkészítő dokumentációjára is. Az Szt. 1. § (2) bekezdés c) pontjának „hozzá tartozó” szóhasználat a dokumentáció és program olyan kapcsolatát juttatja kifejezésre, mely szerint az előbbinek a megalkotása szükségképpen az utóbbinak a megalkotására irányul, de a program tényleges létrejötte nem előfeltétele a dokumentáció szerzői jogi védelmének – a programfejlesztő folyamat egyes elkülöníthető szakaszai is létrehozhatnak olyan alkotásokat, amelyek külön-külön is oltalomban részesülhetnek.⁵⁸ Érdekes kérdést vet fel, hogy egy mobilalkalmazás specifikációja tekinthető-e szerzői jog által védett műnek? Az applikációk esetében a specifikáció a megvalósítandó funkciók, feladatok különböző részletességű leírását jelenti. Meghatározhatja azokat a funkciókat, amire az alkalmazásnak képesnek kell lennie, például appon belüli vásárlási lehetőség, chatablak megjelenése belépéskor, a legördülő menü kinézete, de tartalmazhat konkrét képernyőterveket is. Az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában a specifikáció „csak akkor tartozik a szoftver fogalmába és ebből következőleg akkor áll szerzői jogi védelem alatt, ha olyan előkészítő dokumentumban ölt testet, amely alkalmas arra, hogy abból később számítógépi programot készítsenek, viszont attól, hogy a specifikáció önmagában nem alkalmas a szoftver elkészítésére, és emiatt az a szoftver kifejezési formájaként nem áll védelem alatt, szakirodalmi műként védelem alatt állhat.”⁵⁹

A specifikáció szerzői jogi védelme két szinten értelmezhető tehát: az első szint, hogy a specifikáció mint a szoftver kifejezési formája állhat-e szerzői jogi oltalom alatt; a második szintet pedig annak a vizsgálata jelenti, hogy a specifikáció pusztán irodalmi műként részesülhet-e önállóan szerzői jogi oltalomban. A specifikáción irodalmi műként is fennállhat szerzői jogi oltalom egyéni, eredeti jellege alapján, függetlenül attól, hogy a szoftver tényleges megvalósítására sor került volna, ezt azonban esetről-esetre vizsgálni szükséges. A specifikáció szerzői jogi védelmének kérdésével kapcsolatban az SZJSZT 04/2010. sz. szakvéleményében rámutatott arra, hogy ha a specifikáció nem szűkíti be a programozó alkotói

⁵⁷ A szoftverirányelv 1. cikk (2) bekezdése alapján az irányelv alapján biztosított védelem a számítógépi programok bármely formában történő kifejezésére vonatkozik.

⁵⁸ BH 1993/545.

⁵⁹ *Lábody*: i. m. (49), p. 26.

szabadságát annyira, hogy a programozás csak egyféle végeredménnyel járhatson, akkor az nem minősülhet olyan előkészítő dokumentumnak, amely alkalmas lenne arra, hogy később számítógépi programot eredményezzen, ebből következően pedig a specifikáció a szoftver kifejezési formájaként nem áll védelem alatt.⁶⁰ Az eljáró tanács a hivatkozott ügyben a specifikáció irodalmi műként való védelmének a lehetőségét is megvizsgálta, azonban mivel az egyéni, eredeti jelleget sem összességében, sem pedig részleteiben nem mutatott,⁶¹ így azt mindinkább a szoftverfejlesztési folyamat részletes megrendelői utasításának tekintette.

4.3. Jogszerű kivétel: a dekompiláció az interoperabilitás érdekében

Divatos fogalomnak számít a reverse engineering, mely általánosságban az applikációhoz kapcsolódó szoftver működési elvének, felépítésének visszafejtését jelenti, az alkalmazás-áruházból letöltött verzió elemzése révén. A dekompilálás az eredeti fejlesztő által használt forráskódnak a rekonstruálása a tárgykódnak forráskódba való fordítása útján.⁶² A visszafejtéssel kapcsolatban felmerülhet a kérdés, hogy hol a határ, ahol a versenytársak jogosan nézhetnek bele egymás applikációjába, tanulmányozhatják, megfigyelhetik azt, valamint hogy egyáltalán megengedett-e, hogy a versenytársak visszafejtsék egymás alkalmazásainak működési elvét, és az alapján saját hasonló alkalmazással lépjenek piacra.

A dekompiláció vagy visszafejtés két különböző szinten vet fel szerzői jogi kérdéseket. Egyrészt az ilyen visszafejtés során a célprogramot többször is fel kell tölteni, minden feltöltéskor létrejön egy másolat, ez a szerző külön engedélye nélkül pedig sértheti a többszörözéshez való jogot; másrészt a létrejött forráskód akár jogsértő származtatott műnek is tekinthető.⁶³ Ezen esetekben a szerző külön engedélye nélkül jogsértést követne el az, aki az applikációhoz kapcsolódó elvek, algoritmusok megismerése céljából ezeket a cselekményeket elvégzi, amennyiben ezekre a felhasználási engedélye nem terjed ki⁶⁴ vagy azok nem tartoznak valamely jogszabályban biztosított kivételhez. A tárgybani kivételt a szoftverirányelv 6. cikke, valamint az Szjt. 60. §-a rögzíti, lehetővé téve valamely szoftver többszörözését, illetve lefordítását a jogszabályokban rögzített feltételek fennállása esetén. Az elsődleges feltétel, hogy maga a visszafejtés elengedhetetlen az önállóan megalkotott

⁶⁰ SZJSZT-04/2014 sz. szakvélemény a számítógépi program jogi védelmével kapcsolatosan, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 5. sz., 2014. október, p. 135–136: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/kiadv/ipsz/201405-pdf/szerzoi_jog.pdf (2021. április 24.).

⁶¹ Mivel az átadott specifikáció a megvalósítandó funkciók, a kezelt adatok felsorolásán kívül egy matematikai képletet (algoritmust) tartalmaz, ezek azonban sem egyenként, sem pedig összességükben nem mutatnak olyan egyéni-eredeti jelleget, ami a szerzői jogi védelemhez szükséges lenne. L.: i. m. (60).

⁶² Dudas Ágnes: A szoftver szerzői jogi védelme II. rész. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 110. évf. 3. sz., 2005. június. L.: <https://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200506/01-dudas-agnes.html> (2021. április 24.).

⁶³ Shemtov: i. m. (23), p. 28.

⁶⁴ Bogsch, Boytha et al.: i. m. (31).

számítógépi program más programokkal való együttes működtetéséhez szükséges információ megszerzéséhez. A visszafejtés kapcsán alapfeltétel tehát, hogy az az interoperabilitás biztosítása érdekében történjen, ami nem más, mint a fenti együttműködés a különböző informatikai rendszerek, eszközök között.⁶⁵ Bár a hazai szabályozás és az európai uniós szoftverirányelv a visszafejtés kapcsán csak a szoftverekkel való együttműködést nevesíti, speciális eset a hardverrel való együttműködés érdekében történő visszafejtés. A szoftverek természetüknél fogva nem elszigetelten működnek, hanem arra is szolgálnak, hogy más szoftverekkel és hardverekkel (GPS, kamera, applikációhoz kapcsolódó okosóra) kapcsolatba lépjenek, azokkal együttműködjenek, így a hardveres elemek esetében ugyanolyan fontosnak mutatkozik a dekompilálás engedélyezése.⁶⁶

A jogszerű visszafejtés további elengedhetetlen feltétele, hogy azt engedéllyel rendelkező személy végezze; ilyen a licencjogosult, vagy – mivel a tárgyi kód visszafejtése sokszor programozási ismereteket, szaktudást igénylő feladat – annak megbízottja vagy munkavállalója. A visszafejtés célja pedig olyan speciális, nem könnyen hozzáférhető információ megszerzése, ami lehetővé teszi a más szoftverekkel, illetve hardverekkel való együttműködést. A visszafejtés kapcsán a szerző kizárólagos joga kerül szembe azzal az összetársadalmi érdekel, hogy a szerzői jog ne akadályozhassa meg más önálló szoftverek vagy a szoftverekkel együttműködni képes hardverek fejlesztését, mivel az információk interoperabilitás céljára történő felhasználása előnyös a verseny és az innováció szempontjából. A visszafejtéssel megszerzett információk önállóan megalkotott számítógépi programmal való együttes működtetésen kívül más célokra nem használhatók fel, azok főszabály szerint másokkal nem is közölhetők. A megszerzett információk tehát nem használhatók hasonló számítógépi program kifejlesztéséhez, előállításához vagy forgalomba hozatalához sem, így például egy konkurens applikáció fejlesztéséhez. A visszafejtésre irányadó rendelkezések kógens jogszabályi rendelkezések, így azoktól felhasználási szerződés esetén sem lehet eltérni.⁶⁷ Ha az alkalmazás nem töltődik le a készülékre, csak a felhőben vagy webes felületen érhető el, ami lényegében azt jelenti, hogy a fejlesztőkön kívül a szoftverarchitektúrához, kódhoz mások nemigen férhetnek hozzá, a versenytársaknak nincs lehetőségük a visszafejtésre,⁶⁸ a titokvédelemnek tehát e téren sokkal nagyobb szerep jut.

⁶⁵ L.: <https://fogalomtar.aeek.hu/index.php/Interoperabilit%C3%A1s> (2021. április 24.).

⁶⁶ A Törvénysszék, 2007. szeptember 17-i ítélete, Microsoft Corp. v. Európai Bizottság, T201/04, ECLI:EU:T:2007:289, para305.

⁶⁷ Az SZJSZT 29/2003. sz. szakvéleményében megerősítette, hogy amennyiben az új szoftverek és a régi jogszerűen használt szoftverek együttes működtetése érdekében szükséges, a törvényi feltételek meglétében élni lehet a visszafejtés jogával – érvénytelen, azonban az olyan kikötés, ami alapján a felhasználó nem jogosult az átadott szoftverek visszafejtésére, mivel az kógens jogszabályi rendelkezésbe ütközik. L.: SZJSZT-29/2003. sz. szakvélemény térfigyelő kamerarendszerrel kapcsolatos szerzői jogi kérdések kapcsán, 2003. december. L.: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2003_029.pdf (2021. április 24.).

⁶⁸ Shemtov: i. m. (23), p. 22, p. 34.

4.4. FLOSS: szabad felhasználású és nyílt forráskódú szoftverek

A FLOSS⁶⁹ – azaz szabad felhasználású vagy nyílt forráskódú – szoftverek abban térnek el a hagyományos, tulajdonosi jogokon alapuló szoftverektől, hogy míg a hagyományos modellben a jogosult célja a szoftverhez vagy applikációhoz kötődő valamennyi IP-jogosultság magánál tartása, addig a szabad felhasználású vagy nyílt forráskódú szoftverek esetében a jogosult hajlandó ezeket némiképpen a köz szolgálatába állítani, többek között azáltal, hogy bárki számára elérhetővé teszi a szoftver forráskódját.⁷⁰ A mobilalkalmazások piacán az egyre növekvő verseny miatt több piaci szereplő él a FLOSS nyújtotta lehetőségekkel, így ugyanis jelentős költség- és időmegtakarítás érhető el, a fejlesztési folyamat felgyorsítható, mivel egy új mobilalkalmazás létrehozásához nem kell minden programozási feladatot a legelejéről elkezdni, felhasználhatók vagy továbbfejleszthetők mások eredményei. A mobilapplikációk esetében a szabad felhasználású vagy nyílt forráskódú szoftvereknek három szinten is jelentősége lehet: az első szintet az applikációfejlesztéshez használható szoftverek, a második szintet a nyílt forráskódú vagy szabad felhasználás alá eső mobiltelefonos operációs rendszerek, mint az Android,⁷¹ a harmadik szintet pedig maguk a nyílt forráskódú vagy szabad felhasználású mobiltelefonos applikációk jelentik. Az egyik legjelentősebb platform, amely nyílt forráskódú, illetve szabad felhasználású szoftvereket tesz elérhetővé, a Sourceforge,⁷² mely több, mint 1500 szabad felhasználású és nyílt forráskódú mobilapplikációt, valamint mobilalkalmazás-fejlesztéshez használható szabad felhasználású, illetve nyílt forráskódú szoftvert tesz elérhetővé. Ilyen platform még az Ionic is, ami egy nyílt forráskódú webalkalmazásokon alapuló mobilalkalmazás-fejlesztési keretrendszer.⁷³

Az egyszerű felhasználó a szabad felhasználású vagy nyílt forráskódú szoftverek, applikációk kapcsán azt feltételezheti, hogy azokhoz egyáltalán nem kötődnek IP-jogok, és mindenféle megkötés nélkül használhatók, azonban ez nincs pontosan így. A szabad felhasználású vagy nyílt forráskódú szoftver sem szabad, mint a madár, ugyanúgy licencfeltételek kalitkájába zárt, ahogyan a „tulajdonosi” szoftverek, maximum a kalitkájuk tágabb teret biztosít számunkra. A FLOSS szoftverlicencként esetében olyan licencfeltételekkel találkozhatunk, amelyek széles körű jogokat kínálnak a szoftver használatára, másolására, módosítására és terjesztésére, a licenckbe vevők megkülönböztetése nélkül.⁷⁴ Az ilyen szoftverlicenckek kapcsán a copyleft fogalma érdemel említést. A copyleft szójárásként utal a copyrightra mint szerzői jogra, azonban copyleft esetében a klasszikus jogok lényegében a licenckbe vevőhöz

⁶⁹ A FLOSS mozaikszó, a Free/Libre and Open Source Software kifejezést takarja, utalva ezzel arra, hogy a free nem az ingyenességre, hanem a szabadságra (mint szabad felhasználásra utal). L.: <https://www.gnu.org/philosophy/floss-and-foss.html> (2021. április 24.).

⁷⁰ Software licencig including open source – WIPO online kurzus, Modul 2.

⁷¹ Android Open Source project. L.: <https://source.android.com/> (2021. április 24.).

⁷² L.: <https://sourceforge.net/> (2021. április 25.).

⁷³ L.: <https://ionicframework.com/> (2021. április 25.).

⁷⁴ I. m. (70).

kerülnek. A FLOSS licencek kapcsán különbséget tehetünk gyenge vagy erős copyleft között. Erős copyleft licencfeltételeket tartalmaznak a GNU General Public licencek, melyek kvázi teljes körű felhasználást engednek: így például a forráskód megismerésére, másolására, terjesztésére, átdolgozására. Ugyanakkor az ilyen licencek esetén fontos elvárás, hogy a továbbfejlesztett vagy átdolgozott szoftver forráskódját ugyanúgy szabadon hozzáférhetővé kell tenni, ezáltal biztosítva azt, hogy minden résztvevő megkaphassa a forráskódot, és élhessen a módosítás jogával.⁷⁵ A FLOSS licencek ellenpólusát az ún. „permissive” vagy engedő, másnéven a BSD licencek jelentik, melyek a Berkley Software Distribution licenccről kapták a nevüket.⁷⁶ A permissive licencfeltételek csak a szoftverek első generációja számára biztosítják a teljesen szabad felhasználást, tehát nincs arra vonatkozó követelmény, hogy a származékos mű forráskódját a fejlesztők elérhetővé tegyék. Az ilyen BSD licencfeltételek lehetővé teszik, hogy a fejlesztő a műre szigorúbb felhasználási feltételeket alkalmazzon, vegyítve a tradicionális (zárt forráskódú) és copyleft rendelkezéseket.⁷⁷ A szabad felhasználású vagy nyílt forráskódú szoftverek előnye, hogy ösztönözhetik a piaci versenyt, és segíthetnek annak megelőzésében, hogy függőség alakuljon ki egy fejlesztés során.

4.5. A GUI és egyes elemeinek szerzői jogi védelme

A mobilapplikációk felhasználók által leginkább érzékelhető része a grafikus felhasználói felület, azaz az ikonok, menük, csúszkák, grafikus elemek, audio elemek vagy animált effektek. Ez utóbbira rendkívül jó példa a MAC OS ismert „genie” vagy dzsinneffektje.⁷⁸ Az alkalmazás grafikus felhasználói felületén megjelenő vagy ahhoz kötődő vizuális, valamint audioelemeknek a fejlesztők kreativitása szabhat csak határt, na meg némiképp a felülettel megvalósított funkció által megszabott mozgástér. Ahogy korábban volt szó róla, a GUI számítógépi programként nem részesül a szoftverekre vonatkozó szerzői jogi védelemben, így felmerül a kérdés, hogy milyen feltételek fennállása esetén beszélhetünk szerzői jogi védelemről a GUI és annak egyes elemei kapcsán. Előljáróban: a GUI és annak egyes elemei szerzői jogi védelme kapcsán is alapvető követelmény az egyéni, eredeti jelleg.

Az Európai Unió Bírósága a BSA-ügyben rögzítette, hogy a grafikus felhasználói felület szerzői jogi védelemben részesülhet, ennek fennállását pedig a tagállamok szerzői jogi szabályai alapján kell meghatározni. Annak eldöntése pedig, hogy a GUI megfelel-e a szerzői

⁷⁵ Richard Fontana, Bradley M. Kuhn et al.: A Legal Issues Primer for Open Source and Free Software Projects. Software Freedom Law Centre, 2008. június. L.: <https://www.softwarefreedom.org/resources/2008/foss-primer.html> (2021. április 24.).

⁷⁶ Telek Eszter: Ezt tudnod kell a nyílt forráskódú szoftverek licenceiről. Bitport, 2016. január. L.: <https://bitport.hu/ezt-tudnod-kell-a-nyilt-forraskodu-szoftverek-licenceirol> (2021. április 24.).

⁷⁷ Fontana, Kuhn et al.: i. m. (75).

⁷⁸ Fontana, Kuhn et al.: i. m. (75) p. 40.

jogi oltalmi kritériumoknak, a nemzeti bíróságok feladata.⁷⁹ Az értékelés során annak meghatározása céljából, hogy melyek azok az elemek, amelyek az eredetiség kritériumának megfelelnek, figyelembe kell venniük a grafikus felhasználói felület részét képező valamennyi összetevő egyedi elrendezését, konfigurációját, figyelemmel arra, hogy az egyediség kritériumának nem tesznek eleget a grafikus felhasználói felület azon összetevői, amelyeket kizárólag technikai funkció jellemez.⁸⁰ A grafikus felhasználói felület esetében az alkotói munka milyenségének is jelentősége van, ugyanis ha a szoftverfejlesztő kezét jogszabályok, jogszabálynak nem minősülő szakmai normák kötik meg, csökken annak lehetősége, hogy a szerző személyisége művében megjelenjen, ez pedig azzal járhat, hogy a GUI, illetve annak egyes elemei nem rendelkeznek majd olyan fokú eredetiséggel, hogy azok például grafikai műként szerzői jogi védelmet élvezhessenek.⁸¹ Az eredetiség nem csak a GUI elemeiben, hanem a menüelemek kiválasztásában, elrendezésében és szervezésében is megmutatkozhat.

Ha a GUI vagy annak elemei csupán csak funkcionális összetevői az alkalmazásnak, akkor azok esetében is igaz, hogy nem kapcsolódhat hozzájuk szerzői jogi védelem.⁸² A GUI tekintetében akkor beszélhetünk pusztán funkcionalitásról, ha a fejlesztőnek nem volt más alternatívája az adott elem megvalósítására, azaz szinte csak egyféleképpen valósítható meg egy adott funkció. Az SZJSZT 19/2013. sz. szakvéleményében foglalkozott a grafikus felhasználói felületek szerzői jogi védelmével, az ügyben az eljáró tanács többek között azt vizsgálta, hogy két rendkívül hasonló interfész alkalmazása esetén milyen feltételek mellett állapítható meg szerzői jogi jogsértés. A szakvélemény részletesen foglalkozik a funkcionalitás és az „alkotói szabadság” kérdéskörével is, ennek kapcsán az eljáró tanács arra a következtetésre jutott, hogy „azonos funkciókat megvalósító szoftverek esetében gyakran tapasztalható jelenség, hogy a grafikus interfészek nagymértékben hasonlítanak egymásra”, az egyes funkcióknak a neve, ikonja is nagyban hasonló, az adatokat pedig hasonló csoportosításban teszik elérhetővé.⁸³ Szemléltetésképpen, valamennyi online vásárlást lehetővé

⁷⁹ Helen Gubby, Jos Klaus, Kees (C.) van Noortwijk: Intellectual Property and the Protection of Apps in the European Union. *European Journal of Law and Technology*, 11. évf. 3. sz., 2020. december, p. 8: <https://ejlt.org/index.php/ejlt/article/view/713> (2021. április 25.).

⁸⁰ BSA-ügy, a Bíróság, 2010. december 22-i ítélete, Bezpečnostní softwarová asociace – Svaz softwarové ochrany v. Ministerstvo kultury, C 393/09, ECLI:EU:C:2010:816, para48.

⁸¹ SZJSZT-19/2013 sz. szakvélemény számítógépi program jogi védelme kapcsán. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 4. sz., 2014. augusztus: <https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/szemle/szerzoijog.pdf> (2021. április 25.).

⁸² „Amennyiben az említett összetevők kifejezését a technikai funkciójuk határozzák meg, az eredetiség kritériuma nem teljesül, mivel egy ötlet megvalósítását szolgáló különböző módok köre olyan korlátozott, hogy az ötlet és a kifejezés összekeverednek, ilyen esetben a grafikus felhasználói felület összetevői nem teszik lehetővé a szerzőnek alkotó szelleme eredeti módon történő kifejezését, és olyan eredmény létrehozását, amely e szerző szellemi alkotásának tekinthető.” – BSA-ügy, a Bíróság 2010. december 22-i ítélete, Bezpečnostní softwarová asociace – Svaz softwarové ochrany v. Ministerstvo kultury, C 393/09, ECLI:EU:C:2010:816, para49–50.

⁸³ SZJSZT-19/2013 sz. szakvélemény számítógépi program jogi védelme kapcsán. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 4. sz., 2014. augusztus: <https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/szemle/szerzoijog.pdf> (2021. április 25.).

tevő applikációban megtalálható funkcionális elem a kosár, ennek ikonja szinte valamennyi alkalmazás esetén bevásárlókosár, táska, bevásárlókocsi. Szintén funkcionális elem a kedvezmények elmentése, amire leggyakrabban szív vagy csillag piktogramokra kattintva nyílik lehetőség. A termék kategóriákat „hamburger-” vagy legördülő menüre kattintással hívhatjuk elő, az egyes termékekre kattintva pedig valamennyi applikációnál ugyanazt az elrendezést tapasztalhatjuk. Az online vásárlást lehetővé tevő applikációkkal szemben számos szintén funkcionális elvárás létezik, ezek egy része pedig jogszabály által is megkövetelt, például a vételár feltüntetésének módja, a vásárlás menetének ismertetése, valamint a kötelező tájékoztatások elhelyezése, például az adatkezelésre vonatkozóan.⁸⁴ Az SZJSZT-19/2013. sz. szakvélemény mellett az SZJSZT-27/2013. sz. szakvélemény is rámutatott a szoftverek kapcsán arra, hogy „nincsen annak szerzői jogi akadálya, hogy különböző szoftverek azonos, vagy nagymértékben hasonló funkciókat valósítsanak meg, mivel a szerzői jog nem önmagában az egyes funkciókat oltalmazza, hanem annak egyedi megformálását, kifejezését”. Az online vásárlást lehetővé tevő mobiltelefonos applikációk példájánál maradva, az egyes elemek konkrét, a szerző személyiségét is tükröző eredeti megvalósítása élvezhet ortalmat, például egy-egy funkciót megjelenítő egyedi ikon mint grafikai mű.⁸⁵ Az applikációk felhasználói felülete akkor minősülhet funkcionális műnek, ha azok esetében a szerző célja elsősorban nem valamilyen esztétikai élmény nyújtása, hanem tisztán valamilyen funkció ellátása.

Szerzői jogi ortalom alá eshet ezzel szemben például az applikációban használt betűtípus. Az SZJSZT-38/2004, illetve 20/2004. sz. szakvéleményében foglalkozott a font, betű, illetve karakterkészlet szerzői jogi védelmével, rámutatva arra, hogy a digitálisan előállított fontok esetében kétszintű szerzői jogi védelem jelenik meg. Védelemben részesülhet a „font” arcúlat, ha a készletet alkotó betűk képe olyan egyéni, eredeti jellegű mű, amely a szerző saját szellemi alkotása, illetve szintén szerzői jogi ortalom állhat fenn a betűtípus formáját, a betű-, illetve karakterkészlet előállítását és megjelenítését támogató szoftveren.⁸⁶ A két védelmi szint közötti kapcsolat, hogy a szerzői jogi védelem csak akkor áll fenn a

⁸⁴ Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény határozza meg, hogy az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás nyújtója milyen tájékoztatást köteles közzétenni, például általános szerződési feltételeket. Az árak feltüntetésére vonatkozó részletes szabályokat a termékek eladási ára és egységára, továbbá a szolgáltatások díja feltüntetésének részletes szabályairól szóló 4/2009. (I. 30.) NFGM-SZMM együttes rendelet határozza meg. A GDPR rendelkezéseinek megfelelően a felhasználó személyes adatainak kezelésére vonatkozóan is tájékoztatást szükséges elhelyezni. Leginkább az árfeltüntetés módja az, ami a GUI vizualitását meghatározhatja, ugyanis a többi tájékoztatás elhelyezhető például egy alkalmazáshoz kapcsolódó külön weboldalon is, azonban biztosítani kell, hogy azok a felhasználók által előhívhatók és megismerhetők legyenek.

⁸⁵ SZJSZT-19/2013 sz. szakvélemény számítógépi program jogi védelme kapcsán. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 4. sz., 2014. augusztus: <https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/szemle/szerzoijog.pdf> (2021. április 25.).

⁸⁶ SZJSZT-20/2004 sz. szakvélemény a font (betű-, illetve karakterkészlet) szerzői jogi védelme és felhasználása kapcsán, 2004. szeptember: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2004_020.pdf (2021. április 25.).

programmal előállított vagy megjelenített betűtípuson, ha a betűtípus megfelel a szerzői jogi kritériumoknak.⁸⁷ A *Navitaire v. easyJet and BulletProof* angol ügyben a High Court azon megállapításra jutott, hogy a repülőjegy-foglalási rendszer grafikus felhasználói felülete, ideértve az ikonokat, szerzői alkotásnak tekinthető,⁸⁸ valamint azt is kiemelte, hogy ha a képernyő elrendezése lehetőséget nyújt a „skill and labour” kifejeződésére, az egységes elrendezés megjelenítése hozzájárul az interfész egységének a megeremtéséhez, ami elegendő munkabefektetés lehet az interfészhez kapcsolódó szerzői jogok fennállásának megállapítására, valamint a felületen megjelenő ikonok szerzői joggal védett művek, bár kisebb jelentőségűnek tekinthetők.⁸⁹ Az Egyesült Királyság szerzői jogi szabályozása az eredetiség fennállásához megkívánja, hogy az alkotás ne egy másik alkotás másolata legyen, illetve hogy létrejötte minimális szakértelemmel párosuló munkabefektetésen alapuljon,⁹⁰ ez a munkabefektetés a „skill and labour”.

A mobiltelefonos applikációk grafikus felhasználói felületei, illetve azok egyes elemei kapcsán célszerű azonban applikációról-applikációra vizsgálni, hogy az egyes elemek szerzői jogi védelemben részesülhetnek-e, azok tekintetében fennáll-e az egyéni, eredeti jelleg, vagy az alkalmazott megoldás csupán funkcionális.

4.6. Applikáció mint sui generis adatbázis?

A mobiltelefonos alkalmazások a szó hétköznapi értelmében véve adatbázisok is, hiszen tartalmukat a bennük lévő adatok összessége alkotja, melyek típusa függ az alkalmazás céljától. A Tinder mint társskereső alkalmazás esetében számtalan párkereső képekkel, le-

⁸⁷ SZJSZT-38/2004 sz. szakvélemény font (betű-, illetve karakterkészlet) szerzői jogi védelme kapcsán, 2005. január. Az eljáró tanács rögzítette, hogy „fontfájl, mint szoftver, szerzői jogi védelemhez szükséges egyéni, eredeti jellege abból adódik, hogy a grafikus betűkép leképezésekor a fontszerkesztő programot használó szerkesztő (a fontszerkesztő program bárki számára hozzáférhető program lehet) maga választja meg, hogy a font, mint grafikus megjelenítés körvonal pontjaiból melyeket használja fel a digitális leképezést meghatározó alappontoként”. Más szóval ez annyit jelent, hogy az is elég az egyéni, eredeti jelleghez, hogy különböző helyről kiindulva, különbözőképpen képezhetjük le ugyanazt a betűt. Ilyen esetben a fontfájl, amelyet ebben a véleményében az SZJSZT szoftvernek tekint, pusztán a betűkép digitális leképezését meghatározó alappontok eredeti (a szerkesztő saját szellemi tevékenységének minősülő) elhelyezése miatt alkalmas a szerzői jogi védelemre: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2004_038.pdf (2021. április 25.).

⁸⁸ Case No: HC02 C01268, *Navitaire Inc – and – Easyjet Airline Company Bulletproof Technologies Inc*, High Court of Justice, Chancery Division, 2004, para26, para97-99

⁸⁹ Uo. para98: In my judgement the better view is that GUI screens are artistic works. They are recorded as such only in their complex code that displays them, but I think that is strictly analogous to more simple digital representations of graphic works. I think nonetheless, that to arrange a screen certainly affords the opportunity for the exercise of sufficient skill and labour for the result to amount to an artistic work. I consider that the GUI screens satisfy this requirement. uo. para99: The icons are plainly copyright works albeit minor and the action succeeds in respect of them as well.

⁹⁰ *Dr. Hepp Nóra: A formatervezésiminta-oltalom szerzői jogi megközelítése. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 6. (116.) évf. 5. sz., 2011. október: <https://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201105-pdf/02-hepp-nori.pdf> (2021. április 24.).

írásokkal tarkított profilja jelenti az applikáció igazi tartalmát; a virtuális piacterek, mint a hasznaltauto.hu, a Vestiaire Collective vagy a Jófogás esetében a fő tartalmi elemeket a felhasználók által feltöltött, eladásra kínált autók, high fashion termékek vagy éppen egy megunt ülögarnitúra hirdetései jelentik, de az Instagram esetében az igazi tartalom a felhasználók által feltöltött közel több mint 50 milliárd fotó.⁹¹ Joggal merülhet fel hát a kérdés, hogy az applikációk tekinthetők-e nemcsak hétköznapi értelemben, hanem jogi szempontból is adatbázisnak, és amennyiben igen, ez milyen jogi relevanciával is bír.

Az 1996-ban elfogadott, azóta több ízben módosított, az Európai Parlament és a Tanács adatbázisok jogi védelméről szóló 96/9/EK irányelve⁹² az Európai Unió tagállamaiban is irányadó jogi védelmet vezetett be az adatbázisok tekintetében. Az adatbázis-irányelv 1. cikkének (2) bekezdése határozza meg az adatbázis fogalmát, mely szerint „adatbázis az önálló művek, adatok vagy egyéb tartalmi elemek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjteménye, amelynek elemeihez elektronikus eszközökkel vagy bármely más módon egyedileg hozzá lehet férni”. Az irányelv sajátos, önálló rendelkezéseket tartalmaz a sui generis adatbázisok védelme tekintetében, mely több szempontból is különbözik a szerzői jogi oltalomtól.⁹³ A sui generis adatbázis-oltalom bevezetésének jogtörténeti indoka az volt, hogy bizonyos adatbázisok létrehozatala jelentős emberi, technikai és/vagy pénzügyi ráfordítással járhat, és ezért indokolt az ilyen adatbázisok jogi oltalomban való részesítése.⁹⁴ A sui generis adatbázis-védelem mellett az adatbázis-irányelv 3. cikke rendelkezik a gyűjteményes műnek minősülő adatbázisok szerzői jogi védelméről is, mely alapján azok az adatbázisok, amelyek tartalmuk összeválogatása, illetve elrendezése miatt a szerző önálló szellemi alkotásai, szerzői jogi védelemben részesülnek. A gyűjteményes műnek minősülő és sui generis adatbázisok esetében is előfeltétel, hogy a gyűjtemény megfeleljen az adatbázis fogalmának. Viszont ez még önmagában nem keletkeztet semmilyen jellegű védelmet, csupán a nulladik lépés ahhoz, hogy tovább lehessen vizsgálni a gyűjteményes műnek minősülő adatbázisok esetén a szerzői, illetve sui generis adatbázisok esetén a kapcsolódó jogi védelem fennállásának feltételeit.

Ahhoz tehát, hogy egy gyűjtemény adatbázis lehessen, három feltétel fennállása szükséges. Elsőként az adatbázisnak tartalmi elemekből kell állnia; ezzel kapcsolatban a fő követelmény a tartalmi elemek önállósága, egymástól való függetlensége. Az Európai Unió Bírósága C-444/02. sz. ítéletében kimondta, hogy az adatbázis fogalma kiterjed minden művet,

⁹¹ Az Instagramra eddig több, mint 50 milliárd fotót töltöttek fel, átlagosan percenként 995 fotót töltenek fel a felhasználók a platformra. L.: <https://wouldyouhavethought.com/live-stats/photos-uploaded-on-instagram> (2021. április 25.).

⁹² Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről (adatbázisirányelv), CELEX: 01996L0009.

⁹³ Bogsch, Boytha et al.: i. m. (31).

⁹⁴ SZJSZT-12/2010. sz. szakvélemény, elektronikus szótár gyűjteményes műként, illetve adatbázisként való védelme kapcsán. L.: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2010_12.pdf (2021. április 25.).

adatokat vagy egyéb elemeket tartalmazó gyűjteményre.⁹⁵ A második fogalmi felétel, hogy a tartalmi elemeknek valamely rendszer vagy módszer szerint rendezettnek kell lenniük, ez lehet bármilyen egyszerű rendezési elv: növekvő, csökkenő sorrend, ár vagy márka szerinti rendezés, illetve bármilyen funkcionális-logikai kapcsolat. Lényegében e ponton rejlik a választóvonal a sui generis és a gyűjteményes műnek minősülő adatbázisok között. A gyűjteményes műnek minősülő adatbázis szerkesztésében egyéni, eredeti jelleggel kell bírjon, nem elegendő tehát a tartalmi elemek funkcionális csoportosítása, összeválogatása.⁹⁶ A harmadik és egyben utolsó fogalmi feltétel az egyedi hozzáférhetőség, ugyanis egy gyűjtemény csak abban az esetben minősülhet adatbázisnak, ha tartalmi elemeihez számítástechnikai eszközzel vagy bármely más módon egyedileg hozzá lehet férni. A releváns joggyakorlat alapján elmondható, hogy adatbázis lehet egy honlap használatú hirdetéseket tartalmazó része,⁹⁷ egyszerűbb turisztikai honlapok,⁹⁸ de akár eljárások kulcsszavas feldolgozása⁹⁹ is.

A jogi oltalom tartalma és feltétele szempontjából a gyűjteményes műnek minősülő adatbázisokon szerzői jogi védelem áll fenn, melynek elengedhetetlen feltétele az egyéni, eredeti jelleg, míg a sui generis adatbázisok esetében a kapcsolódó jogi oltalom áll fenn, melynek

⁹⁵ „Az adatbázisnak az irányelv 1. cikk (2) bekezdése szerinti fogalma kiterjed minden művet, adatokat vagy egyéb elemeket tartalmazó, egymástól tartalmuk értékének sérelme nélkül elválasztható, és ezen egyes alkotóelemek megtalálását lehetővé tevő módszert vagy rendszert, függetlenül azok jellegétől, tartalmazó gyűjteményre”. Bíróság 2004. november 9-i ítélete, Fixtures Marketing Ltd v. Organismos prognostikon agonon podofairou AE, C-444/02, ECLI:EU:C:2004:697, para53.

⁹⁶ SZJSZT-31/2008/1 sz. szakvélemény: „A hasznaltauto.hu honlapon közzétett gépjármű-adásvételi hirdetéseket, továbbá gépjármű-kereskedelemmel összefüggő szolgáltatásokat, tájékoztatókat, hivatkozásokat és reklámokat összességében vizsgálva megállapítható, hogy ezen tartalmi elemek összeválogatása kizárólag tematikai szempontok alapján, elrendezésük, illetve szerkesztésük pedig kizárólag funkcionális-logikai szempontok alapján történt. Az eljáró tanács álláspontja szerint a gépjármű-adásvételi hirdetéseknek, mint tematikának, illetve a honlapon ehhez kapcsolódóan közzétett, a gépjármű-kereskedelemmel szoros funkcionális-logikai összefüggésben álló szolgáltatások, tájékoztatók, hivatkozások és reklámok gyűjteménybe foglalásának nincs egyéni, eredeti jellege.”

⁹⁷ I. m. (96).

⁹⁸ A Fővárosi Ítéltábla Pf. 20.556/2018/5. sz. döntésében viszonylag egyszerűnek mondható tematikus turisztikai honlapok tekintetében rögzítette, hogy mivel azok megfelelnek az adatbázis-fogalom valamennyi kritériumának, ennél fogva adatbázisnak minősülnek. A perbeli tematikus turisztikai honlapok elsődlegesen és szükségszerűen az utazások szöveges és képes hirdetéseit, valamint az azokra való foglалások lehetőségeit tartalmazzák. Emellett az elérhetővé tett tartalmi elemek másik csoportjába tartoznak az egyes látnivalók, hasznos tudnivalók, fakultatív programok ismertetése különböző menüpontok alatt az utazásokkal kapcsolatban. Ezek az egyes elemek egyedi jelentésűek, egymástól tartalmi függetlenséget mutatnak, mindezt egy adott rendezettség, rendszer szerint, az utazásokat ugyanis időpontok, illetve felszállási helyek, míg az egyéb információkat témájuk szerint rendezték el. Ezekhez a tartalmi elemekhez számítástechnikai eszközökkel egyedileg hozzá lehet férni, önállóan a képernyőn megjeleníthetők és kiválaszthatók, kattintással elérhetőek.

⁹⁹ SZJSZT-18/2013 sz. szakvélemény, köztisztviselő által vezetett nyilvántartások/adatbázisok jogi védelme kapcsán, 2013: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2013_18.pdf (2021. április 25.).

kulcsa a jelentős ráfordítás.¹⁰⁰ A sui generis oltalom fennállásához nem elégséges tehát csupán a ráfordítást bizonyítani, hanem a ráfordításnak jelentősnek kell lennie, ugyanis az adatbázisnak mennyiségileg és minőségileg is jelentős ráfordítás eredményeként kell létrejönnie. A jelentős ráfordítás az adatbázis tartalmának megszerzése, ellenőrzése vagy megjelenítése kapcsán kell, hogy jelentkezzen.¹⁰¹ Az adatbázis-irányelv (40) preambulumbekkezdése meghatározza, hogy a ráfordítás jelentheti a pénzeszközök rendelkezésre bocsátását, valamint idő-, munka- és energiaráfordítást is. A jelentős ráfordítás feltételének fennállását minden esetben az adott ügy egyedi körülményei alapján kell meghatározni, azonban mértékét illetően támpontot adhat az SZJSZT-31/2008 és SZJSZT-19/2009 számú szakvélemény – ezek rögzítették, hogy az adatbázis-előállítással foglalkozó iparág gyakorlata feltárható, mindemellett sorvezetőt is adnak az egyes ráfordításelemek tekintetében.¹⁰² A releváns bírósági gyakorlat alapján az adatbázis tartalmi elemeinek létrehozására, valamint az adatbázis tartalmának ellenőrzésére fordított ráfordítások nem vehetők figyelembe a jelentős ráfordítások körében.¹⁰³ Az SZJSZT 31/2008/1 sz. szakvéleményében a használat.hu hirdetési portálhoz kapcsolódó ráfordítások kapcsán rögzítette, hogy abból, hogy a hirdetések nem a honlap fenntartója, hanem a hirdetés megrendelője, azaz a felhasználó tölti fel, nem következik, hogy a honlap fenntartójának ne lennének figyelembe vehető ráfordításai a hirdetések mint az adatbázis tartalmi elemeinek megszerzésével kapcsolatban. A sui generis adatbázis-védelem jogosultja az adatbázis előállítója, mely nem csak természetes személy lehet, hanem jogi személy is, szemben a szerzővel, aki csak természetes személy lehet. A sui generis adatbázisokon fennálló kapcsolódó jogi védelem jellegét tekintve szűkebbnek mondható, mint a gyűjteményes műnek minősülő adatbázison fennálló szerzői jog által nyújtott védelem. Az adatbázis-irányelv és ennek nyomán az Szjt. is „csak” az adatbázis új-

¹⁰⁰ Szjt. 84/A. § (5) bekezdése az adatbázisirányelv 7. cikk (1) bekezdésével majdnem teljesen azonos módon, akként határozza meg, hogy az adatbázis kapcsolódó jogi oltalom alatt akkor áll, ha „tartalmának megszerzése, ellenőrzése vagy megjelenítése jelentős ráfordítást igényelt”.

¹⁰¹ Fővárosi Ítéltábla Pf. 20.556/2018/5. sz. döntése.

¹⁰² I. m. (96) és SZJSZT-19/2009 sz. szakvélemény: „Az eljáró tanács úgyszintén hivatkozott a Magyar Tartalomipari Szövetség (MATISZ) gyakorlatára, mely úgy összegezhette, hogy az adatbázis-előállítással összefüggő költségek vizsgálata során az alábbi költség-elemeket kell rendszerint figyelembe venni: (1) Az adott adatbázis készítésére elkülöníthető munkabér és járulék költségei (munkaszerződések alapján, kifizetések), (2) Gyűjtőkör költsége (alvállalkozói stb. szerződések, számlák, kifizetések), (3) Technológia-üzemeltetés (számítógép, szoftver stb.), amortizáció, kommunikáció, munkabér, szerződések, számlák, kifizetések) és fejlesztés igazolt költségei (4) Marketing, terjesztés igazolt költségei (szerződések, számlák, kifizetések), (5) Munkabéarányos rezsiköltség ráterhelés (összes fel nem osztható költség/munkaóra alap szorozva az elkülönített 1. pontban meghatározott munkaóra mennyiséggel). Mindezek figyelembevételével akkor tekinthető a ráfordítás jelentősnek, ha a ráfordítás az adott vállalkozás összköltségéből 30-50 % feletti részesedést, vagy legalább egy felsőfokú végzettségű ember egy évi munkájának költségét képezi.”

¹⁰³ Az adatbázishoz kapcsolódó jogi védelemben részesüléshez figyelembe vehető ráfordítás „nem fogja át azokat a pénzeszközöket, amelyeket az adatbázis tartalmát alkotó elemek létrehozására használtak fel” – Bíróság 2004. november 9-i ítélete, Fixtures Marketing Ltd v. Organismos prognostikon agonon podosfairou AE, C-444/02, ECLI:EU:C:2004:697, para53.

rahasznosítása és kimásolása ellen nyújt védelmet az adatbázis előállítója számára, és „csak” abban az esetben, amennyiben a kimásolás vagy újrahasznosítás az adatbázis egészéhez vagy jelentős részéhez kapcsolódik.¹⁰⁴ Azonosság azonban, hogy a gyűjteményes műnek minősülő és a sui generis adatbázisok esetében a védelem független az adatbázis tartalmát, részeit alkotó elemeken fennálló szerzői jogi vagy más jogi védelemtől, így főszabály szerint az adatbázisban történő felhasználáshoz a tartalmi elemeket adó szerzői művek szerzőjének az engedélye szükséges az adatbázisba való felvételhez.

Az applikációk gyűjteményes műnek minősülő vagy sui generis adatbázisként történő védelme is érdekes oltalmi lehetőséget vethet fel, melyeket tudatosan kezelve, akár többlet-védelmet, hivatkozási alapot adhatnak a jogsértő versenytársakkal szemben.

4.7. Copyright notice, önkéntes műnyilvántartás és blockchaintanúsítás

A mobilapplikációk esetében is sokszor találkozni a © szimbólummal vagy copyright notice, azaz másképpen szerzői jogi figyelmeztetéssel. Fontos kihangsúlyozni, hogy ezek feltüntetése hiányában is fennáll a szerzői jogi védelem, valamint sor kerülhet a sikeres jog-értvényesítésre is. A gyakorlatban segíthetnek abban, hogy a felhasználó mély szerzői jogi ismeretek hiányában is tisztában legyen azzal, hogy a mű szerzői jog által védett, tehát főszabály szerint felhasználásához a szerző vagy a szerzői jogok jogosultjának engedélye szükséges. Mind a © szimbólum, mind a kicsit összetettebb copyright notice szerepeltethető az alkalmazás-áruházakban, magában az applikációkban, például a nyitóoldalon, ezenfelül az általános felhasználási feltételekben is – melyek persze részletesebb szerzői jogi rendelkezéseket is tartalmazhatnak.¹⁰⁵ A copyright notice egy rövidke szöveg, amely kifejezi, hogy az adott mű szerzői jogi védelem alatt áll, és a mű kapcsán a szerző fenntartja szerzői jogait. A copyright notice lényegében három részből áll, amelyek egységet alkotnak: az első maga a © szimbólum vagy a copyright szó, esetleg ennek rövidítése (copr.), ezt követi a mű első publikálásának éve és végül a szerzői jog jogosultjának neve – így például © 2021 MobilApp Kft.¹⁰⁶ A copyright notice elterjedése az USA-ból indult; érdekesség, hogy ott egészen 1989.

¹⁰⁴ L.: BDT2010. 2347.

¹⁰⁵ Az OTP Simple alkalmazás általános felhasználási feltételei a következőképpen rendelkeznek a szerzői jogokról: „A Simple Rendszer a hozzá tartozó applikációkkal, szoftverekkel, dokumentációval, forrás és tárgyi kódokkal, grafikai, szöveges és egyéb anyagokkal, beleértve a Honlapot, a Simple logót is, a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény által védett szerzői alkotás, amelyeken a Szolgáltató rendelkezik kizárólagos tulajdonjoggal és szerzői vagyoni jogokkal. A Simple Rendszer bármilyen felhasználása és bármilyen felhasználásának engedélyezése a Szolgáltató engedélye nélkül tilos. A Szolgáltató tulajdonát képezi és a Szolgáltató kizárólagos jogosultsági körébe tartozik a Simple Rendszer bármilyen többszörözésével, lefordításával, módosításával, átalakításával, forráskódjának visszafejtésével, feltörésével és a Simple Rendszerből származtatott termékkel kapcsolatos minden jog, és újabb szoftver, rendszer verzió vagy eredmény, ideértve a Simple Rendszer bármely fejlesztését vagy továbbfejlesztését is.” L.: https://simple.hu/simplecore/uploads/2021/03/OTPM_Simple_AFF_20210401HU.pdf (2021. április 25.).

¹⁰⁶ L.: <https://www.copyright.gov/circs/circ03.pdf> (2021. április 25.).

március 1. napjáig kötelező volt ezt a művön a szerzői jog jogosultjának elhelyezni annak érdekében, hogy azon szerzői jog álljon fenn.¹⁰⁷ A © szimbólum vagy copyright notice használatával hazánkban sem tévedhetünk nagyot, már csak azért sem, mert ezzel tudatosan is feltűntetésre kerül a szerző neve, ez pedig szerzőségi vélelmet is keletkeztet – az Szjt. 94/B § (1) bekezdése alapján ugyanis elsődlegesen azt kell szerzőnek tekinteni, akinek a nevét szerzőként a művön a szokásos módon feltűntették.

A szerzői jogok előnye, hogy „a bekerülési költségük” alacsony, ám egy esetleges szerzői jogi jogvitákban szép számmal adódhatnak bizonyítási nehézségek, melyek kiküszöbölhetők például az önkéntes műnyilvántartásba vétellel, mely ugyancsak szerzőségi vélelmet keletkeztet. Az Szjt. 94/B § (2) bekezdése alapján másodlagosan azt kell szerzőnek tekinteni, aki a művet a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál vezetett, közhitelesnek minősülő, önkéntes műnyilvántartásba vetette és azt igazolja.¹⁰⁸ Az applikációfejlesztők számára az önkéntes műnyilvántartásba vétel többek között szerzői jogaik hathatósabb védelmére is lehetőséget biztosíthat.¹⁰⁹ Az önkéntes műnyilvántartásba vétel során a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala igazolja, hogy a kérelmező mint szerzőként megnevezett személy a műpéldány szerinti művet vagy más teljesítményt sajátjaként ismerte el, a hivatal által az önkéntes műnyilvántartásba vétel során kiadott igazolás pedig hatósági bizonyítványnak tekinthető.¹¹⁰ Az igazolás nem keletkeztet szerzőséget, azonban egy esetleges jövőbeni jogvita esetén segítheti a bizonyítást, hiszen a szerzőség bizonyítása a szabad bizonyítás elvének megfelelően, bármilyen eszközzel történhet. Mindamelllett az önkéntes műnyilvántartásba vétel igen minimális költséggel jár, elektronikus úton is benyújtható, továbbá nemcsak a szerzőség bizonyítását segítheti, hanem megkönnyítheti a fellépést, vagy visszatartó erőként szolgálhat a versenytársakkal szemben. Az SZTNH elektronikus adatbázisában közzétett adatok alapján több mint 20 applikációhoz kapcsolódó tanúsítvány kiállítására került sor, ami bár nem tekinthető kiugróan magas számadatnak, azonban mindinkább arra mutat, hogy a fejlesztők, ha még kis számban is, de élnek ezen lehetőséggel jogaik tudatos védelme érdekében.

Az önkéntes műnyilvántartás azt képes tanúsítani, hogy a szerző által sajátjaként nyilvántartásba vetetett mű a tanúsítvány kiállításának napján a tanúsítványhoz hozzáfűzött műpéldány szerinti tartalommal létezett.¹¹¹ Az önkéntes műnyilvántartáshoz hasonlóan a blockchain alapú tanúsítás is lényegében ugyanezt képes igazolni. A blokklánc-technológia fontos szerepet játszhat a szerzői jogok bizonyítása területén is, mivel az eredeti mű vagy

¹⁰⁷ I. m. (106).

¹⁰⁸ A nyilvántartásba vételért igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni, ennek összege 5000 Ft.

¹⁰⁹ Az önkéntes műnyilvántartásra vonatkozó részletes szabályokat az önkéntes műnyilvántartás részletes szabályairól szóló 26/2010. (XII. 28.) KIM rendelet tartalmazza, az 1. § alapján az Szjt. hatálya alá tartozó mű, illetve teljesítmény önkéntes műnyilvántartásba vételét a szerző, illetve a szerzői joghoz kapcsolódó jogok jogosultja kérheti.

¹¹⁰ L.: <https://www.sztnh.gov.hu/hu/mivel-fordulhatok-a-hivatalhoz/szerzoi-jogi-vedelem/onkentes-munylvantartas#1> (2021. április 25.), valamint Bogsch, Boytha et al.: i. m. (31).

¹¹¹ Uo.

annak részletei, valamint a szerzőre vonatkozó információk feltöltése a blokkláncra időbélyeggel ellátott rekordot, ezáltal pedig bizonyítékot hozhat létre arra vonatkozóan, hogy egy adott mű egy adott időpontban már létezett.¹¹² A blockchain alapú tanúsítás igazán high-tech megoldásnak tűnhet, azonban pont ez adhatja a gyengeségét is, mivel a bíróságok előtti bizonyítékként való elfogadottsága kérdéses, a tanúsítvány tartalmának megismerése akár különös szakértelmet is igényelhet, így szakértő bevonását teheti szükségessé. Másrészt a blockchain egy decentralizált hálózat, ami mögött nem áll semmilyen állami gépezet, így harmadik felek számára csak akkor tudna hiteles és megbízható lenni, ha például egy IP-hivatal is részt venne a tanúsítási folyamatban. Az önkéntes műnyilvántartásba vétel és a blockchain alapú tanúsítás közötti megoldás lehet a WIPO PROOF, amely bármilyen fájl dátum- és időbélyegzővel ellátott digitális ujjlenyomatát biztosítja, ezzel igazolva annak létezését egy adott időpontban. A WIPO viszonylag új szolgáltatása kiegészíti a meglévő szellemi tulajdon-jogi rendszereket, és kifejezetten az egyre digitálisabb világunkra tervezett megoldás azon szegmensekben, ahol az innovációt és a kreativitást a technológia eszközei teszik lehetővé.¹¹³ Hasonló szolgáltatás a BOIP (Benelux Szellemi Tulajdoni Hivatal) által nyújtott i-DEPOT, ennek keretében a feltöltött mű időbélyegzőt kap, mely szintén azt bizonyítja, hogy az adott mű egy adott időpontban már létezett. A BOIP ezenfelül arra is lehetőséget biztosít, hogy a felhasználó online titoktartási megállapodást kapcsolhasson az i-DEPOT-ba feltöltött dokumentumhoz, ez pedig arra is bizonyítékot szolgáltat, hogy a jogosult megtett mindent annak érdekében, hogy a mű titkosságát megőrizze, azt üzleti titokként kezelje. Az i-DEPOT hatálya nincs a Benelux országokra korlátozva, azaz területiális korlát nem vonatkozik rá, így a WIPO PROOF mellett hasznos határokon átvéelő digitális tanúsítási megoldás az applikációk számára.¹¹⁴ A fejlesztők előtt több lehetőség áll az applikációikhoz kapcsolódó IP-jogaik hatékony védelme érdekében. Az említett eszközök kiegészítő megoldásként segíthetik az applikációhoz kapcsolódó IP-jogok tudatos kezelését, valamint az esetleges jogérvényesítést, azonban nem képesek pótolni például a szerzőséget, a mű eredeti egyéni jellegét vagy az iparjogvédelmi jogok lajstromozását sem.

¹¹² L.: https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2018/01/article_0005.html (2021. április 25.).

¹¹³ L.: https://www.wipo.int/wipo_magazine_digital/en/2020/article_0002.html (2021. április 25.).

¹¹⁴ Ennek oka leginkább abban keresendő, hogy az eIDAS-rendelet (22) preambulumbekzdése meghatározza, hogy a bizalmi szolgáltatások határokon átnyúló általános alkalmazásának elősegítése érdekében lehetővé kell tenni, hogy azokat minden tagállamban bizonyítékként lehessen felhasználni a bírósági eljárásokban. A rendelet meghatározza az elektronikus időbélyegző fogalmát, mely alapján az olyan elektronikus adat, amelyek más elektronikus adatokat egy adott időponthoz kötnék, amivel igazolják, hogy utóbbi adatok léteztek az adott időpontban. Az eIDAS-rendelet rögzíti, hogy az elektronikus időbélyegző joghatása és bírósági eljárásokban bizonyítékként való elfogadhatósága nem tagadható meg kizárólag amiatt, hogy az elektronikus formátumú, illetve nem felel meg a minősített elektronikus időbélyegzőkre vonatkozó követelményeknek. A minősített elektronikus időbélyegző esetében pedig vélelmezni kell az általa feltüntetett dátum és időpont pontosságát, valamint az adott dátumhoz és időponthoz kapcsolt adatok sértetlenségét, további szabály, hogy a valamely tagállamban kibocsátott minősített elektronikus időbélyegzőt valamennyi tagállamban el kell ismerni.

DE KI ŐRZI AZ ŐRZŐKET? A CDSM-IRÁNYELV SZŰRÉSI MECHANIZMUSA ÉS A VÉLEMÉNYSZABADSÁG

I. BEVEZETÉS

Kétségtől állíthatjuk, hogy az Európai Unió jogrendszerében a tulajdonhoz való alkotmányos jogból levezethető szellemi tulajdon-jog – és így a jelen tanulmány fókuszában lévő szerzői jog is – egyenrangú helyet foglal el a Chartában biztosított jogok között. A szerzői jog katalizátorként hat több alapjogunkra, így a véleménynyilvánítás szabadságára is, hiszen ösztönzi a kreatív kifejezést, véleményünk kinyilvánítását a politikai, társadalmi és esztétikai kérdések széles skáláján, ugyanakkor paradox módon gátját is szabhatja a véleménynyilvánításnak, amennyiben például a szabad felhasználási kivételek nincsenek megfelelően alkalmazva.¹ Mindazonáltal az Egyesült Államok törvényhozásával ellentétben – ahol a legfelsőbb bíróság megállapította, hogy a szerzői jogoknak és az első alkotmánykiegészítésben foglalt véleménynyilvánítás szabadságának lényegében azonos a célja: a kifejezés és az ötletek széles körű terjesztése² – az Európai Unió jogalkotás mentén véget nem érő körforrásként vetődik fel újra és újra egy éppen aktuális jogszabály kapcsán bizonyos alapjogok egymáshoz feszülése.

Hasonló alapjogi kollúziót figyelhetünk meg napjainkban is a szerzői jogi keretrendszer modernizálására hivatott, 2019. április 17. napján elfogadott, a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló 2019/790 sz. irányelv (a továbbiakban: CDSM-irányelv)³ rendelkezéseivel kapcsolatban is.

A CDSM-irányelv a jogosultak számára nyújtott magas szintű szerzői jogi védelem biztosítása mellett az innováció, a kreativitás és az új tartalmak előállításának növelését tűzte ki célul,⁴ azonban hamar kiderült, hogy a normaszöveg, a benne található ellentmondások

* A szerző az Igazságügyi Minisztérium Versenyjog és Szellemi tulajdon-jogi Főosztályának jogi szakügyintézője. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerző saját véleményét tükrözik, azok nem azonosak a fenti intézmény álláspontjával.

¹ Neil Weinstock Netanel: Copyright and a Democratic Civil Society. YALE Law Journal, 106. évf., 1996, p. 95. A jelen tanulmányban felhasznált internetes források utolsó elérési időpontja egységesen 2021. július 29. napja.

² Edmund T. Wang: The Line Between Copyright and the First Amendment and Why its Vagueness May Further Free Speech Interests. Journal of Constitutional Law, 13. évf., 2011, p. 1473. Elérhető: <https://scholarship.law.upenn.edu/jcl/vol13/iss5/7>.

³ A CDSM-irányelv elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L0790&from=HU>.

⁴ CDSM-irányelv (1) preambulumbek.

miatt, a cél elérése érdekében finomhangolásra szorul.⁵ Jelen tanulmány is egy ilyen megoldásra váró kérdéskörrel foglalkozik, a CDSM-irányelv egyik legvitatottabb rendelkezésével. A CDSM-irányelv 17. cikke kimondja, hogy az ún. tartalommosztó szolgáltatók⁶ tevékenységükkel szerzői jogi felhasználást végeznek, amikor a nyilvánossághoz közvetítik a felhasználók által feltöltött műveket, ennek vonatkozásában pedig közvetlen felelősséggel tartoznak. Ennek eredményeként a tartalommosztó szolgáltatóknak felhasználási engedélyt kell szerezniük, amennyiben pedig ez nem lehetséges, az online tartalommosztó szolgáltatóknak „minden tőlük telhetőt meg kell tenniük”⁷ a szakmai gondosság magas szintű ágazati normáinak megfelelően annak megakadályozására, hogy szolgáltatásaikon keresztül az érintett jogosultak által meghatározott, nem engedélyezett művek és szomszédos jogi teljesítmények elérhetők legyenek. Ezzel a szóban forgó online platformok eddigi közvetítői szerepkörükből⁸ átléptek a felhasználók által feltöltött jogsértő tartalmak kiszűréséért felelős „aktív kapuőr” szerepébe.⁹

A tartalommosztó szolgáltatók annak érdekében, hogy megfeleljenek a közvetlen felelősségből eredő súlyos tehernek, automatikus tartalomfelismerő eszközöket alkalmaznak az emberi felülvizsgálat mellett a hatékonyabb és gyorsabb szűrés érdekében. Azonban a tartalommosztó szolgáltatók által alkalmazott mechanizmusok működése során felmerül a felhasználói tartalmak túlzott szűrésének kockázata, veszélyeztetve ezzel az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: „EJEE”) 10. cikkében,¹⁰ valamint a Charta 11. cikkében¹¹ is lefektetett véleménynyilvánítás szabadságát. Ugyanakkor az EJEE 1. cikkében megfogalmazott tulajdon védelmétől eltérően a Charta 17. cikke kiterjesztően a jogosultak szerzői jogi védelmét a tulajdonjogba rögzítette, ugyanis a Charta a tulajdonhoz való jogra vonatkozó 17. cikk (2) bekezdésben egyértelműen előírja, hogy „[a] szellemi tulajdon védelmet élvez”. Azonban ez a Geiger megfogalmazásával élve lakonikus mondat önmagában nem egyértelműsítette a szellemi tulajdon-jog státuszát az alapjogok között, ehhez a nemzetközi

⁵ Christophe Geiger, Elena Izyumenko: Towards a European ‘Fair Use’ Grounded in Freedom of Expression. American University International Law Review, 35. évf. 1. sz., 2019, p. 1–74. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3379531.

⁶ Ilyen tartalommosztó platformoknak minősülnek azok a szolgáltatók, amelyeknek fő vagy egyik fő célja a szolgáltatás igénybevevője által feltöltött, jelentős mennyiségű, szerzői jogi védelem alatt álló mű vagy szomszédos jogi teljesítmény a) tárolása, b) nyilvánossághoz közvetítése, ideértve a nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tételét is, és c) üzletszerű összerendezése, és népszerűsítése.

⁷ CDSM-irányelv 17. cikk (4) bekezdés.

⁸ Sebastian Felix Schwemer, Tobias Mahler: Legal Analysis of the Intermediary Service Providers of Non-hosting Nature. University of Copenhagen Faculty of Law Research Paper, No. 2021-108, 2020. július 1., p. 32. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=3798494>.

⁹ Giancarlo Frosio, Sunimal Mendis: Monitoring and Filtering: European Reform or Global Trend? The Oxford Handbook of Online Intermediary Liability, Oxford University Press, 2020, 2019. szeptember 9., p.4. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3450194.

¹⁰ Az EJEE szövege. Elérhető: https://www.echr.coe.int/documents/convention_hun.pdf.

¹¹ A Charta szövege. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=EN>.

bíróságok jogértelmezése vált szükségessé.¹² Továbbá lényegi kérdésként merül fel, amennyiben a szerzői jogot autonóm alapvető jogként értékeljük, hogyan érhető el a megfelelő egyensúly a véleménynyilvánítási szabadság szigorú korlátozása nélkül? Mindezek alapján a 17. cikk alkalmazása kapcsán távolról sem tűnik egyértelműnek, hogyan lehetséges a megfelelő alapjogi egyensúly megőrzése az automata tartalomfelismerő eszközök használatában, tekintettel arra, hogy azok gyakorta túlzottan korlátozzák a véleménynyilvánítást.

A tanulmány célja, hogy – többek között – alapjogi szempontú elemzésnek vessen alá a CDSM-irányelv 17. cikkében előírányzott automata tartalomfelismerő eszközöket, valamint azok kapcsolatát a Charta 11. cikkével. Mindezek mellett olyan kérdésekre is keresi a választ, hogy a CDSM-irányelv 17. cikke mellett fenntartható-e az alapjogok közti megfelelő egyensúly, azaz nem túlzó mértékű-e a tárgybeli irányelv szűrési kötelezettsége? Továbbá hogyan tehet eleget kötelezettségének a tartalommegosztó szolgáltató anélkül, hogy tevékenysége ne számítson jogszabályba ütköző általános nyomunkövetésnek, valamint hogy ne essen bele a túlblokkolás hibájába? A felvetett kérdések megválaszolása érdekében a tanulmány kiterjedten vizsgálja az Európai Unió joggyakorlatát, a tartalommegosztó szolgáltatók felelősségi rendszerét, valamint a technológia jelenlegi állása szerinti szűrőeszközöket.

II. A SZERZŐI JOG ALAPJOGI ÖSSZETÜZÉSEI A CDSM-IRÁNYELVET MEGELŐZŐEN

A két alapjog (a véleménynyilvánítás szabadsága, valamint a tulajdonhoz való jog) között fennálló törékeny egyensúly megléte a CDSM-irányelv előtt is gyakorta vizsgálatra szorult, ugyanis a két alkotmányos jog vizsálja számos esetben került a strassbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB), továbbá az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) látókörébe. Mindkét bíróság kulcsfontosságú az alapjogi értékek összevetése kapcsán, tekintettel arra, hogy az EJEB döntéseit az EUB ítélezési gyakorlatához hasonlóan az uniós tagállamok kötelesek figyelembe venni.

II.1. Az EJEB gyakorlata

Jóllehet maga az EJEB nem operál explicit rendelkezésekkel a szellemi tulajdon védelmére vonatkozóan, az EJEB ítélezési gyakorlatának vizsgálata hatékony segítséget nyújt a jelen tanulmányban felvetett alapjogi ellentétek értelmezésére.¹³ Mindenekelőtt a szellemi tulaj-

¹² *Christophe Geiger*: Intellectual property shall be protected!? Article 17(2) of the Charter of Fundamental Rights of the European Union: a mysterious provision with an unclear scope. *European Intellectual Property Review*, 31. évf. 3. sz., 2009, p. 114.

¹³ *David S. Welkowitz*: Privatizing Human Rights? Creating Intellectual Property Rights From Human Rights Principles. *Akron Law Review*, 46. évf., 2013, p. 8. Elérhető: <https://ideaexchange.uakron.edu/akronlawreview/vol46/iss3/3>.

don-jog alapjogi vonatkozásában mérőföldkőként tekinthetünk az EJEB *Anheuser-Busch-ügyben*¹⁴ hozott ítéletére, amely szerint nemcsak a védjegyek, a védjegy bejelentésére vonatkozó kérelem is a tulajdonjoghoz való jog védelmét élvezzi az EJEE 1. cikke szerint. Tovább tárgította ezen értelmezést a szerzői jog alá tartozó művekre is a *Balan v. Moldova-ügyben*¹⁵ megnyitva ezzel az utat a jövőbeli alapjogi összetűzéseknek.

A szerzői jog és a véleménynyilvánítási jog szabadságának szembenállása legerősebben a 2013-as *Ashby Donald and others v. France-ügyben* bontakozott ki.¹⁶ Három divatfotós jogsértő magatartása került megállapításra a francia bíróságok által miután a Viewfinder internetes képkeresőoldalon képeket tettek közzé az Ashby Donald és Madeira Moraes felperesek által vezetett divatcégről. A fotókat az alperes a párizsi divatbemutatókon készítette 2003-ban, majd tette publikussá a divatházak engedélye nélkül. Tekintettel arra, hogy a francia legfelsőbb bíróság sem értett egyet az alperesek EJEE 10. cikkére való hivatkozáson alapuló védekezésével, az alperesek az EJEB-hez fordultak. Az EJEB azon a véleményen volt, hogy jelen esetben a szerzői jogi jogsértést megállapító ítéletet, valamint a kártérítés megítélését egyaránt az EJEE 10. cikkében meghatározott jogba történő jogos beavatkozásnak szükséges tekinteni. Ezt a beavatkozást azonban törvény írja elő, továbbá ezen törvényes célt mások jogainak védelme irányította, és nélkülözhetetlennek kell tekinteni egy demokratikus társadalomban.¹⁷ Továbbá az EJEB azt is megállapította, hogy a véleménynyilvánítás szabadságához való jog is korlátozások és kivételek alá eshet, azonban ezek szükségességét mindig megfelelően alá kell támasztani.¹⁸ Azonban érdemes megemlíteni, hogy az EJEB álláspontja szerint jelen esetben a pénzbeli nyereség elsődleges ösztönzőerőként szolgált a szerzői jog által védett anyagok közzétételére, így az ügy nyereségalapú aspektusából kifolyólag is a nemzeti bíróságok széles mérlegelési jogkörét teszi lehetővé. Könnyen lehet, hogy az EJEB más véleményen lett volna abban az esetben, ha a fényképek közzététele általános közérdekű célokat szolgált volna.¹⁹

Az Ashby Donaldhoz hasonló ügyként tartják számon a hírhedt The Pirate Bay (a továbbiakban: TPB) elnevezésű fájlmegosztó oldal két alapítója által az EJEB-hez benyújtott

¹⁴ 73049/01 sz. ügy, *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal*. Elérhető: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78981#%7B%22itemid%22:%5B%22001-78981%22%5D%7D>.

¹⁵ 19247/03. sz. ügy, *Balan v. Moldova*. Elérhető: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22balan%22%22%22%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%22%22CHAMBER%22%22%22itemid%22:%5B%22001-84720%22%5D%7D%7D>.

¹⁶ Az EJEB ítélete francia nyelven elérhető itt: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115845%22%5D%7D>.

¹⁷ ECHR: Copyright vs. freedom of expression. Kluwer Copyright Blog, 2013. január 25. Elérhető: <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2013/01/25/echr-copyright-vs-freedom-of-expression/>.

¹⁸ Elena Izyumenko: The Freedom of Expression Contours of Copyright in the Digital Era: A European Perspective. The Journal of World Intellectual Property, 19. évf., 2016. június 6. Elérhető: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jwip.12057>.

¹⁹ S. van Deursen, T. Snijders: The Court of Justice at the Crossroads: Clarifying the Role for Fundamental Rights in the EU Copyright Framework. International Review of Intellectual Property and Competition Law, 49. évf., 2018, p. 1090. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s40319-018-0745-8>.

kérelmet, tekintettel arra, hogy a svéd szerzői jogi törvény megsértésével bűncselekmények elkövetésében való bűnrészességért elítélésük álláspontjuk szerint sértette az EJEE-ben foglalt véleménynyilvánítás szabadságát. Álláspontjuk szerint a TPB kezdetben az információ és az adatok szabad áramlásának megkönnyítését szolgálta, így azzal kapcsolatban, hogy a felhasználók szerzői jogilag védett anyagokat is használtak a fájlcsere során, ők maguk nem tehetők felelőssé.²⁰ A bíróság megállapítása szerint annak ellenére, hogy a svéd alapítók nyereségorientált tevékenységet folytattak az TPB üzemeltetésével, megilleti őket az EJEE 10. cikke szerinti szabad véleménynyilvánítás joga, mindazonáltal arra az álláspontra helyezkedett, hogy a svéd bíróság ítélete kellően megalapozott indokkal korlátozta a vádlottak alapvető jogait, ezzel elutasítva az alapítók keresetét.

A fentiek tükrében az EJEB ítéletei nem csupán elismerik a szerzői jogi korlátozások beavatkozását a szabad véleménynyilvánításba, tovább segítik a jogértelmezést azzal, hogy a kettő közötti egyensúly meglétét a felhasználás jellegétől (közérdekű avagy kizárólag magánjellegű), továbbá a véleménynyilvánítás kifejezésének céljától (nyereségalapú vagy nem kereskedelmi célú) teszik függővé.²¹ A bíróság ítéleteiből egyértelműen megállapítható, hogy a szóban forgó alapjogi konfliktusok esetében nem hagyható figyelmen kívül egyik vagy másik jog, nélkülözhetetlen ezen jogok kiegyensúlyozott gyakorlása, valamint a Bíróság részéről az adott ügy körülményeinek kiterjedt vizsgálata.²² Mindazonáltal a fent említett ügyekben hozott ítéletben kétséget kizáróan megállapításra került, hogy a szerzői jogokkal összefüggésben elengedhetetlen a véleménynyilvánítás szabadságához való joggal való összeegyeztethetőség vizsgálata, ugyanakkor az explicit rendelkezések hiánya miatt elengedhetetlen egy széles mérlegelési mozgástér biztosítása²³ a tagállamok számára. Álláspontunk szerint a tárgybeli döntésekben foglalt véleményszabadságra hivatkozó érvelési mechanizmusok elősegíthetik a szerzői jogi szabályozások túlzottan merev alkalmazásának finomítását egy kiegyensúlyozott felhasználói kultúra elérése érdekében.

A CDSM-irányelvben előírt szűrőmechanizmusok által blokkolt tartalmak kapcsán fontosnak tartjuk az EJEB álláspontjára vonatkozó kitekintést is az interneten megtalálható jogsértő tartalmak letiltását illetően. Ilyen eset merült fel az *Akdeniz v. Törökország-ügyben*²⁴ is, amikor is két zenemegosztó oldal, a last.fm és a myspace.com, elérhetetlenné

²⁰ A 40397/12. sz. ítélet Fredrik Neij és Peter Sunde Kolmissopi v. Svédország. Elérhető: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-117513%22%5D%7D>.

²¹ *Christophe Geiger, Elena Izyumenko*: Copyright on the Human Rights' Trial: Redefining the Boundaries of Exclusivity Through Freedom of Expression. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 45. évf. 3. sz., p. 316-342. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=2971592>.

²² *Paul L.C. Torremans*: *Ashby Donald and Others v France*, Application 36769/08, EctHr, 5th Section, Judgment of 10 January 2013, *Queen Mary Journal of Intellectual Property*, 4. évf., 2014. február, p. 95.

²³ *Dirk Voorhoof*: ECHR: Copyright vs. Freedom of Expression II (The Pirate Bay). *Kluwer Copyright Blog*, 2013. március 20. Elérhető: <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2013/03/20/echr-copyright-vs-freedom-of-expression-ii-the-pirate-bay/>.

²⁴ 20877/10 sz. ügy *Akdeniz v. Törökország*, 2014. március 11. Elérhető: <https://www.dipublico.org/1554/akdeniz-v-turkey-european-court-of-human-rights/>.

vált Törökországban a Hangfelvétel-előállítók Szakszervezetének („Professional Union of Phonogram Producers”) kérésére az ott megtalálható jogvédett zeneművek engedély nélküli megosztása miatt. Mevlüde Akdeniz felperes – aki a kérdéses oldalak egyik felhasználója volt – az EJEE 10. cikkére hivatkozva kérte a blokkolás feloldását, tekintettel arra, hogy ezen intézkedés nem állt megfelelő arányban a véleménynyilvánításhoz való jogaival. A bíróság a korábbi ügyekhez hasonlóan itt is a szükségesség–arányosság tesztjével összhangban értékelte az esetet, majd ítéletében hangsúlyozta, hogy habár a felhasználó véleménynyilvánításhoz való joga kiemelt fontosságú, a két weboldal valóban szerzői jogokat sértett, a felhasználó felperes számára pedig számos más jogszerű eszköz is rendelkezésére áll a zeneművek eléréséhez.²⁵

Összességében megállapítható, hogy az EJEB ítélete az alapjogok értékelésénél jelen ügyben sem hozott szembetűnő változást: megvizsgálta és összehangolta a szembenálló jogokat, végezetül felmérte a szükségességet és az arányosságot egy bizonyos jog gyakorlásába való beavatkozásnál.

II.2. Az EUB gyakorlata

Az EUB ítélkezési gyakorlatában felmerülő alapjogokra hivatkozó érvelés a Lisszaboni Szerződés²⁶ hatálybelépésétől kezdve szerves részét képezi az EUB előtt zajló ügyeknek, tekintettel arra, hogy a Chartában foglalt jogok kötelező alkalmazását írja elő a tagállamok számára. Az EUB döntéseiben is megfigyelhető egy növekvő tendencia a Charta rendelkezéseire való hivatkozással kapcsolatban szerzői jogi kérdésekben, amelyet egyesek a szerzői jog „alkotmányosítási” folyamatként jellemeznek.²⁷ Ugyanakkor az alapjogi összeütközések körében felmerült jogviták esetében az EUB gyakorlata is rendkívül szerteágazó. Általánosságban megállapítható, hogy az EUB rendszeresen amellet foglalt állást, hogy a nemzeti bíróságok és hatóságok feladata az alapjogok közti egyensúly fenntartása az uniós jog figyelembevételével, továbbá a tagállamok kötelesek a Chartában megfogalmazott jogok tiszteletben tartására az olyan nemzeti jogszabályok alkalmazásakor, amelyek uniós jogot ültetnek át.²⁸

Ehhez kapcsolódóan a közelmúltban számos szerzői jogot érintő ügyben állapította meg a luxemburgi bíróság a Chartában foglalt jogok jelentőségét, különösen, de nem kizáró-

²⁵ *Cristophe Geiger: Intellectual property and the judiciary.* Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2018, p. 48.

²⁶ Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló Lisszaboni Szerződés. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=EN>.

²⁷ *Jonathan Griffiths: Taking Power Tools to the Acquis – The Court of Justice, the Charter of Fundamental Rights and European Union Copyright Law.* Intellectual Property & the Judiciary, 2017. január 1, p. 1. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=3007650>.

²⁸ C70/10. sz. ügy *Scarlet Extended SA*, 46. bek. az ítélet. Elérhető: <https://tinyurl.hu/TUC4/>.

lagosan gondolhatunk itt a *Deckmyn-ügyre*,²⁹ ahol az EUB hangsúlyozta, hogy a tagállami bíróságok feladata az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelv (a továbbiakban: Infosoc-irányelv) 5. cikk (3) bekezdés k) pontja értelmében vett paródiára vonatkozó kivétel, valamint a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő jog közötti megfelelő egyensúly megállapítása.³⁰ A *Deckmyn-döntés* megteremtette az alapvető jogok erőteljesebb érvényesülésének a lehetőségét a szerzői joggal kapcsolatos ítélkezési gyakorlatban azzal, hogy a paródiakivételt összekapcsolta a véleménynyilvánítás szabadságával, elérve ezzel a paródia imperatív kivételként való kezelését.³¹ Mégis talán a legjelentősebb ezzel foglalkozó *Funke Medien GmbH*,³² *Pelham GmbH*,³³ és *Spiegel Online GmbH-ügyben*³⁴ hozott döntések elemzik a legkimerítőbben a Chartában megfogalmazott alapjogok – különösen a 11. cikk (véleménynyilvánítási szabadság, tájékozódási és sajtószabadság), 13. cikk (művészet és a tudomány szabadsága), valamint a 17. cikk (tulajdonhoz való jog), és a szerzői jog kapcsolatát.

A jelen fejezetben említendő ügyekben az EUB legfőképpen az Infosoc-irányelv 5. cikkében megfogalmazott korlátozásokkal és kivételekkel összhangban vizsgálta az alapjogokat, ezzel előre is segítve a későbbi, az Infosoc-irányelvhez képest *lex specialis*ként értelmezendő, CDSM-irányelv 17. cikkében foglalt rendelkezések vizsgálatát. Ezen kivételek szolgálnak a megfelelő egyensúly biztosítására a szerző művei felett fennálló totális kontroll, valamint a kreatív önkifejezés között, ugyanis a szerző kizárólagos jogainak korlátozása alappillére a kreatív alkotásnak.³⁵ Kétségtől állíthatjuk, hogy az Infosoc-irányelv ezen rendelkezéseivel fennálló összhangot előszeretettel vizsgálta az EUB annak érdekében, hogy megállapítsa, szigorúan avagy inkább célhoz kötött értelmezendők-e ezen kivételek az alapjogokkal

²⁹ C201/13. ügy Johan Deckmyn v. Vandersteen, az ítélet. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:62013CJ0201&from=EN>.

³⁰ I. m. (29), [27] és [35] bekezdés.

³¹ Caterina Sganga: A Decade of Fair Balance Doctrine, and How to Fix It: Copyright Versus Fundamental Rights Before the CJEU from Promusicae to Funke Medien, Pelham and Spiegel Online European Intellectual Property Review, 21. évf. 11. sz., 2019. augusztus 1. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=3414642>.

³² C469/17. sz. ügy, Funke Medien NRW GmbH és Bundesrepublik Deutschland, az ítélet. Elérhető: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=216545&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=16826976>.

³³ C476/17. sz. ügy, Pelham GmbH, Moses Pelham, Martin Haas és Ralf Hütter, Florian Schneider-Esleben, az ítélet. Elérhető: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?sessionid=DD8676E88D9A50364F3C57105A12DF8B?text=&docid=216552&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=16747179>.

³⁴ C516/17. sz. ügy, Spiegel Online GmbH és Volker Beck. Elérhető: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=216543&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3467109>.

³⁵ Christophe Geiger: Freedom of Artistic Creativity and Copyright Law: A Compatible Combination. UC Irvine Law Review, 8. évf. s. sz., 2018, p. 417. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3053980.

együttesen, továbbá hogy megállapítsa a tárgybeli irányelv 5. cikkének kimerítő jellegét.³⁶ Az Infosoc-irányelv 5. cikke olyan explicit kivételeket és korlátozásokat enged meg, amelyek csak az analóg felhasználásra vonatkoznak, és nem ütköznek az EU célkitűzéseivel. Ezenkívül az irányelv (31) preambulumbekzdése is egyértelművé teszi, hogy az irányelvnek és annak rendszerének „[m]egfelelő egyensúlyt kell biztosítani a jogosultak különböző csoportjainak, valamint a jogosultak és a védelemben részesülő művek és teljesítmények felhasználói csoportjainak jogai és érdekei között”, és hogy a korlátozások harmonizációja mértékének attól kell függenie, hogy azok milyen hatással vannak a belső piac működésére.

Tekintettel arra, hogy a szerzői jog kontra alapjogok trilógiában való döntéseket az EUB ugyanazon a napon, 2019. július 29-én hozta nyilvánosságra, így fontosnak tartjuk mindhárom ügy együttes elemzését.

II.2.1 Az esetek bemutatása

Az elsőként említendő ügy a Német Szövetségi Köztársaság katonai helyzetjelentésének az engedély nélküli hozzáférhetővé tételéhez kapcsolódik. Ezen helyzetjelentések információt tartalmaztak a szövetségi hadsereg bevetéseiről korlátozott hozzáférésű dokumentumok formájában, azonban a Funke Medien által üzemeltetett internetes hírportál, a Westdeutsche Allgemeine Zeitung hozzájutott ezekhez, majd közzétette a honlapján.³⁷ Németország szerint a közzététellel szerzői jogi jogsértés valósult meg, ezzel ellentétben a Funke Medien a dokumentum hivatalos irat voltából eredő szerzői jogi védelem kizártságára, az Infosoc-irányelvben foglalt kivételekre és korlátozásokra, valamint a Charta 11. cikkére hivatkozott.³⁸

A következő eset Volker Beck politikus kiskorúak ellen elkövetett szexuális bűncselekményekről szóló vitatott írásához kapcsolódik, amellyel kapcsolatosan Beck szerint a kiadó az engedélye nélkül félrevezető változtatásokat eszközölt a kiadásra került szövegben.³⁹ Ezt követően 2013-ban Beck megküldte a Spiegel Online szerkesztőségébe az eredeti szöveget, amelyet a lapkiadó egy ezzel kapcsolatos cikk csatolmányaként online közétett a politikus

³⁶ Tito Rendas: Fundamental Rights in EU Copyright Law: An Overview. The Routledge Handbook of EU Copyright Law, p. 18–38., 2021. május 23, p. 26. Elérhető: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3851732>.

³⁷ Sebastian Felix Schwemer, Jens Schovsbo: What is Left of User Rights? – Algorithmic Copyright Enforcement and Free Speech in the Light of the Article 17 Regime. Intellectual Property Law and Human Rights, 4th edition. Wolters Kluwer, 2020, p. 569–589, 2019. december 20, p.578. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=3507542> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3507542>.

³⁸ Lásd bővebben: Jonathan Griffiths: European Union Copyright Law and the Charter of Fundamental Rights – Advocate General Szpunar's Opinions in (C-469/17) Funke Medien, (C-476/17) Pelham GmbH and (C-516/17) Spiegel Online. ERA Forum (Forthcoming), 2019.április 25. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=3378153>.

³⁹ Mezei Péter: Alapjogok v. szerzői jog trió #3: az EUB Spiegel online döntése. Szerzői jog a 21. században blog, 2019. augusztus 8. Elérhető: <https://copy21.com/2019/08/alapjogok-v-szerzoi-jog-trio-3-az-eub-spiegel-online-dontese/>.

engedélye nélkül. Beck ezt követően szerzői jogi jogsértésre hivatkozva peres eljárást indított a lap ellen a Landgericht (regionális bíróság, Németország) előtt tekintettel arra, hogy sem a kézirat, sem pedig cikke teljes szövegének hozzáférhetővé tételéhez nem járult hozzá. Ezzel szemben a Spiegel Online a Charta 11. cikkében megfogalmazott véleménynyilvánítási szabadságra hivatkozott, szembeállítva ezzel az Infosoc-irányelv 5. cikkében megtalálható kivételek és korlátozásokat a Charta alapjogi rendelkezésével.

A harmadik jelentős sajtónyilvánosságot kapott döntés tényállása a Kraftwerk elnevezésű „Metall auf Metall” című dalában található ritmusszekvencia-részlet (sample) ismétléséhez fűződik, amely beépítésre került Moses Pelham „Nur mir” című zenéjébe, a felperes állítása szerint engedély nélkül, az ő szerzői jogainak sérelmével.⁴⁰ Jelen esetben a Szövetségi Alkotmánybíróság által hozott határozat készítette a német szövetségi legfelsőbb bíróságot az EUB előzetes döntéshozatalai eljárására, ugyanis az alkotmánybíróság szerint fennáll Moses Pelham alperes Charta 13. cikkében szabályozott művészeti szabadsághoz való joga, amely nemcsak a Charta 11. cikke, hanem az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950-ben aláírt európai egyezmény 10. cikk (1) bekezdése által biztosított véleménynyilvánítási szabadság körébe is tartozik.⁴¹

II.2.2. A döntések elemzése

Ezen ügyekben az EUB elé terjesztett előzetes döntéshozatali kérelmek fő kérdésköre az Európai Unió szerzői jogi szabályozásának felülvizsgálatára irányult a véleménynyilvánítási szabadsággal összhangban.⁴²

Mind a három eljárásban Maciej Szpunar főtanácsnok készítette elő az EUB döntését megalapozó főtanácsnoki indítványt. A főtanácsnok mindhárom ügyben egyértelmű állást foglal amellett, hogy a tárgybeli alapjogok közötti egyensúly elengedhetetlen, azok közül egyik sem magasabb rendű a másiknál, továbbá az Infosoc-irányelvben foglalt korlátozások és kivételek pont ezen alapjogok közötti harmónia megteremtéséhez járulnak hozzá figyelembe véve a szerzői jogi jogosultak érdekei mellett a köz- és a magánérdeket is.⁴³

A Spiegel Online-ügyben felmerült a kérdést előterjesztő részéről a véleménynyilvánítás jogának külső korlátjaként történő értelmezése a szerzői joggal összefüggésben, azonban

⁴⁰ Mezei Péter: Alapjogok v. szerzői jog trió #1: az EUB Pelham-döntése. Szerzői jog a 21. században blog, 2019. augusztus 8. Elérhető: <https://copy21.com/2019/08/alapjogok-v-szerzoi-jog-trio-1-az-eub-pelham-dontese/>.

⁴¹ Justin Bernd Jütte, João Quintais: The Pelham Chronicles: Sampling, Copyright and Fundamental Rights. Journal of Intellectual Property Law and Practice (Forthcoming 2021), 2021. január 29, p.2. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=3775599>.

⁴² Christophe Geiger, Elena Izyumenko: The Constitutionalization of Intellectual Property Law in the EU and the Funke Medien, Pelham and Spiegel Online Decisions of the CJEU: Progress, But Still Some Way to Go! International Review of Intellectual Property and Competition Law, 2019. október 21, p. 6. Elérhető: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3472852>.

⁴³ C-476/17. sz. ügy főtanácsnoki indítványa 77. pont.

ezt illetően Szpunar főtanácsnok elutasító álláspontra helyezkedett, miszerint ezen jog nem képezheti a 2001/29 irányelv 5. cikk (2) és (3) bekezdésében előírt kivételeken és korlátozásokon kívül korlátját a szerző kizárólagos jogainak.⁴⁴ Szintén a jogharmonizációra veszélyesnek ítélte meg az Infosoc-irányelvben foglalt kivételek bírói úton történő kiegészítését a véleménynyilvánítás szabadsága miatt indokolt esetben, figyelmeztetve arra, hogy egy ilyenfajta „fair use” kikötés a Charta 11. cikkének konstans érvként való hivatkozását eredményezné valamennyi olyan szerzői jogi jogsértés esetén, ahol felmerül ezen alapjog.⁴⁵ Ugyanakkor a főtanácsnok álláspontja szerint az alapvető jogok sokkal inkább azt a végső eszközt (ultima ratio) jelentik, „amely – kizárólag valamely alapvető jog lényeges tartalmának súlyos megsértése esetén – lehetővé teszi a vonatkozó rendelkezésektől való eltérést.”⁴⁶

Mindezek alapján megállapítható, hogy Szpunar főtanácsnok álláspontja rendkívül vékony vonalon enged teret a véleményszabadság szerzői jog külső korlátjaként történő értelmezésének az alapvető jogok súlyos megsértése esetén. Az Ashby Donald-ügyet követően az EUB előtt lévő eljárások terén is kiválóan szemléltetésre került ezen kivételes eset a Funke Medien- és a Spiegel Online-ügyben is, amely során a közérdek egyértelműen felülírja a szerzőijog-védelmet, teret engedve ezzel a szabad véleménynyilvánítás érvényesülésének. Az említettekre tekintettel álláspontunk szerint megfigyelhető egy egyre növekvő igény a szerzői jogi esetekben a véleménynyilvánítási szabadság külső, nyílt végű korlátként történő felállítása iránt annak érdekében, hogy kezelni lehessen az összes felmerülő, de meglévő korlátozás alá nem tartozó jogszerű felhasználást, azonban jelenleg ez várat magára.⁴⁷

A főtanácsnoki indítványokat követően az EUB három döntését egyazon napon hozta nyilvánosságra, megválaszolva több olyan megosztónak tekintett kérdést is, amelyeket korábban az EUB szerzői jogi ítélkezési gyakorlata nyitottan hagyott.

Mindenekelőtt az EUB megállapította a Funke Medien- és Spiegel Online-ügyben is, hogy az Ashby Donald-ügyhöz hasonlóan kritikus jelentőséggel bír a szóban forgó beszéd vagy információ jellege, többek között a politikai és a közérdeket érintő kérdésekben.⁴⁸ Továbbá a döntések alapján az EUB is határozottan kizárja, hogy az alapvető jogok az Infosoc-irányelv 5. cikkének hatályán kívül eső kivételek bevezetését indokolhatják, hivatkozva a lista kimerítő jellegére, a kivételek következetes alkalmazásának szükségességére, valamint leszögezik, hogy az 5. cikkben kívüli kivételek nem harmonizált elterjedése negatív hatást gyakorolna a jogbiztonságra, valamint a belső piac működésére.⁴⁹ Mindezek alapján az

⁴⁴ C-516/17. sz. ügy főtanácsnoki indítványa 81. pont.

⁴⁵ C-476/17. sz. ügy főtanácsnoki indítványa 63. pont.

⁴⁶ Uo. 98. pont.

⁴⁷ Christophe Geiger, Elena Izyumenko: Freedom of Expression as an External Limitation to Copyright Law in the EU: The Advocate General of the CJEU Shows the Way. European Intellectual Property Review, 2019, p. 17.; Centre for International Intellectual Property Studies Research Paper No. 2018-12. Elérhető: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3293735>.

⁴⁸ C516/17. sz. ügy 58. bek, C469/17. sz. ügy 74. bek.

⁴⁹ Sganga: i. m. (31), p. 15.

EUB álláspontja szerint e kivételek elégségesek az igazságos egyensúly megteremtésére az alapjogok vonatkozásában, valamint a Charta által előírt alapvető jogok önmagukban nem indokolják a szerzői jog aktuális rendszerén kívül eső kivételek alkalmazását.⁵⁰

A fentiek tükrében elmondhatjuk, hogy az EUB továbbra is kényesen törekedett az alapjogok közti egyensúly megtartására, több ambivalens kérdéskör tisztázását is elősegítette, mindeközben pedig sikerült elkerülnie egy túlzottan merev alapjogi szabályozás lefektetését a szerzői jog működése terén.⁵¹ Továbbá, mint ahogyan az a Funke Medien-ügy döntéséből is kiderül, az EUB magabiztos abban, hogy a Charta külső korlátként érvényesülése nem indokolt, ugyanis a belső korlátokon keresztül való alkalmazása elegendő garancia az alapjogok biztosítására.⁵² Végetetül megállapítható, hogy az említett három esetben meghozott döntés, miszerint a véleménynyilvánítás szabadságának külső korlátként értelmezése kizárt az EUB részéről, óhatatlanul is előíranyozza az EJEB eseti alapú – valamint bizonyos esetben a külső korlát tekintetében sokkal megengedőbb – ítélkezési gyakorlatával szemben fennálló feszültség növekedését.⁵³

II.3. Nincs új a nap alatt – Youtube és Cyando egyesített ügyek

A jelen tanulmány elkészültekor meglehetősen új fejleménynek számít az EUB *Peterson kontra Youtube*-, valamint *Elsevier kontra Cyando-ügyben* hozott egyesített döntése,⁵⁴ amely az Infosoc-irányelv 3. cikk (1) bekezdésének, továbbá a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem egyes jogi vonatkozásairól szóló 2000/31/EK irányelv (a továbbiakban: Elker-irányelv) és a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK irányelv (a továbbiakban: jogérvényesítési irányelv) rendelkezéseinek értelmezésével és az online platformok üzemeltetői felelősségével foglalkozik a felhasználók által feltöltött jogellenes tartalmak kapcsán. Mindkét ügyben alapvető kérdésként merült fel a korábban említett Infosoc-irányelv 3. cikk szerinti nyilvánossághoz közvetítés megvalósítása a platformok által, amelyet illetően az EUB korábbi joggyakorlatot követve megállapította, hogy az ügy idején hatályban lévő uniós jog szerint

⁵⁰ T. Snijders, S. van Deursen: The Road Not Taken – the CJEU Sheds Light on the Role of Fundamental Rights in the European Copyright Framework – a Case Note on the Pelham, Spiegel Online and Funke Medien Decisions. International Review of Intellectual Property and Competition Law, 50. évf., 2019, p. 1176–1190. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s40319-019-00883-0>.

⁵¹ Ansgar Kaiser, Stefan Scheuerer: The Impact of Fundamental Rights on European Copyright Law – Opinion on the CJEU Decisions C-516/17 'Spiegel Online' and C-469/17 'Funke Medien'. Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper No. 21-03, 2019. október 31, p. 10. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=3751209>.

⁵² Mezei Péter: Alapjogok v. szerzői jog trió #2: az EUB Afghanistan Papiere döntése. Szerzői jog a XXI. században blog, 2020. augusztus 14. Elérhető: <https://copy21.com/2019/08/alapjogok-v-szerzoi-jog-trio-2-az-eub-afghanistan-papiere-dontese/>.

⁵³ Geiger, Izyumenko: i. m. (47), p. 26.

⁵⁴ A C-682/18. és C-683/18. sz. egyesített ügyekben hozott ítélet. Elérhető: <https://tinyurl.hu/9Ore/>.

a tartalomszolgáltatók nem vonhatók felelősségre a felhasználók által feltöltött tartalmakért tekintettel arra, hogy pusztán közvetítői szerepet töltenek be.⁵⁵

A Peterson kontra Youtube-ügy tényállása a Sarah Brightman Winter Symphony című albumán található számok koncertfelvételeinek Youtube-on való hozzáférhetővé tételével kapcsolatban állt fenn. Tekintettel arra, hogy a számok F. Peterson jogosult engedélye nélkül kerültek feltöltésre, Peterson értesítette a platformot, és követelte a jogellenes tartalmak eltávolítását, aminek a Youtube eleget tett. Azonban ezeket a felvételeket később a felhasználók újra feltöltötték, ezt követően Peterson peres eljárást indított a Youtube ellen.⁵⁶

1. ábra: Sara Brightman – Winter Symphony album borítója, forrás: <https://sarahbrightman.com/discography/a-winter-symphony/>.

A második ügyben az Elsevier kiadó kizárólagos jogosult felperes a Cyando „Uploaded” tárhely- és fájlmegosztó platformján jogellenesen hozzáférhetővé tett tartalmakkal kapcsolatban folytatott pert. A főként orvostudománnyal kapcsolatos szakirodalmi kiadványokat a platform felhasználói a felperes engedélye nélkül tették hozzáférhetővé.⁵⁷

Az ügyeket érintő főtanácsnoki indítványban Saugmandsgaard Øe főtanácsnok nem kizárólag az Infosoc-irányelv rendelkezéseit vette alapul, hanem elemezte a tartalommegosztó szolgáltatók felelősségi rendszerét a később alkalmazandó CDSM-irányelv tekintetében is. Saugmandsgaard Øe főtanácsnok kiemelte, hogy a tartalommegosztó szolgáltatók mindig a jogalkotó által előírt rendelkezéseket fogják követni, még akkor is, ha az a felhasználók alapjogainak korlátozásához vezet, tekintettel arra, hogy nem hajlandók kockáztatni a köz-

⁵⁵ Gregor Pryor: Liability of video sharing platforms – ECJ’s decision on the YouTube case and article 17 of the DSM Directive. Reed Smith, 2021. június 29. Elérhető: <https://tinyurl.hu/kLF6/>.

⁵⁶ Harkai István: Youtube/Cyando – elemzés. Szerzői jog a XXI. században blog, 2021. július 16. Elérhető: <http://copy21.com/2021/07/youtube-cyando-elemzes/>.

⁵⁷ Felelősek-e az online platformok üzemeltetői a jogellenesen közzétett tartalmakért? – Az Európai Bíróság ítéletet hozott. Jogi Fórum, 2021. 06. 25. Elérhető: <https://tinyurl.hu/bv09/>.

vetlen felelősségre vonást.⁵⁸ Ez az óvatos üzleti gyakorlat a főtanácsnok álláspontja szerint elkerülhetetlenül is túlzott blokkoláshoz fog vezetni a jövőben, gátolva ezzel a felhasználók alapvető jogait.⁵⁹

Annak ellenére, hogy a tartalommegosztó szolgáltatók számára mára részben hatálytalanra vált felelősségi rendszer adja a döntés lényegét, az EUB indoklásában is megtalálhatók olyan alapjogi kitekintések, amelyek érdekesnek bizonyulhatnak. Az EUB a főtanácsnoki indítványhoz hasonlóan jelen döntésében is kiemeli az általános nyomon követés tilalmát, valamint hogy a véleménynyilvánítás szabadságával való egyensúly megőrzése érdekében a tartalommegosztó szolgáltató kizárólag konkrét tartalmak tekintetében köteles intézkedni. Egyébiránt hangsúlyozza a megfelelő egyensúly biztosítását az alapvető jogok és a tartalomszolgáltatókra vonatkozó felelősségi rendszer között,⁶⁰ valamint az internet jelentőségét a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlásánál.⁶¹ Reda szerint ezen értekezés tovább segíti az EJEB és az EUB joggyakorlatának egymáshoz közelítését a szerzői jog alapjogi vizsgálatának szempontjából azzal, hogy azonos álláspontot foglal el, mint az EJEB korábbi ítéleteiben.⁶² Mindezek mellett az ítélet az EJEB korábbi ítéleteihez hasonlóan szintén említi az alapjogi egyensúly meglétének eseti alapú vizsgálatát, amely további támogatásul szolgálhat a két bíróság egységesebb joggyakorlatának kiépítésére.

III. A CDSM-IRÁNYELV FELELŐSSÉGI RENDSZERÉNEK ELEMZÉSE

A CDSM-irányelvet megelőzően fennálló joggyakorlat részletes elemzését követően időszérűnek tartjuk a jelenlegi szabályozásra, valamint az ahhoz kapcsolódó joggyakorlatra való áttérést. A bevezetőben már röviden említett CDSM-irányelv 17. cikkében megtalálható tartalommegosztó szolgáltatókra vonatkozó felelősségi rendszer jelentős változást eredményez a szerzői jogi szabályozásban. A tartalommegosztó szolgáltató felületek felhasználói bázisának folyamatos növekedésével egyre több jogosulatlanul feltöltött mű válhat elérhetővé az üzemeltett honlapokon, amelyeknek az elburjánzása a jogalkotót is lépésre késztette.

Korábban a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az Elker-irányelv 14. cikkében foglalt rendelkezések voltak elsődlegesen irányadóak a tartalommegosztó szolgáltatók számára, amelyek szerint a közvetítőszolgáltató mentesül a felelősség alól a felhasználó által elkövetett jogsértés esetén mindaddig, amíg nincs tudomása róla. Ezzel szemben a CDSM-irányelv 17. cikk (3) bekezdése előírja, hogy ezen felelősség-

⁵⁸ *Julia Reda*: Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market: A Fundamental Rights Assessment. 2020. november 16. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3732223.

⁵⁹ Saugmandsgaard Øe főtanácsnok indítványa a C-682/18. és C-683/18. sz. egyesített ügyekben. Elérhető: <https://tinyurl.hu/gm43/>.

⁶⁰ C-682/18. és C-683/18. sz. ítélet 64. bek.

⁶¹ Uo. 65. bek.

⁶² *Julia Reda*: YouTube/Cyando – an Important Ruling for Platform Liability – Part 1. Kluwer Copyright Blog, 2021. július 1. Elérhető: <https://tinyurl.hu/dPSr/>.

korlátozás nem érinti a nyilvánossághoz közvetítést végző tartalommegosztó szolgáltatókat, ezzel megnyitva az utat a szűrési mechanizmusok kiterjedt alkalmazásának. Ugyanakkor az Elker-irányelv 15. cikke a CDSM-irányelvhez hasonlóan tiltja az általános nyomonkövetési kötelezettséget azzal a különbséggel, hogy a CDSM-irányelv 17. cikke már előírja, hogy a tartalommegosztó szolgáltatóknak a szakmai gondosság magas szintű ágazati normáinak megfelelően meg kell tenniük minden tőlük telhetőt a jogsértő tartalmakhoz való hozzáférés megakadályozására. Ez a meglehetősen szigorú szabályozás lényegesen ellentmond az EUB korábbi ítéleteinek a jogellenes tartalmak szűrésével kapcsolatosan, különösen figyelembe véve a *SABAM kontra Netlog*- vagy a *Scarlet kontra SABAM*-ügy végkimenetelét.⁶³

Az EUB mindkét ügyben az automata szűrési programok EU-joggal, azaz az Elker-irányelvvel, az Infosoc-irányelvvel és jogérvényesítési irányelvvel való kompatibilitását vizsgálta. Az EUB akkori álláspontja szerint az ilyen előzetes szűrőprogramok kötelezően előírandó használata súlyos alapjogi aggályokat vetne fel, köztük az információ közlésének a Charta 11. cikkében foglalt szabadságát is, valamint nem biztosítaná a tárgybeli alapjogok közti igazságos egyensúlyt.⁶⁴ Továbbá a jogérvényesítési irányelv rendelkezései mentén haladva az EUB azt is leszögezte, hogy ezen szűrőprogramoknak „*méltányosnak és igazságosnak kell lenniük, és nem lehetnek indokolatlanul bonyolultak és költségesek*”.⁶⁵

Ezzel ellentétben a *Scarlet kontra SABAM*-ügyben a SABAM egy olyan bonyolult, kiterjedt felhasználói adatokkal operáló szűrési kötelezettséget várt el a Scarlettől, amely bevezetése esetén az internetszolgáltató vállalat köteles lett volna túlereszkeszteni a jogérvényesítési irányelv 3. cikkén, valamint egyértelműen megszegte volna az Elker-irányelv 15. cikkében foglalt általános nyomon követés tilalmát. Mindennek megfelelően az EUB is arra az álláspontra helyezkedett, hogy egy ennyire széles körű szűrési kötelezettség nem várható el az alperestől.⁶⁶ Az EUB döntéseiből egyértelműen kitűnik, hogy a felhasználói adatok kontrollálatlan használatával nem lehetséges a szűrőprogramok használata, hiszen ezek nemcsak indokolatlanul nagy terhet jelentének a tartalomszolgáltatók számára, nyilvánvalóan alapjogi sérelmekkel is járnak.⁶⁷ Ugyanakkor tisztában vagyunk vele, hogy az utóbbi években már elképzelhetetlen a szerzői jogokat is érintő nagyobb platformok működtetése szűrési mechanizmusok nélkül, a CDSM-irányelv pedig ezt mostanra kötelezővé is tette a tartalom-

⁶³ C70/10. *Scarlet v. SABAM*-döntés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=hu&num=C-70/10>. C360/10. *SABAM v. Netlog*-döntés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-360/10&language=HU>.

⁶⁴ *Philippe Laurent: SABAM v. Netlog (CJEU C 360/10)...* as expected! Kluwer Copyright Blog, 2012. február 20. Elérhető: <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2012/02/20/sabam-v-netlog-cjeu-c-36010-as-expected/>.

⁶⁵ jogérvényesítési irányelv 3. cikk (1) bekezdés.

⁶⁶ EDRI: *Scarlet v SABAM: a win for fundamental rights and Internet freedoms*, 2011. november.13. Elérhető: <https://edri.org/our-work/edriagramnumber9-23scarlet-sabam-win-fundamental-rights/>.

⁶⁷ *Stefan Kulk, Frederik Zuiderveen Borgesius: Filtering for Copyright Enforcement in Europe after the Sabam Cases*. European Intellectual Property Review, 2013. április 8. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=2170204>.

megosztó szolgáltatók számára, amennyiben nem rendelkeznek felhasználási engedéllyel. Felmerül a kérdés, akkor mégis pontosan hol húzódik azon határvonal, amelyen belül még jogkövető módon járhatnak el a szűrésre kötelezett felek?

A CDSM-irányelv hatálybalépésével a tartalommegosztó szolgáltatók felelősségi rendszere lényegesen szigorúbb keretek közé szorult, ugyanis a 17. cikk (4) bekezdésének értelmében felhasználási engedély hiányában kizárólag egy több komponensből álló kimentési feltételrendszer teljesítése esetén mentesülhetnek a felelősség alól: minden tőlük telhetőt megtettek a) az engedély megszerzése érdekében b) a hozzáférhetőség megakadályozására, valamint c) a jogosulatlan tartalom eltávolítására és a jövőbeli hozzáférhetetlensége érdekében.⁶⁸ Lábody szavaival élve a CDSM-irányelv 17. cikkének elfogadását egy Richter-skála szerinti 9-es erősségű rengéshez hasonlíthatjuk, tekintettel arra, mekkora mértékű változást hivatott előidézni a szerzői jogi keretrendszer környezetében.⁶⁹ A változás egyértelműen érzékelhető, hiszen ezen „best efforts” klauzulának nevezett mentesülési mechanizmus adott megfelelő jogi keretet is a tartalommegosztó szolgáltatók által használt szűrési algoritmusok és programok számára. Mindezek mellett a CDSM-irányelv 66. preambulumbekkezdése is előírja a szolgáltatók számára, hogy engedély hiányában minden tőlük telhetőt meg kell tenniük a szakmai gondosság magas szintű ágazati normáinak megfelelően, azonban ezt, ahogyan azt a 70. preambulumbekkezdés is említi, kizárólag az alapjogok biztosításának garanciájával tehetik meg. Mindezek mellett Ujhelyi szerint a CDSM-irányelv elősegíti a véleménynyilvánítási szabadság erőlyesebb érvényesülését a szerzői jogban, tekintettel arra, hogy az irányelv kötelezővé tette a nevesített szabad felhasználási eseteknek – mint a véleménynyilvánítási szabadság fő eszközeinek, valamint a szerzői jog belső korlátainak – az átültetését, minimális mérlegelési lehetőséget hagyva ezzel a tagállami jogalkotóknak.⁷⁰

A CDSM-irányelv által elérni kívánt kényes alapjogi egyensúly érdekében elengedhetetlen a lehető legfejlettebb algoritmusok és programok alkalmazása, tekintettel arra, hogy az emberi erőforrások erre nem elengedőek. Továbbá a tartalomfelismerő technológiák alkalmazásának lehetőségét korábban *expressis verbis* tartalmazta a CDSM-irányelv 2016-os normaszöveg-javaslat, így kétségkívül az ilyen megoldások lebegtek a jogalkotó szeme előtt a szerzői jogi jogsértések elleni küzdelem vonatkozásában.⁷¹ Hacsak az egyik legnagyobb online videómegosztó oldalt, a Youtube-ot nézzük, a hozzá kapcsolódó elképesztő

⁶⁸ CDSM-irányelv 17. cikk (4) bekezdés.

⁶⁹ Lábody Péter: Szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalommegosztó platformokon, In *Medias Res*, 2021. 1. sz., 2021. július 1, p.103. Elérhető: <https://media-tudomany.hu/wp-content/uploads/sites/13/2021/06/imr-2021-1-09.pdf>.

⁷⁰ Ujhelyi Dávid: A paródia-kivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban. Doktori értekezés, PPKE, 2020, p. 62. Elérhető: https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/UJHELYI_D%C3%A1vid_dolgozat.pdf.

⁷¹ „Member States shall facilitate, where appropriate, the cooperation between the information society service providers and rightholders through stakeholder dialogues to define best practices, such as appropriate and proportionate content recognition technologies”.

számok igazolják a szabályozás szükségességét. A jelenlegi statisztikák szerint a Youtube több mint kettő milliárd aktív felhasználóval rendelkezik, valamint percenként 500 órányi anyagot töltenek fel a platformra.⁷²

IV. A SZŰRÉSI MECHANIZMUSOK TECHNOLÓGIAI HÁTTERE

Mint ahogyan azt korábban is említettük, a feltöltött jogvédett tartalmak mennyisége miatt a tartalommegosztó platformok már a CDSM-irányelvet megelőzően is kénytelen voltak segítségül hívni a digitális technológia nyújtotta újításokat.⁷³ Az automatikus tartalomfelismerő programok („Automated Content Recognition Tools”) vagy szűrőprogramok („upload filters”) olyan automatizált számítógépes programok, amelyek akár online feltöltést követően, akár egy platformon való közzététel előtt beolvassák az adott tartalom adatait, és ezt követően bizonyos szempontok szerint ellenőrzik.⁷⁴ Elsők között voltak 2007-ben a Dailymotion videomegosztó által alkalmazott külön audio- (Audible Magic Solution) és video- (Ina Signature) tartalmak felismerésére szolgáló programok, valamint az azzal szinte egy időben megjelenő, a Youtube által ma is használt ContentID, amely talán az egyik legmegbízhatóbb technológia napjainkban a jogsértő tartalmak szűrésére.⁷⁵ Mivel a tartalommegosztó szolgáltatók által használt szűrőprogramok tárháza igen szerteágazó, fontosnak tartjuk röviden bemutatni, milyen technológia alapokon működnek a napjainkban alkalmazott automatikus tartalomfelismerő programok.

IV.1. Hashing

A hashing, avagy a magyar informatikai szótárban kevésbé elegánsan használt „hasítás”,⁷⁶ egy digitális fájl futtatásának folyamatát írja le egy algoritmuson keresztül, amely ezzel egy egyedi azonosítót generál a fájlhoz rövid karakterlánc („hash”) formájában. Ez az újonnan létrehozott karakterlánc a fájlhoz van rendelve mint annak egyedi azonosítója. Ha pontosan ugyanazt a fájlt ugyanazon a hash függvényen futtatják, ugyanazt az azonosítót adja

⁷² YouTube by the Numbers: Stats, Demographics & Fun Facts. 2021. július 8. Elérhető: <https://www.omnicoreagency.com/youtube-statistics/>.

⁷³ Amélie Pia Heldt: Upload-Filters: Bypassing Classical Concepts of Censorship? Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law, 10. évf. 1. sz., 2019. október. Elérhető: <https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-10-1-2019/4877>.

⁷⁴ Ionos: Upload filters: a danger to free internet content? 2019. március 28. Elérhető: <https://www.ionos.com/digitalguide/websites/digital-law/upload-filters/>.

⁷⁵ HADOPI: Mission Report, Content Recognition Tools on Digital Sharing Platforms, Proposals for the implementation of Article 17 of EU Copyright directive. 2020. 12. 15, p. 13. Elérhető: <https://tinyurl.hu/e89u/>.

⁷⁶ A hashing magyar definiíciója. Elérhető: <https://szit.hu/doku.php?id=oktatas:programozas:algoritmusok:hash>.

vissza.⁷⁷ A hashing alapvetően a feltöltött tartalmak indexálására szolgál, azonban számos esetben használják a szerzői jogi jogsértések megakadályozására. A hashing költségkímélő és könnyű implementálhatósága miatt számos esetben szolgál a kifinomultabb tartalomfelismerő programok kiegészítőjeként. A korábban is említett, alapvetően ujjlenyomat-adatbázissal operáló Youtube ContentID hasheket használ az olyan tartalmak ismételt feltöltésének kiszűrésére, amelyeket egyszer már eltávolított az oldalról szerzői jogi problémákból adódóan.⁷⁸

IV.2. Vízjelzés

A digitális vízjelzés szintén egy népszerű eljárásnak számít az adott digitális tartalom (kép-, film-, hang-, szövegfájl) tulajdonjogának bizonyítására. A szűrőprogramok esetében a rejtett vízjelzés a gyakoribb, amelynek lényege, hogy a szerzői jogok bizonyítására szolgáló adatokat beleillesztik a megjelölni kívánt szerzői mű digitális állományába. A létrehozott rejtett vízjelet azonban csak megfelelő lejátszókészülékkel lehetséges érzékelni,⁷⁹ további hátulütőjeként értékelhetjük azon tulajdonságát, hogy a vízjelzés nem szolgál hatékony megoldásként a jogvédett tartalom felhasználásával létrehozott művek (pl. feldolgozások) kiszűrésére.⁸⁰

IV.3. Ujjlenyomatozás

Napjainkban talán a legszélesebb körben alkalmazott tartalomfelismerési technológia az ún. ujjlenyomatozás („fingerprinting”), amely egy adott tartalomhoz egy egyedi digitális azonosítót társít, az emberi ujjlenyomathoz hasonlóan.⁸¹ Az ujjlenyomat-algoritmus egy digitális referenciafájlt hoz létre, amely tartalmazza egy adott audio- vagy videóanyag sajátosságait (pl. egy-egy képrészletet, hangsávot) a tartalom metaadataival együtt, ezeket egy erre a célra kialakított adatbázisban tárolják.⁸² A ContentID esetében, amennyiben az adat-

⁷⁷ Ofcom: Use of AI in Online Content Moderation. Elérhető: https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0028/157249/cambridge-consultants-ai-content-moderation.pdf.

⁷⁸ EUIPO: Automated Content Recognition – Discussion paper Phase 1: ‘Existing technologies and their impact on IP’, p. 8. Elérhető: <https://tinyurl.hu/gJBM/>.

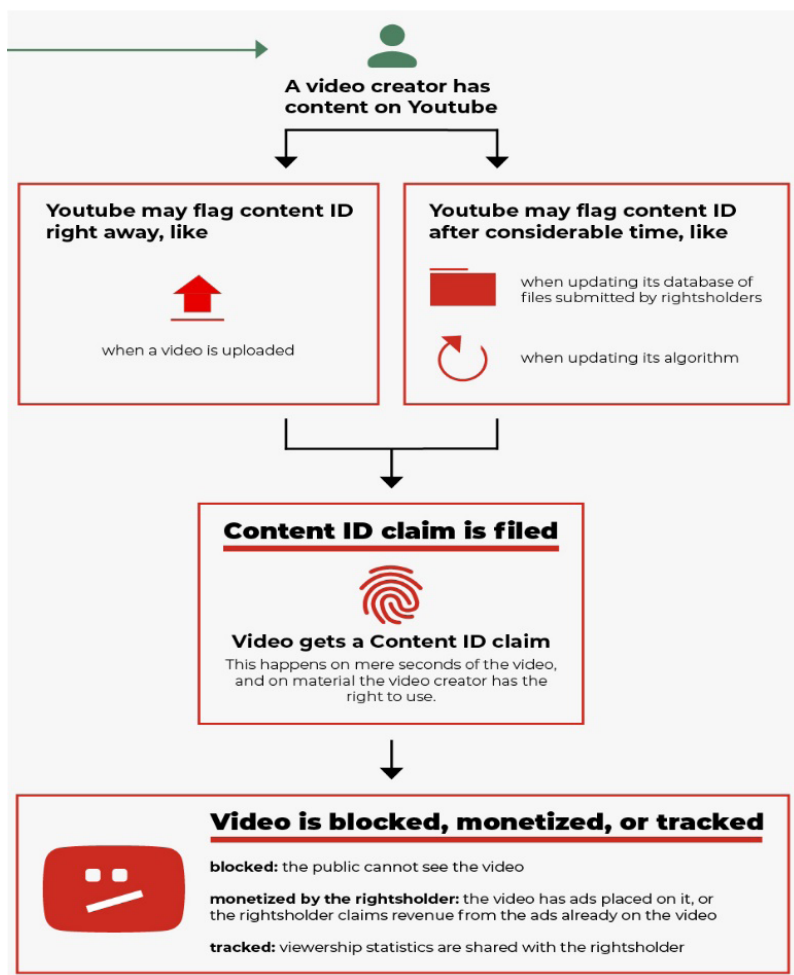
⁷⁹ Virágos Márta: A szerzői jogok érvényesítése elektronikus/digitális környezetben. Elérhető: <https://gyires.inf.unideb.hu/GyBITT/11/ch04s02.html>.

⁸⁰ Felipe Romero Moreno: ‘Upload filters’ and human rights: implementing Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market, *International Review of Law, Computers & Technology*, 34. évf. 2. sz., 2020, p. 153–182. Elérhető: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13600869.2020.1733760>.

⁸¹ HADOPI: Towards more effectiveness of copyright law on online content sharing platforms: overview of content recognition tools and possible ways forward. 2020.01.29.

⁸² The Economist Times: Definition of ,Digital Fingerprinting. Elérhető: <https://economictimes.indiatimes.com/definition/digital-fingerprinting>.

bázisban megtalálható ujjlenyomat fájlegyezést mutat egy feltöltött tartalommal, a rendszer értesíti a jogosultat, majd több lehetőséget is kínál arra, hogyan lehet eljárni a jogsértő tartalommal szemben: letilthatják azt, profitálhatnak belőle a videóból származó bevételek kisajátításával, vagy egyszerűen csak nyomon követhetik a feltöltött tartalommal kapcsolatos megtekintéseket.⁸³

2. ábra: A YouTube Content ID működésével kapcsolatos tájékoztató elérhető: <https://support.google.com/youtube/answer/2797370?hl=hu>

⁸³ Leron Solomon: „Fair Users or Content Abusers? The Automatic Flagging of Non-Infringing Videos by Content ID on YouTube,” Hofstra Law Review, 44. évf., p. 256. 2015. január 1. Elérhető: <https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/hlr/vol44/iss1/8>.

Annak ellenére, hogy a technológia jelen állása szerint az ujjlenyomat-adatbázisok jelentik a leghatékonyabb eszközt a jogosultak számára, elengedhetetlenek az olyan kiegészítő eszközök, mint a hashing vagy a vízjelezés, tekintettel arra, hogy egy ilyen adatbázis fenntartása folyamatos frissítést, valamint hatalmas tárhelykapacitást igényel.⁸⁴ Mindazonáltal fontosnak tartjuk megemlíteni ezen programok korlátoltságát, ugyanis ezek az algoritmusok típusspecifikusak, így egy audiotartalom-azonosító szoftver nem képes azonosítani képeket vagy videókat.⁸⁵

IV.4. „AI” és gépi tanulás („Machine Learning”)

A mesterséges intelligencia vagy „AI” szintén kiemelkedő hatással van a mai digitális tartalom moderálására, olyan objektivitási és következetességi szintet hozva, amely egyes területeken felülmúlja az emberi felülvizsgálatot. A gépi tanulás vezérli, optimalizálja a moderációs folyamatot, továbbá algoritmusok segítségével tanul a meglévő adatokból.⁸⁶ Lehetővé teszi a tartalommoderációs csapat számára a felhasználó által létrehozott tartalom kifinomult felülvizsgálati döntéseinek meghozatalát, valamint a feltöltött tartalmak előszűrését és rendezését a moderálási folyamat további könnyítése érdekében.

Ilyen például a Facebook gépi tanulással működő algoritmus, amely a lehetséges jogszértő bejegyzések kiszűrésével, valamint rendszerezésével foglalkozik. A különféle gépi tanulási algoritmusok három szempont alapján rangsorolják a kérdéses bejegyzéseket: vírusosságuk, súlyosságuk és a szabályok megsértésének valószínűsége. Ezt követően az emberi felülvizsgálat során lényegesen könnyebb feladat vár a moderátorokra a gépi szűrő előzetes munkájának köszönhetően.⁸⁷

IV.5. A tartalomfelismerő programok korlátoltsága

A tartalomfelismerő programok általi szűrés napjainkra bevett technológiának tekinthető, azonban korántsem mondható tökéletesnek a komplex és ambivalens tartalmak esetében felmerülő túlzott szűrési (fals pozitív) vagy alulszűrési (fals negatív) hibák előfordulásából

⁸⁴ French Ministry of Culture, CSPLA – Hadopi – CNC: Mission Report Towards more effectiveness of copyright law on online content sharing platforms: overview of content recognition tools and possible ways forward, January 2020, p. 4.

⁸⁵ A. Gann, D. Abecassis: The Impact of a Content Filtering Mandate on Online Service Providers. Analysis Mason, 2018 június 6. Elérhető: <https://www.analysismason.com/consulting-redirect/reports/the-impact-of-a-content-filtering-June2018/>.

⁸⁶ Shraddha Golea: Online Content Moderation: To AI or Not. Analytics India Magazine, 2020. május 10. Elérhető: <https://analyticsindiamag.com/online-content-moderation-to-ai-or-not/>.

⁸⁷ James Vincent: Facebook is now using AI to sort content for quicker moderation, The Verge, 2020. november 13. Elérhető: <https://www.theverge.com/2020/11/13/21562596/facebook-ai-moderation>.

eredően.⁸⁸ Ezen algoritmusok alkalmazásakor fellépő, olykor szórakoztató rendellenesség volt például a futballmérkőzés közvetítésére szolgáló, AI-vezérelt kamera, amely a labda helyett inkább a bíró tar fejének mozgását követte,⁸⁹ vagy az Amazon arcfelismerő programja, amely körözött bűnözőkként azonosította az amerikai kongresszus 28 tagját.⁹⁰ A szórakoztató példák mellett több olyan megoldatlan kérdés is azonosításra került a tartalomfelismerő algoritmusok alkalmazásakor, amelyek megingathatják a beléjük vetett hitet.

IV.5.1. Olvasni a sorok között, avagy az emberi beszéd kontextuális megértése

Habár manapság már léteznek természetes nyelvfeldolgozó algoritmusok a potenciális jogsértések kigyomlálására, a jelenlegi technológia még messze áll a feltöltött tartalmakban található emberi beszéd mélyebb értelmezésétől. A rendelkezésre álló eszközök egyelőre nehézségekbe ütköznek egy videóban található paródia vagy kritika feldolgozásakor, amelyek egyébként szerzői jogi kivételként jogszerűen kerülnek feltöltésre.⁹¹ Hasonló kontextuális komplikációk merülnek fel a programok számára az online zaklatással, dezinformációval kapcsolatban is, amelyek nem értelmezhetőek a szöveggörnyezet ismerete nélkül.⁹² Mindezek alapján a technológia jelenlegi állása szerint a CDSM-irányelv 17. cikk (7) bekezdésében foglalt kivételek felismerése nélkül, valamint a kontextus megértésének hiánya miatt elkerülhetetlennek tűnik a Charta 11. cikkébe való ütközés. A technológia pillanatnyi állapotában a szűrőprogramokat illetően az akadémikusok döntő többsége borúlátó, azonban mostanra olyan algoritmusok kerülnek kifejlesztésre, amelyek ún. deep learning⁹³ mechanizmusuknak köszönhetően megoldást jelenthetnek a kontextuális problémák orvoslására,⁹⁴ figyelemmel kísérve például az ezen alapuló arcfelismerő technológiák, vagy az önvezető autók folyamatos forgalomváltozást érzékelő rendszereinek állandó fejlődését.

⁸⁸ Christophe Geiger, Bernd Justin Jütte: Platform Liability Under Art. 17 of the Copyright in the Digital Single Market Directive, Automated Filtering and Fundamental Rights: An Impossible Match. GRUR International, 70. évf. 6. sz., 2021, p. 36. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3776267.

⁸⁹ James Vincent: AI camera operator repeatedly confuses bald head for soccer ball during live stream. The Verge, 2020. november 3. Elérhető: <https://www.theverge.com/tldr/2020/11/3/21547392/ai-camera-operator-football-bald-head-soccer-mistakes>.

⁹⁰ Sean Hollister: Amazon facial recognition mistakenly confused 28 Congressmen with known criminals, 2018. július 26. Elérhető: <https://www.cnet.com/tech/services-and-software/amazon-facial-recognition-thinks-28-congressmen-look-like-known-criminals-at-default-settings/>.

⁹¹ Spandana Singh: The Limitations of Automated Tools in Content Moderation. New America, 2019. július 22. Elérhető: <https://tinyurl.hu/fA6b/>.

⁹² Abigail Lawson: Automation in moderation: Preserving fundamental rights while moderating online content at scale, 2021. április 14. Elérhető: <https://www.orfonline.org/expert-speak/automation-moderation-preserving-fundamental-rights-moderating-online-content-scale/>.

⁹³ Kate Rush: What is deep learning? TechTarget, 2021. március. Elérhető: <https://searchenterpriseai.techtarget.com/definition/deep-learning-deep-neural-network>.

⁹⁴ T. Kaluarachchi: A Review of Recent Deep Learning Approaches in Human-Centered Machine Learning. Sensors 2021, p. 18. Elérhető: <https://www.mdpi.com/1424-8220/21/7/2514/htm>.

IV.5.2. Átláthatóság

Szintén súlyos problémaként merül fel, hogy legtöbbször a felhasználóknak nincs tudomásuk arról, milyen paraméterek alapján szűrik meg a tárgybeli algoritmusok az általuk feltöltött tartalmat tekintettel arra, hogy részletes működésük üzleti titoknak minősül.⁹⁵ Azonban ezzel kapcsolatban lehetséges, hogy más jogszabályok segíteni fogják a felhasználókat, ugyanis a jelenleg még kodifikációs folyamatban lévő, a digitális szolgáltatások egységes piacáról szóló jogszabály, a Digital Services Act (továbbiakban: DSA) elnevezésű rendelet⁹⁶ 12. cikke teljes transzparenciát várna el a tartalommegosztó szolgáltatóktól az általuk alkalmazott tartalomfelismerő eszközök tekintetében.⁹⁷ Mindezek mellett a 12. cikk azt is előírná, hogy amennyiben a közvetítőszolgáltató korlátozza a felhasználó által feltöltött tartalmat, köteles figyelemmel lenni az összes érintett fél jogaira és jogos érdekeire, beleértve a szolgáltatás igénybevevőinek Chartában foglalt alapvető jogait is.⁹⁸ Az alapvető jogokra való közvetlen hivatkozás jelentős mértékben elősegítené a felhasználók szabad véleménynyilvánítási jogának gyakorlását a tartalommegosztó szolgáltatók platformjain, azonban a jelenlegi szövegjavaslat még korántsem végleges, nem tudni milyen mértékben fogja elősegíteni a szűrési mechanizmusok ellenőrzését, valamint a felhasználók jogainak biztosítását.⁹⁹

IV.5.3. Üzemeltetési költség

Nem meglepő módon a tartalomszolgáltatók szignifikáns összegeket kénytelenek elkölteni szűrő algoritmusok üzemeltetésére. A Google jelentése szerint eddig több mint 100 millió dollárt fektetett be a ContentID kiépítésére annak érdekében, hogy a lehető legmagasabb színvonalú algoritmus kerüljön alkalmazásra a platformon.¹⁰⁰

Ugyanakkor a számos negatív kritika ellenére, amely az automatizált szűrési programokat éri, sikerességi rátája önmagát igazolja, a ContentID esetében az algoritmus által megtalált

⁹⁵ H. Felzmann: Towards Transparency by Design for Artificial Intelligence. Science and Engineering Ethics, 26. évf., 2020, p. 3333–3361. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s11948-020-00276-4>.

⁹⁶ A DSA-rendelet javasolt szövege. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020PC0825&from=en>.

⁹⁷ Naomi Appelman, João Pedro Quintais: Article 12 DSA: Will platforms be required to apply EU fundamental rights in content moderation decisions? 2021. május 31. Elérhető: <https://dsa-observatory.eu/2021/05/31/article-12-dsa-will-platforms-be-required-to-apply-eu-fundamental-rights-in-content-moderation-decisions/>.

⁹⁸ DSA-rendelet szövegjavaslat 12. cikk (2) bekezdés.

⁹⁹ Lesley Hannah: The Digital Services Act: What are the key provisions, and does it strike the right balance? Hausfeld, 2021. május 28. Elérhető: <https://www.hausfeld.com/en-us/what-we-think/publications/the-digital-services-act-what-are-the-key-provisions-and-does-it-strike-the-right-balance/>.

¹⁰⁰ Google: How Google Fights Piracy, 2018. november. Elérhető: https://storage.googleapis.com/gweb-uniblog-publish-prod/documents/How_Google_Fights_Piracy_2018.pdf.

szerzői jogi jogsértéseket illetően kevesebb, mint 1% az eltávolított vagy korlátozott tartalommal kapcsolatos panaszok aránya.¹⁰¹ Mindezek alapján jogosan gondolhatjuk, amennyiben a tartalommegosztó szolgáltatók számára rendelkezésre áll a megfelelő pénzügyi erőforrás az ilyen algoritmusok és adatbázisok működtetésére, azok kétségkívül képesek lesznek ellátni a CDSM-irányelv 17. cikkében előírányzott feladatukat, különösen a technológia folyamatos gyors fejlődése mellett. Azonban jelen pillanatban, kiváltképp a túlzott szűrési gyakorlatból, valamint abból a tényből adódóan, hogy ezen programok legfőképpen a jogosultak által szolgáltatott információkra kénytelenek hagyatkozni, továbbra is fennáll a felhasználók véleménynyilvánítási jogával történő összeütközés veszélye.

V. AZ ÁLTALÁNOS NYOMONKÖVETÉSI KÖTELEZETTSÉG PROBLEMATIKÁJA

Az általános nyomon követés tilalmát illetően a *Scarlet kontra SABAM-ügy* fenti elemzésekor láthattuk, hogy az EUB szigorúan értelmezi a jogsértő tartalmak szűrésekor felmerülő felhasználói adatok általános nyomon követését. A *SABAM kontra Netlog-ügyben* pedig kifejezetten elutasító állást foglalt az EUB a szűrési mechanizmusok telepítésével kapcsolatban, többek között az általános nyomon követés tilalmára hivatkozva, továbbá a Charta 11. cikkébe való ütközés apropóján.¹⁰² Hasonlóan megerősítésre került ez a tény a *L'Oréal kontra eBay-ügyben* is, ahol az EUB összeegyeztethetetlennek minősítette a felhasználók adatainak állandó megfigyelését az Elker-irányelvvel, valamint a jogérvényesítési irányelvvel is.¹⁰³ A *Peterson kontra Youtube-ügy* főtanácsnoki indítványánál Saugmandsgaard főtanácsnok azt is kiemelte, hogy a szűrőprogramok esetében felmerülő általános nyomon követés, amellet hogy nyíltan ellentétben áll a Charta 11. cikkével, súlyosan aláássa az online kreativitást is, amely elengedhetetlen a társadalom számára.¹⁰⁴ Tekintettel arra, hogy a CDSM-irányelv is szigorúan értelmezi a *best efforts* klauzulával kapcsolatos általános nyomonkövetési kötelezettség tilalmát, fontosnak tartjuk megvizsgálni, a tartalommegosztó szolgáltatók mennyire folytatnak jogkövető magatartást ebben a kérdésben. Habár a CDSM-irányelv 17. cikke *ex lege* nem fekteti le a szűrőprogramok alapkövét, mégis a 66. preambulumbekzdésében foglaltak a jelenlegi technológia állása szerinti megfelelést írják elő, amely meglehetősen szűkíti a tartalommegosztó szolgáltatók lehetőségeit a szerzői jogi jogsértések szűrésére.¹⁰⁵

Az általános nyomon követés Senftleben szerint alapvetően abban mutatkozik meg, hogy a felhasználó által feltöltött tartalmat – függetlenül attól, hogy mennyire pontosan van meghatározva – a platform összes tartalmának megvizsgálása mellett lehetséges csak beazono-

¹⁰¹ I. m. (100).

¹⁰² *Kulk, Zuiderveen*: i. m. (67).

¹⁰³ C324/09. sz. ügy. *L'Oréal kontra eBay* 139. bek. Elérhető: <https://tinyurl.hu/wErW/>.

¹⁰⁴ Saugmandsgaard főtanácsnok indítványa a C-683/18-as ügyben. Elérhető: <https://tinyurl.hu/2hf4/>.

¹⁰⁵ *Frosio, Mendis*: i. m. (9).

sítani. A fentiek tükrében tehát abban az esetben, ha a platform tartalmát teljes egészében át kell szűrni, a megfigyelési kötelezettség túlzott, általános jellegűvé válik.¹⁰⁶ Így a jelenlegi szabályozási keretek között kizárólag meghatározott, specifikus nyomon követés valósítható meg az adott jogsértő tartalomra, valamint a jogsértő személyére vonatkozóan. Ezen korlátozott nyomonkövetési kötelezettséget támasztja alá a CDSM-irányelv 17. cikk (4) bekezdés b) pontja azzal, hogy kimondja kizárólag „konkrét műveket és más védelem alatt álló teljesítményeket” szükséges a tartalommegosztó szolgáltatóknak elérhetetlenné tenni. Következésképpen például a korábban is említett ContentID mindig az adott potenciálisan jogsértő tartalmat hasonlítja össze a jogosult általi adatbázisfájllal, az összes Youtube-on megtalálható tartalom szűrésére nem kerül sor, ezzel garantálva a jogkövető gyakorlatot. Álláspontunk szerint megállapítható, hogy a jelenlegi joggyakorlat fényében a tartalommegosztó szolgáltatók által alkalmazott szűrőalgoritmusok túlnyomó része nem valósít meg általános nyomon követést, azonban a 17. cikk olyan mértékű kötelezettségeket társít emellé a tilalom mellé, amelynek könnyen lehet, hogy a jövőben nem lesz képes eleget tenni a tartalommegosztó szolgáltató általános monitorozás nélkül.

VI. AZ EURÓPAI BIZOTTSÁG IRÁNYMUTATÁSA A 17. CIKK KAPCSÁN

Mivel a tagállamok számára különös nehézségeket okozott a 17. cikk implementálása, az Európai Bizottság 2021. június 4-én nyilvánosságra hozta ezzel kapcsolatos iránymutatását.¹⁰⁷ Tekintettel arra, hogy az iránymutatás az alapjogok, valamint a kivételek és korlátozások alkalmazása között szükséges egyensúlyra különös figyelmet fordít, fontosnak tartjuk a dokumentum vizsgálatát a tartalommegosztó szolgáltatók szűrési kötelezettségének szempontjából. Mindezek mellett a Bizottság kiemelt jelentőséget szentel a tartalomszűrő technológiákkal kapcsolatban felmerült jogértelmezési problémáknak. Megállapítja, hogy habár a technológia jelenlegi állása szerint a szűrőprogramok nem képesek egyértelműen megállapítani a felhasználó által feltölteni kívánt tartalom jogszerű voltát, képesek azonosítani a jogosultak által előzetesen szolgáltatott információk alapján bizonyos jogvédett tartalmakat, ezzel elismerve ezen programok szükségszerűségét.

A tartalomfelismerő programokat illető első szembetűnő állásfoglalás a teljesen automatizált *ex ante*, azaz a tartalom platformra való felkerülése előtti szűrés korlátozott lehetőségeinek árnyalása, amely korábban kizárólag a nyilvánvalóan jogsértő tartalmak ilyenfaj-

¹⁰⁶ Martin Senftleben, Christina Angelopoulos: The Odyssey of the Prohibition on General Monitoring Obligations on the Way to the Digital Services Act: Between Article 15 of the E-Commerce Directive and Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market, 2020. október 22, p. 2. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=3717022>.

¹⁰⁷ A digitális egységes piacon a szerzői jogról szóló (EU) 2019/790 irányelv 17. cikkével kapcsolatos iránymutatás. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0288&from=EN>.

ta blokkolását engedélyezte volna.¹⁰⁸ A végleges iránymutatásban a Bizottság lényegesen kiszélesítette a felhasználói tartalmak ex ante blokkolását egy olyan kivétel bevezetésével, miszerint amennyiben jelentős gazdasági kárt feltételez (pl. egy idő előtt kiszivárogtatott film- vagy zenerészlet) egy adott tartalom esetében a jogosult, az ilyen tartalmak előzetes megjelölés („*earmarking*”) mellett szintén automatikusan eltávolításra kerülhetnek. Ahogyan arra Reda jogosan rámutat, számunkra is kérdésesnek tűnik, mi tartaná vissza a jogosultakat attól, hogy egy ilyen részletszabályoktól mentes kivétellel ne éljenek vissza túlzó mértékben.¹⁰⁹

Továbbá felmerül a kérdés, hogy a felhasználók véleménynyilvánítási jogának korlátozását miért igazolja a jelentős gazdasági kár fennállásának lehetősége?¹¹⁰ Ezt követően a Bizottság felveti az ex ante emberi felülvizsgálat lehetőségét is a tartalommegosztó szolgáltatók számára a jogosultak által előzetesen megjelölt tartalmak esetében. Azonban amellett, hogy ez szinte kétséget kizáróan általános monitorozásnak minősülne, a felülvizsgálatot végző embernek ismernie kellene mind a 27 tagállam különböző szerzői jogi kivételeit és korlátozásait, ami közel lehetetlen feladatnak bizonyul.¹¹¹

Az iránymutatás azt is kiköti a tartalommegosztó szolgáltatók számára, hogy amennyiben nem távolítják el a jogosultak által megjelölt tartalmakat, őket fogja a szerzői jogi jogsértésért való felelősség terhelni.¹¹² Ezen szigorú állásfoglalással újból visszatértünk oda, ahol a kérdés problematikája gyökerezik, hiszen a Bizottság ismételten rákényszerítené a szolgáltatókat a tartalmak túlzott szűrésére, óhatatlanul is korlátozva ezzel a felhasználók Chartában foglalt alapjogait.

A fentiek tükrében az iránymutatás meglehetősen hézagos, ugyanis a dokumentum fundamentuma az alapjogi összetűzések orvoslása lenne, azonban a Bizottság által adott válaszok legtöbbször erre nem tűnnek alkalmasnak. Mindenesetre az iránymutatás kiválóan rámutat arra, hogy mekkora jogértelmezési nehézségeket okoz a 17. cikk mind a jogalkotó, mind az érintett felek számára, és meglehet, hogy kizárólag a tartalommegosztó szolgálta-

¹⁰⁸ Communia Association: Open letter on Article 17: Is the Commission about to abandon its commitment to protect fundamental rights? 2021. április 20. Elérhető: <https://tinyurl.hu/7YFx/>.

¹⁰⁹ Julia Reda: European Commission back-tracks on user rights in Article 17 Guidance. Kluwer Copyright Blog, 2021.június 4. Elérhető: <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2021/06/04/european-commission-back-tracks-on-user-rights-in-article-17-guidance/>.

¹¹⁰ Communia Association: A closer look at the final Commission guidance on the application of Article 17, 2021. június 4. Elérhető: <https://tinyurl.hu/WF9C/>.

¹¹¹ Christophe Geiger, Bernd Justin Jütte: Towards a Virtuous Legal Framework for Content Moderation by Digital Platforms in the EU? The Commission's Guidance on Article 17 CDSM Directive in the light of the YouTube/Cyando judgement and the AG's Opinion in C-401/19. European Intellectual Property Review, 43. évf. 10. sz., 2021. július 18, p.15. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3889049.

¹¹² Bernd Justin Jütte: A further step into a systematic distortion: The EC Guidance on Article 17 CDSM Directive further complicates copyright exceptions. Kluwer Copyright Blog, 2021. június 9. Elérhető: <https://tinyurl.hu/eir9/>.

tók által alkalmazott szűrési modellekkel kapcsolatos visszacsatolás, valamint az EUB későbbi ítélezési gyakorlata adhat választ a felmerült kérdésekre.

VII. WELL YES, BUT ACTUALLY NO – FŐTANÁCSNOKI INDÍTVÁNY A LENGYELORSZÁG KONTRA EURÓPAI PARLAMENT-ÜGYBEN

A 17. cikket érintő dilemmákat Lengyelország drasztikusabb módon kívánta feloldani: megsemmisítési kereset nyújtott be elsődlegesen a 17. cikk (4) bekezdés *b)* és *c)* pontjára, másodlagosan az egész 17. cikkre vonatkozóan a Charta 11. cikkével való összeütközésből adódóan. A keresettel kapcsolatosan 2021. július 15. napján került ismertetésre Saugmandsgaard Øe főtanácsnok indítványa, amely szerint a 17. cikk, habár kétségtelenül interferál a szóban forgó alapjoggal, alapvetően nem összeegyeztethetetlen a Chartában foglalt véleménynyilvánítási szabadsággal, ugyanis a kérdéses cikkben foglalt garanciák megfelelő mértékben biztosítják a felhasználók véleménynyilvánításhoz való jogát.¹¹³ Ezen alapvetésen túl a főtanácsnok számos segítő támpontot is nyújt a tartalommosztó szolgáltatók által alkalmazott lehetséges szűrési mechanizmusokhoz.

A főtanácsnok mindenekelőtt kihangsúlyozza, hogy még a Chartában foglalt alapjogok sem számítanak abszolút jogoknak, annak korlátai lehetnek a Charta 52. cikkében foglalt rendelkezések, miszerint ezen fundamentumba foglalt jogok lényegének tiszteletben tartásával törvény által, az arányosság elve mellett korlátozhatóak.¹¹⁴ Tekintettel arra, hogy ezen kritériumoknak a 17. cikk megfelel, a főtanácsnok többek között ezért sem látja indokoltnak a rendelkezés megsemmisítését.¹¹⁵

További megállapításra kerül, hogy az automatizált tartalomfelismerő eszközök essen-
ciális részét képezik a 17. cikknek, és habár nincs közvetlenül előírva, a jogalkotó közvet-
ten, az e rendelkezésekben előírt felelősség alóli mentesülési feltételek révén írja elő azok
alkalmazását.¹¹⁶ Azonban kiemeli, hogy nem minden szűrési algoritmus megengedhető,
megállapítja, hogy kizárólag tartalomspecifikus módon van lehetősége a tartalommosztó
szolgáltatóknak a jogsértő tartalom kiszűrésére, ahogyan azt a 17. cikk (4) bekezdése is elő-
írja. Ugyanakkor a szűrési mechanizmusok működtetésekor kiemelt figyelmet kell fordítani
a megfelelő arányosság fenntartására az alapjogokkal összhangban.¹¹⁷ A főtanácsnok tisz-
tában van a tárgybéli mechanizmusok korlátoltságával, mindamellett véleménye szerint a

¹¹³ C-401/19. sz. ügy főtanácsnoki indítványa. Elérhető: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244201&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&c id=2018925>.

¹¹⁴ C-401/19. sz. ügy főtanácsnoki indítvány 91. bek.

¹¹⁵ *Elonora Rosati*: AG Øe advises CJEU to rule that Article 17 is COMPATIBLE with the EU Charter of Fundamental Rights and should not be annulled. The IP Kat, 2021. július 15. Elérhető: <https://ipkitten.blogspot.com/2021/07/ag-e-advises-cjeu-to-rule-that-article.html>.

¹¹⁶ C-401/19. sz. ügy főtanácsnoki indítvány 62. bek.

¹¹⁷ Uo. 67. bek.

17. cikk (7), (8) és (9) bekezdésében foglalt garanciák elegendő erővel bírnak az arányossági mérce egyensúlyban tartásához.¹¹⁸ Az ilyen arányosság, amennyiben a tartalommegosztó szolgáltatók ex ante szűrési mechanizmusokat működtetnek, kizárólag az olyan nyilvánvalóan jogsértő tartalmak blokkolásakor állhat fenn, amelyek azonos tartalmúak a szerzői jogilag védett teljesítményekkel a jogosultak által szolgáltatott információk alapján.¹¹⁹ Itt a Bizottság iránymutatásával analóg következtetést fedezhetünk fel az ex ante blokkolással kapcsolatosan, azonban a főtanácsnok a Bizottságtól eltérően nem ért egyet a jelentős gazdasági kár feltételezése esetén felmerülő blokkolás lehetőségével, tekintettel a megjelölési mechanizmusok erőteljes alapjogellenes természetére.¹²⁰

Kiemelendő, hogy a főtanácsnok meglátása szerint a tartalomszolgáltatóktól nem lehet megkövetelni olyan tartalmak szűrését, amelyek jogszerűségének „független értékelését” igényelnék tőlük, mivel ezek a szolgáltatók nem rendelkeznek a szükséges függetlenséggel és jogi szaktudással „ahhoz, hogy online bírökká váljanak”.¹²¹ Így összességében a főtanácsnok arra az álláspontra helyezkedik, hogy a túlzott blokkolás elkerülése érdekében a tartalommegosztó szolgáltatók 17. cikk szerinti szűrési kötelezettsége kimerül abban, hogy „szűrjék és blokkolják azokat az információkat, amelyek jogellenességét előzőleg bíróság állapította meg, vagy ennek hiányában azokat az információkat, amelyek jogellenessége olyannyira egyértelmű, azaz nyilvánvaló, hogy kontextusba helyezésére sincs szükség.”¹²²

A főtanácsnok ezen következtetése Geiger szerint korántsem oldja meg a túlzott blokkolás problematikáját tekintettel arra, hogy a technológia jelenlegi állása szerint még a nyilvánvalóan jogsértő tartalmak kiszűrése sem lesz lehetséges túlblokkolás nélkül, korlátozva ezzel a felhasználók véleménynyilvánítási szabadságát.¹²³ Mindezek mellett álláspontunk szerint nem életszerű azon konklúzió sem, miszerint a nyilvánvalóan jogsértő tartalmak mellett kizárólag bírósági döntés fényében lehetne jogszerű a tartalomszűrés, ugyanis a bírósági eljárások időtartamukból eredően nem képesek hatékonyan és gyorsan minimalizálni az esetleges jogszerűtlen feltöltésekből eredő károkat.

Mivel sem az iránymutatás sem pedig Saugmandsgaard főtanácsnok indítványa nem kötelező érvényű, valamint számos esetben ambivalens megoldásokat kínál, a 17. cikket érintő ellentmondásos kérdések szabályozásában továbbra is a jövőbeli joggyakorlat, valamint a piaci szereplők tapasztalatai lesznek irányadók.

¹¹⁸ Uo. 149. bek.

¹¹⁹ Uo. 205. bek.

¹²⁰ Uo. 223. bek.

¹²¹ Teresa Nobre: A look at the AG Opinion on Article 17, Communia Association, 2021. július 19. Elérhető: <https://www.communia-association.org/2021/07/19/a-look-at-the-ag-opinion-on-article-17/>.

¹²² C-401/19. sz. ügy főtanácsnoki indítvány 198. bek.

¹²³ Geiger, Jütte: i. m. (111), p. 20.

VIII. KONKLÚZIÓ

A CDSM-irányelvben előírányzott szűrési mechanizmusok jogszerű működtetése körül számtalan a lezáratlan, egzakt jogi válaszra váró kérdés mind a mai napig, azonban közülük több is megvilágosodni látszik. Elsőként az, hogy akármennyire is tiltakozik ellene az akadémikusok és társadalmi szervezetek jelentős része, az uniós jogalkotó elkötelezte magát amellett, hogy automatizált tartalomfelismerő programok használatát írja elő a tartalomszolgáltatóknak, akár a felhasználók alapjogainak korlátozása árán is.¹²⁴ Ezenfelül az iránymutatásból, valamint a lengyel ügy főtanácsnoki indítványából megállapítható az is, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának, valamint a szerzői jognak az interferenciája indokolt, egyik alapjog sem abszolút érvényű, a felhasználók minden bizonnyal ki lesznek téve a túlzott blokkolás gyakorlásából eredő alapjogi korlátozásnak.

Továbbá nem megalapozottak azon felvetések, miszerint kizárólag emberi felülvizsgálat, valamint emberek általi szűrés mellett lehetséges ilyen programokat működtetni, ugyanis az emberi cenzorok sem rendelkeznek olyan kiterjedt jogi ismeretekkel, amelyek feljogosítanák őket az ezzel kapcsolatos döntésekre. Ezenfelül a bíróságok is életlen fegyvernek bizonyulnak ebben a kérdésben, tekintettel arra, hogy mire a tartalomszolgáltató a bírói döntés értelmében jogosult lesz az adott jövőbeli jogsértő tartalmak eltávolítására, addigra már számtalan hasonló feltöltött tartalom károsíthatja a jogosultat.

Mindenesetre álláspontunk szerint az automatizált szűrőprogramok a technológia folyamatos fejlődésével egyre erőteljesebben lesznek jelen az online tartalomszolgáltató platformokon, idővel szinte teljesen leredukálva az emberi beavatkozás szükségességét. Egyelőre azonban – tekintettel ezen rendszerek hiányosságaira – lehetséges megoldásnak tűnhet egy külső revíziós szerv (pl. egy szerzői joggal foglalkozó társadalmi szervezet) igénybevétele a szűrőprogramok ellenőrzésére.¹²⁵

A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása a CDSM-irányelv bevezetése előtt is jelen volt egyes online platformokon, akár a szűrőprogramok, akár az emberi felülvizsgálat eredményeképpen, azonban most az ehhez tartozó rendelkezéseket, kivételeket és részlet-szabályokat a 17. cikk – ha nem is maradéktalanul – rendezte.

Ha már a CDSM-irányelvtől nem is várhatjuk el az alapjogi összetűzések megnyugtató rendezését, más jövőbeli jogszabályok még segíthetnek ebben. Mint ahogyan azt korábban említettük, ilyen lehet a DSA 12. cikke, amelynek szigorú rendelkezései erősebben lépnének fel a tartalommegosztó szolgáltatók által alkalmazott szűrési mechanizmusok átláthatósága érdekében, valamint azok alkalmazásával kapcsolatban.

¹²⁴ Bernd Justin Jütte: On the necessity of filtering online content and its limitations: AG Saugmandsgaard Øe outlines the borders of Article 17 CDSM Directive. Kluwer Copyright Blog, 2021. július 20. Elérhető: <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2021/07/20/on-the-necessity-of-filtering-online-content-and-its-limitations-ag-saugmandsgaard-oe-outlines-the-borders-of-article-17-cdsm-directive/>.

¹²⁵ Geiger, Jütte: i. m. (111), p. 51.

Végezetül álláspontunk szerint azt, hogy a digitális éra szerzői jogi kihívásainak milyen szinten fog megfelelni a CDSM-irányelv 17. cikkében előírt mechanizmus, kizárólag a kialakuló piaci modellekre, valamint a bíróságok jogértelmezési gyakorlatára alapozva lehet majd kétséget kizáróan megállapítani.

FORRÁSJEGYZÉK

Tanulmányok, monográfiák

- DEURSEN S. van – SNIJDERS T.: The Court of Justice at the Crossroads: Clarifying the Role for Fundamental Rights in the EU Copyright Framework. *International Review of Intellectual Property and Competition Law* 49, 1080–1098, 2018.
- FROSIO Giancarlo – MENDIS Sunimal: Monitoring and Filtering: European Reform or Global Trend?, *The Oxford Handbook of Online Intermediary Liability*, Oxford University Press 2020, 2019. szeptember 9.
- FELZMANN H.: Towards Transparency by Design for Artificial Intelligence. *Science and Engineering Ethics* Vol. 26, 3333–3361, 2020.
- GEIGER Christophe: Intellectual property shall be protected!? Article 17(2) of the Charter of Fundamental Rights of the European Union: a mysterious provision with an unclear scope. *European Intellectual Property Review*, 2009.
- GEIGER Christophe – IZYUMENKO Elena: Copyright on the Human Rights’ Trial: Redefining the Boundaries of Exclusivity Through Freedom of Expression. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, Vol. 316, 2014,
- GEIGER Christophe: Intellectual property and the judiciary. Cheltenham, UK: *Edward Elgar Publishing Limited*, 2018.
- GEIGER Christophe – IZYUMENKO Elena: The Constitutionalization of Intellectual Property Law in the EU and the Funke Medien, Pelham and Spiegel Online Decisions of the CJEU: Progress, But Still Some Way to Go! *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, Vol. 282, 2019. október 21.
- GEIGER Christophe – IZYUMENKO Elena: Freedom of Expression as an External Limitation to Copyright Law in the EU: The Advocate General of the CJEU Shows the Way. *European Intellectual Property Review* 131 (2019), *Centre for International Intellectual Property Studies Research Paper No. 2018-12*, 2018. november 29.
- GEIGER Christophe: Freedom of Artistic Creativity and Copyright Law: A Compatible Combination. *UC Irvine Law Review*, Vol. 8, No. 3, 2018.
- GEIGER Christophe – JÜTTE Bernd Justin: Platform Liability Under Art. 17 of the Copyright in the Digital Single Market Directive, Automated Filtering and Fundamental Rights: An Impossible Match, *GRUR International* 2021, Vol 70(6), 2021. január 30.

- GEIGER Christophe – IZYUMENKO Elena: Towards a European ‚Fair Use’ Grounded in Freedom of Expression. *American University International Law Review*, Vol. 35, No. 1, 2019, p. 1–74., 2019. október 17.
- GEIGER Christophe – Bernd Justin JÜTTE: Towards a Virtuous Legal Framework for Content Moderation by Digital Platforms in the EU? The Commission’s Guidance on Article 17 CDSM Directive in the light of the YouTube/Cyando judgement and the AG’s Opinion in C-401/19, *European Intellectual Property Review*, 2021. július 18.
- GRIFFITHS Jonathan: Taking Power Tools to the Acquis – The Court of Justice, the Charter of Fundamental Rights and European Union Copyright Law. *Intellectual Property & the Judiciary*, 2017. január 1.
- HELDT Amélie Pia: Upload-Filters: Bypassing Classical Concepts of Censorship? *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law*, Vol.57. 2019. október
- IZYUMENKO Elena: The Freedom of Expression Contours of Copyright in the Digital Era: A European Perspective. *The Journal of World Intellectual Property*, Vol. 19., 2016. június 6.
- KALUARACHCHI T.: A Review of Recent Deep Learning Approaches in Human-Centered Machine Learning. *Sensors*. 2021. április 3.
- KAISER Ansgar – SCHEUERER Stefan: The Impact of Fundamental Rights on European Copyright Law – Opinion on the CJEU Decisions C-516/17 ‚Spiegel Online’ and C-469/17 ‚Funke Medien’. *Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper No. 21-03*, 2019. október 31.
- KULK Stefan – ZUIDERVEEN BORGESIU Frederik: Filtering for Copyright Enforcement in Europe after the Sabam Cases. *European Intellectual Property Review*, 2013. április 8.
- LÁBODY Péter: Szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalommegosztó platformokon, In *Medias Res*, 2021/1, 2021. július 1, p.103.
- REDA Julia: Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market: A Fundamental Rights Assessment. 2020. november 16.
- RENDAS Tito: Fundamental Rights in EU Copyright Law: An Overview. *The Routledge Handbook of EU Copyright Law*, 2021. május 23.
- ROMERO MORENO Felipe: ‘Upload filters’ and human rights: implementing Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market, *International Review of Law, Computers & Technology*, 34:2, p. 153–182, 2020.
- SCHWEMER Sebastian Felix – MAHLER Tobias: Legal Analysis of the Intermediary Service Providers of Non-hosting Nature. *University of Copenhagen Faculty of Law Research Paper No. 2021-108*, 2020. július 1.
- SCHWEMER Sebastian Felix – SCHOVSBO Jens: *What is Left of User Rights? – Algorithmic Copyright Enforcement and Free Speech in the Light of the Article 17 Regime. Intellectual Property Law and Human Rights*, 4th edition (Wolters Kluwer, 2020), pp. 569-589, 2019. december 20.
- SENFTLEBEN Martin – ANGELOPOULOS Christina: The Odyssey of the Prohibition on General Monitoring Obligations on the Way to the Digital Services Act: Between Article 15 of the E-Commerce Directive and Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market, 2020. október 22, p.2.

- SGANGA Caterina: A Decade of Fair Balance Doctrine, and How to Fix It: Copyright Versus Fundamental Rights Before the CJEU from Promusicae to Funke Medien, Pelham and Spiegel Online. *European Intellectual Property Review*, No. 11, 2019. augusztus 1.
- SNIJDEERS T. – VAN DEURSEN S.: The Road Not Taken – the CJEU Sheds Light on the Role of Fundamental Rights in the European Copyright Framework – a Case Note on the Pelham, Spiegel Online and Funke Medien Decisions. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 50, 1176–1190, 2019.
- SOLOMON Leron: „Fair Users or Content Abusers? The Automatic Flagging of Non-Infringing Videos by Content ID on YouTube,” *Hofstra Law Review*, Vol. 44, 2015.
- TORREMANNS Paul L.C.,: Ashby Donald and Others v France, Application 36769/08, EctHr, 5th Section, Judgment of 10 January 2013, *Queen Mary Journal of Intellectual Property*, Vol. 4. No. 1., 2014, February
- UJHELYI Dávid: A paródia-kivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban. Doktori értekezés, PPKE, 2020
- WANG Edmund T.: The Line Between Copyright and the First Amendment and Why its Vagueness May Further Free Speech Interests. *University of Pennsylvania, Journal of Constitutional Law*, Vol. 13, 2011.
- WEINSTOCK NETANEL Neil: Copyright and a Democratic Civil Society. Vol. 106 *YALE Law Journal*, 1996, p. 95.
- WELKOVITZ David S.: Privatizing Human Rights? Creating Intellectual Property Rights From Human Rights Principles. *Akron Law Review*, Vol. 46, 2013.

Az EU jogforrásai

- A belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól szóló 2000/31/EK irányelv
- A digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló 2019/790 sz. irányelv
- A szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK irányelv
- Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája
- Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló Lisszaboni Szerződés

Nemzetközi jogforrások

Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (Róma 1950. november 4.)

Jogesetek

Az EUB döntései

C-469/17. Funke Medien GmbH
C-476/17. Pelham GmbH
C360/10. SABAM v. Netlog
C-516/17. Spiegel Online GmbH
C70/10. Scarlet v. SABAM
C-682/18 Peterson v. Youtube
C-683/18 Elsevier v. Cyando
C201/13. Johan Deckmyn v. Vandersteen
C-401/19. Lengyel Köztársaság v. Európai Parlament
C-324/09. sz. ügy. L'Oréal v. eBay

Az EJEB döntései

73049/01 sz. ügy, Anheuser-Busch Inc. v. Portugal
20877/10 sz. ügy Akdeniz v. Törökország
36769/08. sz. ügy Ashby Donald és mások v. France
19247/03. sz. ügy. Balan v. Moldova
40397/12. sz. ügy Fredrik Neij és Peter Sunde Kolmissopi v. Svédország

Internetes források

Communia Association: Open letter on Article 17: Is the Commission about to abandon its commitment to protect fundamental rights? *Communia Association* 2021. április 20.
EDRi: Scarlet v SABAM: a win for fundamental rights and Internet freedoms, 2011. november 13.
GANN A. – ABECASSIS D.: The Impact of a Content Filtering Mandate on Online Service Providers. *Analysis Mason*, 2018. június 6.
GOLEDA Shraddha: Online Content Moderation: To AI or Not. *Analytics India Magazine*, 2020. május 10.

- HANNAH Lesley: The Digital Services Act: What are the key provisions, and does it strike the right balance? *Hausfeld*, 2021. május 28.
- HARKAI István: Youtube/Cyando – elemzés. *Szerzői jog a XXI. században blog*, 2021. július 16.
- HOLLISTER Sean: Amazon facial recognition mistakenly confused 28 Congressmen with known criminals. 2018. július 26.
- Ionos: Upload filters: a danger to free internet content? 2019. március 28.
- Felelősek-e az online platformok üzemeltetői a jogellenesen közzétett tartalmakért? – Az Európai Bíróság ítéletet hozott. *Jogi Fórum*, 2021.06.25.
- JÜTTE Bernd Justin: A further step into a systematic distortion: The EC Guidance on Article 17 CDSM Directive further complicates copyright exceptions, *Kluwer Copyright Blog*, 2021. június 9.
- JÜTTE Bernd Justin: On the necessity of filtering online content and its limitations: AG Saugmandsgaard Øe outlines the borders of Article 17 CDSM Directive, *Kluwer Copyright Blog*, 2021. július 20.
- JÜTTE Justin Bernd – QUINTAIS João: The Pelham Chronicles: Sampling, Copyright and Fundamental Rights. *Journal of Intellectual Property Law and Practice* 2021. január 29.
- LAWSON Abigail: Automation in moderation: Preserving fundamental rights while moderating online content at scale. *Observer Research Foundation*, 2021. április 14.
- LAURENT Philippe: SABAM v. Netlog (CJEU C 360/10)... as expected!, *Kluwer Copyright Blog*, 2012. február 20.
- MEZEI Péter: Alapjogok v. szerzői jog trió #1: az EUB Pelham döntése, *Szerzői jog a 21. században blog*, 2019. augusztus 8.
- MEZEI Péter: Alapjogok v. szerzői jog trió #2: az EUB Afghanistan Papiere döntése, *Szerzői jog a XXI. században blog*, 2019. augusztus 14.
- MEZEI Péter: Alapjogok v. szerzői jog trió #3: az EUB Spiegel online döntése. *Szerzői jog a 21. században blog*, 2019. augusztus 8.
- NOBRE Teresa: A look at the AG Opinion on Article 17, *Communia Association*, 2021. július 19.
- PRYOR Gregor: Liability of video sharing platforms – ECJ's decision on the YouTube case and article 17 of the DSM Directive. *Reed Smith*, 2021. június 29.
- REDA Julia: YouTube/Cyando – an Important Ruling for Platform Liability – Part 1, *Kluwer Copyright Blog*, 2021. július 1.
- REDA Julia: European Commission back-tracks on user rights in Article 17 Guidance. *Kluwer Copyright Blog*, 2021.június 4.
- Communia Association: A closer look at the final Commission guidance on the application of Article 17. 2021. június 4.
- ROSATI Elonora: AG Øe advises CJEU to rule that Article 17 is COMPATIBLE with the EU Charter of Fundamental Rights and should not be annulled, *The IP Kat*, 2021. július 15.
- RUSH Kate: What is deep learning? *TechTarget*, 2021. március.
- SINGH Spandana: The Limitations of Automated Tools in Content Moderation. *New America*, 2019. július 22.

VINCENT James: Facebook is now using AI to sort content for quicker moderation. *The Verge*, 2020. november 13.

VINCENT James: AI camera operator repeatedly confuses bald head for soccer ball during live stream. *The Verge*, 2020. november 3.

VOORHOOF Dirk: ECHR: Copyright vs. Freedom of Expression II (The Pirate Bay), *Kluwer Copyright Blog*, 2013. március 20.

VOORHOOF Dirk: ECHR: Copyright vs. freedom of expression. *Kluwer Copyright Blog* 2013. január 25.

YouTube by the Numbers: Stats, Demographics & Fun Facts. 2021. július 08.

Egyéb jogi jellegű források

HADOPI: Mission Report, Content Recognition Tools on Digital Sharing Platforms, Proposals for the implementation of Article 17 of EU Copyright directive, 2020.12.15.

HADOPI: Towards more effectiveness of copyright law on online content sharing platforms: overview of content recognition tools and possible ways forward. 2020.01.29

Ofcom: Use of AI in Online Content Moderation

EUIPO: Automated Content Recognition – Discussion paper Phase 1: Existing technologies and their impact on IP

Google: How Google Fights Piracy. 2018. november

A digitális egységes piacon a szerzői jogról szóló (EU) 2019/790 irányelv 17. cikkével kapcsolatos iránymutatás

A digitális szolgáltatások egységes piacáról szóló rendelet szövegjavaslata

Ferge Zsigmond*

A MŰVEK NYILVÁNOSSÁGHOZ KÖZVETÍTÉSÉNEK ÚJABB KÉRDÉSE AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG VG BILD-KUNST KONTRA STIFTUNG PREUSSISCHER KULTURBESITZ-ÜGYBEN HOZOTT ÍTÉLETE¹ KAPCSÁN

I. BEVEZETÉS

I.1. Jelen ügy kapcsán az Európai Bíróság jogértelmező, jogfejlesztő tevékenységéről

A jogértelmezés – mint az közismert – az Európai Bíróság (a továbbiakban: EUB) tevékenysége során akkor kerül előtérbe, ha a jogi norma tartalmát a megváltozott élethelyzetekhez kell alakítani, mert a norma rendelkezik olyan normatív értelemmel, amelyet az eset kapcsán fel lehet tárni. Az értelmezés nem tisztán a jogi körülmények mérlegelésén alapul, nem mindig szakítható el a ténybeli körülményektől.²

Az általánosan elfogadott vélemény szerint a jogfejlesztés EUB-re való kényszerítése annak tudható be, hogy a testület „csontvázszabályokat” kénytelen alkalmazni konkrét szituációkban, és így belátása szerint sokféle és -fajta olyan döntést hozhat, amely igazolhatóan egyezik az Európai Uniót létrehozó szerződés alapvető céljával.³

Az EUB alapvetően esetjogi módszerekkel dolgozik, de ítéleteinek nincs precedenstermszete, bár azok fontosabb tételeit általában követi.

Az internet és a szerzői jog kapcsolata számtalan olyan jogi kérdést vetett már fel, amelyek egy részét a meglévő normák alapján nem lehet megbízhatóan megválaszolni, mivel korábbi megalkotásukkor alkotóik még a különböző élethelyzetek szerteágazó voltára és villámgyors változásaira eleve nem lehettek tekintettel. Így esetenként, kifejezett jogi szabályozás híján, csak az EUB esetjogi jogértelmezése lehetett meghatározó. Ez a körülmény azonban, mivel az EUB-t korábbi ítéletei nem kötik, elsősorban a bíróságok, de az eljáró hatóságok munkájában is komoly bizonytalanságot eredményezhet.

* Ügyvéd, külkereskedelmi szakjogász.

¹ 2021. március 9-i VG Bild-Kunst és a Stiftung Preußischer Kulturbesitz C-392/19. sz. ügy, ítélet ECLI:EU:C:2021:181 (a továbbiakban: ítélet).

² Maczonkai Mihály: A pragmatikus jogértelmezés és az Európai Bíróság gyakorlata. PhD-értekezés. Pécs, 2004, p. 4.

³ Kecskés László: EU jog és jogharmonizáció. Az Európai Bíróság jogfejlesztő szerepe. HVG-ORAC, 2020, p. 494.

I.2. A ítéletnél maradva

Jelen ügyben a németországi szövetségi bíróság, a Bundesgerichtshof a 2001/29/EK irányelv⁴ értelmezésére irányuló előzetes döntéshozatal iránti kérelmet terjesztett elő az EUB-hez.

Az ügy tárgyát a VG Bild-Kunst, egy Németországban a vizuális művészetek területén működő szerzői jogi közös jogkezelő szervezet és a Stiftung Preußischer Kulturbesitz (a továbbiakban: SPK), kulturális örökséggel foglalkozó német alapítvány közötti jogvita képezte, amely azzal kezdődött, hogy a VG Bild-Kunst megtagadta a műveket bemutató katalógusának felhasználására vonatkozó felhasználási szerződésnek az SPK-val való megkötését arra az esetre, ha abba nem foglalják bele az utóbbit a felhasználási engedély jogosultjaként arra kötelező rendelkezést, hogy a szerződés tárgyát képező, védelem alatt álló művek és teljesítmények felhasználása során az e művek vagy teljesítmények harmadik személyek általi áthivatkozásával (framing) szemben hatásos műszaki intézkedéseket tegyen.

A főtanácsnoki indítványban megfogalmazott – az EUB által is osztott – közelítés szerint: „A framing olyan technika, amely lehetővé teszi a képernyő több részre osztását: e részek mindegyike önállóan megjeleníthet egy eltérő oldalt vagy forrást. Így a képernyő egy részén meg lehet jeleníteni az eredeti internetes oldalt, a másik részén pedig egy másik lapról származó oldalt vagy egyéb forrást. Ezt a másik oldalt nem reprodukálják az azt tartalmazó lap szerverén, hanem mélylink révén közvetlenül tekintik meg. E link céloldalának URL-címét gyakran leplezik, így a felhasználónak olyan benyomása lehet, hogy egyetlen internetes oldalt tekint meg, miközben valójában két (vagy több) oldalról van szó”.⁵

Az EUB korábbi ítélkezési gyakorlatában a szerzői jogi védelem alatt álló teljesítményekre mutató hiperlinkek – amelyeket e jogok jogosultjának engedélyével az interneten szabadon hozzáférhetővé tettek – nem minősültek a jogosult engedélyét igénylő cselekménynek, újabb ítélkezési gyakorlata azonban ezen korábbi vívmányok eltérő értékelését mutatja.

A 2001/29/EK irányelv célja, hogy a szerzői és szomszédos jogokról szóló jogszabályt a műszaki fejlődéshez, különösen az információs társadalomhoz igazítsa a szellemi tulajdon magas szintű védelme mellett.

Az EUB a VG Bild-Kunst-ügyet megelőzően már több ízben is értelmezte a tárgyban szereplő, az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, ezen irányelv „A művek nyilvánossághoz közvetítésének, valamint a védelem alatt álló egyéb teljesítmények nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételének joga” cím 3. cikkének (1) bekezdését.⁶

⁴ Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban: irányelv).

⁵ Maciej Szpunar főtanácsnok VG Bild-Kunst kontra Stiftung Preußischer Kulturbesitz C-392/19. sz. ügyben tett indítványa (a továbbiakban: indítvány) 11. pont.

⁶ A továbbiakban: irányelvi rendelkezés.

Az irányelv e rendelkezése szerint: „a tagállamok a szerzők számára kizárólagos jogot biztosítanak műveik vezetékes vagy vezeték nélküli nyilvánossághoz közvetítésének engedélyezésére, illetve megtiltására, beleértve az oly módon történő hozzáférhetővé tételt is, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg”.

Jelen ügyben a szerzői jog jogosultja műveihez az engedélyeseitől eltérő internetes honlapokról történő hozzáférés korlátozása érdekében a felhasználási engedély megadását az áthivatkozással szembeni korlátozó intézkedések alkalmazásától kívánta függővé tenni.

Az EUB az előterjesztő bíróság kérdésének megválaszolásához, a hiperlinkekre vonatkozó külön szerzői jogi szabályozás híján, az irányelvi előírásokon túl elsősorban saját jogértelmezését tudta számításba venni. E tárgykörrel már több ítéletében is foglalkozott.⁷ A jelen ügy alkalmat adott korábbi ítélkezési gyakorlatának felülvizsgálatára és kiegészítésére, a változó körülményeket figyelembe vevő aktuális fejlődés érvényesítésére.

II. AZ EUB KORÁBBI ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLATÁNAK JELLEMZŐI

Az EUB már korábban, a Svensson és társai-ügyben rögzítette, hogy ha egy adott műre vonatkozó szerzői jog jogosultján kívül más személy olyan, a műre mutató linket szolgáltat weboldalan, amelyre rá lehet kattintani, nem valósul meg az irányelv rendelkezése szerinti nyilvánossághoz közvetítés.⁸

A nyilvánossághoz közvetítés fogalma két együttes elemet ötvöz, a mű „közvetítésének cselekményét” és a mű „nyilvánossághoz” közvetítését. Egy internetes oldalon olyan védett művekre mutató kattintható linkek szolgáltatása, melyeket más internetes oldalon mindenféle korlátozás nélkül közzétettek, az ezen oldal ügyfeleinek e művekhez közvetlen hozzáférést kínál, és az irányelvi rendelkezés értelmében „hozzáférhetővé tételnek”, vagyis „közvetítésnek” minősül. Az a követelmény, amely szerint az érintett nyilvánosságnak/közönségnek újnak kell lennie, csak másodlagos közvetítés esetén alkalmazható. Az új nyilvánosságot/közönséget a szerzői jog jogosultjai az eredeti közvetítés engedélyezésekor nem vették figyelembe.

Az EUB ítéleti következtetése szerint ahhoz, hogy egy olyan hiperlinket helyezzenek el egy honlapon, amely egy, az interneten már szabadon hozzáférhető, szerzői jogi védelem alatt álló műre mutat, nem szükséges az e művön fennálló szerzői jogok jogosultjának engedélye.

⁷ 2014. február 13-i Svensson és társai-ítélet, C-466/12, EU:C:2014: 76; 2014. október 21-i BestWater International végzés, C-348/13 EU:C:2014:2315; 2016. szeptember 8-i GS Media-ítélet, C-160/15, EU:C:2016:644; 2016. november 16-i Soulier és Doke-ítélet, C-301/15, EU:C:2016:878; 2017. április 26-i Stichting Brein (Filmspeler)-ítélet; 2017. június 14-i Stichting Brein (Pirate Bay)-ítélet; 2018. augusztus 7-i Renckhoff-ítélet, C-161/17, EU:C:2018:634.

⁸ Svensson és társai-ítélet 32. pont.

E gondolatmenetet erősítette meg a *Best Water*-ügyben hozott végzésében azzal, hogy valamely védelem alatt álló mű „framing” eljárást alkalmazó hivatkozás útján valamely más honlapba történő beágyazása nem minősül „nyilvánossághoz közvetítésnek”, mivel a művet nem közvetítik új közönség számára, és a közvetítés nem az eredeti közvetítéstől eltérő specifikus technikai módon valósul meg.

Ezen ügyekben az EUB nem tért ki arra, hogy kihat-e a nyilvánossághoz közvetítés megállapításának hiányára az a tény, hogy a szerzői jogok jogosultja engedélyt adott a hiperlink által mutató weboldalon történő hozzáférhetővé tételhez.

Ezt követő *GS Media-ítéletében* pontosította, hogy a Svensson-ügyben tett, a szerzői jogok jogosultjának engedélyére vonatkozó megállapítása csak akkor alkalmazandó, ha a mű eredeti közvetítésére a szerzői jogi jogosult engedélyével került sor. Ennek megállapításához azt kellett eldönteni, hogy e linkeket olyan személy helyezte-e el haszonszerzési cél nélkül, aki nem tudott vagy nem tudhatott e műveknek a másik internetes oldalon történt közzétételének jogellenes voltáról, vagy ellenkezőleg, e linkeket haszonszerzési célból helyezték el, amely esetben azt kell vélelmezni, hogy erről e személynek tudomása volt.

Mivel a „nyilvánossághoz közvetítés” fogalma egyedi értékelést igényel, ezért amikor egy másik internetes oldalra mutató hiperlink elhelyezésére kerül sor olyan személy által, aki ezt nem haszonszerzési célból teszi, figyelembe kell venni, hogy e személy nem tudja és nem is tudhatja, hogy a szóban forgó művet korábban az interneten a szerzői jogok jogosultjának engedélye nélkül már közzétették. Az ilyen személy általában nincs tisztában azzal, hogy cselekményével ügyfelei számára hozzáférést ad az interneten jogellenesen közzétett valamely műhöz. Ellenben amikor megállapításra kerül, hogy e személy tudta vagy tudnia kellett, hogy az általa elhelyezett hiperlink az interneten jogellenesen közzétett műhöz nyújt hozzáférést, e link elhelyezése „nyilvánossághoz közvetítést” képez.⁹ Ugyanez a helyzet olyan esetben, amikor e link lehetővé teszi a felhasználó számára azoknak a műszaki intézkedéseknek a megkerülését, amelyeket az az oldal léptetett életbe, ahol a védett mű található, annak érdekében, hogy a hozzáférés lehetőségét kizárólag az előfizetői részére korlátozva biztosítsa.

Az EUB szerint amikor a hiperlinkeket haszonszerzési célból helyezik el, az azt elhelyező személytől elvárható, hogy elvégezze a szükséges ellenőrzéseket annak érdekében, hogy meggyőződjön arról, hogy a mű nem jogellenesen lett-e közzétéve azon az internetes oldalon, amelyre ezek a hiperlinkek vezetnek, és ily módon vélelmezhető, hogy ez az elhelyezés teljesen tudatosan történt, az említett mű jellegénél és annak interneten való közzétételét illetően a szerzői jogi jogosult esetleges engedélyének hiányánál fogva. Ezzel a kizárólagos szerzői jog hatálya alá tartozó cselekmények terjedelmének meghatározásába az ügy ismertetét – mint szubjektív feltételt – vezette be.

⁹ GS Media-ítélet 47. pont.

A Svensson-ügyben hozott ítéletében úgy tekintette, hogy az interneten hozzáférhető, védett műre mutató hiperlink a mű nyilvánosságához közvetítésének minősül, mivel egy másik honlapon található műhöz „közvetlen hozzáférést” biztosít.¹⁰ Azonban az interneten szabadon hozzáférhető műre mutató hiperlink nem minősül nyilvánosságához közvetítésnek, és csak akkor alkalmazható, ha a művet a szerzői jogi jogosult engedélyével tették a nyilvánosság számára hozzáférhetővé.

Az új közönség megfogalmazása szerint ahhoz, hogy az irányelvi rendelkezés szerinti „nyilvánosságához közvetítésnek” minősüljön – és így a jogosult kizárólagos joga alá tartozzon – a védett műnek az eredeti közvetítéssel azonos műszaki eszközzel történő másodlagos nyilvánosságához közvetítésének olyan új közönséget kell megcéloznia, amelyet a szerzői jogi jogosult az eredeti közvetítés során még nem vett figyelembe.

Ugyanakkor, új közönség hiányában, az e rendelkezés értelmében vett „nyilvánosság-hoz” közvetítésről nem lehet beszélni abban az esetben, ha azokat a műveket, amelyekhez e hiperlinkek segítségével lehet hozzáférni, korábban a jogosult engedélyével valamely másik internetes oldalon már szabadon hozzáférhetővé tették. A link – lehetővé téve az „egy kattintással” történő másik honlaphoz való hozzáférést – ezt az eljárást csak automatikussá teszi. A hiperlink közvetítési cselekménynek minősül, mivel egy másik honlapon található műhöz „közvetlen hozzáférést” biztosít.

A GS Media-ügyben hozott ítéletével az EUB lehetővé tette annak eldöntését, hogy az irányelvi rendelkezés értelmében vett nyilvánosságához közvetítés hiányának megállapításához szükséges-e a szerzői jogok jogosultjának a védett mű más weboldalon való nyilvánosságra hozatalához – az „eredeti” közvetítéshez – adott hozzájárulása.

Az EUB a VG Bild-Kunst-ügyet megelőző Filmspeler- és „The Pirate Bay”-ügyben hozott két ítéletében a „nyilvánosságához közvetítés” irányelvi fogalmának határait vizsgálta.

A Stichting Brein kontra Jack Frederik Wullems (Filmspeler)-ügynek a GS Media-ítélet-től való alapvető különbsége az volt, hogy ebben az ügyben nem saját weboldalon helyeztek el hiperlinkeket, hanem médialejátszóra telepített hiperlinkeket tartalmazó kiegészítőket alkalmaztak.

Az EUB megállapításai szerint, az olyan „nyilvánosságához közvetítés”, amely kiterjed az olyan multimédia-lejátszó értékesítésére is – amelyre előzetesen olyan, az interneten is elérhető kiegészítő modulokat telepítettek, amelyek a nyilvánosság számára szabadon hozzáférhető olyan weboldalakra mutató hiperlinkeket tartalmaznak – amelyeken szerzői jogi védelem alatt álló műveket tesznek hozzáférhetővé e jog jogosultjainak engedélye nélkül, az irányelvi rendelkezésekben foglalt feltételeknek nem tesz eleget.

A Stichting Brein kontra Ziggo BV- és -XS4ALL Internet BV („The Pirate Bay”)-ügy problémaköre egy peer-to-peer hálózat keretében megvalósított eredeti közvetítésre vonatkozott.

¹⁰ Svensson és társai-ítélet 18. pont.

Az EUB ítéletében foglaltak szerint, a „nyilvánossághoz közvetítés” fogalma kiterjed az olyan megosztó platform interneten történő rendelkezésre bocsátására és üzemeltetésére, amely a védelem alatt álló művekre vonatkozó metaadatok indexálásával és keresőmotor működtetésével e platform felhasználói számára lehetővé teszi, hogy e műveket megtalálják, és azokat egy peer-to-peer hálózat keretében megosszák.

A „közvetítés” fennállásához elegendő, ha a művet úgy bocsátják a nyilvánosság rendelkezésére, hogy annak tagjai ahhoz az általuk egyénileg megválasztott helyről és időpontban hozzá tudjanak férni anélkül, hogy meghatározó lenne az, hogy éltek-e vagy sem e lehetőséggel.

Mindkét esetben a művek valódi nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételére egy korábbi szakaszban került sor. Az, hogy az üzemeltetők a művek rendelkezésre bocsátásában megkerülhetetlen szereppel bírnak, a közvetítési cselekmény fennállásának megállapítása szempontjából nem meghatározó. Ez a megközelítés azonban a felelősség mérséklését is jelentheti.

A szerzői jogi jogosult azáltal, hogy engedélyezi művének a nyilvánosság számára szabadon hozzáférhető honlapon való közzétételét, az e honlaphoz esetlegesen hozzáférő közönség egészét veszi figyelembe, ideértve a hiperlinkek segítségével történő hozzáférést is. Így ezek a linkek – mivel közvetlen hozzáférést biztosítanak a műhöz – főszabály szerint a szerzői jogi jogosult eredeti hozzáférhetővé tétele során adott engedélye alá tartoznak, és nem igényelnek további engedélyt.

Az EUB ítélkezési gyakorlata ezen ügyekben azon a tényen alapult, hogy az érintett művekhez az eredeti internetes honlapon való hozzáférést semmilyen intézkedés nem korlátozta. Ennek hiányában a jogosult azzal, hogy művét a nyilvánosság számára szabadon hozzáférhetővé tette, vagy az ilyen hozzáférhetővé tételt engedélyezte, kezdettől fogva az összes internethasználót mint nyilvánosságot célozta meg. Amikor egy szerző előzetesen hozzájárult vagy jogfenntartó nyilatkozat nélkül engedélyezte cikkeinek valamely kiadó honlapján történő közzétételét, az úgy volt tekinthető, mintha e szerző az említett művek nyilvánossághoz közvetítését az internethasználók összessége számára engedélyezte volna.

Az EUB Soulier és Doke- és a Renckhof-ügyben hozott ítéleteit már árnyaltabb értelmezés jellemzi. Megítélése szerint a szerzők számára az irányelv e rendelkezése által biztosított jogok megelőző jellegűek abban az értelemben, hogy minden többszörözési vagy nyilvánosságához közvetítési cselekmény a szerző előzetes hozzájárulását követeli meg.

Ebből következően az irányelv 5. cikkében kimerítő jelleggel felsorolt kivételek és korlátozások fenntartása mellett a művek harmadik személyek általi ilyen előzetes hozzájárulás nélküli minden felhasználását olyannak kell tekinteni, amely az e művekhez fűződő szerzői jogokat sérti.¹¹

¹¹ 2014. március 27-i UPC Telekabel Wien-ítélet, C-314/12, EU:C:2014:192, 24. és 25. pont.

Az EUB Renckhof-ítéletében foglaltak szerint a nyilvánossághoz közvetítés fogalma kiterjed a korábban valamely internetes oldalon a szerzői jogi jogosult engedélyével, a letöltést megakadályozó korlátozó intézkedés nélkül közzétett valamely fényképnek egy másik internetes oldalon való online elérhetővé tételére. A szerzői jogi védelem alatt álló valamely műnek egy olyan internetes oldalon való online elérhetővé tételét, amely eltér attól az internetes oldaltól, amelyen e művet eredetileg a szerzői jog jogosultjának engedélyével a nyilvánossághoz közvetítették, e mű új közönség számára történő hozzáférhetővé tételének kell minősíteni. Ezen objektív megállapításokra nincs kihatással az a tény, hogy a szerzői jog jogosultja nem korlátozta a fénykép internethasználók általi felhasználásának lehetőségét. Már korábban emlékeztetett arra, hogy az irányelvi rendelkezésben említett jog élvezete és gyakorlása nem köthető semmiféle alakszerűséghez.

További megállapítása szerint korlátozni kell az új közönség feltételének hatályát, módosítva ezzel azon közönség meghatározását, amelyet a szerzői jogok jogosultja a mű eredeti hozzáférhetővé tételekor feltételezetten figyelembe vett. Megítélése szerint e közönség kizárólag azon honlap felhasználóiból áll, amelyen ezen eredeti hozzáférhetővé tételre került sor, nem pedig azon lap felhasználóiból, amelyen az említett jogosult engedélye nélkül tették online elérhetővé a művet, illetve más felhasználókból.¹² Az a jogi fikció, amely szerint valamely védelem alatt álló műnek az interneten a nyilvánosság számára szabadon hozzáférhetővé tétele az internet – tényleges és potenciális – felhasználóját célozza, a hiperlinkek összefüggésében nem fogadható el.

Az EUB fenti ítéleteiben az új, megváltozott élethelyzeteket tükröző, a szerzői jog jogosultjainak jogait fokozatosan előtérbe helyező, követő jogértelmezés állapítható meg.

III. A VG BILD-KUNST-ÜGY TÉNYÁLLÁSA¹³

A Verwertungsgesellschaft Bild-Kunst (a továbbiakban: VG Bild-Kunst) Németországban a művészetek területén működő szerzői jogi közös jogkezelő szervezet. A Stiftung Preußischer Kulturbesitz (a továbbiakban: SPK) német jog szerinti alapítvány a felperes.¹⁴

Az SPK a Deutsche Digitale Bibliothek (DDB) üzemeltetője, amely egy a német kulturális és tudományos intézményeket hálózatba szervező kulturális és tudományos digitális könyv-

¹² Indítvány 70. pont.

¹³ Ítélet 9–18. pont.

¹⁴ A német jog szerint a közös jogkezelő szervezetek – azon jogok vonatkozásában, amelyek kezelését rájuk bízta – kötelesek észszerű feltételek mellett felhasználási engedélyt adni minden olyan személynek, aki azt kéri. A német ítélkezési gyakorlat szerint azonban a közös jogkezelő szervezetek kivételesen megtagadhatják az engedély megadását, feltéve hogy e megtagadás nem minősül monopolhelyzettel való visszaélésnek, és feltéve hogy az engedély iránti kérelemmel szemben elsőbbséget élvező jogos érdekekre hivatkozhatnak. A 2016. május 24-i a szerzői és szomszédos jogok közös jogkezelő szervezetek útján történő kezeléséről szóló törvény, a Gesetz über die Wahrnehmung von Urheberrechten und verwandten Schutzrechten durch Verwertungsgesellschaften (VGG) 34. §-a, (1) bekezdés, első mondat.

tár. Honlapja a részt vevő intézmények webportáljain tárolt digitalizált tartalmakra mutató linkeket tartalmaz. Az ügy megállapításai szerint, a DDB csak miniatűröket, a képeknek az eredeti méretüknél kisebb méretű változatait tárolta. Amennyiben a felhasználó a keresési eredmények valamelyikére kattintott, az adott tárgynak a DBB honlapján található oldalára irányították át, amely az illusztráció nagyított változatát (440 × 330 pixel) tartalmazta. Ezen illusztrációra kattintva vagy a „nagyítófunkciót” használva a miniatűr nagyított, legfeljebb 800 × 600 pixel felbontású változata jelent meg egy lightboxban. A „Tárgy megjelenítése az eredeti lapon” gomb az intézmény honlapjára mutató közvetlen linket tartalmazott. A DDB a műveket az e műveken fennálló szerzői jogok jogosultjainak engedélyével használta.

A VG Bild-Kunst a katalógusában található művek miniatűr formájában történő felhasználására vonatkozó felhasználási szerződés megkötését az SPK-val egy olyan rendelkezés beillesztésétől tette függővé, amely szerint az engedélyes kötelezettséget vállal arra, hogy a szerződésben szereplő művek és védelem alatt álló teljesítmények felhasználása során azokat hatásos műszaki intézkedésekkel védi a DBB honlapján megjelenített művek és védelem alatt álló teljesítmények miniatűrjeit érintő, harmadik személyek által végzett framinggel szemben. Az SPK, mivel e szerződéses feltételt a szerzői jogi szabályozásra tekintettel nem tartotta megfelelőnek, keresetet indított németországi regionális bíróság, a Landgericht előtt annak megállapítása céljából, hogy a VG Bild-Kunst a szóban forgó engedélyt anélkül köteles számára megadni, hogy ez az engedély e műszaki intézkedések végrehajtásától függött volna.

E keresetet a regionális bíróság eredetileg elutasító ítéletét az SPK fellebbezése folytán a németországi regionális felsőbíróság, a Kammergericht hatályon kívül helyezte. A VG Bild-Kunst felülvizsgálati kérelmében az SPK keresetének elutasítását kérte.

A németországi szövetségi legfelsőbb bíróság, a Bundesgerichtshof kérelmében egyrészt kiemelte, hogy a VGG¹⁵ 34. § (1) bekezdése első mondatának értelmében azon jogok vonatkozásában, amelyek kezelését rájuk bízta, a közös jogkezelő szervezetek kötelesek észszerű feltételek mellett felhasználási engedélyt adni minden olyan személynek, aki azt kéri.

Másrészt jelezte, hogy a jelen ügyben alkalmazandó ítélkezési gyakorlata szerint elfogadott, hogy a közös jogkezelő szervezetek kivételesen eltérhetnek kötelezettségüktől, és megtagadhatják az engedély megadását, feltéve hogy e megtagadás nem minősül monopolhelyzettel való visszaélésnek, és feltéve hogy az engedély iránti kérelemmel szemben elsőbbséget élvező jogos érdekekre hivatkozhatnak. E tekintetben a VGG céljára figyelemmel az objektív módon igazolt kivétel fennállásának megállapításához mérlegelni kell az érdekeltek érdekeit, valamint a közös jogkezelő szervezetek ezen elvi kötelezettsége mögött meghúzódó célt.

¹⁵ A 2014/26 irányelv 16. cikkének (1) és (2) bekezdését átültető 2016. május 24-i német szerzői és szomszédos jogok közös jogkezelő szervezetek útján történő kezeléséről szóló törvény, a Gesetz über die Wahrnehmung von Urheberrechten und verwandten Schutzrechten durch Verwertungsgesellschaften – Verwertungsgesellschaftengesetz (VGG).

A felülvizsgálati kérelem kimenetele attól függött, hogy a harmadik személy honlapján a jogosult hozzájárulásával hozzáférhető framing útján történő beágyazás a mű 2001/29 irányelv 3. cikke (1) bekezdésének értelmében vett nyilvánossághoz közvetítésének minősül-e, amennyiben az a jogosult által a framinggel szemben alkalmazott vagy részéről az engedélyes számára előírt védelmi intézkedéseket megkerüli. Ha ez lenne a helyzet, az érintené a VG Bild-Kunst tagjainak jogait, és az megalapozottan kérhetné a framinggel szembeni műszaki intézkedések végrehajtására vonatkozó kötelezettség beiktatását az SPK-val kötött felhasználási szerződésbe, vagyis a felülvizsgálati kérelem sikere a 2001/29 irányelv 3. cikke (1) bekezdésének értelmezésétől függött.

A szövetségi legfelsőbb bíróságnak – mivel olyan értelmezési bizonytalanságok merültek fel, amelyek meghaladták hatáskörét és uniós jogszabályra vonatkoztak, kétségei támadtak az EUB internetes hiperlinkek használatára vonatkozó ítélkezési gyakorlatából fakadó válaszát illetően, ezért eljárását felfüggesztette, és előzetes döntéshozatal céljából kérdéssel kereste meg az EUB-ot.

IV. ÉRTÉKELÉS

Jelen ügyben a kérdést előterjesztő bíróság arra várt választ, hogy a 2001/29 irányelv 3. cikkének (1) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy az e rendelkezés értelmében vett nyilvánossághoz közvetítésnek minősül a szerzői jogi védelem alatt álló, a nyilvánosság számára valamely honlapon a szerzői jogok jogosultjának engedélyével szabadon hozzáférhető művek valamely harmadik fél internetes oldalába az áthivatkozás technikája útján történő beágyazása, ha e beágyazás a jogosult által az áthivatkozás ellen hozott vagy kezdeményezett védelmi intézkedések megkerülésével történik. Másként fogalmazva, a tárgyi ügyben kérdéses volt, hogy a védelem alatt álló művek miniatűrök formájában megjelenő digitális másolatainak harmadik felek internetes oldalain áthivatkozás útján történő megjelenítését az irányelv e rendelkezése értelmében vett nyilvánossághoz közvetítésnek kell-e tekinteni.

A kérdés kapcsán az EUB emlékeztetett arra, hogy az irányelv e rendelkezése értelmében a tagállamoknak a szerzők számára kizárólagos jogot kell biztosítaniuk műveik vezetékes vagy vezeték nélküli nyilvánossághoz közvetítésének engedélyezésére, illetve megtiltására, beleértve az oly módon történő hozzáférhetővé tételt is, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg. A szerzőket olyan preventív jellegű jog illeti meg, amely lehetővé teszi számukra, hogy a nyilvánossághoz közvetítés megtiltása érdekében művük lehetséges felhasználói és a felhasználók által esetlegesen tervezett nyilvánossághoz közvetítés közé álljanak.

IV.1. A művek méretének megváltoztatása

A jelen ügy szerzői jogi védelem alatt álló, az eredetnél kisebb méretű művek miniatűrök formájában megjelenő digitális másolataira vonatkozik.

Az eljárás során a felek között nem volt vitatott, hogy a VG Bild-Kunst katalógusába tartozó, szerzői jogi védelem alatt álló művekből származó, az SPK által tárolt miniatűröknek általa tervezett közzététele az irányelv e rendelkezése értelmében vett nyilvánossághoz közvetítésnek minősül, és ily módon ahhoz a jogosultak engedélye szükséges.

Az ügyben eljáró főtanácsnok megállapítása szerint e megfontolás attól függetlenül alkalmazandó, hogy a művet esetlegesen miniatűr (thumbnail) formájában építik be, vagy hogy a beágyazás forrása az eredeti mű miniatűrje. A méret megváltoztatása ugyanis – amennyiben a mű eredeti elemei érzékelhetők – nem játszik szerepet a nyilvánossághoz közvetítés fennállásának megítélésében, de az olyan kisméretű miniatűr beágyazása, amelyen a mű eredeti elemei nem észlelhetők – például a kattintható link elhelyezkedésének jelzése érdekében – nem minősül e mű nyilvánossághoz közvetítésének.¹⁶

A kép valamely internetes oldalon megjelenő mérete viszonylagos, mivel az a kép felbontásától és annak a képernyőnek a méretétől függ, amelyen azt megjelenítik. A képek azonban ritkán jelennek meg valós méretükben, mivel az újfajta fájlok miatt a számítógép szabványképernyőjének méretét gyakran meghaladják. Emiatt nehéz meghatározni, hogy mi minősül miniatűrnek, indexképnek vagy a kép „rendes” méretének. Az EUB ítéleti megállapításában ezt megerősítette.

IV.2. A nyilvánosság számára internetes honlapon hozzáférhetővé tett műnek áthivatkozás útján másik honlapba történő beágyazása

Az EUB korábbi ítéleti megállapítása szerint az irányelv e rendelkezése értelmében vett „nyilvánossághoz közvetítés” fogalmát olyan tágan kell értelmezni, hogy az lefedjen minden olyan nyilvánossághoz való közvetítést, amely nyilvánosság nincs jelen a közvetítés kiindulópontjául szolgáló helyszínen, és ily módon valamely műnek bármilyen ilyen jellegű vezetékes vagy vezeték nélküli közvetítését, illetve továbbközvetítését, ideértve a sugárzást is.¹⁷

Ahhoz, hogy e fogalom alá tartozzanak, a védelem alatt álló műveket ténylegesen a nyilvánosság részére kell közvetíteni, és e közvetítésnek meghatározatlan számú potenciális címzett felé kell irányulnia, továbbá viszonylag jelentős számú egyént kell érintenie. Szükséges még az is, hogy a védelem alatt álló mű közvetítése az addig alkalmazottaktól eltérő, speciális technikai módon történjen, vagy pedig, ennek hiányában, hogy a közönség új

¹⁶ Indítvány 120. pont.

¹⁷ 2019. december 19-i Nederlands Uitgeversbond és Groep Algemene Uitgevers-ítélet, C-263/18, EU:C:2019:1111, 49. pont.

legyen, amelyet a szerzői jog jogosultja nem vett figyelembe, amikor művének az eredeti nyilvánossághoz közvetítését engedélyezte.

Az EUB e fogalom kapcsán korábbi ítéletében a nem önálló jellegű és egymástól függő, kiegészítő kritériumot figyelembe vevő értékelés igényét hangsúlyozta. E kritériumokat, amelyek különböző konkrét helyzetekben igen változó erősséggel lehetnek jelen, egyenként és egymással kölcsönhatásban kell alkalmazni.

Jelen ügyben a szerzői jog jogosultja a felhasználási engedély megadását az áthivatkozással szembeni korlátozó intézkedések alkalmazásától kívánta függővé tenni a műveihez az engedélyeseitől eltérő internetes honlapokról történő hozzáférés korlátozása érdekében. Ilyen körülmények között nem tekinthető úgy, mint aki hozzájárult ahhoz, hogy műveit harmadik személyek szabadon nyilvánossághoz közvetíthessék. Ezzel ellentétben úgy tekinthető, mint aki kifejezte arra irányuló szándékát, hogy az e művek internetes nyilvánossághoz közvetítésére vonatkozó engedélyt feltételektől kívánja függővé tenni annak érdekében, hogy e művek nyilvánosságát kizárólag egy adott internetes honlap felhasználóira korlátozza. Következésképpen, az eredeti internetes oldalon való eredeti hozzáférhetővé tétel és az áthivatkozás technikája útján történő másodlagos hozzáférhetővé tétel egymástól eltérő nyilvánossághoz közvetítésnek minősül, és mindegyikhez az érintett jogok jogosultjainak engedélye szükséges.

Sem a Svensson és társai-ítéletből, sem a BestWater International-végzésből nem vonható le az következtetés, hogy a valamely internetes oldalon olyan védett művekhez vezető hiperlinkek elhelyezése, amelyeket egy másik internetes oldalon szabadon, de a szerzői jogi jogosult engedélye nélkül hozzáférhetővé tettek, nem minősül az irányelv e rendelkezése értelmében vett „nyilvánossághoz közvetítésnek”. Ellenkezőleg, e határozatok az ilyen engedély fontosságát erősítik meg, mivel a szerzői jog jogosultjának a nyilvánossághoz közvetítési cselekmények mindegyikét engedélyeznie kell. Ugyanezek a megállapítások érvényesek akkor is, ha harmadik személy olyan védett műveket közvetít nyilvánossághoz, amelyek bizonyos internetes honlapokon a szerzői jog jogosultjának engedélyével szabadon hozzáférhetők, jöllehet e jogosult olyan műszaki intézkedéseket hozott, vagy az engedélyesei esetében olyan műszaki intézkedések meghozatalát kezdeményezte, amelyek a műveihez való, más internetes oldalokról az áthivatkozás technikája útján történő hozzáférést meggátolják annak érdekében, hogy műveinek nyilvánosságát kizárólag az eredeti honlap felhasználóira korlátozzák. A jogbiztonság és az internet megfelelő működésének biztosítása érdekében a szerzői jog jogosultja hozzájárulását kizárólag a 2001/29 irányelv 6. cikkének (1) és (3) bekezdése értelmében vett hatásos műszaki intézkedésekkel korlátozhatja.

Ennek keretében a tagállamok megfelelő jogi védelmet biztosítanak a hatásos műszaki intézkedések olyan megkerülése ellen, amelyet olyan személy hajt végre, aki tudja, vagy kellő gondosság mellett tudnia kellene, hogy cselekményének célja a műszaki intézkedés megkerülése.

Az irányelv alkalmazásában „műszaki intézkedés” minden olyan technológia, eszköz vagy alkatrész, amely rendes működése során alapvetően arra szolgál, hogy a művek és más, jogi védelem alatt álló teljesítmények tekintetében megelőzze, illetve megakadályozza a jogszabályban meghatározott szerzői jog vagy szomszédos jogok, illetve az az adatbázisok jogi védelméről szóló 96/9/EK irányelv¹⁸ III. fejezetében foglalt sui generis jog jogosultja által nem engedélyezett cselekményeket.

A műszaki intézkedés akkor minősül „hatásosnak”, ha a jogi védelem alatt álló mű vagy más teljesítmény felhasználását a jogosult valamely hozzáférés-ellenőrzési vagy védelmet nyújtó eljárással – így például kódolással, titkosítással vagy a mű vagy más teljesítmény egyéb átalakításával – vagy olyan másolatkészítést ellenőrző mechanizmus útján ellenőrzi, amely a védelem célját megvalósítja. Ezek hiányában a műveik áthivatkozás útján történő beágyazása megtiltásának vizsgálata, különösen a magánszemélyek számára, illetve ha e művek allicencia tárgyát képezték, nehéznek bizonyulhat.

Az a közönség, amelyet a szerzői jog jogosultja művének azon az internetes honlapon való nyilvánossághoz közvetítésének engedélyezésekor figyelembe vett, amelyen azt eredetileg közzétették, kizárólag e honlap felhasználóiból, nem pedig azon internetes honlap felhasználóiból áll, amelybe a művet utólag az említett jogosult engedélye nélkül beágyazták, illetve más internethasználókból.¹⁹ Erre figyelemmel, a szerzői jogi védelem alatt álló műnek valamely harmadik fél internetes oldalába az áthivatkozás technikája útján történő beágyazása e mű új nyilvánossághoz közvetítésének minősül.

A szerzői jog célja, hogy lehetővé tegye a jogosult számára, hogy szabadon válassza meg a mű felhasználási módját, és abból jövedelemre tegyen szert, anélkül hogy e felhasználásból a szóban forgó mű későbbi, engedély nélküli felhasználása következne.

Ellentétes lenne, ha a szerzői jogi jogosultnak határozott döntést kellene hoznia arról, hogy tűri a mű más által történő jogosulatlan felhasználását, vagy lemond a mű saját maga általi felhasználásáról. A jogosult azonban nem képes minden esetben valamely honlapról a mű eltávolítására, mivel annak felhasználása felhasználási szerződés tárgyát képezheti. Nem állítható olyan választás elé, hogy vagy tűrje művének más általi jogosulatlan felhasználását, vagy adott esetben hasznosítási szerződés útján lemondjon annak felhasználásáról, mivel ellentétes lenne az irányelv rendelkezésével, ha megfosztanák attól a lehetőségtől, hogy művének felhasználásáért a védelem alatt álló művek minden egyes felhasználása után járó méltányos díjazás megfizetése ellenében adott felhasználási engedélyek útján méltányos díjazást követeljen.

Az áthivatkozás technikája útján történő, a szerzői jog jogosultja jogainak érvényesíthetősége nélküli ilyen megengedése – különösen a Charta 11. cikke által biztosított vélemény-

¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről.

¹⁹ Renckhoff-ítélet 35. pont.

nyilvánítás és tájékozódás szabadsága, valamint a közérdek között – a digitális környezetben fenntartandó egyensúlyt sértené.

Ha a szerzői jogok jogosultja korlátozó intézkedéseket fogadott el vagy írt elő az áthivatkozással szemben, valamely műnek harmadik fél internetes oldalába az áthivatkozás technikája révén történő beágyazása e mű új nyilvánosságához közvetítésének minősül, és ehhez az érintett jogok jogosultjainak engedélye szükséges, és az áthivatkozáshoz való hozzájárulását csak hatásos műszaki intézkedésekkel korlátozhatja. Ezek hiányában művei áthivatkozás útján történő beágyazásának vizsgálata nehéznek bizonyulhat.

IV.3. Internetes honlapon egy másik honlapon szabadon hozzáférhető művekre mutató kattintható linkek nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele

Az EUB ítélezési gyakorlata értelmében az áthivatkozás technikája nyilvánosságához közvetítésnek minősül, így a megjelenített elem ezen internetes honlap valamennyi felhasználója számára hozzáférhetővé válik. Korábbi ítélezési gyakorlata szerint, amikor egy szerző előzetesen, explicit formában, jogfenntartó nyilatkozatok nélkül engedélyezte cikkeinek valamely kiadó honlapján történő közzétételét anélkül, hogy egyébként az e művekhez más internetes oldalokról való hozzáférést korlátozó műszaki intézkedéseket alkalmazott volna, úgy volt tekinthető, mintha e szerző az említett művek nyilvánosságához közvetítését az internethasználók összessége számára engedélyezte volna.

A szerzők magas szintű védelmének irányelvi célja szerint azokat a feltételeket, amelyek esetén egy implicit formájú hozzájárulás elfogadható, szigorúan kell meghatározni. Ennek érdekében minden szerzőt művének valamely harmadik személy általi jövőbeli felhasználásáról, és amennyiben azt óhajtja, az annak megtiltása érdekében rendelkezésére bocsátott eszközökről hatékony módon tájékoztatni kell. E jövőbeni felhasználásról való hatékony, előzetes tájékoztatás hiányában a szerző nem tud állást foglalni e felhasználásról, és ennélfogva nem tudja azt adott esetben megtiltani, aminek következtében az e tekintetben adott implicit hozzájárulásának esetleges megléte pusztán hipotetikus marad, hatékony tájékoztatását biztosító garanciák hiányában a szerzők nem tudnak az ilyen felhasználásokkal kapcsolatban ténylegesen állást foglalni.

Az irányelvi rendelkezés értelmében vett hatásos védelmi intézkedéseknek minősülnek a szerzői jogi védelem alatt álló, a nyilvánosság számára más honlapokon a szerzői jogok jogosultjának engedélyével szabadon hozzáférhetővé tett művek valamely internetes oldalba való oly módon történő beágyazása elleni védelmi intézkedések, hogy e művek ezen oldal megnyitásától kezdve automatikusan jelennek meg ott a felhasználó bármilyen további cselekménye nélkül.

Összességében, amennyiben a szerzői jogok jogosultja korlátozó intézkedéseket fogadott el vagy kezdeményezett az áthivatkozással (framing) szemben, valamely műnek harmadik fél internetes oldalába e technika révén történő beágyazása az e mű új nyilvánosság számára

történő hozzáférhetővé tételének minősül, amelyhez a szerzői jogok jogosultjának engedélye szükséges.

V. AZ EUB HATÁROZATA

Az Európai Bíróság VG Bild-Kunst és Stiftung Preußischer Kulturbesitz-ügyben hozott ítéletének rendelkezése szerint a 2001/29 irányelv 3. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az e rendelkezés értelmében vett nyilvánossághoz közvetítésnek minősül a szerzői jogi védelem alatt álló, a nyilvánosság számára valamely internetes honlapon a szerzői jogok jogosultjának engedélyével szabadon hozzáférhetővé tett műveknek valamely harmadik fél internetes oldalába az áthivatkozás technikája útján történő beágyazása, ha arra az e jogosult által az áthivatkozás ellen hozott vagy kezdeményezett védelmi intézkedések megkerülésével kerül sor.

VI. ÖSSZEGZÉS

Az EUB-nek a VG Bild-Kunst és Stiftung Preußischer Kulturbesitz-ügyben a német legfelsőbb bíróság által előterjesztett kérdéseire adott válaszában a korábbi ítélkezési gyakorlatát az újabb ítéleteiben foglaltakra tekintettel a szellemi tulajdon-jogok jogosultjai érdekeinek előtérbe helyezésével értelmezte.

Míg az EUB korábbi ítélkezési gyakorlata azon alapult, hogy az érintett művekhez az eredeti internetes honlapon való hozzáférést semmilyen intézkedés nem korlátozta, addig a jelen ügyben a szerzői jog jogosultja a felhasználási engedély megadását az áthivatkozással szembeni korlátozó intézkedések alkalmazásától tehetette függővé annak érdekében, hogy műveihez az általa engedélyezettektől eltérő internetes honlapokról történő hozzáférést korlátozza.

A jelen ügyben azt kellett az EUB-nek eldöntenie, hogy a szerzői jogok jogosultja – műve hiperlinkek formájában és framing segítségével történő használatának megakadályozására szolgáló műszaki eszközök alkalmazásával – megváltoztatja-e a szerzői jogi szempont értékelését.

Hangsúlyozta, hogy a szerzői jogi védelem alatt álló teljesítmények interneten történő hozzáférhetővé tétele a nyilvánossághoz közvetítés az irányelvi rendelkezésben előírt kizárólagos jogosultság körébe tartozik. Azzal ellentétes, ha az adott tagállam szélesebb körű védelmet biztosíthat a szerzői jog jogosultjai számára azáltal, hogy a nyilvánossághoz közvetítés fogalmát úgy határozza meg, hogy az szélesebb cselekményi kört fedjen le, mint amely e rendelkezésben szerepel. Az irányelvet átültető nemzeti intézkedésnek az irányelvben meghatározott célkitűzéseknek eleget kell tennie.

A 2001/29 irányelv célja a szerzői jog védelmével kapcsolatos jogi különbségek és bizonytalanságok feloldása. Tiltja e fogalom kiterjesztését, mivel annak elismerése, hogy egy

tagállam szélesebb körű védelmet biztosíthat a szerzői jog jogosultjai számára azáltal, hogy a „nyilvánossághoz közvetítés” fogalmába az irányelvi rendelkezésben meghatározottakon kívüli más cselekményi kört is beleért, jogi különbségeket keletkeztetne, és ezáltal harmadik felek számára jogbizonytalanságot szülne.

A tényállás szerinti helyzetben a szerzői jog jogosultja nem tekinthető úgy, mint aki hozzájárult ahhoz, hogy műveit harmadik személyek szabadon a nyilvánossághoz közvetíthessek. Olyan műszaki intézkedések elfogadásával vagy kezdeményezésével, amelyek korlátozzák a műveihez az attól eltérő honlapokról való hozzáférést, azt a szándékát fejezte ki, hogy az e művek internetes nyilvánosságához való közvetítésére vonatkozó engedélyét feltételektől kívánja függővé tenni annak érdekében, hogy művei nyilvánosságát kizárólag egy adott internetes honlap felhasználóira korlátozza.

Így, amennyiben az áthivatkozással szemben korlátozó intézkedéseket hozott, vagy engedélyesei számára korlátozó intézkedések meghozatalát kezdeményezte, az eredeti internetes oldalon való eredeti hozzáférhetővé tétel és az áthivatkozás technikája útján történő másodlagos hozzáférhetővé tétel egymástól eltérő nyilvánossághoz közvetítésnek minősül, így mindegyikhez az érintett jogok jogosultjainak engedélye szükséges. Ennek hiányában sérül a jogosult művei nyilvánosságához közvetítésének engedélyezésére, illetve megtiltására vonatkozó kizárólagos joga. A szerzői jogok jogosultja az áthivatkozáshoz való hozzájárulását csak hatásos műszaki intézkedésekkel korlátozhatja. Ilyen intézkedések hiányában megnehezül annak vizsgálata, hogy műveinek áthivatkozás útján történő beágyazását kívánta-e tiltani.

Az EUB jelen ügyben hozott döntése szerint a tényállás adta körülmények között a szerzői jogi védelem alatt álló, a nyilvánosság számára valamely internetes honlapon a szerzői jogok jogosultjának engedélyével szabadon hozzáférhetővé tett műnek valamely harmadik fél internetes oldalába az áthivatkozás technikája útján történő beágyazása „e mű új nyilvánosságához közvetítésének” minősül. Ítéletében a tagállamok azon kötelezettségére helyezte a hangsúlyt, hogy azok biztosítsák a szellemi tulajdon-jogok jogosultjai számára az e jogok megsértéséből eredő károk megtérítésének tényleges lehetőségeit.

A jelen előzetes döntéshozatal a felek számára a kérdést előterjesztő német legfelsőbb bíróság előtt folyamatban lévő eljárásnak csak egy szakaszát képezte. Mivel az ítélethozatal tekintetében az EUB-nek a kérelemre adott válasza az eljárásban vitatott kérdéssel kapcsolatban meghatározó jelentőséggel bír, a német bíróságok feladata ezen értelmezés tükrében a döntés szempontjából lényeges kérdések tisztázása.²⁰

²⁰ Például hogy a művek méretének megváltoztatása – e művek eredeti elemeinek érzékelhetősége esetén – játszik-e szerepet a nyilvánossághoz közvetítés fennállásának megítélésében.

Idekívánczik az ügyben eljáró főtanácsnok megállapítása, miszerint a framinget jelenleg elavultnak tekintik, és a HTLM²¹ (HTML5) nyelv utolsó változatában felhagytak vele. A framinget az inline frame váltotta fel, amely lehetővé teszi, hogy valamely külső forrást, például valamely honlapot, oldalt vagy akár valamely másik lapról származó oldal egy részét olyan keretbe helyezzék, amelynek méretét és elhelyezkedését a szóban forgó internetes oldal létrehozója szabadon határozza meg. Az inline frame az ezen oldalt magában foglaló elemként működik, mivel ez a technika a hagyományos framingtől eltérően nem a képernyő felosztásának egyik technikája, hanem a külső források internetes oldalba való beágyazásának (embedding) eszköze.²²

KONKLUZIO

A szellemi tulajdon a tulajdon részeként nyert elismerést. Tagállami harmonizációja e jogok magas szintű védelemének követelményéből indul ki, mivel e jogok a szellemi alkotáshoz elengedhetetlenek. Az általuk nyújtott védelem hozzájárul az alkotótevékenység fenntartásához és fejlődéséhez. Ahhoz, hogy a szerzők és előadóművészek a jövőben is alkotó- és művészi tevékenységet folytathassanak, műveik felhasználásáért megfelelő díjazásban kell, hogy részesüljenek. A megfelelő díjazás biztosításához a szellemitulajdon-jogok megfelelő szintű védelme szükséges. Ez nemzeti-kulturális szempontból is jelentős kérdés.

A hálózati környezetben megvalósított cselekményekért való felelősség nem csupán a szerzői és a szomszédos jogokat, hanem a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokat is érinti. A digitális technikából adódó követelmények területén – az irányelvi szabályozás sajátosságai miatt, jogi különbözőségük következtében – minden tagállam másképp lép fel a jogsértő cselekvésekkel szemben.

E változások miatt, mivel a számítástechnikai elemek jogi formában is megjelennek, különösen a szerzői jog szempontjából látható tendenciák a jogi szabályozás más területein is jelentkeztek. Ezeket a váltásokat a bíróságok ítélkezési gyakorlatukban akceptálták.

Az EUB jelen ítéletében a tagállamok azon kötelezettségére helyezte a hangsúlyt, hogy a szellemitulajdon-jogok jogosultjai számára az e jogok megsértéséből eredő károk megtérítésének tényleges lehetőségeit biztosítsák, alkalmat adva ezzel korábbi ítélkezési gyakorlatának felülvizsgálatára és kiegészítésére.

²¹ A HTML weboldalak elkészítésére használatos nyelv. Minden weboldal mögött HTML található, a Hypertext Markup Language (hiperszöveges jelölőnyelv) rövidítése, egy utasításkészlet a webböngésző számára. A HTML nem programozási nyelv, hanem jelölőnyelv, amely arra szolgál, hogy meghatározza egy weboldal megjelenését, megmutatja, hogy a felhasználó számára egy dokumentum, illetve weboldal miként jelenik meg.

²² Indítvány 12. pont.

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

Az Egyesült Államok Kereskedelmi Képviselőjének Hivatala minden évben két listát ad ki azokról az országokról, amelyekben a szellemi tulajdonra vonatkozó jogszabályokkal és azok végrehajtásával kapcsolatban aggályok merülnek fel. E listák betekintést nyújthatnak azok számára, akik egy adott országban bejelentés benyújtását fontolgatják. Ez a két lista a 301-es különjelentés (Special 301 Report) és a hírhedt piaclista (Notorious Markets List) címet viseli. A két lista közötti fő különbség, hogy az utóbbi csak a szerzői jog és a védjegyek védelmével foglalkozik. A 301-es különjelentés viszont a szellemi tulajdon négy fő területét: a szabadalmakat, az üzleti titkokat, a szerzői jogokat és a védjegyeket tekinti át, és összefoglalja az adott évben elemzett országok által követett intézkedések javulását, valamint az azokra vonatkozó aggályokat. A 301-es különlista a nemzetek törvényeivel és jogérvényesítésével kapcsolatos kétségek súlyosságától függően megfigyelési listára és kiemelt megfigyelési listára tagozódik.

Ahhoz, hogy egy ország bekerüljön a 301-es különjelentésbe, a következő kategóriák közül egyben vagy többen kell aggályosnak lennie:

1. hamisításokkal szembeni határellenőrzés és bűnüldözés, beleértve az online környezetet is;
2. az online és műsorszóró kalózkodás magas szintje, beleértve a tiltott eszközök útján történő kalózkodást is;
3. az üzleti titkok védelmének és érvényesítésének hiányosságai Kínában, Oroszországban és egyebütt;
4. aggasztó „hazai innováció” és kényszerített technológiaátadási gyakorlat, amely tisztességtelenül hátrányos helyzetbe hozhatja az amerikai jogtulajdonosokat a külföldi piacokon; és
5. a piacra jutáson kívül egyéb, folyamatban levő, rendszerszintű problémák, amelyek olyan kérdéseket foglalnak magukban, mint a vámok, az adók és a kényszerített technológiaátadás.

A 2021. évi 301-es különjelentés 100 kereskedelmi partnerország elemzését tartalmazza, amelyek közül 33 került fel a 301-es listára. E 33 ország közül Argentína, Chile, Kína, India, Indonézia, Oroszország, Szaúd-Arábia, Ukrajna és Venezuela rendelkezik azzal a hírhedt

* DANUBIA Szabadalmi és Jogi Iroda.

kiváltsággal, hogy a kiemelt megfigyelési listán szerepel, a többi a 33 ország, köztük Brazília, Kanada és Mexikó pedig a megfigyelési listán van. Az Egyesült Arab Emírségeket idén levették a megfigyelési listáról, mert javították a szellemi tulajdon védelmének.

A jelentésben néhány nagy és fontos piac szerepel, különösen Brazília, Kanada, Kína és India. Kínáról például, bár hatalmas piac, a jelentés megállapítja, hogy még egy szellemi tulajdon-jogokkal rendelkező amerikai személy számára is „komoly kihívások állnak fenn a túlzott szabályozási követelmények, valamint a kínai vállalatoknak történő technológiaátadásra irányuló informális nyomás és kényszerítés, a szellemi tulajdon oltalmának terjedelmében továbbra is fennálló hiányosságok, a befejezetlen jogi reformok, a gyenge végrehajtási csatornák, valamint a közigazgatási és igazságszolgáltatási átláthatóság és függetlenség hiánya miatt”. Míg Indiával kapcsolatban más aggályok is vannak, például „a szabadalmak visszavonásának potenciális veszélye, a szabadalom érvényessége védelmének hiánya és az indiai szabadalmi törvény szerinti szűk szabadalmazhatósági kritériumok különböző ágazatokban terhelik a vállalatokat”, valamint néha az időben és pénzben egyaránt rendkívül költséges felszólalások, a hosszú idejű függőben tartás és a túlzott jelentéstételi követelmények. Indiában különös aggodalomra ad okot a gyógyszeripari vagy mezőgazdasági vegyi termékek tisztességtelen kereskedelmi felhasználása vagy a vizsgálati információk engedély nélküli nyilvánosságra hozatala felhasználásuk megszerzése érdekében. Ezért mind Kína, mind India továbbra is olyan országok maradnak, ahol a szellemi tulajdon védelmének kérelmezése előtt különleges megfontolásra lehet szükség.

A Kínában és Indiában fennálló, a rendszer egészét érintő aggályokhoz képest Braziliában és Kanadában sokkal szűkebb körben merülnek fel gondok. Mindkettőnek komoly problémái vannak a szerzői jogi védelemmel, különösen az online kalózkodással. Mindkét országban vannak aggályok a földrajzi árujelzők átláthatóságával és tisztességességével kapcsolatban. Braziliában, Indiához hasonlóan, a gyógyszeripari vagy mezőgazdasági vegyi termékek tisztességtelen kereskedelmi felhasználása vagy a jóváhagyásuk megszerzéséhez szükséges vizsgálati információk nyilvánosságra hozatala okoz aggályokat, míg Kanadában a gyógyszer szabadalmak oltalmi idejének korlátozott meghosszabbítása kifogásolható a forgalomba hozatali engedély megszerzésével kapcsolatos késedelmek miatt. Kanadában nehézségek vannak a hamisított vagy kalózáruk határon és Kanadán belül történő lefoglalásával kapcsolatban is. Meg kell azonban jegyezni, hogy mindkét ország pozitív lépéseket tett e problémák megoldására.

A 301-es különjelentés hasznos abban, hogy megismerteti, mire számíthat egy bejelentő az oltalom kérelmezése során, valamint az egyes országokban a megadott szellemi tulajdon-jogok érvényesítésével kapcsolatban.

Ausztria

Az osztrák legfelsőbb bíróság 2021. március 15-én – történetében először – a védjegyről szóló törvény 33c §-a alapján a nyilvánosság megtévesztése miatt 2014-re visszamenőleges hatállyal megszüntette egy védjegy oltalmát (4 Ob 221/20h).

a) Tények

Jakob Pauscha 1875-ben alapította a Pauscha hordógyártó üzemet. Az üzem több mint egy évszázadon keresztül családi vállalkozás volt a dél-ausztriai Wolfsbergben. A hordókat egy különleges technika szerint gyártották.

A Pauscha-vállalkozás több szerkezetátalakítási intézkedésen esett át. 2014-ben a *Pauscha Fassbinderei GmbH* lajstromoztatta a PAUSCHA AUSTRIA – SINCE 1875 megjelölést a 20. áruosztályba tartozó árukra (főként fahordókra, különösen boroshordókra) és a 37. és a 40. áruosztályba tartozó szolgáltatásokra (hordók javítása, karbantartása és fájuk feldolgozása).

A Pauscha Fassbinderei GmbH 2014-ben csődbe ment, és az európai védjegyet, valamint a doménnevet eladták az alperesnek, egy olasz társaságnak. Az alperes új gyártási telephelyet épített Wolfsbergben, ahol a hordókat a Pauscha család által korábban alkalmazottól eltérő technikával gyártották. A boroshordók gyártásának típusa és hagyománya nagy jelentőséggel bír a vásárlók, különösen a borászok számára, mivel a gyártási módszer befolyásolja a bor ízét.

A felperes a PAUSCHA AUSTRIA – SINCE 1875 európai védjegy törlését kérte 2014. április 7-i hatállyal, azzal az indokolással, hogy az megtévesztő.

b) Az alsóbb fokú bíróságok döntései

A Bécsi Kereskedelmi Bíróság törölte a PAUSCHA AUSTRIA – SINCE 1875 védjegyet. Az alperes fellebbezése nyomán a Bécsi Fellebbviteli Bíróság megerősítette a határozatot, azzal érvelve, hogy a védjegyet a 2017/1001 sz. uniós védjegyrendelet 58(1)(b) cikke alapján meg kellett szüntetni, mert az alperes nem volt a Pauscha családi vállalkozás általános jogutódja, és nem is vette át annak gyártási módszerét.

c) A legfelsőbb bíróság döntése

A legfelsőbb bíróság egyetértett az alsóbb fokú bíróságok határozataival. Hivatkozva az Európai Bíróság *Elisabeth Emanuel*-ügyben (C-259/04) hozott határozatára, hangsúlyozta, hogy a védjegynek önmagában alkalmasnak kell lennie arra, hogy az uniós védjegyrendelet 58(1)(c) cikke alapján a védjegyoltalom megszüntetéséhez megtevéssze a közönséget a márkás termék jellegét, minőségét vagy földrajzi eredetét illetően. A megtevéstésre való alkalmasságnak kizárólag a védjegy használatából, tehát magából a megjelölésből kell következnie. A megjelölésen kívüli információkat (pl. a reklámban) vagy a használat meghatározott típusait (pl. kihagyások vagy tájékoztató jellegű kiegészítések) figyelmen kívül kell hagyni. Ezért elutasította az alperes azon érvelését, hogy az uniós védjegyet az új tulajdonosra való hivatkozással és az „1875 óta” kiegészítés elhagyásával is lehet használni, mert:

- az alperes a hirdetésekben az „1875 óta” kiegészítést használta; és
- a kihagyások és magyarázó megjegyzések nem képezték magának a védjegynek a részét.

Megállapította továbbá, hogy a nyilvánosságnak a vállalkozással kapcsolatos megtevéstésekkel kapcsolatos téves elképzelései elvileg nem vezethetnek a védjegy visszavonásához. Nem ez a helyzet azonban akkor, ha a közönség a feltételezhetően a védjegy mögött álló vállalkozással olyan tulajdonságot társít, amellyel az áruk vagy szolgáltatások már nem rendelkeznek.

A legfelsőbb bíróság szerint a hagyományra utaló védjegy használata (pl. „1875 óta”) megtevéstző, ha a védjegy használata a későbbiekben a közönség részéről a megjelölt termék minőségi jellemzőivel kapcsolatos téves elképzelésekhez vezet. A védjegy megtevéstzőképességének megítélésekor fontos, hogy a közönség hogyan érzékeli az uniós védjegy (mint olyan) jelentését. Ebben az esetben az uniós védjegy a „Pauscha” családnevet kombinálta az „1875 óta” hagyományra utaló megjelöléssel, és így a Pauscha család mintegy 150 éves családi hagyományára utalt a fahordók gyártásában. A hordógyártás ilyen hosszú hagyománya a közönség számára a megjelölt termékek minőségének sajátos megítélését eredményezi, amely a következő tényeken alapul:

- különösen nagy tapasztalatra lehetett támaszkodni; és
- a gyártási folyamat és a gyártási folyamatot meghatározó minőségi jellemzők már évtizedek óta bizonyítottak.

Ebben az értelemben az ítélkezési gyakorlat is elismeri, hogy a közönség a hosszú hagyományokra való hivatkozással különleges tapasztalatokat és minőségi elvárásokat társít.

A legfelsőbb bíróság megállapította, hogy a hagyományra való utalás („1875 óta”) így nemcsak a vállalkozás folytonosságára, hanem a Pauscha családnak a Pauscha hordók gyártása során kialakult kézműves hagyományára és így e termék sajátos minőségi jellemzőire is vonatkozott. Úgy ítélte meg, hogy a közfelfogás szerint a Pauscha-hordók gyártási módszerre és dongavastagsága meghatározó volt az említett minőségi jellemzőknek való megfelelés szempontjából különösen azért, mert a gyártási mód meghatározóan befolyásolta a bor ízét.

Mivel az alperes nem Pauscha-fahordókat, hanem a jelenlegi olasz tulajdonoscsalád hagyományainak megfelelő hordókat gyártott, a legfelsőbb bíróság a védjegyet megtevesztőnek minősítette, és ezért visszavonta.

d) Megjegyzés

Ez az osztrák legfelsőbb bíróság első olyan döntése, amely egy védjegy visszavonására vonatkozik a nyilvánosság megtevesztése miatt. Mivel az uniós védjegyrendelet 58(1)(c) cikkével kapcsolatban kevés ítélkezési gyakorlat ismert, ez a határozat örvendetes módon tisztázza a megszűnés ezen okának előfeltételeit.

Ezért azoknak a védjegyjogosultaknak, akik termékeiket olyan védjeggyel jelölik, amely egy régi hagyományra vagy bizonyos terméktulajdonságokra utal, a termékek módosításakor szem előtt kell tartaniuk, hogy ez a célközönségben tévhitet kelthet.

Dél-Korea

Megkezdődött az első olyan koreai szabadalmi bejelentés vizsgálata, amelyben a mesterséges intelligencia (MI) feltalálónak szerepel. Ezért a Koreai Szellemtulajdon-védelmi Hivatalnak (Korean Intellectual Property Office, KIPO) azt a kérdést kell eldöntenie, hogy a szabadalmi törvény értelmében az MI lehet-e az emberhez hasonlóan feltaláló.

Az amerikai MI-fejlesztő bejelentő, Stephen Thaler a nemzetközi szabadalmi bejelentés nemzeti szakaszát a koreai fordítás benyújtásával 2021. május 17-én indította meg.

A KIPO szerint, mivel a nemzetközi szabadalmi bejelentésben az MI feltalálónak van megnevezve, a koreai történelemben először történt szabadalmi vizsgálat arra vonatkozóan, hogy egy MI lehet-e feltaláló. A bejelentő által első feltalálónak megjelölt MI-program neve „DABUS (Device for the Autonomous Bootstrapping of Unified Sentience)”.

A bejelentő azt állítja, hogy nem rendelkezik a találmánnyal kapcsolatos ismeretekkel, és az általa kifejlesztett DABUS az általános ismeretek elsajátítása után maga hozott létre két különböző találmányt. Az egyik egy élelmiszertartály, amelynek lényege, hogy a csatlakoztatása egyszerű, és nagy felületének köszönhetően jó a hőátadási hatékonysága. A másik találmány egy lámpára vonatkozik, amely jól látható, mert a fényt a szem számára idegi viselkedésmintát utánozva bocsátja ki.

A KIPO elvégezte a szabadalmi bejelentés első vizsgálatát, és 2021. május 27-én arról értesítette a bejelentőt, hogy „mivel az MI, amely nem egy természetes személy, feltalálónak van megadva, ez nem felel meg a koreai szabadalmi törvénynek, és így a feltalálót ki kell javítani”. Annak megállapítása céljából tehát, hogy az MI közvetlenül feltalálta-e a vonatkozó találmányt, a KIPO először egy formai hibát jelzett, vagyis azt, hogy feltalálónak egy MI van megadva.

Minthogy a koreai szabadalmi törvény és a vonatkozó előzmények bejelentőként csak természetes személyt ismernek el, nem természetes személynek minősülő társaságot, vállalatot, eszközt stb. nem lehet feltalálóként megadni. Azaz a mesterséges intelligencia, amely egyfajta program, és nem természetes személy, nem lehet feltaláló. Ez az elv a legalapvetőbb és legáltalánosabb fogalom, amelyet minden ország elfogad, többek között az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Németország is.

A jövőben, ha a szabadalmi bejelentést érvénytelenítik, mert a bejelentő nem módosítja a feltalálót, a bejelentő közigazgatási fellebbezést nyújthat be vagy közigazgatási pert indíthat.

Aktívan folyik a vita arról, hogy a rendszert a műszaki fejlődéssel és az MI feltalálói tevékenységével összhangban át kell szervezni.

A többségi vélemény itthon és külföldön eddig az volt, hogy az MI egy egyszerű eszköznek tekinthető. Amikor azonban bekövetkezett az a helyzet, hogy a műszaki fejlődésnek köszönhetően az MI olyan találmányt hoz létre, mint az ember, ez olyan furcsa helyzethez vezetett, amelyben – bár a találmány létezik – sem az ember, sem az MI nem lehet feltaláló vagy jogtulajdonos, ezért a vonatkozó viták felerősödtek.

Az MI találmányával kapcsolatos különböző kérdések közül a legjellemzőbbek a következők:

1. Elismerhető-e az MI társfeltalálóként vagy egyedüli feltalálóként?
2. Ki tekinthető jogtulajdonosnak a mesterséges intelligencia fejlesztője, a mesterséges intelligencia tulajdonosa és a mesterséges intelligencia felhasználója közül?
3. A mesterséges intelligenciával kapcsolatos találmányhoz fűződő jog időtartama rövidebb-e, mint az emberi találmányhoz fűződő jogé, mert az MI könnyebben tud találmányt létrehozni, mint az ember?

Ezzel kapcsolatban a KIPO jogi tanácsadó bizottság létrehozását tervezi, amely véleményeket gyűjt egyetemektől, kutatóintézetektől és iparvállalatoktól, továbbá tevékenyen részt kíván venni egy a WIPO és az IP5 által rendezendő nemzetközi vitában.

Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyság Fellebbviteli Bírósága (UK Court of Appeal, CA) 2021. július 26-án ítéletet hozott a *Sky* és a *SkyKick* között régóta húzódó védjegyvitaiban, az elmúlt évek egyik legfontosabb és legjobban várt védjegyjogi döntésében. A CA a *Sky* javára döntött, és hatályon kívül helyezte azt a korábbi döntést, amely szerint a *Sky* védjegyeinek egy része rosszhiszeműség miatt érvénytelen, mivel a leírások túlságosan tágak voltak. A fellebbviteli döntés régóta keresett tisztázást (és megnyugtató tájékoztatást) hozott a védjegyjogosultak számára azzal kapcsolatban, hogy a túlságosan tág védjegyleírással benyújtott védjegyek esetében fennállhat-e annak a veszélye, hogy a védjegyet rosszhiszeműségre hivatkozva érvénytelenítik. Ez sok védjegy bejelentési stratégiájának középpontjába kerül, és hatással van a védjegyek érvényesítésére is, emellett sok védjegyjogosult számára üdvözlendő döntés.

a) Az ügy háttere

A Sky 2018-ban indított eljárást a SkyKick ellen néhány védjegyének bitorlása miatt. A SkyKick tagadta a védjegybitorlást, és viszontkeresetben kérte a Sky-védjegyek teljes vagy részleges érvénytelenségének megállapítását. A CA-ban az ügyben akkori nevén *Arnold* bíró elnökölt, aki részletes ítéletet hozott, mielőtt néhány kulcsfontosságú kérdésben előzetes döntéshozatal iránti kérelmet terjesztett volna az EU Bírósága (Court of Justice of the EU, CJEU) elé. A CJEU 2020 januárjában hozta meg döntését, amely a védjegyjogosultak számára nagyrészt fenntartotta az akkori helyzetet. A jelenlegi fellebbezésben továbbra is az maradt a legfontosabb kérdés, hogy egy védjegybejelentés, amelyet a védjegy meghatározott árukkal/szolgáltatásokkal kapcsolatos használatára irányuló szándék nélkül nyújtottak be, „rosszhiszeműnek” minősül-e. A CJEU úgy döntött, hogy a védjegy használatára irányuló szándék hiánya bizonyos körülmények között (például más vállalkozások érdekeinek blokkolására vagy aláásására irányuló szándék) rosszhiszeműségnek minősülhet, és ezért a védjegyleírás jogsértő része(i) érvényteleníthető(k).

2020 júniusában az Egyesült Királyság Felsőbírósága (High Court, HC) a CJEU döntése alapján döntött az ügyben, és a Sky sikerrel járt a védjegybitorlásra vonatkozó keresetével, bár a HC megállapította, hogy a SkyKick sikeresen bizonyította, miszerint a Sky egyes védjegyeit rosszhiszeműen jelentette be, mivel nem állt szándékában a védjegyek használata a bejelentett területek mindegyikére vonatkozóan. Mindkét félnek engedélyezték a fellebbezést: a SkyKicknek a bitorlás megállapítása ellen, valamint a tekintetben, hogy a Sky védjegyleírásait tovább kellett volna-e csökkenteni; a Skynak pedig a rosszhiszeműség részleges megállapítása ellen.

b) A CA döntése

A CA 2021. július 26-án a Sky javára döntött, és rosszhiszeműség alapján hatályon kívül helyezte a védjegyleírások egy részének érvénytelenségére vonatkozó határozatot. Megállapította, hogy a Sky a szóban forgó árukkal és szolgáltatásokkal kapcsolatban jelenleg jelentős kereskedelmi forgalmat bonyolít, és a jövőben is számíthat erre. A Sky „különösen termékeny” terjeszkedése és márkaismertsége indokolta a széles körű leírással történő lajstromozást.

Azonban a CA nyitva hagyta az ajtót a rosszhiszeműség megállapítása előtt, amennyiben a bejelentés kizárólagos célja az, hogy kizárólagos jogot biztosítson harmadik személyek használatának megakadályozására olyan védjegy vonatkozásában, amelyet egyáltalán nem használnának. A bíró úgy ítélte meg, hogy ebben az esetben egyértelmű lenne a védjegy törlése teljes egészében. A bíró azt is jelezte, hogy a rosszhiszeműség megállapítására akkor kerülhet sor, ha nem állt fenn az áruk vagy szolgáltatások egy egész kategóriájának a használatára irányuló szándék.

Az elsőfokú ítélet, miszerint a Sky a védjegybejelentés egy részét rosszhiszeműen tette, két fő következtetésen alapult:

1. a leírásban szereplő egyes áruk és szolgáltatások tekintetében a Sky a bejelentés időpontjában nem kívánta használni a védjegyeket, és nem volt előrelátható kilátás arra, hogy valaha is használni fogja azokat („a használat kilátástalanságára vonatkozó következtetés”); és
2. a védjegyeket szándékosan nagyon széles körű oltalomra törekvő stratégia alapján jelentették be, függetlenül attól, hogy ez kereskedelmileg indokolt volt-e („széles körű stratégia/igazoltság hiányára vonatkozó következtetés”).

Az 1. pontra vonatkozóan a CA megállapította, hogy a védjegyjogosultnak nem kellett a védjegyet egy adott áru vagy szolgáltatás, például számítógépes szoftver valamennyi elképzelhető alosztálya tekintetében használni kívánnia. A CA azonban jelezte, hogy ez másként lenne, ha a védjegyjogosultnak egyáltalán nem állna szándékában a védjegyet egy adott kategóriára használni.

A 2. pontra vonatkozóan a bíróság kimondta, hogy a védjegyjogosultnak nem kell kereskedelmi stratégiát kidolgoznia a védjegy használatára egy általános leírás alá tartozó áruk vagy szolgáltatások minden fajtája tekintetében, hogy elkerülje a rosszhiszeműségen alapuló törlést. Az ilyen bejelentőnek jogában áll azt mondani, hogy „a védjegyet az X leírás alá tartozó konkrét áruk tekintetében használom. Fogalmam sincs pontosan, hogy az e leírás alá tartozó árukkal kapcsolatos üzleti tevékenységem az elkövetkező 5 évben merre fog fejlődni, de kétségtelenül több ilyen áru lesz, mint most”. A számítógépes szoftver egy tételét használó védjegybejelentő tehát jóhiszeműen bejelentheti a védjegyet a számítógépes szoftverek egészére.

A CA elutasította a SkyKick részleges érvénytelenségre vonatkozó fellebbezési ellenkérelmét, és a SkyKick bitorlásra vonatkozó fellebbezését a Sky fellebbezésének eredménye tárgytalanná tette.

c) Következmények védjegyjogosultak számára

Ez a döntés megkönnyebbülést jelent számos olyan védjegytulajdonos számára, aki korábban bejelentési stratégiája részeként széles körű védjegyleírásokat nyújtott be vagy kíván továbbra is benyújtani. Az ítélet örvendetes módon egyértelművé teszi, hogy ilyen bejelentések továbbra is benyújthatók anélkül, hogy fennállna annak a kockázata, hogy a bejelentés rosszhiszeműségét állapítanak meg. A védjegyleírások megfogalmazásakor azonban továbbra is körültekintően kell eljárni, minthogy nyitva maradt a lehetőség a rosszhiszeműség megállapítására, ha a védjegyleírásban szereplő áruk vagy szolgáltatások egész kategóriája tekintetében egyértelműen nem áll fenn a védjegy használatának szándéka. Ezen túlmenően a tág védjegyleírások esetén, amelyek természetesen több árut és szolgáltatást foglalnak magukban, továbbra is fennáll annak a veszélye, hogy más harmadik személyek jogaiba ütköznek.

Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH, European Patent Office, EPO)

A) Miután az Európai Szabadalmi Hivatal fellebbezési tanácsai számos kérdést utaltak a Bővített Fellebbezési Tanács elé, annak G4/19 sz. döntése megerősítette, hogy az európai szabadalmi bejelentések esetében a kettős szabadalmazás elutasítási ok.

a) A Bővített Fellebbezési Tanács elé utalt kérdések

A T0318/14. sz. ügyben egy fellebbezési tanács 2019 februárjában a következő kérdéseket terjesztette a Bővített Fellebbezési Tanács elé:

1. Elutasítható-e egy európai szabadalmi bejelentés az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 97. cikkének (2) bekezdése alapján, ha az ugyanannak a bejelentőnek megadott európai szabadalomával azonos tárgyat igényel, amely az ESZE 54. cikkének (2) és (3) bekezdése alapján nem képezi a technika állásának részét?
- 2.1. Ha az első kérdésre igenlő a válasz, melyek az ilyen elutasítás feltételei, és eltérő feltételeket kell-e alkalmazni, ha a vizsgált európai szabadalmi bejelentést a következők szerint nyújtották be;
 - a) ugyanazon a napon, vagy
 - b) európai megosztott bejelentésként [az ESZE 76. cikkének (1) bekezdése szerint] vagy
 - c) olyan európai szabadalmi bejelentés tekintetében igényeltek elsőbbséget (az ESZE 88. cikke szerint), amelynek alapján ugyanannak a bejelentőnek európai szabadalmat adtak?
- 2.2. Különösen az utóbbi esetben a bejelentőnek jogos érdeke fűződik-e ahhoz, hogy a (későbbi) európai szabadalmi bejelentésre szabadalmat adjanak, tekintettel arra, hogy a bejelentési nap, és nem az elsőbbségi nap az irányadó az európai szabadalom időtartamának az ESZE 63(1) cikke szerinti kiszámítása szempontjából?

b) A Bővített Fellebbezési Tanács határozata

2021. június 22-én a tanács a G4/19. sz. döntésben a következő válaszokat adta.

1. Egy európai szabadalmi bejelentés az ESZE 97. cikkének (2) bekezdése és 125. cikke alapján visszautasítható, ha ugyanazt a tárgyat igényli, mint egy olyan európai szabadalom, amelyet ugyanannak a bejelentőnek adtak meg, és amely az ESZE 54. cikkének (2) és (3) bekezdése alapján nem képezi a technika állásának részét.
- 2.1. A bejelentés ezen a jogalapon elutasítható, függetlenül attól, hogy
 - a) ugyanazon a napon nyújtották be, vagy
 - b) a bejelentés korábbi vagy megosztott bejelentés [a 76. cik (1) bekezdése tekintetében], vagy
 - c) ugyanazt az elsőbbséget (az ESZE 88. cikke) igényli, mint a már megadott európai szabadalomhoz vezető európai szabadalmi bejelentés.
- 2.2. A 2.1. kérdésre adott válaszra tekintettel külön válasz nem szükséges.

c) Mit jelent mindez?

Ez a döntés megerősíti, hogy az ESZH elutasíthatja a bejelentést kettős szabadalmaztatás miatt, annak ellenére, hogy az ESZE nem tiltja kifejezetten a kettős szabadalmaztatást. Más szavakkal, az ESZH elutasíthat egy bejelentést, mert „ugyanazt a tárgyat” igényli, mint egy „ugyanannak a bejelentőnek” megadott európai szabadalom.

A határozat azt is megerősíti, hogy lényegtelen, miszerint a bejelentőnek jogos érdeke fűződik-e ahhoz, hogy ugyanarra a tárgyra két szabadalmat szerezzen. Ez azért kiábrándító, mert a gyakorlatban felmerülhet ilyen jogos érdek. Például ha a bejelentést később nyújtották be, mint a megadott szabadalmat, és a megadott szabadalom elsőbbségét igényelte, a bejelentés felhasználható lenne a szabadalmi oltalom időtartamának tényleges meghosszabbítására. Ezért úgy tűnik, hogy ez a határozat elriaszthatja a bejelentőket attól, hogy az ESZH-nál benyújtott elsőbbségi bejelentésekkel folytassák az engedélyezési eljárást.

d) Megválaszolatlanul maradt kérdések

Miközben ez a döntés megerősíti, hogy a bejelentések visszautasíthatók a kettős szabadalmazás miatt, és ezáltal nagyobb jogbiztonságot nyújt ezen a területen, csalódást okoz, hogy a Bővített Fellebbezési Tanács nem használta ki ezt az alkalmat arra, hogy egyéb, szorosan kapcsolódó szempontokkal foglalkozzon.

Például nem foglalkozott azzal, hogy mit jelent az „azonos tárgy” kifejezés. Ezért nem világos, hogy a kettős szabadalmazással kapcsolatos kifogás elkerülése érdekében milyen mértékben kell különbözniük az igénypontoknak.

A Bővített Fellebbezési Tanács azzal sem foglalkozott, hogy mit jelent az „ugyanaz a bejelentő”. Ezért nem világos, hogy a kettős szabadalmazással kapcsolatos kifogás elkerülhető vagy kiküszöbölhető-e egyszerűen azáltal, hogy a bejelentést a megadás előtt egy másik bejelentőre ruházzák át.

A tanács megállapításai a vizsgálati eljárásokra korlátozódnak, és nem terjednek ki arra a kérdésre sem, hogy a kettős szabadalmazás tilalma alkalmazható-e és hogyan alkalmazható a felszólalási eljárásokban.

Minthogy ez a döntés ilyen fontos kérdéseket hagy megválaszolatlanul, arra lehet számítani, hogy a jövőben a különböző fellebbezési tanácsok eltérő értelmezéseket fognak alkalmazni, és esetleg további kérelmeket fognak a Bővített Fellebbezési Tanács elé terjeszteni.

Végül érdemes rámutatni, hogy a döntés nem változtatja meg az elbíráló osztályok jelenlegi gyakorlatát, amely szerint egy későbbi szabadalom megszerzhető (jellemzően megosztott bejelentés alapján), amennyiben a bejelentett tárgy nem azonos a korábban megadott szabadalomban igényelt tárggyal.

B)*a) Bevezetés*

A számítógépes szimulációk szabadalmazhatósága a közelmúltban került reflektorfénybe Európában. 2021. március 10-én a Bővített Fellebbezési Tanács (amely az Európai Szabadalmi Hivatal legfelsőbb fellebbviteli bírósága) a G 1/19. sz. ügyben döntést hozott, amelyben megerősítette, hogy a számítógépes szimulációk az ESZH-nál szabadalmazhatók. Az alábbiak gyakorlati útmutatóként szolgálhatnak annak megértéséhez, hogy az ESZH-nál a közelmúltban lezajlott fejlemények fényében egy számítógépes szimuláció szabadalmazható-e Európában.

A G 1/19 sz. döntés egyik legfontosabb következtetése az volt, hogy bár a szimulációban használt modell természeténél fogva nem műszaki, hozzájárulhat a műszaki jelleghez (és így a feltalálói tevékenység értékelésének részét képezheti) abban az esetben, ha a szimuláció eredményét műszaki jellegű módon használják fel. Ez nem jelenti azt, hogy a szimuláció eredményét egy valós rendszerben vagy folyamatban műszaki probléma megoldására irányuló megvalósítási lépéseként kell igényelni; a találmány csak akkor igényelhető szimulációként, ha az igénypontok (legalábbis közvetett módon) a szimuláció műszaki célú felhasználására korlátozódnak. Ez szorosan párhuzamba állítható a mesterséges intelligencián és a gépi tanuláson alapuló találmányokkal, sőt általában a matematikai módszerekkel és számítógépes programokkal kapcsolatban megállapított elvekkel is.

Bár a G 1/19-es döntés némi szükséges egyértelműséget teremtett a számítógépes szimulációk szabadalmazhatóságával kapcsolatban, a bejelentők számára ez még mindig bonyolult terület, amelyen el kell igazodniuk. A szimuláció céljától függően finom kölcsönhatás alakulhat ki különböző tényezők között, amelyek meghatározzák, hogy a szabadalmi oltalom igénybe vehető-e. Ezért most megvizsgáljuk a figyelembe veendő legfontosabb mutatókat.

Számítógépen megvalósított eljárások esetében általában egy eszköz vagy egy adott folyamat működésének javulását keressük, ami lehet hatékonyságjavulás, nagyobb biztonság vagy jobb használhatóság – hogy csak néhány példát említsünk. Szimulációk esetében azonban a szimuláció eredménye sokkal elvontabb, és általában önmagában nem nyújt valós hatást. Gyakran további lépésekre van szükség ahhoz, hogy az eszköz vagy folyamat működésében tényleges javulást lehessen elérni. Az ESZH felismerte, hogy a szimulációk fontos részét képezhetik a klasszikusan műszaki jellegűnek tekintett folyamatoknak, például a gyártásnak. Továbbá a jelenlegi ESZH-gyakorlat szerint a szimulációktól nem lehet megtagadni a műszaki hatást csak azért, mert megelőzik a valós gyártást, vagy nem tartalmaznak gyártási lépést. A szimulációknak önmagukban is oltalom alatt kell állniuk; nincs szükség arra, hogy a szimulációt egy tervezési folyamat keretében helyezték oltalom alá. Ez fontos azon bejelentők számára, akik szimuláción keresztül nyújtanak tervezési szolgáltatá-

sokat; például ebben az esetben a bejelentő soha nem maga gyártja le a szimulált alkatrészt, minthogy az ő szolgáltatása a kész terv, amelyet az ügyfél fog legyártani.

b) Az európai szabadalmazhatóság fő mutatói

α) Van-e műszaki hatás?

Európában annak eldöntéséhez, hogy egy számítógéppel megvalósított innováció szabadalmazható-e, annak értékelésére van szükség, hogy az innováció olyan „további műszaki hatást” eredményez-e, amely túlmutat a számítógép működtetésének szokásos műszaki hatásain (pl. tranzisztorkapcsolás). Ha nem jön létre műszaki hatás, akkor az innováció nem szabadalmazható, mert nem eredményez feltalálói tevékenységet egy általános célú számítógéphez képest. A „műszaki” fogalomnak azonban nincs pontos meghatározása. Ez szándékosan van így, hogy figyelembe lehessen venni a műszaki fejlődés állandóan változó jellegét. A G 1/19. sz. döntésben a Bővített Fellebbezési Tanács még azt is megjegyezte, hogy e fogalom jelentését nyitva kell tartani, hogy lehetővé tegye a további műszaki fejlődés figyelembevételét, és mert a műszaki jelleg kritériumainak kimerítő listáját soha nem lehet megadni. Így a bejelentők nem tudhatják eldönteni, hogy konkrét innovációjuk ütközni fog-e ebbe a szabályba vagy sem.

β) A szimuláció célja műszaki jellegű-e?

Tanulságos megvizsgálni, hogy ki és miért találta ki a szimulációt. A szimuláció azért készült, hogy segítse a mérnököket, például egy folyamat hatékonyságának vagy egy eszköz működésének elemzésében? Segít-e a szimuláció az adott folyamat vagy eszköz működésének javításában? Ezek a szimuláció műszaki jellegének mutatói, amikor egy folyamat vagy eszköz javítására alkalmazzák. Vagy a szimuláció előnyei inkább elvontak? Például a felhasználó számára a szimuláció előnyei lehetnek szubjektívek, vagy csak a nem műszaki területeken, például az oktatásban, a kereskedelemben és a kiskereskedelemben értékelik azokat? Ezek a mutatók arra utalnak, hogy a szimuláció nem tekinthető műszaki jellegűnek, minthogy nem műszaki területeken alkalmazzák.

γ) Van-e kapcsolat egy fizikai entitással a valós világban?

Az ESZH ítélkezési gyakorlata úgy alakult, hogy a szimuláció műszaki jellegének bizonyítása során hasznos, ha a szimuláció és a valós világ fizikai egysége közötti kapcsolat bizonyítható. Ez azonban nem előfeltétel, és ilyen kapcsolat nélkül is el lehet nyerni a műszaki jelleget. Ez gyakran felmerül a felhasználói interfészek összefüggésében, különösen a virtuális valóságban, ahol a szimulációkat arra használják, hogy biztosítsák a felhasználó számára a virtuális világgal való kölcsönhatás mechanizmusát. A felhasználói interfészmechanizmusok akkor nyerhetnek műszaki jelleget, ha objektíven segítik a felhasználót a bevitelben, például csökkentik a bevitelhez szükséges időt a felhasználók minden osztálya és minden használati mód esetében.

A G 1/19-es döntés hasznos útmutatást nyújt ebben a kérdésben, mert kimondja, hogy „a szimuláció egyszerű vagy nem részletezett, szabványos számítógépes rendszeren történő megvalósításán túlmutató műszaki hatás” elegendő a feltalálói tevékenység megvalósításához (természetesen a technika állásának figyelembevétele mellett). Az ilyen műszaki hatás kimutatásához nem szükséges, hogy közvetlen kapcsolat álljon fenn a valós világ valamely fizikai egységével, de kétségtelen, hogy valószínűleg könnyebb lesz a műszaki hatás kimutatása azokban az esetekben, ahol ilyen kapcsolat áll fenn.

c) A találmány megfogalmazása

Fontos alaposan átgondolni, hogy a szabadalmi bejelentésen belül hogyan fogalmazzák meg a találmányt ahhoz, hogy biztosítsák a megfelelő oltalmi kör elérését. A célnak korlátozottnak kell lennie, és legalábbis közvetett módon ki kell tűnnie az igénypont megfogalmazásából.

Egy ellenőrizhető tényező, amely valószínűleg a legnagyobb hatással van arra, hogy egy szimuláció az ESZH-nál szabadalmazható legyen, a találmány megfogalmazása a tervezési szakaszban. Lényeges, hogy egy bejelentés megfogalmazásakor a szimuláció műszaki szempontjait hangsúlyozzák, és a nem műszaki szempontokat, különösen az üzleti módszer szempontjait háttérbe szorítsák.

d) Következtetés

A számítógépes szimulációk szabadalmazhatósága Európában kétségtelenül kihívást jelentő jogterület marad. Nincs egyetlen olyan szabály, amelyet minden esetben egyszerűen lehetne alkalmazni annak megválaszolására, hogy egy szimuláció szabadalmazható-e. A legfontosabb üzenet az, hogy a számítógépes szimulációk a számítógépen megvalósított találmányok más típusaival egyenrangúak Európában, és ezért ugyanolyan mértékben szabadalmazhatók, mint a számítógépen megvalósított találmányok más kategóriái. A szimuláció szabadalmaztatásának kulcsa annak bizonyítása, hogy műszaki célt szolgál.

C) Egyre nehezebb nyomon követni a CRISPR-Cas9 technológia körüli szabadalmi harc fejleményeit. A történet újabb fordulatot hozott, mert az Európai Szabadalmi Hivatal Felszólalási Osztálya visszavonta a *Kaliforniai Egyetem* tulajdonában lévő EP 3 241 902 sz. szabadalmat.

A CRISPR-Cas9 technológia újkeletű, de már széles körben használják a sejteken vagy élő szervezeteken belüli gének célzására és módosítására. Valójában ez az eddigi leghatékonyabb és legpontosabb technológia a DNS módosítására meghatározott módon.

A *Broad Institute*, a *Massachusetts Institute of Technology* és a *Harvard Egyetem* nevére szóló, EP 2 771 468 sz. európai szabadalmat fellebbezés alapján 2020. január 16-án visszavonták. Egy másik, e szabadalom jogosultjai által birtokolt szabadalmat felszólalás alapján vontak vissza (a fellebbezés folyamatban van). A *Sigma Aldrich* EP 3 138 910 számú szaba-

dalmát nemrégiben felszólalás alapján visszavonták, akárcsak a *Toolgen* EP 2 912 175 számú szabadalmát.

Most, miként fentebb említettük, a Kaliforniai Egyetem vallott kudarcot az ESZH előtt, mert EP 3 241 902 sz. szabadalmát a felszólalási osztály a 2021. április 12-én és 13-án tartott szóbeli eljárást követően teljes egészében visszavonta.

Ez a szabadalom, amelynek két társfeltalálója a 2020-as kémiai Nobel-díjas *Emmanuelle Charpentier* és *Jennifer Doudna*, a technológia egy fontos részét fedi le, amelyben különösen egy kiméra Cas9 fehérjét és egy DNS-t célzó RNS-t tartalmazó készítményeket és készleteket igényelnek. A 21. igénypont „az előző állítások szerinti készítményre vagy készletre” vonatkozik, „egy beteg terápiás kezelési módszerében való felhasználásra”.

A szóban forgó kérdés ismét az elsőbbségi igény érvényességére vonatkozott. Ebben az esetben azonban az érvek nem eljárási hibával, hanem az US 61/652,086 sz. elsőbbségi irat tényleges műszaki tartalmával álltak kapcsolatban.

A felszólalók azzal érveltek, hogy az igényelt találmányt a B1 dokumentumban nem nyilvánították ki hitelt érdemlően. Főleg azt állították, hogy az elsőbbségi iratban bemutatott adatok nem elegendők ahhoz, hogy egy szakember a bejelentett találmányt megvalósítsa.

A COVID-helyzet miatt 2020 júliusában azt javasolták a feleknek, hogy az eredetileg 2020. október 14-re tervezett szóbeli tárgyalást videokonferencia útján tartsák meg. Az ügy összetettségére és az érintett felek számára tekintettel ezt mindannyian elutasították. A szóbeli tárgyalást ezért 2021. április 12-re halasztották.

A szabadalmasok balszerencséjére ez idő alatt a felszólalási osztály tagjai meggondolták magukat. Míg az első előzetes véleményben az elsőbbségi igényt érvényesnek ítélték, addig a 2020. szeptember 29-én kiadott felülvizsgált előzetes véleményben ezt az álláspontot megváltoztatták, mert arra a következtetésre jutottak, hogy az elsőbbségi iratban nem volt megfelelő kitanítás ahhoz, hogy egy szakember kizárólag az ott adott műszaki információ alapján meg tudja valósítani az igényelt találmányt. A felszólalási osztály különösen azt jegyezte meg, hogy az elsőbbségi irat nem adott semmilyen tanítást egy olyan kiméra Cas9-re, amely egy heterológ fehérje aktivitását egy „vezető RNS” (gRNS) segítségével egy DNS-re irányítja, noha ez a megvalósítás az igényelt tárgyhoz tartozott.

A (Münchenben tartott) szóbeli tárgyalás során az elsőbbségi iratra alapozott elsőbbségi igényt érvénytelennek nyilvánították. Ennek következtében a tudományos publikáció (Jinek et al., Science, 2012), amelyet a feltalálók csapata a megtámadott szabadalom bejelentési napja előtt tett közzé, a szabadalomra nézve újdonságrontó korábbi technika állásának részévé vált. Tekintettel e cikk tartalmára a szabadalmat visszavonták. A határozat indoklása egyelőre nem nyilvános.

A mostani döntés ellen, akárcsak a Sigma Aldrich szabadalmának visszavonása ellen, lehet fellebbezni, és az ügynek nagy valószínűséggel nincs még vége. A jelen esetben a Kaliforniai Egyetem és a társtulajdonosok máris fellebbezést nyújtottak be, mindössze 7 nappal a szóbeli tárgyalás után.

Az Európai Unió Bírósága

A) Alig több mint négy év telt el azóta, hogy az ESZH 3.3.01. sz. fellebbezési tanácsa meghozta várva várt döntését a *Dasatinib-ügyben* (T 488/16).

A döntés potenciális változást jelentett az ESZH-nak a feltalálói tevékenység értékeléséhez való hozzáállásában, és különösen a hihetőség fogalmával kapcsolatban. Úgy tűnt, hogy megemelték a hihető műszaki kinyilvánítás követelményének teljesítéséhez szükséges küszöbértéket.

A különböző fellebbezési tanácsok által a közelmúltban hozott két döntés (T 2015/20 és T 184/16) azonban fordulatot jelezhet a gyógyszeriparban a szabadalmi bejelentőkre nézve sokak által túl nagy tehernek tartott találmány-alátámasztási követelmény terén.

Az alábbiakban áttekintjük, hogy mi történt a Dasatinib-határozat óta, és elemezzük, hogy a közelmúltbeli határozatok megváltoztatják-e annak örökségét.

a) Az ügy háttere

Az 1 169 038. sz. európai Dasatinib-szabadalom esetében a feltalálói tevékenységet egyetlen gyógyszeripari vegyületre, a Dasatinibre vonatkozó termékigénypont kapcsán értékelték. A határozat meghozatalának időpontjában a Dasatinib már rendkívül sikeres gyógyszer volt, amelyet bizonyos ráktípusok kezelésében eredményesen alkalmaztak, így magától értetődően hatékony volt.

Az eredetileg benyújtott szabadalmi bejelentés általános igénypontokat és példaként bemutatott mintegy 580 vegyületet tartalmazott. Kinyilvánították, hogy a vegyületek gátolják a (rákkezelésben szerepet játszó) protein-tirozinkinázt (PTK), és a leírás felsorolta a PTK-aktivitás értékelésére alkalmasnak tartott vizsgálatokat. Azonban – és ez döntő fontosságú – a benyújtott leírásban nem szerepeltek aktivitásadatok. A PTK-aktivitást alátámasztó adatokat csak az eljárás során, azaz a bejelentési nap után nyújtották be az ESZH-nál. A fellebbezési tanács leszögezte, hogy a szabadalmi bejelentésben nem volt ellenőrizhető bizonyíték az állítólagos aktivitás kimutatására, és megállapította:

„[h]a, mint a jelen esetben, a találmány olyan műszaki hatáson alapult, amely nem volt sem magától értetődő, sem előre látható, és nem támasztotta alá meggyőző elméleti elgondolás sem, akkor legalább valamilyen műszaki bizonyítékra van szükség annak alátámasztásához, hogy valóban megoldottak egy műszaki problémát.”

Ez azt eredményezte, hogy az utólag benyújtott adatokat kizárták a feltalálói tevékenység értékeléséből, a műszaki problémát újfogalmazták, és a szabadalmat kézenfekvőség miatt megvonták.

Ez az eredmény a legtöbb megfigyelőt meglepte, mert a szabadalom legalább olyan jól alá volt támasztva példákkal, mint a korszak számos gyógyszeripari szabadalma. Ez jelentős ag-

godalomhoz vezetett a gyógyszeriparban, nem is említve a meglevő esetek érvényességének és az új szabadalmi bejelentések szerkesztési gyakorlatának felülvizsgálatát.

b) Közel múltbeli döntések

α) A Mitsubishi-ügy (T 184/16)

Az első, a Dasatinib-ügytől érezhetően eltérő irányt mutató döntést alig több mint egy évvel ezelőtt hozták. A perbeli szabadalom kis molekulák egy olyan csoportjára vonatkozó általános szabadalmi igénypontot tartalmazott, amelyek állítólag nátriumfüggő glükóztranszporter- (SGLT) gátlást mutattak. Emiatt azt feltételezték, hogy hasznosak lehetnek a cukorbetegséggel kapcsolatos állapotok kezelésében. A Dasatinib-ügyhöz hasonlóan a szabadalom nem tartalmazott olyan biológiai adatokat, amelyek alátámasztották volna az állítólagos SGLT-gátlást vagy a vegyületek lehetséges orvosi felhasználását. Ennek ellenére a fellebbezési tanács arra a következtetésre jutott, hogy az igénypontok (amelyek mind terápiás felhasználásra vonatkozó igénypontokat, mind termékigénypontokat tartalmaztak) kellően feltárók és inventívek voltak.

A felszólaló/fellebbező a szabadalomban biológiai adatok hiányára összpontosított, azaz érvelve, hogy nem hihető, miszerint az igényelt vegyületek az állítólagos aktivitást vagy az ebből következő terápiás hatást mutatják, amely az igényelt orvosi felhasználás alapjául szolgál.

Tekintettel az adatok hiányára a szabadalomban, a fellebbezési tanács mérlegelte a közismert általános tudásból levezethető hihetőség lehetőségét. Kifejezetten úgy vélte, hogy a technika állásának a szabadalom háttér részében hivatkozott egy konkrét darabja, nem pedig az általános ismeretek egésze támaszthatná alá a szabadalom műszaki tanítását. Ez a dokumentum olyan SGLT-gátló vegyületeket ismertetett, amelyek „ugyanazzal a mag szerkezettel” rendelkeztek, mint a szabadalomban igényelték, de az állítólagos gátló hatást alátámasztó adatokat is tartalmazott. E szerkezet-hatás kapcsolat alapján arra a következtetésre jutott, hogy a közös szerkezeti jellemzők valószínűsítik az igényelt vegyületek SGLT-gátló hatását.

Miután a szabadalom jogosultja leküzdötte ezt a hihetőségi akadályt, a műszaki hatás megerősítése érdekében saját, utólag benyújtott adataira támaszkodhatott, valamint bizonyíthatta, hogy a konkrét vegyületek előnyösek és nem nyilvánvalók a legközelebbi technika állásához viszonyítva.

Egyesek számára ez ellentmondásnak tűnhet, de a feltalálói tevékenységre vonatkozó probléma-megoldás megközelítés alkalmazásának szigorú keretein belül a hihetőség elemzésének ilyen felosztása logikusan vezet erre a következtetésre. Ez arra indította a fellebbezési tanácsot, hogy a látszólagos ellentmondáshoz az alábbi megjegyzést fűzze.

„Meg kell jegyezni, hogy ez (a hihetőség elismerése) nem mond ellent annak a megállapításnak, hogy a bejelentett tárgy a technika állását tekintve nem nyilvánvaló. A hihetőség és a nyilvánvalóság kritériumai különbözők.

Egyrészt, miként fentebb kifejtettük, az igényelt hatás hihetőségének elismeréséhez elegendő, ha nincsenek *első látásra* komoly kétségek a hatás elérhetőségét illetően, és fordítva, nincs elsődleges ok és az általános ismeretekben rejlő utalás arra, hogy a hatás nem érhető el. Másrészt a nyilvánvalóságról a probléma–megoldás megközelítés keretében döntenek, ahol általában fontos szempont, hogy az igényelt megoldást a technika állása sugallja-e, és ezáltal nyilvánvalóvá teszi-e.”

A döntés egyértelművé teszi, hogy a hihetőség értékelése elsősorban az alanyi műszaki hatás elemzésével foglalkozik, vagyis azzal, amit a bejelentésben annak benyújtásakor előterjesztettek, nem pedig azzal, amit a legközelebbi technika állása alapján határoztak meg.

Úgy tűnik, hogy ezt a döntést a szabadalmas szerencséje támasztja alá, nevezetesen az, hogy az a korábbi technika állása, amelyre hatása hihetővé tétele érdekében hivatkozott, nem volt egyben a legközelebbi korábbi technika állása is. Úgy tűnik, az is fontos volt, hogy a hihetőség érdekében hivatkozott korábbi technika állása a bejelentésben annak benyújtásakor szerepelt, ezáltal közvetlen kapcsolatot biztosítva annak tanításával. E két tényező nélkül valószínűleg más döntés született volna.

β) Az Almirall-ügy (T 2015/20)

Egy újabb, 2021 februárjában hozott (T 2015/20 sz.) döntés tárgya az *Almirall* által a vizsgálati osztály ellen benyújtott fellebbezés volt. A döntés egy olyan terápiás felhasználást védő alkalmazási igénypontra vonatkozott, amely az asztma kezelésére irányult inhalálható sajátos adag (400 µg aklidínium-egyenérték) aklidínium-bromiddal.

A benyújtott bejelentésben nem szerepeltek olyan műszaki adatok, amelyek bizonyították volna, hogy az aklidínium-bromid alkalmazható az asztma kezelésére, vagy hogy a sajátos dózis célzott volt. A bejelentésben azonban voltak adatok a gyógyszer COPD (az asztmához kapcsolódó légzőszervi betegség) kezelésében való hatékonyságáról, bár a COPD egy másik betegség, amelyet legalább részben más hatásmechanizmusok közvetítenek.

Annak megállapításakor, hogy az állítások megfelelnek az Európai Szabadalmi Egyezmény 83. cikke szerinti elégséges kinyilvánítás követelményeinek, a fellebbezési tanács hivatkozott a technika jelenlegi állására, amely azt tanította, hogy az antikolinerg gyógyszerek (mint például az aklidínium) hörgőtágító hatással rendelkeznek asztma esetén, még ha ez nem is olyan kifejezett, mint a COPD esetében. Elsősorban e korábbi technika állása alapján találta úgy a bizottság, hogy nem merültek fel olyan komoly kétségek, amelyek aláátaszották volna az elegendő kinyilvánítás hiányára vonatkozó kifogást.

Ezt követően a fellebbezési tanács megragadta az alkalmat, hogy áttekintse a hihetőség értékelésével kapcsolatos joggyakorlatot, megállapítva:

„[e]bben az összefüggésben a fellebbezési tanács úgy véli, hogy a kérelemben szereplő azon állítás, miszerint a légzőszervi megbetegedések, különösen az asztma és a COPD kezelése aklidíniummal a leghatékonyabb inhalációs

adagolásban, körülbelül 400 µg névleges dózisban, jelentős műszaki tanítást jelent, amely távol áll egy kutatási program elvégzésére való felhívástól, és amely első látásra nem nélkülözi a hihetőséget. Ez a tanítás mint olyan hamisítható abban az értelemben, hogy megkérdőjelezhető, és ezért úgy tekintendő, hogy olyan konkrét műszaki hozzájárulás formájában megjelenő információt képvisel, amely túlmutat néhány elégtelen szóbeli kijelentésen.”

A fellebbezési tanács ezután a feltalálói tevékenység vizsgálatára tért át. A szabadalomban szereplő szubjektív műszaki hatásból kiindulva hihetőnek találta az aklidíniummal történő asztmaterápia feltalálói koncepcióját. Tekintettel e küszöbérték teljesülésére, az utólagosan benyújtott adatokat engedélyezték az optimalizált dózis előnyének alátámasztására. Azzal, hogy ezt az optimalizált dózist használták műszaki hatásként, a találmány a legközelebbi technika állása szerint nem volt kézenfekvő.

Felismerve, hogy ez lehetőséget nyújtott a spekulatív szabadalmak fokozott vizsgálatára vonatkozó megjegyzésre, különösen olyan szabadalmak kapcsán, amelyek egyáltalán nem tartalmaznak adatokat, vagy csak csekély jelentőségű adatokat tartalmaznak (például olyan adatokat, amelyek kívül esnek az igénypontok oltalmi körén), a fellebbezési tanács kijelentette:

„A szabadalmi bejelentésekben szereplő igénypontok jellemzően olyan általánosításokat tartalmaznak, amelyek természetüknél fogva lehetnek spekulációk. Az orvostudomány területén benyújtott szabadalmi bejelentések e tekintetben nem képeznek kivételt. Az ESZH fellebbezési tanácsainak joggyakorlatában a kinyilvánítás és a feltalálói tevékenység elégségességének értékelésére kialakított megközelítések kifejezetten figyelembe veszik a szabadalmi bejelentésben ténylegesen nyilvánosságra hozott műszaki hozzájárulást annak érdekében, hogy elkerülhető legyen az első látásra valószínűtlen állításokon alapuló észszerűtlen spekulációból eredő szabadalmi oltalom.”

B) Az Európai Unió Bírósága elutasította a *Pirelli* gumiabroncsok barázdájának védett védjegye ellen benyújtott keresetet. A felperesek sikertelenül hivatkoztak arra, hogy az EU Törvényszéke (General Court, GC) mint elsőfokú bíróság tévesen állapította meg, miszerint a vitatott uniós védjegyet alkotó egyetlen barázda önmagában nem alkalmas műszaki funkció betöltésére.

A *Pirelli* gumiabroncsgyártó sikeresen védte meg egy gumiabroncs horony mint uniós ábrás védjegy oltalmát a CJEU előtt. Az ábra egy L alakú gumiabroncs-barázda rajzát mutatja.

Az EU Szellemi Tulajdoni Hivatalának (European Union Intellectual Property Office, EUIPO) Törlési Osztálya és fellebbezési tanácsa eredetileg törölte a Pirelli gumiabroncsbarázdára vonatkozó védjegybejelentését a 12. áruosztályban „gumiabroncsokra, tömör abroncsokra, félterhelésű abroncsokra és tömlős abroncsokra mindenféle járműkerékhez”. A CJEU azonban 2018-ban hatályon kívül helyezte ezeket a döntéseket, és megerősítette a vitatott védjegyajstromozást különösen az említett árukra is.

A versenytárs *Yokohama* (Japán) megtámadta ezt a határozatot a CJEU előtt, amely most jogerős döntést hozott az ügyben (EU:C:2021:431). Az EUIPO és az egyesült királyságbeli Védjegyjogosultak Európai Szövetsége két egyesített ügyben (C-818/18 P és C-6/19 P) szintén részt vett felperesként.

A korábbi esetekhez hasonlóan a CJEU előtt ismét a Pirelli gumiabroncsok barázdájának lehetséges műszaki funkciója volt a vita tárgya. Formálisan mind a Yokohama, mind az EUIPO a GC 2018. évi megtámadott elsőfokú ítéletében a 40/94 sz. rendelet 7(1)(e)(ii) cikkének megsértését állította.

A GC tévesen állapította meg, hogy a vitatott védjegyet alkotó egyetlen barázda önmagában nem alkalmas a 40/94 sz. rendelet fentebb idézett cikke értelmében műszaki funkció betöltésére, minthogy a barázda a gumiabroncs futófelületén más elemekkel együtt jelenik meg.

A CJEU azonban minden kifogást elutasított.

A felperesek álláspontjával ellentétben az elsőfokú bíróság (GC) nem zárta ki annak lehetőségét, hogy a 40/94 sz. rendelet fentebb idézett cikke olyan megjelölésre is alkalmazható, amelynek alakja szükséges egy termék működéséhez hozzájáruló műszaki eredmény eléréséhez, még akkor is, ha ez az alak önmagában nem elegendő e termék szándékolt műszaki eredményének eléréséhez. A CJEU hozzátette, hogy ezzel szemben az elsőfokú bíróság a megtámadott ítélet 72. pontjában megállapította, miszerint a Yokohama által az EUIPO előtt benyújtott bizonyítékok nem támasztják alá, hogy a szóban forgó védjegy által képviselt alakkal azonos alakú egyetlen horony alkalmas lenne a megtámadott ítéletben feltételezett műszaki eredmény elérésére.

És ez a megállapítás, amely a bíróság (azaz az elsőfokú bíróság, GC) szabad tény- és bizonyítékértékelésének eredménye, elvileg nem kérdőjelezhető meg fellebbezéssel – fejtette ki a CJEU.

A megtámadott ítélet indokolásában sem volt ellentmondás, amire a felperes Yokohama is hivatkozott. A felperes különösen az 51. és 52. pontra utalt, amelyek szerint a Pirelli nem vitatta, hogy egyes gumiabroncsmodelljei a vitatott védjegy által ábrázolt alakú barázdával rendelkeznek az abroncs felületén. Az elsőfokú bíróság (GC) azt is megjegyezte, hogy az idézett ítélkezési gyakorlat fényében érthető az EUIPO véleménye, amely szerint a vitatott védjegy a Pirelli által forgalmazott gumiabroncsokon levőhöz hasonló barázdát ábrázolhat.

Az elsőfokú bíróság (GC) viszont rámutatott ítéletének 53. pontjára, amelyet az „azonban” szó vezet be. Ezzel arra mutatott rá, hogy az ítélet 51. pontjában foglalt indokok önmagukban nem teszik lehetővé azt a következtetést, hogy a szóban forgó védjegy gumiabroncsot vagy teljes futófelületet ábrázol. Ez semmiképpen sem jelentett ellentmondást, állapította meg a CJEU.

A felperes Yokohama azon állítása, hogy a CJEU ítélete a tények elferdítésén alapul, szintén nem vezetett eredményre. A CJEU hangsúlyozta, hogy a Yokohama nem határozta meg pontosan, a bíróság mely elemeket torzított el. Ebből következik, hogy a Yokohama torzításra vonatkozó állítása nincs összhangban a jelen ítélet 50. pontjában hivatkozott ítélkezési gyakorlattal, ezért azt mint elfogadhatatlant el kell utasítani.

Végül a Yokohama vitatta az elsőfokú bíróság ítéletének 73. pontját, amelyben a bíróság megállapította, hogy a vitatott védjegy lajstromozása, amelynek oltalma az általa képviselt alakra korlátozódik, nem alkalmas arra, hogy megakadályozza a Pirelli versenytársait abban, hogy azonos vagy hasonló alakú gumiabroncsokat gyártsanak és forgalmazzanak, ha az ilyen alakot a gumiabroncs futófelületének más elemeivel kombinálják.

A CJEU azonban úgy ítélte meg, hogy ez nem jogban való tévedés. Mivel a szóban forgó alak végső soron különbözött a vitatott védjegy alakjától, a Pirelli nem hivatkozhatott e védjegyre annak érdekében, hogy megakadályozza az ilyen eltérő alakú gumiabroncsok forgalmazását.

Mindenesetre a megtámadott ítéletnek ez a megállapítása az elsőfokú bíróság tényértékelése volt, amelyet fellebbezéssel nem lehetett megkérdőjelezni, kivéve, ha torzítás történt – magyarázta a CJEU. Azonban sem a Yokohama, sem az EUIPO nem terjesztett elő ilyen állítást.

Az ügyet ezért a CJEU teljes egészében elutasította, és helybenhagyta a CJEU 2018-as ítéletét. Így a Pirelli gumiabroncs-barázdája továbbra is uniós védjegyvoltalom alatt áll.

C) A COCO kontra INCOCO védjegyvitában a *Chanel* cég saját francia COCO védjegyeinek az INCOCO védjeggyel való összetéveszthetősége miatt nyert az CJEU előtt, ahol a „coco” szó *Gabrielle Chanel* asszony híres *Coco* becenevéként is felmerült.

a) Az ügy háttere

2014 januárjában az amerikai *Innovative Cosmetic Concepts LLC* az INCOCO szóvédjegy nemzetközi lajstromozásakor az Európai Uniót is megjelölte a 3., 35. és 44. áruosztályba tartozó árukra és szolgáltatásokra, elsősorban kozmetikumokra és szépségápolási termékekre.

2014 októberében a felperes Chanel az EUIPO-nál felszólalt e védjegybejelentés ellen, hivatkozva saját korábbi, 1 438 544. és 1 571 046 sz. nemzeti (francia) COCO szóvédjegyeire, amelyekre a 3., 35. és 42. áruosztályban lényegében „szappanok, parfümök, illóolajok, hajbalzsamok, fogkrémek”, valamint reklámok vonatkozásában igényeltek oltalmat.

b) Az EUIPO döntése

Az EUIPO Felszólalási Osztálya eredetileg helyt adott a felszólalásnak, de az EUIPO fellebbezési tanácsa 2020. január 16-i határozatával hatályon kívül helyezte a felszólalási osztály határozatát, és a Chanel felszólalását teljes egészében elutasította.

A tanács különösen a Chanel azon érvelését illetően, miszerint a „Coco” kifejezést Franciaországban becenevként, és különösen a Coco Chanel néven ismert Gabrielle Chanel asszony becenevéként értelmezik, megállapította, hogy a felperes nem nyújtott be bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy a francia fogyasztók ismerik a korábbi védjegyet, és hogy a felperes által benyújtott szinte valamennyi dokumentumban a korábbi COCO megjelölés a „Chanel” kifejezéssel együtt szerepel. Mindezek alapján elutasította a Chanel által hivatkozott második korábbi védjegy, a COCO nagyfokú megkülönböztetőképességének elismerését.

Következésképpen a tanács megállapította, hogy a hasonlóság átlagosnál kisebb mértékű: jelentősek a vizuális különbségek, átlagos mértékű a hangzásbeli hasonlóság, továbbá az INCOCO és a COCO elvileg nem hasonlítható össze fogalmilag.

c) A CJEU döntése

A CJEU 2021. június 16-i döntésében másként értékelte a fellebbezési tanács álláspontját, és hatályon kívül helyezte a határozatát, a Chanelnek adva igazat. Döntése indokolásában az CJEU a védjegyek összetéveszthetőségét vizsgálva összehasonlította a védjegyeket vizuális, hangzásbeli és fogalmi hasonlóság szempontjából.

α) A védjegyek vizuális összehasonlítása

Igaz, hogy az EUIPO jogosan mutat rá, hogy az „in-” szóelem a vitatott nemzetközi lajstromozás elején szerepel, és nincs megfelelője a korábbi megjelölésben, a bíróság azonban hangsúlyozta, hogy egy szóvédjegy eleje egyáltalán nem mindig meghatározó.

Abban pedig, hogy ez az „in-” olyan mértékben ellensúlyozza a „coco” közös szóelemet, hogy a vitatott megjelölések csak átlag alatti vizuális hasonlóságot mutatnak, az EUIPO tévedett, és helytelenül döntött – állapította meg a CJEU. Ehelyett a bíróság helyt adott a Chanel azon érvelésének, hogy éppen a megkettőzött „co co” hívja fel a figyelmet vitatott védjegyeknek erre a közös szóelemére, a „coco”-ra.

β) Hangtani összehasonlítás

A CJEU helybenhagyta a fellebbezési tanács által megállapított átlagos hangzásbeli hasonlósági fokot, így a Chanel sikertelenül érvelt a hasonlóság magasabb foka mellett, és a CJEU kifejtette, hogy az „in-” kiegészítő szótagnak nincs megfelelője a korábbi COCO megjelölésben, és ezért hangtani szinten megkülönböztető jelnek minősül. Az ütköző megjelölések szerkezete, szótagszáma és ritmusa azonban összességében véve nem alapvetően eltérő, hanem inkább összehasonlítható, magyarázta a CJEU, és ez átlagos hangtani hasonlóságot eredményezett.

γ) Fogalmi összehasonlítás

A védjegyek fogalmi hasonlóságát az EUIPO alapvetően nem tartotta összehasonlíthatónak. Ebben a kérdésben a CJEU végül a híres „Coco” becenévhez jutott, és kifejtette, hogy amennyiben van egy szóelem, amelyet az érintett közönség könnyen megért, akkor ezt valójában két részre bontja; az egyik rész megfelel annak, amit a mindennapi beszéd részeként értelmez, a másik pedig a szóban forgó megjelölés maradék részéből áll.

A szóban forgó nemzetközi lajstromozás tehát teljes egészében új szót jelentett, de ez nem akadályozta meg az érintett közönséget abban, hogy felismerje az egyértelmű jelentéssel bíró elemet – állapította meg a CJEU. Ilyen körülmények között tehát alacsony fokú fogalmi hasonlóság állt fenn, anélkül, hogy az érintett közönségnek az ütköző megjelölések fogalmi hasonlóságáról Chanel asszony „Coco” beceneve állítólagos hírnevével összefüggésben kellett volna döntenie.

δ) Az ütköző védjegyek megkülönböztetőképessége

Végül a CJEU megállapította, hogy a fellebbezési tanács döntése hibás volt az összetévesztetőség valószínűségének átfogó értékelése tekintetében, mert a vizuális hasonlóság mértékét alábecsülte; a fogalmi hasonlóságot helytelenül értékelte; míg a hangzásbeli hasonlóságot és az ütköző áruk és szolgáltatások azonosságát vagy hasonlóságát megállapította ugyan, de nem vette figyelembe. Ezért a CJEU annyira hibásnak találta a fellebbezési tanács határozatát, hogy szükségtelennek ítélte az ütköző védjegyek megkülönböztetőképességének jelentőségére vonatkozó kérdések további vizsgálatát. Emellett megállapította, hogy elvileg valamennyi jóváhagyott uniós védjegy legalább alacsony fokú megkülönböztetőképességgel rendelkezik.

A fentiek alapján a CJEU teljes egészében hatályon kívül helyezte a fellebbezési tanács 2020. január 16-i határozatát. A Chanel győzött az INCOCO-val szemben, mert igazolást nyert a saját nemzeti COCO védjegyeinek az összetévesztetőségére vonatkozó állítása.

D) A CJEU 2020. október 15-i ítéletében (T-349/19) megerősítette, hogy két védjegy hasonlóságának értékelésekor mindig a védjegyek által keltett összbenyomást kell vizsgálni, és különösen a megkülönböztető és uralkodó elemeket kell figyelembe venni. A jogvitában az ábrán bemutatott szó- és ábrás védjegy,

valamint a DECATHLON szóvédjegy álltak egymással szemben, mindkettő a 25. áruosztályba tartozó azonos áruk vonatkozásában. Az EUIPO eredetileg helyt adott a felszólalásnak, de a fellebbezési eljárásban az összetéveszthetőség hiánya miatt elutasította azt.

A CJEU előtti keresetben a felperes Decathlon azzal érvelt, hogy az összehasonlítandó védjegyek összbenyomása az „athlon” szóelem azonossága miatt nagyon hasonló. Tekintettel az áruk azonosságára és a felszólalásban hivatkozott DECATHLON védjegy nagyfokú megkülönböztetőképességére, a védjegyjog alapján fennállt az összetévesztés veszélye.

Az EUB elutasította a keresetet, és helybenhagyta a fellebbezési tanács határozatát.

- A fiatalabb védjegy megkülönböztető és meghatározó elemeinek vizuális értékelése során a rendes megkülönböztetőképességű ábrás elem mellett nem lehetett figyelmen kívül hagyni az „athlon” szóelem grafikai kialakítását sem, amely még az egyes betűk különböző értelmezési lehetőségeit is megengedi.

- Az összehasonlító megjelölések csak csekély vizuális hasonlóságot mutatnak, mivel a bejelentett védjegy ábrás elemeiből eredő különbségek fontosabbak, mint az „athlon” szóelem egyezősége.
- Hangzási szempontból az egyező „athlon” elem miatt átlagos hasonlóság áll fenn.
- A fogalmi összehasonlítás során figyelembe kell venni, hogy az „athlon” és a „decathlon” szóelemek görög eredetük miatt („athlon” = „verseny”) a 25. áruosztályba tartozó áruk esetében leíró jelentéssel bírnak, és ezért csak kismértékben különböztethetők meg.

Ezen túlmenően az első helyen álló ábrás elemből a végtelenség fogalmát reprezentáló úgynevezett lemniszkáta adódik, ami különbségekhez vezet.

A CJEU megállapította továbbá, hogy a felszólalásban hivatkozott védjegy nagyfokú megkülönböztetőképességét nem bizonyították kellőképpen. Az e tekintetben benyújtott dokumentumok túlnyomórészt a kiskereskedelmi szolgáltatásokkal, és nem a 25. áruosztályba tartozó árukkal kapcsolatos használatot bizonyítják.

Következésképpen nem áll fenn az összetévesztés veszélye az összehasonlító megjelölések alacsony vizuális hasonlósága miatt, aminek – tekintettel az eljárás tárgyát képező 25. áruosztályba tartozó áruk szokásos forgalmazására – az „athlon” elem alacsony megkülönböztetőképessége miatt az összetéveszthetőség átfogó értékelése során nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani.

A határozat ismét megerősíti, hogy a védjegyek hasonlóságának megítélése során mindig a megjelölések összbenyomása a döntő. Nem általánosan feltételezhető, hogy a szóelemek megkülönböztetőképessége meghaladja a képi elemekét. Különösen az általános fogyasztási cikkek, például ruházati cikkek esetében játszanak különleges szerepet a képi különbségek, és lehetőséget nyújthatnak a meglevő védjegyekről való megfelelő megkülönböztetésre.

E) A MILEY CYRUS és a CYRUS védjegy között nem áll fenn az összetévesztés valószínűsége – döntött 2021. június 16-án a CJEU, ellentétben az EUIPO korábbi, az összetéveszthetőség valószínűségét megállapító ítéleteivel. A CJEU döntésében *Miley Cyrus* amerikai énekesnő hírneve játszott elsődleges szerepet – amit az EUIPO nem vett figyelembe.

Az ügy a korábbi CYRUS védjegy és a felperes *Smiley Miley, Inc.* (SMI, USA) által később benyújtott MILEY CYRUS védjegybejelentés közötti összetévesztés valószínűségére vonatkozott. A döntés rövid értékelése szerint jó dolgok történnek azokkal, akik várnak – legalábbis Miley Cyrus szempontjából.

CYRUS

a) A védjegyper az EUIPO előtt

Az SMI 2014 áprilisában kérelmezte a MILEY CYRUS szóvédjegy uniós védjegyként történő lajstromozását számos szolgáltatásra és árura a videomarketing, a videojátékok, a showműsorok és koncertek, a szórakoztatás, a sport és a multimédia területén, valamint nyomtatványok és mobiltelefonok számára készült hasznos tárgyakra, például csengőhangokra és bőrökre.

A *Cyrus Trademarks Ltd* (USA) ezt követően keresetet nyújtott be a 2014 szeptembere óta lajstromozott MILEY CYRUS szóvédjegy ellen, arra hivatkozva, hogy fennáll az összetévesztés valószínűsége a saját korábbi CYRUS európai ábrás védjegyével, amely szintén oltalom alatt áll a 9. és 20. áruosztályban különböző árukra és szolgáltatásokra.

A védjegybejelentő SMI azzal érvelt, hogy mivel Miley Cyrus híres amerikai énekesnő, a védjegyek fogalmilag kellően elkülönülnek egymástól. Az EUIPO Felszólalási Osztálya

azonban ezzel nem értett egyet, és úgy ítélte meg, hogy az összetévesztés valószínűsége fennáll a 25. áruosztály kivételével, minthogy ezek az áruk és szolgáltatások nem hasonlítanak egymáshoz.

Az SMI ezt követően az EUIPO fellebbezési tanácsánál fellebbezést nyújtott be, amelyet az is elutasított, megállapítva, hogy a MILEY CYRUS védjegyet és a CYRUS korábbi védjegyet sem nevekként fognák fel, és még ha ez így lenne is, a „Cyrus” elem nagyobb megkülönböztetőképeséssel rendelkezik, mint a „Miley” elem. Ezért a MILEY CYRUS védjegy és a CYRUS korábbi uniós védjegy között is megállapította az összetévesztés valószínűségét. Ezt a döntést az SMI megtámadta az Európai Bíróság előtt, amely 2021. június 16-án hozott ítéletet.

c) A CJEU döntése

A CJEU hangsúlyozza a közmegítélést. Először is emlékeztetett arra, hogy az összetévesztés valószínűsége magában foglalja a korábbi védjeggyel való társítás valószínűségét. Az összetéveszthetőség szempontjából tehát különös jelentőséggel bír a közönség és annak a védjegyekről alkotott felfogása. Az is lényeges kérdés, hogy a vitában álló két fél gazdasági kapcsolatban áll-e egymással.

A felperes SMI először is azzal érvelt, hogy a fellebbezési tanács nem alapozhatja értékelését kizárólag az angol nyelvű közönségre. A CJEU azonban elutasította ezt a kifogást. Az uniós védjegy lajstromozásának megtagadásához elegendő, ha az Európai Unió egy részén fennáll a 207/2009 sz. rendelet 8(1) cikke szerinti relatív kizáró ok – mondta ki a CJEU. Ezért elegendő az angol nyelvű közönségre alapozni.

Az SMI lényegében azzal is érvelt, hogy a felszólalási osztály tévesen állapította meg a védjegyek összetéveszthetőségét. A MILEY CYRUS védjegy mint kifejezés nagymértékű megkülönböztetőképeséssel rendelkezett, amit Miley Cyrus énekesnő hírneve és ismertsége, valamint az internetes oldalak és a közösségi médiából származó képek is bizonyítanak.

Ezzel a kifogással a felperes SMI sikerrel járt. A bejelentő szerint a személynév értékelése során mindig figyelembe kell venni, hogy a keresztnévnek és vezetéknevének együttes védjegyként történő lajstromozását kérő személy közismert-e (összhangban az Európai Bíróság 2010. júniusi ítéletével, C:2010:368).

Ezért a CJEU megállapította, hogy a fellebbezési tanács tévedett, amikor a jelen ügy sajátosságainak kellő figyelembevétele nélkül önműködően alkalmazta azt a szabályt, hogy egyes tagállamokban a fogyasztók a vezetéknevet nagyobb valószínűséggel jegyzik meg, mint a keresztnévet. A tanács ugyanis ezt az általános szabályt használta fel annak igazolására, hogy a „Cyrus” elem nagyobb megkülönböztetőképeséssel rendelkezik, mint a „Miley” elem – és ezért fennállt az összetévesztés valószínűsége a korábbi CYRUS védjeggyel való közvetlen összehasonlítás esetén.

A CJEU a fellebbezési tanács ezen határozatát teljes egészében hatályon kívül helyezte. A tanács feltételezésével ellentétben abból kell kiindulni, hogy a MILEY CYRUS szóvédjegyben szereplő két elem, a keresztnév és a vezetéknev egyaránt megkülönböztetőképeségűnek

tekintendő, elvégre egy híres énekesnőre és színésznőre utalnak, miként ezt a CJEU hangsúlyozta.

Az SMI felperes is helyesen érvelt azzal, hogy az ütköző védjegyek fogalmilag különbözök – tette hozzá a CJEU, ezzel is ellentmondva a fellebbezési tanács álláspontjának.

Az ítélkezési gyakorlat szerint az ilyen fogalmi különbségek bizonyos körülmények között semlegesíthetik a szóban forgó megjelölések közötti hangzásbeli és vizuális hasonlóságokat – és a jelen esetben fennállt ilyen körülmény. A bejelentett MILEY CYRUS védjegy az érintett közönség számára egyértelmű és konkrét jelentéssel bír, mert egy nemzetközileg ismert közszereplőre, Miley Cyrusra utal – állapította meg a bíróság.

A CJEU ezért teljes egészében hatályon kívül helyezte az EUIPO fellebbezési tanácsának 2020. április 2-i, megtámadott határozatát.

F) A CJEU új ítélkezési gyakorlatot hozott létre az uniós formatervezési minták elsőbbségi idejére vonatkozóan: az ilyen mintákra az eddigi 6 hónapos elsőbbségi időszak helyett mostantól 12 hónapos elsőbbségi időszak vonatkozik, ha az elsőbbség nemzetközi PCT szabadalmi bejelentésen alapul.

Eddig a formatervezési mintákra rövidebb elsőbbségi időszakot biztosítottak, mint a szabadalmakra és a használati mintákra, mert azok összetettebbek [Párizsi Egyezmény, 4(c) (1) cikk]. Mindenekelőtt azonban a szabadalmak vagy a használati minták lajstromozási eljárása is lényegesen hosszabb ideig tart, mint a formatervezési mintáké vagy a védjegyeké.

a) Az ügy tényállása

A vizsgált *KaiKai Company Jaeger Wichmann GbR* (KaiKai)-ügyben, amelyet április végén tárgyalt a CJEU, a felperes KaiKai megtámadta az uniós formatervezési minták (közösségi minták) rövidebb elsőbbségi időszakát. A felperes első szabadalmi bejelentését formatervezési minták bejelentéssorozata követte, nevezetesen egy nemzetközi PCT szabadalmi bejelentésen keresztül tizenkét közösségi formatervezési minta lajstromozására irányuló többszörös bejelentés, elsőbbségi igényvel.

Az EUIPO elutasította ezt az elsőbbségi igényt, mert az előző bejelentés bejelentési napja több mint hat hónappal megelőzte a többszörös bejelentés bejelentési napját. Bár a PCT-bejelentés a 6/2002 sz. rendelet 41. cikke alapján elvileg elsőbbségi jogot biztosít, minthogy a „szabadalom” fogalmának a PCT 2. cikkében szereplő tag meghatározása a használati mintákra is kiterjed, a minták szokásos hat hónapos elsőbbségi időszaka vonatkozik erre az uniós formatervezésiminta-bejelentésre is.

b) PCT-bejelentésből származó uniós formatervezési mintákra vonatkozó elsőbbség

Ezt a határozatot a bejelentő megtámadta, és a CJEU elé terjesztette. A CJEU-nak tehát tisztáznia kellett, hogy az uniós formatervezési minták igényelhetnek-e elsőbbséget a PCT-

bejelentésből, és hogy a formatervezési minták rövidebb vagy a szabadalmak és használati minták hosszabb elsőbbségi időszaka vonatkozik-e rájuk.

Az első szempontot, nevezetesen azt, hogy az uniós formatervezési minták igényelhetnek a PCT-bejelentésből származó elsőbbséget, az EUIPO már korábban megállapította. A CJEU ezt jogosan erősítette meg. A PCT nem tesz különbséget annak alapján, hogy az egyes említett államok milyen különböző jogokkal nyújtanak oltalmat a találmányra – állapította meg a CJEU –, ezért a használati minták és a szabadalmak is egyenértékű oltalmat élveznek, bár a használati minta szintén kevésbé vizsgált tulajdonjog.

A bíróság kifejtette továbbá, hogy a 6/2002 sz. rendelet 41(1) cikke semmit sem mond a nemzetközi szabadalmi bejelentésből származó elsőbbségi időszakról. Ezért az értelmezés során figyelembe kellett venni az elsőbbségi jog alapjául szolgáló szabályt, nevezetesen a Párizsi Egyezmény 4. cikkét.

A CJEU szerint azonban a 4. cikk bizonyos mértékig különleges rendelkezés. A 4(E)(1) cikk szerint ugyanis a későbbi jogra megállapított elsőbbségi időszak az irányadó, ha a későbbi jog formatervezési minta, a korábbi jog pedig használati minta. De vajon a jelen helyzetben érvényes-e az, hogy az elsőbbségi időszak a későbbi jog jellegétől függ?

c) Az uniós formatervezési minták elsőbbségi időszaka

A CJEU nemleges választ adott erre a kérdésre. Az elsőbbségi jog szempontjából inkább a korábbi jognak kell meghatározónak lennie, nem pedig a későbbi jognak – döntött a bíróság. Ennek oka, hogy az elsőbbségi időszak e bejelentés napján kezdődik, tehát maga az elsőbbségi jog keletkezése, valamint az elsőbbségi időszak kezdete a korábbi jogtól és annak bejelentésétől függ. Logikus tehát – állapította meg a CJEU –, hogy az elsőbbségi jog időtartama is a korábbi jogtól függjön.

Ez egyébként megfelel a szabadalmak hosszabb elsőbbségi időszaka fő indoklásának is, ahol az előzetes vizsgálat időtartamával érvelnek. Ez is megerősíti, hogy az elsőbbségi időszak időtartama szempontjából csak a korábbi jog a meghatározó – tette hozzá a bíróság.

A CJEU ezért arra a következtetésre jutott, hogy az EUIPO tévesen vélte úgy, hogy a nemzetközi szabadalmi bejelentés elsőbbségének igénybevételére vonatkozó határidő a közösségi formatervezésiminta-bejelentések esetén hat hónap. A CJEU hatályon kívül helyezte az EUIPO döntését, és egyúttal új ítélkezési gyakorlatot fogadott el az uniós formatervezési minták elsőbbségi időszakára vonatkozóan.

Az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala

Az EUIPO Első Fellebbezési Tanácsa megállapította, hogy az ATLANTIS védjegyet az EU-n belül különböző szállodai szolgáltatások tekintetében használták annak ellenére, hogy a védjegyjogosult szállodái fizikailag Dubaiban és a Bahamákon találhatók.

A *Binter Cargo S.L.* az EU védjegyrendelete 58(1)(a) cikke alapján törlési keresetet nyújtott be a *Kerzner International Limited* (Kerzner) európai uniós ATLANTIS védjegye ellen. Ezt követően a törlési osztály részben törölte az ATLANTIS védjegyet a 16., 28., 36., 39., 41. és 44. áruosztályba tartozó valamennyi áru és szolgáltatás, valamint a 43. áruosztályba tartozó egyes szolgáltatások vonatkozásában (ideértve a szállodai elhelyezést; éttermi, bár- és szállodai szolgáltatásokat). A védjegy továbbra is lajstromozva maradt a 43. áruosztályban szálláshely-közvetítésre turisztikai központokban; szállodai foglalásokra utazási irodai szolgáltatások keretében; szállásfoglalásokra és éttermi foglalásokra.

A törlési osztály azon a véleményen volt, hogy az uniós ügyfelek számára definíció szerint nem lehetséges az éttermekhez és szállodákhoz kapcsolódó szolgáltatások tényleges igénybevétele, ha az csak az Európai Unió területének fizikai elhagyása után történik. A törlési osztály úgy ítélte meg, hogy bár a jogosult valóban folytatott marketingtevékenységet az EU-ban azzal a kifejezett céllal, hogy az EU-ban lakóhellyel rendelkező ügyfelekkel szerződést kössön (és egy kifejezetten az EU-ban lakóhellyel rendelkező ügyfeleket célzó honlapot is működtetett, amely különböző európai nyelvi és valutaopciókat tartalmazott), ez nem elegendő a védjegy tényleges használatának bizonyításához a szállodai szolgáltatások vonatkozásában. A törlési osztály azonban nem alkalmazta ezt az érvelést az utazási irodai foglalási szolgáltatásokra, kifejtve, hogy az ilyen szolgáltatások végzéséhez a foglalást a tágabb értelemben vett szolgáltatásnyújtás helyétől távol kell érvényesíteni, mivel e szolgáltatásokat az Európai Unió kívülről utazni kívánók veszik igénybe.

A jogosult a határozat teljes megsemmisítését kérte. A visszavont 43. osztályba tartozó szolgáltatásokkal kapcsolatban azzal érvelt, hogy a törlési osztály tévesen alkalmazta a jogot, amikor ténylegesen bevezetett egy „kettős területi követelményt”, amely sem a jogszabályokban, sem a kialakult ítélkezési gyakorlatban nem található meg.

A fellebbezési tanács ezzel egyetértett. A TRIPS-megállapodás 15. cikkének (3) bekezdésére hivatkozva megállapította, hogy az uniós jog nem ír elő területi követelményt magukra az árukra vagy szolgáltatásokra vonatkozóan. A tényleges védjegyhasználat nem elsősorban a szolgáltatásnyújtás helyére vonatkozik, hanem arra a helyre, ahol a védjegyet e szolgáltatások tekintetében használják, és e használatot a jogosultnak a védjegyoltalom alá tartozó áruk és szolgáltatások piacának megteremtésére vagy fenntartására irányuló szándéka alapján kell megállapítani. Azt is megjegyezte, hogy ha a szállodai szolgáltatásokat kellő mértékben az EU-ban lakóhellyel rendelkező ügyfelek számára hirdetik és értékesítik, akkor nem fontos, hogy e szolgáltatásokat fizikailag ténylegesen hol nyújtják. Mivel a szóban forgó 43. áruosztályba tartozó szolgáltatásokat az EU-ban székhellyel rendelkező utazási irodákon keresztül értékesítették az EU-ban lakóhellyel rendelkező fogyasztók számára, az érintett piac ebben az esetben az EU-n kívül nyújtott szálláshelyek uniós piacának minősült.

A fellebbezési tanács felhívta a figyelmet az EUIPO iránymutatásaira is, amelyek szerint a reklám és a marketing lényeges használati cselekmény lehet, ha az olyan áruk és szolgáltatások, mint az üdülési szállás, külföldön érhetők el. Rámutatott, hogy az áruk és szolgál-

tatások interneten keresztül történő forgalmazása új, nem elhanyagolható módot teremtett a szolgáltatásnyújtásra, és hogy az idegenforgalmi ágazat különösen aktív az interneten, amely az ilyen szolgáltatások fő reklámcsatornája.

A fellebbezési tanács végül úgy ítélte meg, hogy a törlési osztály valóban tévesen alkalmazta a jogot a 43. áruosztályba tartozó fennmaradó szolgáltatások tekintetében, és részben helyt adott a törlési kérelemnek.

A fellebbezést azonban a fennmaradó áruk és szolgáltatások tekintetében elutasították, mivel a Kerzner nem nyújtott be elegendő bizonyítékot a tényleges használat bizonyítására. Amint erre a törlési osztály helyesen rámutatott, az a pusztán tény, hogy ezek a szolgáltatások a tulajdonos szállodáiban elérhetők voltak, nem jelenti azt, hogy azokat az EU-ban levő fogyasztóknak értékesítették.

Ez a döntés hasznos magyarázatot ad a tényleges használat követelményének területi vonatkozásáról, amely különösen érdekes lehet azon nem uniós vállalkozások számára, amelyek az Európai Unióban kívánják érvényesíteni védjegylajstromozásaikat.

Az EU Törvénszéke

A GC korlátozta a *Hasbro* európai uniós MONOPOLY védjegyének hatályát azon az alapon, hogy azt rosszhiszeműen jelentették be újra. Ez kihatott a védjegy brexit utáni részére is.

a) Mit tett a *Hasbro*?

A GC megállapította, hogy a *Hasbro* a használat mellőzésére vonatkozó rendelkezések következményeinek elkerülésére törekedett azáltal, hogy néhány korábbi védjegyet újra bejelentette az EUIPO-nál. Ez a védjegyjogban alapvető fontosságú „használd vagy elveszíted” elvre utal, amely szerint a védjegy általában törölhető, ha öt éven belül nem használják ténylegesen. Ez a szabály a védjegyjogosultak számára egy kezdeti öt éves türelmi időt biztosít, amelyen belül a használat bizonyítása nélkül üldözhetik a védjegybitorlókat, és felszólalhatnak harmadik felek későbbi védjegybejelentései ellen. Ezt követően a használatot bizonyítani kell. Az újbóli bejelentés azonban a védjegyjogosult számára az újbóli bejelentés időpontjától kezdődően újabb öt éves türelmi időt szolgáltat.

Még abban az esetben is, ha a védjegyet ténylegesen használták, az újbóli bejelentés költséget és adminisztratív erőfeszítést takaríthat meg a használat bizonyítása során. Gyakran azért is benyújtanak új védjegybejelentést, hogy a hivatal az áruk és szolgáltatások szélesebb körű, naprakészebb leírását fogadja el, amely több korábbi lajstromozást egyesít.

b) Rosszhiszeműség

A bíróság megállapította, hogy az újbóli bejelentés nem minősül önműködően rosszhiszeműnek, de rosszhiszeműség akkor merülhet fel, ha a szándék a használat bizonyításának elkerülésére irányul. A bíróság elutasította a *Hasbro* azon érvelését, hogy az újbóli beje-

lentések célja az adminisztratív terhek csökkentése volt. Azt az érvet, hogy ez az iparágban bevett gyakorlat, a bíróság mint lényegtelen szintén elutasította. Ezért a GC korlátozta a MONOPOLY európai uniós védjegy hatályát, a védjegybejelentést rosszhiszeműnek nyilvánítva. Ez a megállapítás azt sugallja, hogy annak bizonyítása, miszerint az ismételt bejelentés célja nem a használat hiányára vonatkozó rendelkezések elkerülése volt, valószínűleg nehéz feladat lesz a jövőbeni ügyekben.

c) Hatás a védjegytulajdonosokra

A CJEU-nál benyújtott esetleges fellebbezéstől függően a Hasbro számára a határozat következménye nagyjából az, hogy a MONOPOLY újra bejelentett védjegye érvénytelen, amennyiben az a korábbi védjegyleírásokat ismétli. E korábbi védjegyeknek, amennyiben öt évnél régebbiek, a használat igazolása mellett a rés betöltése érdekében érvényben kell maradniuk. Szélesebb körben a védjegyjogosultaknak a fent említettek szerint felül kell vizsgálniuk bejelentési és perlési stratégiájukat, hogy elkerüljék az érvénytelen, újra bejelentett védjegyek alapján indított peres eljárások kockázatát.

Az Egyesült Királyság bíróságai nem kötelesek követni ezt a döntést, bár várhatóan hivatkozni fognak rá. Valószínű, hogy a brit bíróság a korábbi ítélkezési gyakorlat alapján mindenképpen hasonló következtetésre jutna.

d) A brexit hatása

A brexittel kapcsolatos átmenet miatt azonban különleges szabályok érvényesülnek. A Hasbro brit védjegye eredetileg uniós védjegy volt, amely az EU28 egészére kiterjedt. Az összes ilyen védjegyhez hasonlóan e védjegy brit része az átmeneti időszak végén, 2020. december 31-én „levált”, és a Hasbro egy „hasonló” brit védjegyet kapott, amely jelenleg az Egyesült Királyság védjegylajstromában szerepel. Az Egyesült Királyság nemzeti védjegye általában nem tartozik az uniós bíróság döntésének hatálya alá. Ez alól azonban kivételként az EU és az Egyesült Királyság közötti kilépési megállapodás úgy rendelkezett, hogy ha egy uniós védjegy ellen 2020. december 31-én törlési eljárás van folyamatban (mint ahogyan ez itt is történt), akkor az eredményt az Egyesült Királyság hasonló védjegyére is alkalmazni kell, kivéve ha a törlési okok az Egyesült Királyságban nem alkalmazhatók. A MONOPOLY védjegyre vonatkozó brit lajstrombejegyzésben valóban szerepel egy megjegyzés arról, hogy ebben az esetben ilyen törlés alkalmazható. Az Európai Unió Bíróságához benyújtott esetleges fellebbezéstől függően tehát valószínű, hogy a brit védjegyet is részben törölni fogják.

Japán

A) A Seiva IP News 2021. augusztus 5-i száma közölte a Japán Szabadalmi Hivatal 2020-ra vonatkozó jelentését. A legfontosabb adatokat alább közöljük.

A) Szabadalmak

	2019-ben	2020-ban	Változás
Szabadalmi bejelentések száma	307 969	288 472	-6,3%
Szabadalomengedélyezések száma	179 910	179 383	-0,3%

B) Használati minta

	2019-ben	2020-ban	Változás
Használatiminta-bejelentések száma	5241	6018	+14,8%
Lajstromozott használati minták száma	5033	5518	+9,6%

C) Mintabejelentések

	2019-ben	2020-ban	Változás
Mintabejelentések száma	31 489	31 752	+0,8%
Lajstromozott minták száma	27 556	26 417	-4,1%

D Védjegyek

	2019-ben	2020-ban	Változás
Védjegybejelentések száma	190 773	181 072	-5,1%
Védjegylajstromozások száma	109 859	135 313	+23,2%

B) A melegvíz-berendezéseket gyártó japán *Noritz Corporation* (Noritz) bejelentette, hogy a „Forró víz kész” dallam jelzőhangjukat, amely akkor szólal meg, amikor a vízmelegítő befejezi a kád feltöltését forró vízzel, a Japán Szabadalmi Hivatal lajstromozta első olyan védjegyként, amely egy klasszikus zenével kísért hangból áll. A „Forró víz kész” dallam a „Dolly álma és ébredése”, valamint a „Kész a meleg fürdő” dallamból áll.

A klasszikus zenei dallamot általában nem tekintik megkülönböztető jellegűnek, mert az ilyen dallamot nem védjegyként, hanem klasszikus zenei darabként ismerik fel [a japán védjegy törvény 3(1)(vi) cikke]. Ezért nagyon nehéz a klasszikus zenét hangvédjegyként lajstromoztatni. A hosszú ideje széles körben használt „Forró víz kész” dallam azonban úgy tekinthető, hogy lehetővé teszi a fogyasztók számára egy konkrét forrás felidézését, és ezért a hivatal a japán védjegy törvény 3(2) cikke alapján hangvédjegyként lajstromozta.

A Noritz 1997 óta alkalmazza a „Forró víz kész” dallamot a vízmelegítő készülékek távirányítóiban, és 2020-ig mintegy 16,5 millió darabot értékesített. Ez azt jelenti, háztartásonként egy távirányító vásárlását feltételezve, és átlagosan 2,39 fővel számolva, hogy Japánban

körülbelül minden harmadik ember vásárolt ilyen távirányítót, és hallotta a „Forró víz kész” dallamot.

„Ezt a távirányítót úgy tervezték, hogy megszüntesse látássérült személyek számára a fürdőkád forró vízzel való feltöltéséből adódó kellemetlenségeket azáltal, hogy hanggal értesíti a felhasználót a meleg fürdő elkészültéről. A Noritz a klasszikus zenére összpontosított, amely soha nem megy ki a divatból, és a felhasználók soha nem unják meg hallgatni. Ezért a dallamot a Theodore Oesten német zeneszerző által komponált 'Dolly álma és ébredése' című zongoradarab második részéből ('Dolly álma') választották, hogy a felhasználók érezzék a fürdés izgalmát és boldogságát” – olvasható a Noritz honlapján.

A védjegy főbb adatai:

- A bejelentés időpontja: 2017. július 27.
- A lajstromozás napja: 2021. március 29.
- Értesítési dallam a meleg víz feltöltésének befejezéséről (kottája, hangfájllal).
- A hangvédjegyet egy emberi hang követi, amely azt mondja, hogy „A meleg fürdő kész”.
- Összesen kb. 11 másodpercet vesz igénybe.

Kanada

A Szövetségi Fellebbezési Bíróság az *Apotex Inc kontra Shire LLC*-ügyben a közelmúltban elutasította az *Apotex Inc.* (Apotex) fellebbezését a Szövetségi Bíróság azon döntése ellen, amely megállapította, hogy a 2 527 646 sz. ('646-os) kanadai szabadalom igénypontjai érvényesek, és megtiltotta az egészségügyi miniszternek, hogy a '646-os szabadalom lejártáig megfelelőségi értesítést adjon ki az Apotex lisexamfetamin (LDX) termékére.

A szabadalmazott gyógyszerekre vonatkozó, korábban módosított rendelet (megfelelőségi értesítés) szerinti tiltás iránti kérelmet összevonták az Apotex érvénytelenségi és a jogsértés hiányának megállapítására irányuló keresetével. Az Apotex mindkét ítélet ellen fellebbezett.

Az amfetamin bevált gyógyszer olyan állapotok kezelésére, mint a figyelemhiányos hiperaktivitási zavar, de mivel azonnali felszabadulású vegyületről van szó, a betegeknek a nap folyamán gyakran kell bevenniük az adagokat. Az LDX az amfetamin egy olyan előgyógyszere, amely tartós felszabadulást biztosít, és csökkenti a visszaélés lehetőségét.

A Szövetségi Bíróság bírója megállapította, hogy a szóban forgó igénypontokat nem előzte meg az 54168/65 (AU 168) sz. ausztrál szabadalmi bejelentés, amely az aminosav-konjugátumok nagy csoportját, köztük az LDX-et is kinyilvánítja. Az Apotex azzal érvelt, hogy:

- hiba volt az LDX előnyeit figyelembe venni a megelőző elemzés során, mert a '646-os szabadalom nem minősült kiválasztási szabadalomnak; és

- az AU '168-as szabadalmi bejelentés szükségszerűen magában foglalja az LDX vegyületet, mert ha az AU '168-at „annak teljes terjedelmében” alkalmazzák, az szükségszerűen bitorolja a '646-os szabadalmat.

A Szövetségi Fellebbezési Bíróság nem értett ezzel egyet, és megerősítette, hogy az érvényességi elemzés nem változik attól függően, hogy egy szabadalom kiválasztási szabadalomnak minősül-e; a hivatkozás a technika állására akkor tárja fel az igényelt találmányt, ha végrehajtása esetén a hivatkozás a technika állására szükségszerűen a szabadalmi igénypont bitorlását eredményezné. Az LDX nem volt az AU '168-ban leírt példa; ez csupán egy volt az „előnyös vegyületek” nagy csoportjából. Ennek megfelelően úgy ítélte meg, hogy a '646-os szabadalomban az LDX-re és annak sóira vonatkozó igénypontok nem voltak konkrétan feltárva, minthogy számos más mód van az AU '168 „megvalósítására” anélkül, hogy szükségszerűen bitorolnák a '646-os szabadalom igénypontjait.

Az Apotex azt is állította, hogy a bíró tévedett, amikor nem találta kézenfekvőnek a szóban forgó igénypontokat. Az igénypontok és az általuk megoldani kívánt probléma áttekintését követően a bíró úgy ítélte meg, hogy a '646-os szabadalom feltalálói elképzelése „az amfetamin terápiásan hasznos dózisának olyan tartósan felszabaduló összetétele, amely ellenáll a visszaéléseknek”. Az Apotex azzal érvelt, hogy a bíró tévesen járt el, mert a szabadalmi törvény 28.3. szakasza szűk, kizárólag az „igénypontra” összpontosító végpontot ír elő, és a leírásra való hivatkozás nem megengedett. Megjegyezte, hogy néhány nem érvényesített igényponttal ellentétben az érvényesített igénypontok egyike sem vonatkozott a tartós felszabadulásra vagy a visszaélésnek való ellenállásra.

A Szövetségi Fellebbezési Bíróság nem értett ezzel egyet, és úgy ítélte meg, hogy a 28.3. szakasz nem szűkíti a feltalálói elképzelést magának az igénypontnak a lényeges elemeire. Ha nincs egyetértés a feltalálói elképzelést illetően, akkor azt értelmezni kell, és ha annak természetét nem lehet teljes mértékben megragadni kizárólag az értelmezett igénypontokból, akkor a bíró figyelembe veheti a leírást is. Itt, minthogy az LDX-re és sóira vonatkozó igénypontok pusztán kémiai vegyületekre vonatkoznak, az egyes igénypontok lényeges eleme maga a kémiai képlet volt. Ezért a leíráshoz kellett fordulni megerősítés céljából.

Az Apotex azzal is érvelt, hogy a feltalálói elképzelés hibás volt, mert egyes igénypontok feltalálói elképzelését „szélsőségesen feleslegessé” tette. A Szövetségi Fellebbezési Bíróság ezzel sem értett egyet, és megállapította, hogy bár egyetlen átfogó feltalálói elképzelésre van szükség, minden egyes igénypontból adódhat saját feltalálói elképzelés, és a különböző igénypontok ilyen téren átfedhetnek vagy megismételhetik egymást. Itt a bíró:

- azonosította a '646-os szabadalom egyes igénypontjait összekötő egyetlen feltalálói elképzelést;
- mérlegelte a technika állását, valamint a technika állása és a feltalálói elképzelés közötti rést; és
- mérlegelte, hogy a különbségek kézenfekvők-e a „nyilvánvalóan kipróbálendő” elemzés felsorolt és a szövegtől függő tényezői alapján.

Nem volt felülvizsgálható hiba a jogi keretben vagy annak a megállapított tényekre való alkalmazásában.

Német Szövetségi Köztársaság

A) 2019 októberében az Aldi európai védjegyoltalmat kért uniós ábrás védjegyként Németországban jól ismert CUCINA védjegyre, azonban lajstromozási kérelmét elutasították, mert az leíró jellegű volt azon élelmiszeripari áruk tekintetében, amelyekre védjegyoltalmat igényeltek. Nemcsak egy szó vagy kifejezés lehet leíró, hanem egy ábrás védjegy vagy egy szó- és ábrás védjegy is, amelyre azután abszolút kizáró okként hivatkoznak a 2017/100 sz. EU védjegyrendelet 7(1)(c) cikke pontja alapján.

A 7(2) cikke és az általános ítélkezési gyakorlat szerint egy leíró védjegy már akkor is ki van zárva a védjegyoltalomból, ha azt leíró jelentésében értik akár csak az Unió egy részén is. Ezért az EUIPO fellebbezési tanácsa hivatkozhat például csupán egyetlen uniós ország „érintett közönségére” is annak vizsgálatakor, hogy egy védjegy leíró jellegű-e.

Ennek megfelelően az EUIPO (mind a hivatal, mind a fellebbezési tanács) elutasította a CUCINA uniós ábrás védjegy lajstromozását. A „cucina” (konyha) szó az olasz nyelv alapszókincsének része, és minthogy a lajstromozásra bejelentett valamennyi áru élelmiszer, a célközönség a CUCINA-t úgy értelmezné, hogy azt jelzi, miszerint ezeket az árukat általában a konyhában használják vagy készítik el.

Ezenfelül az is közzismert tény, hogy a német „Küche” szó nemcsak a ház helyiségét jelöli, hanem „ételfajtát, elkészítési módot” is jelent, különösen a francia vagy a polgári konyha értelmében.

Ez volt a kiindulópontja az Aldi e határozat elleni fellebbezésének, amelyről 2021. július 14-én született döntés a CJEU-n. Az Aldi azzal érvelt, hogy a fellebbezési tanács ellentmon-

dásos értékelést végzett, amikor megállapította, hogy a „cucina” szó a ház azon helyiségére utal, ahol általában főzés, sütés vagy ételkészítés történik.

Mivel a lajstromozásra bejelentett áruk fogyasztásra szolgálnak, a bejelentett megjelölés csupán azt közölte, hogy ezek élelmiszerek. Ezért nincs jelentősége annak, hogy az árukat általában a konyhában készítik vagy fogyasztják el.

Az Aldi mindenekelőtt azt vitatta, hogy a CUCINA uniós ábrás védjegy a fogyasztók számára leíró jelentéssel bír. Ellenkezőleg, a bejelentett megjelölés a bejelentett árukkal kapcsolatban tartalmatlan, és ezért nem leíró jellegű azok sajátos tulajdonságaira nézve. A „cucina” szó önmagában nem jelent semmit az élelmiszerek tekintetében további kiegészítések nélkül, amihez például olyan adalékra lenne szükség, mint a „cucina italiana” kifejezés „olasz” jelzője.

A CJEU elutasította az Aldi keresetét. A fellebbezési tanács helyesen feltételezte, hogy az érintett közönség szempontjából a „cucina” szó közvetlenül a háznak arra a helyiségére utal, ahol általában főzés, sütés vagy egyéb módon ételkészítés történik, nevezetesen a „konyhára” – döntött a bíróság. Ráadásul a képi elem is alátámasztotta ezt az asszociációt, mert a kép egy főzőedénynek felel meg – ami természetesen a konyha számára készült tárgy.

Az Aldi hiába érvelt azzal, hogy a CUCINA védjegy ábrás részéhez más lehetséges asszociációk is kapcsolódhatnak: egy főkötő, egy stilizált korona, egy puzzle-darab vagy egy régi mérleg súlya ismerhető fel benne, érvelt az Aldi. A bíróság ezzel nem értett egyet. A CUCINA uniós ábrás védjegyet önmagában az alakja alapján főzőedénynek lehetne felfogni, döntött a bíróság, és ezt a „cucina” szó is megerősíti.

Emiatt – tette hozzá ítéletéhez a CJEU – az Aldi CUCINA védjegye nem rendelkezik megkülönböztetőképeséssel sem, mivel az európai védjegyrendelet 7(1)(c) cikke szerinti áruk jellemzőit leíró megjelölés nem rendelkezik megkülönböztetőképeséssel, és a 7(1)(b) cikke szerinti áruk tekintetében szükségszerűen nincs megkülönböztetőképesége – magyarázta a bíróság.

Az Aldi keresetét a CJEU teljes egészében elutasította, így az Aldi CUCINA védjegye nem részesül európai védjegyoltalomban.

B) A Lindt-Sprüngli (Lindt) évek óta küzd a bíróságon a híres arany nyuszi védjegyoltalmáért. Az ügyet a Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) is tárgyalta. A kérdés az volt, hogy a Lindt Gold színvédjegyként szerzett-e piaci érvényességet.

A Lindt évek óta próbált átfogó oltalmat szerezni 3D védjegyként híres arany nyuszijára, azonban ezzel minden fórum előtt elbukott, az eljárás egészen a CJEU-ig jutott. Végül soron egy olyan formát, mint az aranyfóliás ülő nyuszi, amely évtizedek óta gyakori, nem lenne szabad védjegylajstromozással kisajátítani.

Ennek eredményeképpen a svájci csokoládégyártó megváltoztatta oltalmi stratégiáját, mert most az arany nyuszi arany színének (CIELAB 86.17, 1.56, 41.82 árnyalat) színvédjegyként való oltalmát kérte. 2017 májusában a Lindt a Német Szabadalmi és Védjegyhivatalnál

(Deutsches Patent- und Markenamt, DPMA) az „arany” színvédjegy (Pantone Premium Metallics coated 10126 C) lajstromozását kérte a csokoládényszikra. A német *Confiserie Heilemann* (Heilemann) (jelenleg a *Viba-csoport* része) azonban kérelmezte e színvédjegy törlését, és az ügy a Szövetségi Szabadalmi Bíróság (Bundespatentgerichtshof, BPG) előtt van. A Heilemann aranyfóliás ülő csokoládényszikát is kínál – még színes nyakörvvel és masnival is.

Nem meglepő, hogy a Lindt a jól ismert használati védjegyre, a Lindt Goldra hivatkozva a Heilemannnt ideiglenes intézkedéssel a jogsértés megszüntetéséért és kártérítésért perelte be. A Lindt Gold nyuszit 1994 óta árusítják Németországban ebben a különleges arany árnyalatban; az elmúlt 30 évben csak Németországban több mint 500 millió Lindt Sprüngli Gold nyuszit adtak el.

A BGH 2021. május 27-i tárgyalásán ezért az volt a döntő kérdés, hogy a Lindt Gold – azaz a csomagolófólia arany árnyalata – szerzett-e hírnevet a védjegy törvény 4(2) cikke („védjegyoltalom a védjegy használata által”) értelmében. A Müncheni Felső Tartományi Bíróság ezt tagadta 2020. 07. 30-i ítéletében.

Bár az elvont színvédjegyek elvileg használati védjegyként is oltalomban részesülhetnek, a müncheni bíróság hangsúlyozta, ez csak akkor áll fenn, ha ez az elvont színvédjegy mintegy a vállalat „házsízája”, mint például a Nivea-kék, a Telekom-magenta, a Milka-lila és a Sparkasse-piros esetében. A Lindt ezzel szemben nem csak „az” arany nyuszit árusítja, így az igényelt arany szín csak erre a termékre vonatkozik.

A müncheni bíróság ebből kiindulva alakította ki döntését a kereskedelmi elfogadottságról. A fogyasztók nem társítanak egy aranyfóliába csomagolt nyuszit, amely egyébként teljesen másképp néz ki, mint a Lindt arany nyuszi, a Lindt-tel, minthogy a fogyasztók külö-

nösen az „aranynyuszt” ismerik. Ezért a Lindt nem tarthatott igényt a Lindt Goldnak vagy magának az arany színnek a hírnevére.

A BGH által tárgyalt fellebbezés ez ellen a döntés ellen irányult. A tárgyalás során egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a BGH nem követi a müncheni bíróság döntését. Az elnöklő bíró, Thomas Koch szerint a Lindt által a termék forgalomba hozatalának bizonyítására benyújtott kérdőíves vizsgálat módszertanilag helyes volt, és az eredmény egyértelműen elegendő.

Az azonban nyitott kérdés maradt, hogy a BGH közvetlenül dönt-e, vagy az ügyet visszautalja a müncheni bíróságnak. A müncheni bírák ugyanis még nem foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy a nyulak esetében fennáll-e az összetévesztés valószínűsége.

Oroszország

Oroszország hat európai országban nyert pert a SZTOLICSNAJA és a MOSZKOVSZKAJA vodkamárkák ügyében

A Hágai Kerületi Bíróság Oroszország javára döntött, és megerősítette a *Szozjuzplodoimport* szövetségi állami vállalat jogait a SZTOLICSNAJA és a MOSZKOVSZKAJA védjegyre hat európai országban: Cipruson, Csehországban, az Egyesült Királyságban, Írországon, Olaszországban és Svédországban.

Így a bíróság elismerte, hogy a *Spirits International B. V.* jogai a vitatott védjegyekre érvénytelenek. A vállalat köteles 14 napon belül átruházni a védjegyeket a Szozjuzplodoimportra. Ezen időszak lejártá után az orosz vállalkozás önállóan fordulhat a nevezett országok szellemi tulajdon-jogi hivatalaihoz.

Ezenkívül az alperesek két hónapon belül kötelesek abbahagyni a Szozjuzplodoimport SZTOLICSNAJA és MOSZKOVSZKAJA védjegyre vonatkozó jogainak megsértését a bíróság által meghatározott országokban. Ellenkező esetben másodlagos felelősséggel tartoznak az orosz vállalkozás veszteségeiért, és 2 millió euróig terjedő pénzbírságot is kiszabnak rájuk.

A vodkamárkák körüli pereskedés 2001-ben kezdődött, amikor Oroszország jogellenesnek találta a szovjet vodkavédjegyek, köztük a SZTOLICSNAJA és a MOSZKOVSZKAJA átruházását az *SPI-csoportra*.

A Rotterdami Kerületi Bíróság 2006-ban döntött először arról, hogy az *SPI-csoport*hoz tartozó *Spirits International* jogellenesen szerezte meg a védjegyeket. A fellebbviteli bíróság 2012-ben, a Holland Legfelsőbb Bíróság pedig 2013-ban helybenhagyta ezt a döntést, és az ügyet visszautalta az első foknak a védjegyjogok Szozjuzplodoimportra való átruházásáról szóló döntés meghozatalára.

Ez a határozat Hollandiában 2020 elején lépett hatályba, miután a Holland Legfelsőbb Bíróság megerősítette. Ezt követően az Osztrák Legfelsőbb Bíróság is hasonló döntést hozott.

Ekkor azonban a holland bíróság lefoglalta a SZTOLICSNAJA és a MOSZKOVSZKAJA védjegyet a *Jukosz* volt részvényeseinek járó 57 milliárd dolláros kártérítési ügy részeként, amit a Hágai Fellebbviteli Bíróság döntése alapján Oroszországnak kell kifizetnie.

Portugália

A Portugál Szabadalmi és Védjegyhivatal 2020. október 23-án elutasította a PANDEMIA védjegy lajstromozását a 32. és 33. áruosztályba tartozó árukra azzal az indokolással, hogy a védjegy ellentétes az elfogadott erkölcsi elvekkel. A bejelentő által benyújtott fellebbezést követően az Ipari Választottbírósági Központ megerősítette az elutasítást.

a) Tények

A felperes 2020. május 13-án a portugál hivatalnál kérelmet nyújtott be a PANDEMIA védjegy lajstromozása iránt

- a 32. áruosztályban árpabor (sör), gyümölcsle, ásványvíz és szóдавíz megjelölésével;
- a 33. áruosztályban fehérbor, szőlőbor, szőlőpezsgő, vörösbor, asztali borok, pezsgők, rozéborok, gabonaalapú desztillált alkoholtartalmú italok, desztillált italok és szeszes italok megjelölésével.

b) A hivatal határozata és fellebbezés a választottbírósági központhoz

2020. október 23-án a hivatal elutasította a bejelentést azzal az indokolással, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy sérti az erkölcsöt, a közrendet és az elfogadott erkölcsi elveket.

A kérelmező az elutasító határozat ellen fellebbezést nyújtott be a választottbírósági központhoz, azt állítva, hogy az erkölcsbe vagy közrendbe ütközőnek minősítés sérti

- az erkölcsi és a társadalmi magatartási szabályokat, amelyek egy közösségben egy adott időpontban általánosan elismertek és elfogadottak; vagy
- a tisztességes emberek által általánosan elfogadott életviteli gyakorlatot (azaz az uralkodó társadalmi erkölcsöt).

A felperes úgy vélte, hogy a PANDEMIA védjegy nem sérti a közerkölcsöt. Úgy érvelt, hogy a „pandémia” szó egy széles nemzetközi földrajzi elterjedésű betegség kitörését jelenti, amely jelentés önmagában nem tekinthető az erkölcsöket vagy a közrendet sértőnek. A felperes azt állította továbbá, hogy pusztán a katasztrofális helyzetre való utalás nem elegendő ahhoz, hogy a védjegyet az erkölcsbe vagy közrendbe ütközőnek lehessen tekinteni.

c) A választottbíróság döntése

2021. február 28-án a választottbíróság megerősítette a hivatal határozatát, és a PANDEMIA védjegybejelentést a következő indokok alapján utasította el:

- Annak értékelésénél, hogy a PANDEMIA védjegy megfelel-e az erkölcsnek és a közrendnek, figyelembe kellett venni:
 - a „pandémia” szó jelentését;
 - az érintett áruk és az érintett célfogyasztók körét; és

- a védjegynek és reklámüzenetének a társadalmi környezetre gyakorolt lehetséges hatását (azaz azt a környezeti valóságot, amely alakítja és meghatározza a lehetséges fogyasztók reakcióját, amikor szembesülnek a védjeggyel).
- Figyelembe véve azt az időpontot, amikor a felperes a PANDEMIA védjegy lajstromozását kérelmezte, és azt a történelmi hátteret, amelyben a védjegyet használni kívánta, a védjegy és a COVID-19 világjárvány között elkerülhetetlen összefüggés állt fenn.
- Minthogy a védjeggyel megjelölt áruk a nagyközönséget célozták meg, a védjegy erkölcsnek és közrendnek való megfelelését értékelő követelményeknek szigorúbbaknak kell lenniük, mert az említett áruk célzott fogyasztóinak etikai érzékenysége a portugál közösség általános erkölcsi meggyőződését tükrözi.
- Az alkoholtartalmú italokat jellemzően vidám és nyugodt társadalmi környezetben fogyasztják. Minthogy a PANDEMIA védjegy olyan emberi tragédiákat idéz fel, amelyek a lakosságot általában véve több szinten érintették szenvedést és nélkülözést okozva, a társadalmi közösségben uralkodó erkölcsi érzékenység és meggyőződés fényében sokkolónak kellett tekinteni.

Ezért úgy ítélte meg, hogy a PANDEMIA védjegy, amelyet az alkoholtartalmú italok megjelölésére szántak, ellentétes az erkölcs és a közrend követelményeivel.

Spanyolország

A) 2021. április 21-én a Barcelonai 5. számú Kereskedelmi Bíróság érvénytelennek nyilvánította az ezetimib és szimvasztatin kombinációjára vonatkozó spanyol kiegészítő oltalmi tanúsítványt (SPC).

a) Háttér

A Merck Sharp & Dohme (Merck) rendelkezik a C200500011 sz. (SPC'011) SPC-vel az ezetimib és a szimvasztatin kombinációjára, amely az EP0720599 sz., „Hipokoleszterinémias szerekként hasznos hidroxí-szubsztituált azetidinon vegyületek” című európai alapszabadalom alapul. Az SPC oltalmi ideje 2019. április 2-án lejárt.

A Merck rendelkezett továbbá az ezetimibre vonatkozó C200300018 sz. (CCP'018) SPC-vel, amely ugyanezen szabadalom alapul, és amely 2018. április 17-én járt le.

Az alapszabadalom az I. képletű vegyületcsaládra vonatkozott, beleértve az ezetimibet, amely a 8. igénypont alapján kifejezetten oltalom alatt állt. A szabadalom általánosan vonatkozott az I. képletű vegyületek kombinációira is koleszterinbioszintézis-gátló gyógyszerekkel, köztük a szimvasztatinnal.

A Merck forgalmazza az Ezetrolt (ezetimib) és az Inegyrt (ezetimib és szimvasztatin) az érelmeszesedés kezelésére és a koleszterinszint csökkentésére.

b) Tények

2018 márciusában a Merck *ex parte* ideiglenes intézkedésre irányuló kérelmekkel együtt keresetet nyújtott be több generikus vállalat ellen az ezetimib és a szimvasztatin kombinációjára vonatkozó SPC'011 állítólag küszöbön álló bitorlása miatt.

A bíróság elutasította az *ex parte* ideiglenes intézkedésre irányuló kérelmet, mert nem állt fenn olyan rendkívüli sürgősség, amely indokolta volna annak teljesítését az alperesek meghallgatása nélkül. A bíróság meghallgatást jelölt ki, és végül 2018. szeptember 12-én hozott döntésével elutasította az ideiglenes intézkedés iránti kérelmeket, minthogy az SPC-rendelet 15(1)(a) cikke alapján, a rendelet 3. cikkének c) és a) pontjával és a CJEU alkalmazandó ítélkezési gyakorlatával összefüggésben a Merck SPC-jének *prima facie* (első látásra) érvénytelenségét állapította meg.

Az alapeljárás érdemi részében a Merck sikertelenül próbálta vitatni a kereskedelmi bíróságok hatáskörét az SPC érvényességének megítélésére a 15(1)(a) cikk és a 3. cikk alapján.

Az érvénytelenséggel kapcsolatban az alperesek azzal érveltek, hogy az SPC'011 nem felel meg a 3. cikk és a CJEU alkalmazandó ítélkezési gyakorlata követelményeinek a következő okok miatt:

- az ezetimib már egy korábbi, azonos szabadalmon és egy korábbi forgalomba hozatali engedélyen alapuló SPC (SPC'018) révén oltalom alatt állt, és ezért az SPC'011 megadása ellentétes lenne a 3. cikk c) pontjával;
- az alapszabadalom a 3. cikk a) pontja értelmében nem nyújt oltalmat az ezetimib és a szimvasztatin kombinációjára; és
- az egyik alperes azzal is érvelt, hogy valójában az Ezetrol (ezetimib), és nem az Inegy (ezetimib és szimvasztatin) forgalomba hozatali engedélye volt az első lényeges forgalomba hozatali engedély, és ezért az SPC szintén ellentétes lenne a 3. cikk d) pontjával.

A Merck azt állította, hogy az alperesek félreértelmezik a CJEU 3. cikk c) pontjával kapcsolatos ítélkezési gyakorlatát. E tekintetben a Merck megpróbált a CJEU *Teva-* (C-121/17) és *Royalty Pharma-* (C-650/17) ügyben hozott ítéleteire hivatkozni, amelyek valójában a 3. cikk a) pontjának értelmezésére vonatkoznak. A Merck azt is állította, hogy az ezetimib és a szimvasztatin kombinációja a 3. cikk a) pontja értelmében kifejezetten szerepel az alapszabadalom igénypontjaiban, tekintettel arra, hogy a 17. igénypontban a szimvasztatint a koleszterin bioszintézisének gátlói között említik. Végül a Merck azzal érvelt, hogy az Inegy forgalomba hozatali engedélye a 3. cikk d) pontja értelmében az első lenne a kombinált készítményre.

A vizsgálatra 2021. április 12-én és 13-án került sor.

c) A kereskedelmi bíróság döntése

A három barcelonai szabadalmi bíró által megvitatott, 2021. április 21-i döntésében a bíróság helyt adott az alperesek érveinek, és az ezetimibre és a szimvasztatinra vonatkozó SPC'011-et érvénytelennek nyilvánították, elutasítva a Merck bitorlási keresetét.

A CJEU teljes vonatkozó ítélezési gyakorlatának a *Medevától* (C-322/10) a *Royalty Pharmáig* (C-650/17) való áttekintése után a bírók arra a következtetésre jutottak, hogy az SPC'011 érvénytelen, mert ellentétes az SPC-rendelet 3. cikkének c) pontjával, figyelembe véve, hogy a Merck már részesült az ezetimibre vonatkozó, azonos szabadalmon és egy korábbi forgalomba hozatali engedélyen alapuló korábbi SPC-ben.

A bírók hangsúlyozták, hogy a szóban forgó ügy vitája és tényállása analóg a CJEU által korábban vizsgált *Actavis I*-(C-443/12, irbeszartán és hidroklorotiazid) és *Actavis II* (C-577/13, telmiszartán és hidroklorotiazid)-ügyben foglaltakkal, így az ezekben az ügyekben hozott határozatainak okfejtése kötelező és közvetlenül alkalmazandó.

Miután az SPC'011-et a 3. cikk c) pontja alapján érvénytelennek találta, a bíróság nem tartotta szükségesnek az alperesek által felhozott többi érvénytelenségi ok elemzését.

A Merck fellebbezett az ítélet ellen.

B)

a) Bevezetés

A legfelsőbb bíróság 2021. június 2-án elfogadhatatlanként elutasította az *Equivalenza Retail SL* (Equivalenza) által az Európai Unió védjegybíróságának 2019. január 24-i ítélete ellen benyújtott semmisségi és eljárási jogsértési fellebbezéseket. A szóban forgó ítélet megerősítette az EUVB 2017. február 13-i ítéletét, amelyben a fent említett vállalatot elítélték védjegybitorlás és tisztességtelen verseny miatt, helyt adva az alábbi felperesek által benyújtott keresetnek:

- *Guccio Gucci SpA*;
- *Hugo Boss Trademark Management GmbH & Co KG*;
- *Lacoste SA*;
- *Procter & Gamble International Operations SA*; és
- *Procter & Gamble Prestige Products SAU*.

b) Tények

Az alperes illatutánzó parfümökkel foglalkozó üzletekben (saját üzleteiben és a termékeit árusító harmadik felek üzleteiben is) a felperesek engedélye nélkül használta a felperesek tulajdonát képező parfümök lajstromozott védjegyeit. Harmadik felek védjegyeinek ilyen felhasználása egyrészt „összehasonlító listákon” történt, amelyek az Equivalenza parfümjeit a felperesek világszerte ismert parfümjeinek védjegyeivel (pl. a Hugo Boss, a Gucci és a Lacoste védjegyeivel) hozták kapcsolatba, másrészt az alperes kereskedelmi beszélgetéseiben.

c) Döntés

A legfelsőbb bíróság az Equivalenza által benyújtott semmisségi fellebbezést az ügyben való érdekeltségének hiánya miatt elutasította azzal az indokkal, hogy a fellebbező által felvetett kérdések:

- kívül esnek a megtámadott ítélet ténybeli alapjain; és
- nem ellentétesek a sérelmezettként hivatkozott ítélkezési gyakorlattal.

Az eljárási szabálysértés miatti rendkívüli fellebbezést szintén elutasította, mivel a semmisségi fellebbezés elfogadhatatlan volt.

A legfelsőbb bíróság elfogadhatatlansági határozata világossá tette, hogy nem kételkedik az Equivalenza által folytatottéhoz hasonló gyakorlatok – nevezetesen harmadik fél védjegyeinek felhasználása azok hírnevének és ismertségének tisztességtelen kihasználása érdekében – jogellenességében. E tekintetben hivatkozott a CJEU 2009. június 18-i ítéletére (C-487/07), amelyet a jól ismert *L'Oréal v. Bellure*-ügyben hozott, és amely egyértelműen döntött ebben a kérdésben.

Az ügy érdemét illetően a legfelsőbb bíróság elfogadhatatlanságot megállapító végzésében a következő érdekes megfontolásokat vette figyelembe.

- A bíróság tisztázta, hogy a jogsértést megalapozó tényállás szerint harmadik személyek védjegyeit hozzájárulásuk nélkül használták azzal a céllal, hogy a fogyasztók az alperes parfümjeit a felperesek védjegyei által megjelölt parfümökkel hozzák összefüggésbe, kihasználva ezzel azok hírnevét. A megtámadott ítélet indokolása szempontjából lényegtelen volt, hogy a kifogásolt használat aláasta-e az üzleti eredet azonosító funkcióját, minthogy a megtámadott ítélet bizonyítottanak tekintette a védjegyek egyéb olyan funkcióinak aláadását, amelyek a velük megkülönböztetett áruk, termékek vagy szolgáltatások minőségének garantálására vonatkoznak.
- Hasonlóképpen és a felperesek védjegyeinek az Equivalenza által védekezésként hivatkozott állítólagos leíró jellegű használata tekintetében a legfelsőbb bíróság a *L'Oréal v. Bellure*-ítéletre hivatkozott, amelyben arra a következtetésre jutott, hogy a harmadik fél védjegyeinek az összehasonlító listákon történő használata nem pusztán leíró jellegű [ezért nem hivatkozhat az alperes a védjegyjogosult *ius prohibendi* (tiltási jog) alóli kivételeire], hanem egyértelműen reklámcélú, a parfümök értékesítését elősegítő kereskedelmi tevékenységgel összefüggésben végzett kommunikációs cselekmény.
- Az összehasonlító reklámozás szempontjából (amely bizonyos feltételek mellett megengedett, és amelyre az alperes szintén hivatkozni próbált) – a fent említett *L'Oreal v. Bellure*-ítéletre is hivatkozva – emlékeztetett arra, hogy az összehasonlító listák használata tisztességtelen reklámnak minősül, és ezért jogellenes. A legfelsőbb bíróság kifejtette, hogy ez azért van így, mert amikor egy termék utánzatát más védjegyének felhasználásával kínálják a tulajdonos beleegyezése nélkül, a védjegy hírnevét használják ki.

Röviden, a legfelsőbb bíróságnak nem voltak kétségei az Equivalenza által felvetett jogi kérdésekkel kapcsolatban, megértve, hogy azokat a CJEU már megoldotta a *L'Oréal v. Bellure*-ügyben.

d) Megjegyzés

Spanyolországban az eredeti parfümök védjegyeinek az illatutánzó parfümökkel összefüggésben történő használatának bitorló és jogellenes jellege egyértelmű és ütközésmentes kérdés a bíróságok számára, amelyek évek óta ebben az értelemben ítélik. A legfelsőbb bíróság fentebb ismertetett döntése megerősíti ezt a jogtudományi dogmát.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

SZÁMÍTÓGÉPI PROGRAMALKOTÁS JOGI VÉDELME

SZJSZT-15/2018

A megkereső törvényszék által feltett kérdés

1. Vizsgálja meg, hogy a felperes által hivatkozott szoftvermodulok (részletesen felsorolva a 193. számú beadványban) a számlavezetési rendszer olyan mértékű továbbfejlesztésének minősülnek-e, amely önálló szerzői művet hozott létre! Vizsgálja meg, hogy a felperes által hivatkozott eseti karbantartások körében végzett fejlesztés alapján keletkezett-e szerzői mű, és ha igen, mely fejlesztések kapcsán.
2. Állapítsa meg, hogy – feltéve, hogy a felperes szerzői művet hozott létre – az alperesi MAGIC alapú rendszer (a továbbiakban: az alperes rendszere) beépült-e a felperes állítása szerint továbbfejlesztett egységes számlavezető rendszerbe! Állapítsa meg, hogy az alperesek által 2007. február 7. napjától elvégzett módosítások a felperes szerzői műve átdolgozásának minősülnek-e, ha igen, mely szoftvermodulok, mely egyéb fejlesztések kapcsán, és milyen mértékű átdolgozás történt!
3. Állapítsa meg, hogy – amennyiben vannak olyan, a felperes által kifejlesztett szoftvermodulok, illetőleg olyan eseti karbantartások keretében elvégzett fejlesztések, amelyek egyéni, eredeti jellegük folytán szerzői jogi védelmet érdemelnek – megállapítható-e ezekre nézve az alperesek bármelyikének részbeni vagy egészbeni saját fejlesztése, illetőleg az, hogy az alperesek bármelyike a felperesi szoftverelemet oly módon dolgozta át, ami az Szjt. 59. § (1) és (3) bekezdésében foglaltak szerint jogszerűnek minősül! Megállapítható-e olyan alperesi átdolgozás, mely nem lépte túl az Szjt. ezen szabályaiban foglaltakat?
4. Nyilatkozzon arra vonatkozóan, hogy az előző kérdésben érintett modulfejlesztések körében az alperesek a végrehajtandó feladatok, illetőleg azok specifikációjának meghatározása, illetőleg a követelmények meghatározása tekintetében milyen tevékenységet fejtettek ki, és annak eredménye szerzői alkotásnak minősül-e, illetve e körben az alperesek bármelyikének szerzősége megállapítható-e!
5. Nyilatkozzon arra vonatkozóan, hogy a negyedrendű alperes által fejlesztett alperesi rendszer forráskódja a felperesi szoftverhez képest önálló, nem másolt fejlesztési munkának tekinthető-e! Megállapítható-e, hogy a negyedrendű alperes MAGIC alapú szoftvere nem más szoftver szolgai másolása?
6. A Szerzői Jogi Szakértői Testület adott esetben informatikus szakértő igénybevételével végezze el a felperesi Oracle alapú szoftverpéldány forráskódjának hitelesítését oly módon,

hogy az alperesi környezetben implementálva vesse össze azt az alperes által bemutatott és megfelelő klienssel kiegészített működő szoftverpéldánnyal! E körben a hitelesítés (verifikálás) költségeit az alperesek vállalják.

Az eljáró tanács szakértői véleménye

Tekintettel arra, hogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét ...”, az eljáró tanács a megkeresés, illetve a megkereséshez csatolt dokumentumok alapján hozta meg szakvéleményét.

1. Rövid tényállás

A kirendelő bíróság az ügy rövid tényállását az alábbiakban határozta meg.

„A felperesi gazdasági társaság üzletszerű gazdasági tevékenysége keretein belül szoftverrendszereket fejleszt, telepít, üzemeltet, tart karban, illetőleg ezen szoftverrendszerek továbbfejlesztését végzi.

A negyedrendű alperes 1996. október 31-én kötött szerződést a perben nem álló rt.-vel, amelynek keretében az rt. a negyedrendű alperes kincstári számlavezető rendszere új változatának kialakítását (számlavezetés és ahhoz kapcsolódó nyilvántartási és jelentési rendszer) vállalta. Vállalta továbbá a rendszer karbantartását, a rendszer működését befolyásoló jogszabályi változásoknak a rendszerbe történő adaptálását, a szoftverrendszer funkcionális bővítését nem jelentő egyes változtatásainak folyamatos elvégzését.

Ugyanezen felek között 1997. június 1-jén létrejött megállapodás szerint a folyószámlavezető rendszer forráskódját az rt. a negyedrendű alperes kizárólagos használatára bocsátja egyszeri térítés ellenében. 1999. február 15-én az rt. és a felperes között alvállalkozói szerződés jött létre: a szerződés alapján a felperes az rt. által kifejlesztett és az ő szellemi termékét képező, a negyedrendű alperes részére telepített szoftverrendszerhez szükséges kisebb fejlesztések elvégzését vállalta havi vállalkozói díj ellenében. A negyedrendű alperes és az rt. közötti szerződés 2002. március 27-én felmondással megszűnt.

2002. április 1-jén jött létre a negyedrendű alperes és a felperes közötti megbízási szerződés, amelyben a felek rögzítették, hogy a számlavezető rendszerre a negyedrendű alperesnek korlátlan felhasználói joga van, a szerződés alapján a

felperes a számlavezető rendszer és annak változatai folyamatos helyszíni támogatását, a napi üzem során felmerült kisebb módosítások elvégzését vállalta. A felperes állítása szerint ettől kezdődően – a szerződéses megállapodáson túlmenően – a felperes önálló fejlesztéseket is végzett. Álláspontja szerint részben a 2002 áprilisát követő programfejlesztések tekinthetők önálló szerzői műveknek, részben pedig az önálló modulok létrehozása, melyeket írásbeli megrendeléssel, illetőleg teljesítési igazolással kívánt alátámasztani. Ezek közé tartozik a felek között 2005. május 24-én létrejött szerződés alapján kifejlesztett díjkalkulációs számlázó és pénzügyi nyilvántartó rendszer. A felperes és a negyedrendű alperes között 2005. december 21-én megállapodás született arról, hogy a felperes önálló programozási tevékenysége folytán keletkezett szerzői mű a szerződő felek közös műve, az ezzel kapcsolatos vagyoni jogok a negyedrendű alperest illetik, az átdolgozási jog azonban kizárólagosan a felperest.

A felperes 2007. február 16-ig végzett tevékenységet a megállapodás alapján a negyedrendű alperes részére. A negyedrendű alperes a felek közötti megállapodást teljes körűen 2007. február 20-án mondta fel.

A peres eljárásban korábban 137. sorszámú végzéssel a bíróság informatikai szakértőt rendelt ki, a szakértő szakvéleményét 185. számon nyújtotta be, és azt a 2018. február 20-án megtartott tárgyaláson kiegészítette (220. sorszám alatt).

A felperes 215. sorszámú beadványában jelölte meg és egyebek mellett az ott csatolt bizonyítékokkal kívánta alátámasztani az általa kifejlesztett szoftvermodulokat, melyek álláspontja szerint a korábban az rt. által is létrehozott és továbbfejlesztett egységes számlavezetési rendszer olyan mértékű további fejlesztését jelentették, amely kapcsán a felperest szerzői jogi védelem illeti meg.”

2. Az eljáró tanács előzetes megjegyzései

2.1. Az eljáró tanács észrevételezi, hogy kirendelés alapján nem volt egyértelműen megállapítható számára, hogy a bíróság által feltett kérdések a számítógépi programalkotás kódjára (mint a Szellemi Tulajdon Világszervezete – WIPO – 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése 4. cikke alapján a Berni Uniói Szerződés 2. cikke szerinti irodalmi műként védendő, szerzői jogi oltalmat élvező műtípusra) korlátozódnak csupán, vagy azok felölelik a számítógépi programalkotás útján működtetett adatbázisok jogi védelmének vizsgálatát is. Az értelmezési nehézséget az okozta, hogy miközben az 1. és 2. kérdés a „számlavezető rendszer”, illetve „alperes rendszere”, a 3. és 4. kérdés pedig „modulfejlesztések” fordulatot alkalmazza, az 5. kérdés azonban már az „alperesi rendszer forráskódja”, a 6. kérdés pedig az „alperesi szoftverpéldány forráskódja” kifejezést használja, miközben e kifejezések pontos – legalább a peres felek által elfogadott – meghatározása nem volt

megállapítható az eljáró tanács számára. Az informatikai szaknyelv a „rendszer” kifejezés alatt jellemzően nemcsak a szoftver kódját, hanem az annak révén kezelt adatbázist is érti. Az eljáró tanács jelzi, hogy az adattáblák és a közöttük lévő kapcsolatok ugyanakkor az adatbáziskezelő szoftvernek parancsokat kiadva alakíthatók ki. Az adatbázisszoftver fogadja az adatokat úgy, hogy azokat egy korábban meghatározott struktúrában tárolja el, illetve olvassa vissza.

2.2. Az adatbázisra vonatkozó konkrét kérdés hiányában az eljáró tanács előzetes megjegyzései között összegzi a vita tárgyát képező számítógépi programokkal együttműködő adatbázisok mint gyűjteményes művek jogi oltalmával kapcsolatos szakirodalmi álláspontokat.

2.3. Az Szjt. 7. §-a szerint „szerzői jogi védelemben részesül a gyűjtemény, ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű (gyűjteményes mű). A védelem a gyűjteményes művet megilleti akkor is, ha annak részei, tartalmi elemei nem részesülnek, illetve nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben.” Az Szjt. 61. § (1) bekezdés értelmében „szerzői jogi védelemben részesül a gyűjteményes műnek (7. §) minősülő adatbázis”.

2.4. A nemzetközi szerződések szintjén a gyűjtemények (angolul „collections”, franciául: „recueils”) védelme a Berni Unió Szerződés 1908-as berlini felülvizsgálata során került rendezésre,¹ jelenlegi szövegét [2. cikk (5) bekezdés] az 1967-es brüsszeli felülvizsgálat során nyerte el.² A BUE iránymutató kommentárjai felhívják a figyelmet arra, hogy a gyűjtemények esetén az eredetiség másként értelmezendő, mint más jellegű műveknél, hiszen a gyűjtemények az eredeti műveket (ha ilyenek egyáltalán szerepelnek a gyűjteményben) változtatlanul hagyják.

2.5. A BUE hivatkozott rendelkezése a hivatalos angol nyelven így szól:

„2. § (5) *Collections of literary or artistic works such as encyclopaedias and anthologies which, by reason of the selection **and** arrangement of their contents, constitute intellectual creations shall be protected as such, without prejudice to the copyright in each of the works forming part of such collections.*” (Kiemelés az eljáró tanácstól.) Az iránymutató kommentárok³ ugyanakkor felhívják a figyelmet, hogy az összeválogatás („selection”) és az elrendezés („arrangement”) feltétel nem konjunktív, vagyis a védelemhez elegendő, ha a gyűjtemény-

¹ *Ficsor Mihály*: Guide to the Copyright and related rights treaties administered by WIPO and glossary of copyright and related rights terms. WIPO, Genf, 2003, p. 30.

² Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény. A BUE 1971. július 24-én, Párizsban felülvizsgált szövegét Magyarországon kihirdette az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet.

³ *Ficsor*: i. m. (1), p. 31; *Sam Ricketson, Jane C. Ginsburg*: International Copyright and Neighbouring Rights. Oxford University Press, 2006, p. 489.

nek összeválogatása és/vagy elrendezése eredeti jellegű.⁴ A Ricketson – Ginsburg szerzőpáros kommentárjában rögzíti,⁵ hogy az „összeválogatás” fordulat minden olyan tevékenységet lefed, amelynek során adott mű, illetve részlet gyűjteménybe foglalásáról a szerkesztő egyedi döntést hoz. Az „elrendezés” azt a folyamatot mutatja, amelynek során a szerkesztő a gyűjtemény elővezetéséről gondoskodik, például tematikus vagy bármely egyéb szempontok szerint. Az elrendezést az is befolyásolja, hogy a gyűjteményt milyen célból kívánják felhasználni.

2.6. A Kereskedelmi Világszervezet keretén belül 1994-ben létrehozott, a szellemi tulajdon kereskedelmével összefüggő kérdéseit szabályozó egyezmény (TRIPS) és a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996-os Szerzői Jogi Szerződése (WCT) némileg más kontextusban, de a védelem feltételeit tekintve a BUE szabályozásával egyező módon rögzíti a gyűjteményekre vonatkozó szabályokat.⁶ Miként arra az egyik iránymutató kommentár felhívja a figyelmet, a gyűjteményben eltárolt adatok elrendezése közül csak azok eredményezik a gyűjtemény szerzői jogi védelmét, amelyek egyediek abban az értelemben, hogy meghaladják a nyilvánvaló vagy a feladat által megkövetelt szükséges rendezettséget. Elektronikus környezetben az „elrendezés” vizsgálata során nyilvánvalóan nem az egyes adatok fizikai helyének meghatározását kell figyelembe venni, mivel azt elsősorban technikai szükségesszerűségek határozzák meg, hanem a hozzáférési, hivatkozási rendszer (pl. indexelési rendszer) vizsgálata körében kell értékelni az alkotómunkát.⁷

2.7. Az adatbázisok jogi védelméről szóló 96/9/EK irányelv 2. §-a a TRIPS-megállapodás szövegéhez nagyon hasonló módon, következőképp logikailag a BUE 2. cikk (5) bekezdésével azonos módon szabályozza a gyűjtemények védelmét. Ahogyan az egyik iránymutató kommentár felhívja a figyelmet, az elrendezettség az adatmodell kapcsán is vizsgálható.⁸ E körben azonban kiemelendő, hogy az adatbázis-irányelv hatálya nem terjed ki „az elektronikus eszközökkel hozzáférhető adatbázisok előállításához, illetve működtetéséhez felhasznált számítógépi programokra”.⁹

⁴ A BUE átültetését elvégző 1975. évi 4. tvr. – a fenti értelmezésnek megfelelően – az alábbi szöveget tartalmazza: „Irodalmi vagy művészeti műveknek az anyag kiválasztása vagy elrendezése folytán szellemi alkotásnak minősülő gyűjteményei, mint például enciklopédiák és antológiák, a gyűjtemény részét alkotó egyes művek szerzőit megillető jogok sérelme nélkül e jellegüknél fogva részesülnek védelemben.”

⁵ Ricketson, Ginsburg: i. m (3), p. 488.

⁶ Ficsor Mihály: The Law of Copyright and the Internet – The 1996 WIPO Treaties, their interpretation and implemetation. Oxford University Press, Oxford, 2002, p. 479–483.

⁷ Jörg Reinbothe, Silke von Lewiski: The WIPO Treaties on Copyright – A commentary on the WCT, the WPPT, and the BTAP. Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 101.

⁸ Michael Walter, Silke von Lewinski: European Copyright Law – A commentary. Oxford University Press, Oxford, 2010, p. 706.

⁹ Adatbázis-irányelv 1. § (3) bekezdése.

2.8. A Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) az 38/2006. számú ügyben behatóan foglalkozott a gyűjteményes művek védelmével. A hivatkozott szakvélemény az alábbiakat tartalmazza:

„Az összeválogatás alkalmazott elve elsősorban akkor tekinthető egyéninek, eredetinek, ha a gyűjtemény valóban válogatás eredményeként született meg, vagyis egy műveket, adatokat tartalmazó nagyobb halmazból a szerkesztő valamilyen egyéni, eredeti szempont alapján válogatja össze gyűjteménye egyes elemeit. Ez alapján az összeválogatás nem rendelkezik egyéni, eredeti jelleggel, ha az valamennyi, bizonyos tulajdonsággal rendelkező elemet (művet, adatot) tartalmazza (például a valamennyi budapesti telefon-előfizető adatai). Ugyancsak nem tekinthető összeválogatásnak a „gyűjtemény”, ha az csupán egy, vagy az összes elem számához képest elenyésző számú tételt tartalmaz.

Az elrendezés elsősorban akkor tekinthető egyéninek, eredetinek, ha az meghaladja a nyilvánvaló sorrendbe illeszthető tulajdonságok alapján (például kezdőbetű, súly, hossz) történő automatikus rendezést.”

A hivatkozott SZJSZT-38/2006. számú ügyben az eljáró tanács a gyűjteményes mű szerzői jogi oltalmát részben arra tekintettel állapította meg, hogy az adatokat a konkrét ügy felperese egyedi színkódolási technikával látta el, ez pedig az adatok egyedi elrendezettségként volt azonosítható.

2.9. Az SZJSZT-23/2008 számú ügyben az eljáró tanács egy vendéglátóipari egységeket nyilvántartó adatbázis kapcsán az adatok egyéni elrendezettségét nem látta megállapíthatónak, mivel „a felperesi adatbázis az összegyűjtött elemeket azok nyilvánvaló tulajdonságai (cím, kategória, árszint) szerint rendezte el és jelenítette meg, amely elrendezés megegyezik a hasonló tematikájú adatbázisok általánosan alkalmazott elrendezési módjával”.

2.10. Az SZJSZT-31/2008 számú ügyben az eljáró tanács egy használatúto-hirdetési portál vizsgálata során azt állapította meg, hogy a „hasznaltauto.hu honlapon közzétett gépjármű-adásvételi hirdetéseket, továbbá gépjármű-kereskelemmel összefüggő szolgáltatásokat, tájékoztatókat, hivatkozásokat és reklámokat összességében vizsgálva megállapítható, hogy ezen tartalmi elemek összeválogatása kizárólag tematikai szempontok alapján, elrendezésük, illetve szerkesztésük pedig kizárólag funkcionális-logikai szempontok alapján történt. Az eljáró tanács álláspontja szerint a gépjármű-adásvételi hirdetéseknek, mint tematikának, illetve a honlapon ehhez kapcsolódóan közzétett, a gépjármű-kereskelemmel szoros funkcionális-logikai összefüggésben álló szolgáltatások, tájékoztatók, hivatkozások és reklámok gyűjteménybe foglalásának nincs egyéni, eredeti jellege.”

2.11. Az SZJSZT-12/2010 számú ügyben az eljáró tanács egy elektronikus szótár gyűjteményes műként való védelmének vizsgálata során azt állapította meg, hogy *„az elektronikus szótár működésének (ideértve különösen a szoftver működésének, az adatbázisban történő lekérdezések módjának) egyedisége, eredetisége a gyűjteményes műként való védelem szempontjából kevésbé releváns kérdés”.*

2.12. Az SZJSZT-16/2010 számú ügyében az eljáró tanács az adatok elrendezettségében nem látta megállapíthatónak az egyéni jelleget, mivel a konkrét ügyben *„az adatbázis összeállításakor az elemek elrendezése során továbbá az általánosan elfogadott, illetve alkalmazott módot alkalmazta, egyebek mellett azért, mivel az adatbázisnak együtt kell működnie a GPS-jeleket által alkalmazott navigációs szoftverekkel”.*

2.13. Az Sztj. 7. § (2) bekezdése szerint a szerzői jogi oltalom a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis megalkotóját (szerkesztő) a gyűjtemény egésze tekintetében illeti meg. A szerkesztő a gyűjteményes műnek minősülő adatbázisba felvett egyes elemek feletti szerzői jogokkal azonban akkor sem rendelkezik, ha az említett elemek egyébként szerzői jogi oltalom alatt állnának.

3. A bíróság által feltett 1. kérdésről

3.1. Az eljáró tanács megvizsgálta a felperes által a 193. számú beadvány 2.1. pontjában megjelölt szoftvermodulokról rendelkezésre álló adatokat. A vizsgálatot nagyon jelentősen korlátozta, hogy a kirendelésben nem volt egyértelműen megjelölve, hogy melyik modult melyik forrás alapján kell megítélni, azon belül pedig mely modul mely fájlal (fájlokkal) azonosítható. Az eljáró tanács megállapítja, hogy az érdemi vizsgálathoz az eljáró tanács részére végső soron nem állt rendelkezésre az alperesi és felperesi forráskódok összevethető változata, így a forráskódok elemzése és összehasonlítása historikusan nem volt lehetséges, ebből fakadóan az eljáró tanács a megkereső bíróság kérdéseire csak részlegesen tudott választ adni. Az eljáró tanács tájékoztatja a bíróságot, hogy önmagában a forráskód egyetlen változata (például az utolsó fellelhető alperesi vagy felperesi verzió) alapján nem állapítható meg, hogy azokat ki, mikor, hogyan módosította. Ilyen megállapításokhoz a forráskódok egy-egy azonos időállapotban létező példányát lenne szükséges megvizsgálni úgy, hogy ugyanabból az időpillanattól a másik szoftver forráskódja is rendelkezésre áll.

3.2. Az eljáró tanács rögzíti azt is, hogy számára a megkeresésben megjelölt modulok forráskódjai, illetve a rendelkezésre álló forráskódok időállapotai nem voltak egyértelműen azonosíthatók. A modulok – közvetetten és korlátozottan – csak úgy voltak azonosíthatók, hogy a felperesi 193. számú beadványban megjelölt szoftvermodulok közül néhány tételiesen is megfeleltethető a felek között 2005. december 30. napján kötött szerződés elválaszt-

hatatlan részét képező „Ajánlat” elnevezésű iratban meghatározott moduloknak. E körbe tartozik az alperesi rendszer, a VIBER SWIFT modul (az ajánlat megfogalmazása szerint: VIBER Swift), az U-GIRO interfész kialakítása modul [az ajánlat megfogalmazása szerint: U-GIRO (SCFM)]. Az ajánlat az egyes elvégzendő feladatoknak csak rövid leírását tartalmazza, azonban ezek alapján is világos, hogy az alapprogramnak jelentős kiegészítését tartalmazó feladatokat rendelt meg a negyedrendű alperes a felperestől. Az eljáró tanács jelzi azt is, hogy a „VIBER-SWIFT” feladat ajánlatban szereplő leírása kifejezetten modulként hivatkozza meg az objektumot. Az eljáró tanács szakvéleményében abból a *feltevésből* indul ki, hogy az egyes modulok az ajánlatnak megfelelően készültek el, illetve, hogy a beazonosított modulok önállóan nem, csak az alapprogrammal együttesen használhatóak fel, de ezeket tényként megállapítani a jelent pont első mondatában, valamint a 4. és az 5. kérdésnél jelzett adathiány miatt nem tudta.

3.3. A fentiek mellett az eljáró tanács a rendelkezésére álló adatok – így elsősorban a szoftver felépítésére, szerkezetére vonatkozó és a DVD-n megtalálható dokumentáció – alapján alappal valószínűsíti, hogy a számlavezető rendszer önálló szerzői jogi oltalmat élvező számítógépi programalkotásnak minősül. Az eljáró tanács a fentiek alapján – így elsősorban a modulról rendelkezésre álló dokumentumok, illetve forráskódverzió alapján – azt is alappal valószínűsíti, hogy a számlavezető rendszerhez készített, a kirendelésben megjelölt és beazonosítható modulok a számlavezető program olyan továbbfejlesztéseinek minősülnek, amelyek alapján a továbbfejlesztő szerzői jogi oltalomra jogosult.

3.4. A továbbfejlesztőt – a 3.2. pont szerinti feltevések figyelembevételére alapján – megillető szerzői jogi oltalom az eljáró tanács megítélése szerint nem önállóan, hanem együttesen illeti meg továbbfejlesztőt és az alpprogram szerzői jogi jogosultját. Az Szjt. 5. § (1) bekezdése szerint ha több szerző közös műve nem használható fel önállóan, úgy a szerzői jog együttesen és – kétség esetén – egyenlő arányban illeti meg a szerzőtársakat. A konkrét ügyben a folyószámlavezető program (amely a továbbfejlesztés alapjául szolgált) a modulok nélkül – a funkcionalitás csökkentésével, de – önállóan is felhasználható, azonban az egyes modulok az alpprogram nélkül önállóan nem használhatóak fel. Az önálló felhasználtság hiányában a továbbfejlesztett, modulokkal bővített számlavezető programra, mint közös műre, a továbbfejlesztőt és az alpprogram szerzői jogi jogosultját együttes szerzői jog illeti meg. Az eljáró tanács a közös művön fennálló szerzőségi arányokat az 1., 4. és 5. kérdésnél jelzett adathiány miatt nem tudta megállapítani.

3.5. Az eseti karbantartások szerzői jogi vizsgálata a forráskódok megfelelő időállapotának összehasonlító elemzése nélkül nem lehetséges az eljáró tanács számára. Az iparági gyakorlat alapján az eljáró tanács rögzíti, hogy a karbantartások (pl. listaelemek egyszerű bővítése vagy

módosítása, a rendszerben használt valamely változó módosítása, egyszerű szövegek átírása) jellemzően nem eredményezi még származékos szerzői jogi oltalom keletkezését sem.

4. A bíróság által feltett 2. kérdésről

4.1. Az eljáró tanács a rendelkezésére álló adatok (így elsősorban DVD-könyvtár, 2008–2014 közötti időállapotokra) alapján nem tudta egyértelműen megállapítani, hogy az alperesi rendszer beépült-e a felperes állítása szerint továbbfejlesztett egységes számlavezető rendszerbe.

4.2. Az eljáró tanács hivatkozik arra, hogy az F. L. I. 2017. május 5. napján kelt, 185. sorszámon nyilvántartott igazságügyi szakértői véleményében megállapítottak szerint a forráskód hivatkozásokat, részeket tartalmaz az rt. „Folyószámlavezető, előirányzat, nyilvántartási, levelező rendszer”-ére. A rendelkezésre álló adatok alapján abban az eljáró tanács nem tud állást foglalni, hogy egy rövid (és nem is túl bonyolult) rész többszörözéséről vagy esetleg nagyobb terjedelmű átvételről és annak átdolgozásáról van szó.

4.3. Az eljáró tanács álláspontja szerint az rt. folyószámlakezelő rendszerére való hivatkozás (annak részeként való feltüntetés) a beépülés tényét erősíti.

4.4. Az eljáró tanács a fentiek mellett elméleti jelleggel rögzíti, hogy amennyiben az alperesi rendszer beépülése egyértelműen megállapítható lenne, az szerzői jogi értelemben átdolgozást eredményezne. A „beépülés” fordulatot ezen a helyen az eljáró tanács abban az értelemben használja, hogy annak eredményeként az alapprogram olyan módon egészül ki új funkcionalitással, hogy a bővülést eredményező kódrészletek önálló – alpprogramtól független – futtatása nem biztosított. A hétköznapi életben tömegesen használt felhasználói programok (például internetböngészők) jogosultjai gyakran biztosítják külső fejlesztők számára a beépülő modulok készítésének lehetőségét, mivel ezen a módon a felhasználók (pl. az internetezők) számára saját költségeiket nem növelve tudnak sajátos funkciókat biztosítani. E megoldások általános jellemzője, hogy többnyire a beépülő modul önálló futása nem biztosított, a beépülés pedig általában a futó kód módosítását eredményezi, ebből következően az az alpprogram jogosultjának engedélyéhez kötött. E körben azonban szükséges megemlíteni, hogy a számítógépi programok módosítására az Szjt. 59. §-a bizonyos körben a jogosult engedélye nélkül is lehetőséget biztosít.

5. A bíróság által feltett 3. kérdésről

5.1. Az eljáró tanács rögzíti, hogy felperes és a negyedrendű alperes által 2005. december 21. napján kötött szerződésben a felek az Szjt. 59. § (1) bekezdése szerinti „eltérő megállapodást” kötöttek. A szerződés alapján a felperes engedélyezési joga megmaradt a szoftver bármilyen, szerzői jogi értelemben releváns átdolgozása (ideértve a szoftver más nyelvre történő fordítását és feldolgozását) vonatkozásában, e tekintetben jogátruházásra nem került sor.

5.2. Mivel az Szjt. a szerző kizárólagos engedélyezési jogai köréből csak ellenkező kikötés hiányában vonja ki a szoftver módosítását megvalósító felhasználást, felek pedig e körben eltérő megállapodást kötöttek egymással, így e cselekmény jogszerű elvégzésére a negyedrendű alperes kizárólag felperes előzetes engedélyével volt jogosult.

5.3. Az előzőekből következően az eljáró tanács álláspontja szerint a felperes engedélye hiányában nem lehet a felperesi program olyan módosításáról beszélni, amely az Szjt. 59. § (1) bekezdése alapján jogszerű lett volna.

5.4 A program szerzői jogi relevanciával nem rendelkező módosítása, ideértve pl. a programban alkalmazott, de a jogszabályokból következő egyes paraméterek módosítását, az eljáró tanács álláspontja szerint ugyanakkor továbbra is elvégezhető volt jogszerűen a felperes előzetes engedélye nélkül.

6. A bíróság által feltett 4. kérdésről

6.1. Az eljáró tanács számára nem volt megállapítható, hogy az alperesek, illetve az alperesek munkatársai milyen mértékben vettek részt az elvégzendő feladatok specifikációjában.

6.2. Az eljáró tanács rögzíti, hogy az Szjt. 1. § (2) bekezdés c) pontja – a szoftverirányelv szabályozásával párhuzamosan – nemcsak a szoftverek, hanem azok előkészítő jellegű dokumentációja számára is szerzői jogi oltalmat biztosít. A dokumentáció akkor minősül a szoftver előkészítő jellegű leírásának, ha abból egyenesen következik a később megvalósított szoftver, más szóval, ha az a fejlesztés során megoldandó feladatokat (feladat-specifikáció) és azok mélyen részletezett megvalósítási módját is tartalmazza. Az eljáró tanács jelzi, hogy azon dokumentumok elkészítése is komoly felkészültséget, nagy szakmai tudást igényel, amelyek a megvalósítandó feladatot ennél szűkebben, általánosabb jelleggel határozzák csupán meg, ezek ugyanakkor szoftverként nem, legfeljebb – az általános védelmi feltételeknek való megfelelés esetében – szakirodalmi műként állhatnak védelem alatt.

6.3. Az eljáró tanács számára átadott iratok között olyan, az alperesek által készített dokumentum nem volt azonosítható, amely megfelelne a szoftver előkészítő jellegű dokumentumára vonatkozó elvárásoknak.

7. A bíróság által feltett 5. kérdésről

7.1. Az eljáró tanács a feltett kérdésre választ nem tud adni, az érdemi vizsgálathoz az eljáró tanács részére ugyanis nem állt rendelkezésre az alperesi és felperesi forráskódok összehasonlítható változata, így a forráskódok elemzése és összehasonlítása historikusan nem volt lehetséges.

8. A bíróság által feltett 6. kérdésről

8.1. Az eljáró tanács eljárására vonatkozó 156/1999. (XI.3.) Korm. rend. 8. §-a alapján az eljáró tanács helyszíni szemlét nem tarthat. A kirendelő bíróság a szakértő feladatát akként határozta meg, hogy a forráskódot az *alperes környezetében* implementálva vesse össze az alperes által bemutatott és megfelelő klienssel kiegészített működő szoftverpéldánnyal. A szoftvernek az alperes által biztosított infrastruktúráján történő megfigyelése nem valósítható meg szemle nélkül, ezen eljárási cselekmény elvégzésére azonban az eljáró tanács nem jogosult.

Dr. Tomori Pál, a tanács elnöke

Dr. Békés Gergely, a tanács előadó tagja

Dr. Somkutas Péter, a tanács szavazó tagja

IRODALMI MŰVEK JOGSÉRTŐ FELHASZNÁLÁSA

SZJSZT-17/2018

A megkereső nyomozóhatóság által feltett kérdések

1. *Kérem, határozza meg, hogy az inkriminált és mellékelten megküldött alábbi 17 darab könyvben pontosan milyen szerzői jogi védelem alá eső termékek találhatók, és azoknak ki a védjegyjogosultja! Kérem, hogy a védjegyjogosultak elérhetőségéről is tájékoztatni szíveskedjen.*
2. *A könyvekben felhasznált művek után hozzávetőlegesen mekkora jogdíjat lehet reálisan, minimálisan – figyelembe véve a piaci viszonyokat – felszámítani. Kérem, hogy a jogdíjakat könyvenként és szerzői jogi tulajdonosonként határozza meg.*

Az eljáró tanács válasza

Ad 1.

1/A A szerzői jogi védelem alatt álló művek

Az eljáró tanács az ügyben érintett 17 könyv vonatkozásában a szakvélemény meghozatalát megelőzően, annak előkészítéseként egyrészt ellenőrizte, és ahol szükséges volt, a fel nem tüntetett művekkel, illetve szerzőkkel kiegészítette a feljelentő által előkészített és megküldött 11 táblázatot, másrészt táblázatba rendezte a feljelentő által ilyen formában nem részletezett 6 könyv releváns adatait.

A táblázatok ellenőrzése során az eljáró tanács az alábbiakra volt figyelemmel, illetve azok alapján az alábbi megállapításokat teszi.

1. [A védett alkotások köre]

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat védi [Szt. 1. § (1) bek.]. A szerzői jogi védelem az alkotásokat a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg [Szt. 1. § (3) bek.]. Az Szt. a szerzői jogi védelem alá tartozó alkotások körét példálózó jelleggel sorolja fel [Szt. 1. § (2) bek.], amely felsorolás szerint – a törvényi feltételek fennállása esetén – nem csupán az irodalmi művek, de a szerző egyéni-eredeti gondolat kifejtését tükröző más alkotások is védelemben részesülnek, így pl. a rajzolás útján létrehozott művek [Szt. 2. § (2) h) pont].

Ugyancsak az Szt. rendelkezései szerint

7. § (1) Szerzői jogi védelemben részesül a gyűjtemény, ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű (gyűjteményes mű). ...

(2) A gyűjteményes mű egészére a szerzői jog a szerkesztőt illeti, ez azonban nem érinti a gyűjteménybe felvett egyes művek szerzőinek és kapcsolódó jogi teljesítmények jogosultjainak önálló jogait.

...

Figyelemmel arra, hogy a megkereső kérdése a könyvekben található szerzői jogi védelem alá eső művek egészére vonatkozott, az eljáró tanács fentiekre tekintettel nem csupán a kötetekben található, szerzői jogi védelmet élvező irodalmi műveket tüntette fel minden esetben a táblázatokban, hanem megjelölte a kötetek grafikai műveinek megalkotóit és a kiadványok szerkesztőit is.

2. [A szerző megjelölése nélküli művek]

A kötetekben a szerző nevének feltüntetése nélkül közölt szövegrészek (ajánlók, monológok, játékok, találós kérdések, kiszámolók stb.) esetében – amennyiben nem volt egyértelmű tudomása arról, hogy ki az érintett szöveg szerzője – az eljáró tanács nem tudott a szerzőségről, illetve a szerzői jogosult személyére vonatkozóan megállapításokat tenni, ezért ezeket a részeket a táblázatok vagy nem, vagy „szerző ismeretlen” megjelöléssel tartalmazzák.

Az eljáró tanács e szövegekkel kapcsolatosan megjegyzi, hogy vélelmezhetően részben – szerzői jogi védelmet nem élvező – folklór művek, részben a kötetet összeállító szerkesztő alkotásai, mely utóbbiak a szerzői jogi védelemhez szükséges egyéni-eredetiségi szintet nem (pl. a találós kérdések esetében) vagy éppen csak, hogy elérik (pl. a gyerekek nyelvén történet, egyszerű évszakeírások esetében).

Az eljáró tanács megjegyzi azonban, hogy azon szövegrészek esetében, amelyek már megfelelnek a szerzői jogi védelemhez szükséges egyéniség és eredetiség követelményének, és amelyek nem a szerző tudomásával kerültek névfeltüntetés nélkül a kötetekbe, felmerülhet a szerzők Szjt. 12. § (1) és (2) bekezdése szerinti névfeltüntetési jogának sérelme is.

3. [A folklór alkotásai és azok átdolgozása]

Az Szjt. 1. § (7) bek. szerint „a folklór kifejeződései nem részesülnek szerzői jogi védelemben. E rendelkezés nem érinti a népművészeti ihletésű, egyéni, eredeti jellegű mű szerzőjét megillető szerzői jogi védelmet.” Erre figyelemmel a táblázatok nem minden esetben tüntetik fel a kötetekben található magyar folklór műveket (meséket, verseket stb.). Az eredetileg idegen nyelvű folklór művek azonban (amennyiben az adott kötetben erre vonatkozó információ található) a táblázatban feltüntetésre kerültek, mivel azok fordítása – a fordítói tevékenység

színvonala miatt – minden esetben egyéni, eredeti jelleggel bír, így önálló szerzői jogi védelmet élvez.

4. [Védelmi idő]

Az Sztj. 31. § (1) bekezdése szerint „A szerzői jogok a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben.”

Tekintettel arra, hogy a megkereső kérdése a (még) szerzői jogi védelem alá eső művekre irányult, az eljáró tanács a védelmi időn túli művek esetében – ahol a védelmi idő lejártáról tudomása volt – jelezte, ha az adott mű időmúlás okán szerzői jogi védelmet már nem élvez.

Összességében tehát a táblázatok ellenőrzése/kiegészítése során az eljáró tanács

- feltüntette a kötetek nem irodalmi, de szintén szerzői jogi védelemben részesülő egyéb alkotásait és azok alkotóinak/jogosultjainak nevét is;
- nem tüntette fel, vagy ahol a szerzői jogi védelem vélelmezhető, külön jelölte a szerző megjelölése nélküli szövegrészeket;
- nem tüntette fel, vagy a „szerző” oszlopban külön jelölte a magyar folklór műveket, nem magyar folklór művek esetén pedig a fordítások egyéni-eredeti jellegére, így szerzői jogi védettségére tekintettel minden esetben feltüntette az eredetileg idegen nyelvű folklór alkotásokat;
- nem tüntette fel vagy külön jelölte a védelmi idő lejártá miatt a szerzői jog által már nem védett műveket.

1/B A szerzői jogi védelem alatt álló művek jogosultjai

Figyelemmel arra, hogy a feljelentő a vizsgálati anyaghoz mindössze 15 szerző műveire vonatkozóan csatolt felhasználási szerződést (összesen 20-at), és egyéb dokumentumok (például esetleges további megállapodások) nem állnak rendelkezésre, az eljáró tanácsnak a szerzői jogi védelem alatt álló művek jogosultjainak személyére vonatkozóan csupán az alábbi megállapítások megtételére van lehetősége.

Az Sztj. 4. §-a szerint

4. § (1) A szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta (szerző).

(2) Szerzői jogi védelem alatt áll – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – más szerző művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása is, ha annak egyéni, eredeti jellege van.

Az Sztj. alapján tehát elsődlegesen minden esetben maga a szerző (illetve amennyiben a szerző elhunyt, a szerzői jogok tekintetében jogutód személy) saját művének jogosultja. A szerző a felhasználásra engedélyt a könyvkiadások esetében mindenkor felhasználási szerződéssel adhat:

16. § (1) A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.

Figyelemmel arra, hogy a szakértői tanács részére megküldött dokumentumok csak a jelen eljárásban érintett szerzők egy kis részére vonatkozóan tartalmaznak felhasználási szerződéseket, az eljáró tanács az alábbi megállapításokat teszi.

- a) Azon szerzők esetében, akikre vonatkozóan a feljelentő egyáltalán nem csatolt felhasználási szerződést, a kiadás szerzői jogának jogosultja egyértelműen nem határozható meg: az Szjt. fenti idézett rendelkezései szerint az elsődleges jogosult maga a szerző, halála esetén jogutódja, de elképzelhető, hogy a feljelentő, illetve más könyvkiadó (is) rendelkezik e jogokkal. A szakértői tanács ebből következően a feljelentő állítását alátámasztó felhasználási szerződések hiányában e szerzők esetében nem látta megállapíthatónak azt sem, helytállóak-e a feljelentő által a vizsgálati anyaghoz csatolt Excel táblázat „Kiadóhoz tartozik” vagy „Kiadó képviseli” megjelölései. Ezen szerzők neve mellett, a megjegyzés oszlopban az eljáró tanács utalt arra, hogy „jogosultkutatás szükséges”.
- b) Azon szerzők esetében, akikkel a feljelentő felhasználási szerződést kötött, az eljáró tanács – vélelmezve, hogy ezek a szerződések jelenleg is érvényesek és hatályosak; azok sem megváltoztatásra, sem megszüntetésre nem kerültek – a felhasználási szerződések alapján az alábbi megállapításokat teszi.
 - A feljelentő által a jogosultakkal kötött felhasználási szerződések a feljelentőnek csak kifejezett kikötés esetén biztosítanak kizárólagos jogot [Szjt. 43. § (1) bek.] a szerződésben meghatározott felhasználási módra, illetve ezek is csak abban az esetben, ha a jogosult ezt megelőzően más felhasználási szerződést nem kötött [Szjt. 43. § (2) *A kizárólagos felhasználási engedélyt tartalmazó szerződés megkötése előtt adott nem kizárólagos felhasználási engedély fennmarad, kivéve, ha a szerző és a felhasználásra nem kizárólagos jogot szerző felhasználó közötti szerződés eltérően rendelkezik.*] Az eljáró tanács abból a már leírtak mellett (ti. hogy a rendelkezésére bocsátott szerződések érvényesek és hatályosak) egyéb információ híján azt is vélelmezte, hogy e szerződések megkötését megelőzően a jogosult nem kötött a kizárólagosságot akadályozó vagy korlátozó egyéb szerződést – azzal, hogy az eljáró tanács jelzi: amennyiben ilyen korábbi megállapodásról a nyomozóhatóság tudomást szerez, az abban foglaltak befolyásolhatják az engedélyadásra jogosult személyét.

- Minden olyan esetben, amikor a felhasználási szerződés nem kizárólagos, a jogosultnak módjában áll más kiadóval is megállapodni az egyébként a feljelentővel kötött felhasználási szerződésben szereplő művek kiadásáról.
- A feljelentő által kötött felhasználási szerződések a kiadói gyakorlatnak megfelelően többségükben páréves időtartamra jöttek létre (az alábbi táblázatban jelölve). A csatolt felhasználási szerződések alapján tehát csak az állapítható meg, az adott időszakban a feljelentő milyen felhasználási jogokkal rendelkezett. Az eljáró tanács kiemeli, hogy a vizsgálatra megküldött felhasználási szerződések több szerződés esetében is a kiadványok kiadásának időpontját követően jöttek létre.
- A feljelentő által csatolt felhasználási szerződésekben a felhasználás korlátait (jogbirtoklási idő, kizárólagosság stb.) az eljáró tanács az eljárás tárgyát képező felhasználási módok – a többszörözés és terjesztés (Sztj. 18. és 23. §-ai) – vonatkozásában vizsgálta.
- A felhasználási szerződések egy része csupán kötetcímeket tartalmaz: ezek esetében az egyes művek felhasználási jogára vonatkozóan további információra lenne szükség (ti. arra, hogy a szerződésben hivatkozott kötetekben pontosan milyen című művek találhatók).
- Több szerződés rendelkezik a szerző műveihez tartozó vagyoni jogok összességének átruházásáról, erre azonban nincs jogi lehetőség: az Sztj. 9. § (3) bekezdésének főszabálya alapján – a törvényben foglalt kivételektől eltekintve – csak egyes felhasználási jogokra adható engedély.

Az eljáró tanács az ezen (b) kategóriába tartozó művek esetén a „jogtulajdonos” vagy a „megjegyzés” oszlopban hivatkozott a kiadó által csatolt szerződésre.

Szerző	Szerződés kizárólagos	Időtartam	Megjegyzés
B. I.	nem	2015 + 8 év	A kiadó a szerződésben felsorolt művek többszörözésére és terjesztésére vonatkozóan nem szerzett kizárólagos jogot, illetve nem kapott engedélyt a felhasználás továbbengedélyezésére. Erre való tekintettel e művek felhasználására a szerző jogutódjától kell engedélyt kérni. A szerződésben fel nem sorolt művekre a felhasználási szerződés nem terjed ki.
G. B. M.	igen	2014 + 20 év	A kiadó a szerződésben felsorolt művekre vonatkozóan kizárólagos jogot szerzett. A szerződésben fel nem sorolt művekre a felhasználási szerződés nem terjed ki.
K. I.	igen	2015-től teljes védelmi idő	A kiadó a szerződésben felsorolt művekre vonatkozóan kizárólagos jogot szerzett. A szerződésben fel nem sorolt művekre a felhasználási szerződés nem terjed ki.

Szerző	Szerződés kizárólagos	Időtartam	Megjegyzés
L. J.	igen	2013 + 5 év	A kiadó a szerződésben megjelölt összevont kötetre vonatkozóan kizárólagos jogot szerzett. A szerződésben meg nem jelölt kötetekben szereplő művekre a felhasználási szerződés nem terjed ki.
L. E.	igen	2013 + 6 év	A kiadó a szerződésben megjelölt kötetekre és művekre vonatkozóan a szerződésben megjelölt felhasználási módokon kizárólagos jogot szerzett. A szerződés 2.1.1. pontjában meg nem jelölt kötetekben szereplő művekre és 2.1.2. pontjában meg nem jelölt felhasználási módokra a felhasználási szerződés nem terjed ki.
N. N. Á.	igen	2011 + 8 év	A kiadó a szerződésben megjelölt kötetekre, valamint az azokban található versekre vonatkozóan kizárólagos jogot szerzett. A szerződésben meg nem jelölt kötetekben szereplő művekre a felhasználási szerződés nem terjed ki.
N. E.	igen	2014 + 8 év	A kiadó a szerződésben felsorolt művekre vonatkozóan kizárólagos jogot szerzett. A szerződésben fel nem sorolt művekre a felhasználási szerződés nem terjed ki.
Ny. P.	igen	2011 + 6 év	A kiadó a szerződésben felsorolt művek felhasználására vonatkozóan kizárólagos jogot szerzett. A szerződésben fel nem sorolt művekre a felhasználási szerződés nem terjed ki.
R. Gy.	igen	2013 + 8 év	A kiadó a szerződésben felsorolt művek felhasználására vonatkozóan kizárólagos jogot szerzett. A szerződésben fel nem sorolt művekre a felhasználási szerződés nem terjed ki.
Sz. L.	csak kötetként történő kiadásra, egyébként nem	2012 + 5 év	A kiadó a szerződésben megjelölt kötetekre vonatkozóan, kötetként történő megjelentetés esetén szerzett kizárólagos jogot. A szerződés 1.1. pontja szerint a versek külön-külön vagy más művekkel együtt, antológiában történő megjelentetésére a jogutódok egyedi engedélye alapján van lehetőség.
Sz. M.	igen	2014 + 8 év	A kiadó a szerződésben felsorolt művekre vonatkozóan kizárólagos jogot szerzett. A szerződésben fel nem sorolt művekre a felhasználási szerződés nem terjed ki.
Sz.	igen	2012 + 5 év	A kiadó a szerző valamennyi művének felhasználására kizárólagos jogot szerzett.
T. S. K. (6 szerződés)	igen	2016 + 8 év	A kiadó a szerződésben megjelölt kötetekben szereplő művekre vonatkozóan kizárólagos jogot szerzett, de 9 örökösből csak 6 szerződése áll rendelkezésre, tehát nem állapítható meg, a teljes jogosultsági kör megadta-e a felhasználáshoz szükséges engedélyt.

Szerző	Szerződés kizárólagos	Időtartam	Megjegyzés
V. K.	igen	2015 + 10 év	A kiadó a szerződésben felsorolt kötetekre vonatkozóan kizárólagos jogot szerzett. A szerződésben meg nem jelölt kötetekben szereplő művekre a felhasználási szerződés nem terjed ki.
Z. Z.	igen	2007-től teljes védelmi idő	A kiadó a szerződésben felsorolt művekre vonatkozóan kizárólagos jogot szerzett. A szerződésben fel nem sorolt művekre a felhasználási szerződés nem terjed ki.

1/C A szerzői jogi jogosultak elérhetőségei

Az eljáró tanács tájékoztatja a megkeresőt, hogy az egyes természetes személy szerzői jogi jogosultak elérhetőségéről nem rendelkezik információval, véleményét – tekintettel a Szerzői Jogi Szakértői Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI.3.) Kormányrendelet 8. § (1) bekezdésében foglaltakra – csak a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakíthatja ki, a tények megállapítására külön bizonyítást nem végezhet.

Erre figyelemmel az eljáró tanács a szerzői jogi jogosultak elérhetőségére vonatkozóan a rendelkezésre álló iratok alapján csupán azt állapíthatja meg, hogy azon jogosultak esetében, akikkel a feljelentő a jelen ügyhöz csatolt kizárólagos felhasználási szerződéseket kötötte, a feljelentő címe, míg egyéb esetekben a szerző vagy jogutódjának címe tekinthető a jogosult elérhetőségi adatának.

A kérdéshez kapcsolódóan továbbá tájékoztatja az eljáró tanács a megkeresőt, hogy az elhunyt szerzők jogutódainak adataira vonatkozóan az Artisjus rendelkezik az Szjt. 106. § (7) bekezdése szerinti nyilvántartással (l. <https://www.artisjus.hu/felhasznaloknak/szerzoi-jogutodok-adatai/tudnivalok-3/>), míg élő szerzők esetében az elérhetőségről ún. jogosultkutatással szerezhető információ.

Ad 2.

A felhasználás ellenértékeként a felhasználó által fizetendő jogdíjak mértéke minden esetben a jogosult és a felhasználó közötti megállapodás függvénye.

A magyar könyvkiadói gyakorlat e tekintetben a jogdíjmértékek megállapítása során a nemzetközi gyakorlatot követi.

Nem gyűjteményes művek esetén a kiadói szerződések legalább fele úgy rendelkezik, hogy a jogtulajdonos minden egyes eladott példány után jogdíjat kap. E jogdíj terhére a kiadó a szerződés aláírásakor vissza nem térítendő előleget fizet. Adott időközönként a kiadó fogyasztajelentést küld a jogtulajdonosnak, majd, ha a fizetendő jogdíj összege túllépi az előleg összegét, a kiadó átutalja az előleget meghaladó jogdíjakat.

A jogdíj mértéke általában a nettó bolti ár 7%-a, és ez 3000 vagy 5000 eladott példányonként sávosan 1-2%-kal emelkedik akár 15%-ig. A jogdíjmérték szintje azonban változó lehet, kezdődhet 5%-ról is, és nagy sikerű művek (pl. egy Harry Potter) esetében már a kezdő jogdíjmérték is elérheti a 15%-ot. Az előleg mértéke nagy általánosságban az első kiadás példányszámából számolt teljes várható jogdíj 50%-a.

Gyűjteményes kiadásoknál, mint amilyenek a jelenlegi ügy kötetei is, a gyakorlat ennél sokkal összetettebb: tekintettel arra, hogy az éves vagy féléves elszámolás adminisztrációs költsége elvinné a jövedelmezőség nagy részét, a kiadók egy összegben szoktak megállapodni a jogtulajdonosokkal. Vagy kiszámítják előre a teljes kiadásra (a kiadni tervezett teljes példányszámra) az előbb írtak szerinti teljes jogdíjat, vagy személyre szabottan ajánlanak valamekkora (több ízben a szerző, illetve műve népszerűségére tekintettel az átlagosnál magasabb) összeget akár a szerződés teljes időszakára, akár kiadásonként.

A jogdíj mértékét a felhasznált művek ismertsége is nagymértékben befolyásolhatja, azonban általánosságban (a kiemelten népszerű művek kivételével) kijelenthető, hogy – amennyiben „kiadás” alatt a Magyarországon átlagosnak tekintett 2500 példányos kiadást értjük – az átlagos jogdíj versenként/prózaí oldalanként és kiadásonként 5-15 000 forint. Ez az összes kiadványszámok növekedésével egyenesen növekedhet, tehát egy 25 000 példányos kiadás esetén az előző összegek tízszerese is lehet.

Összességében tehát gyűjteményes kiadások esetében a jogdíj mértéke általában

- versek esetén 5-15 000 forint / kiadvány / 2500 példányos kiadás,
- próza esetén 5-15 000 forint / oldal / kiadvány / 2500 példányos kiadás

összegben állapítható meg.

Az eljáró tanács kiemelten hangsúlyozza, hogy nem értendőek ide azok a kiemelkedően népszerű művek, amelyek felhasználásáért a jogtulajdonos a fenténél jóval magasabb jogdíjat kér, sőt, amelyek gyűjteményes műben történő felhasználását a jogtulajdonosok legtöbbször nem is engedélyezik!

Dr. Szívi Gabriella, a tanács elnöke
Dr. Gondol Daniella, a tanács előadó tagja
Érsek Nándor, a tanács szavazó tagja

Összeállította: Barsvári Tímea

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Ivo Gagliuffi Piercechi: A szellemi tulajdoni világának irányjelzői 2020-ban, avagy hogyan vezet minden út Kínába a védjegyek, az ipari minták és a kreatív ipar területén [World Intellectual Property Indicators 2020 or how all roads lead to China (ii): trademarks, industrial designs and creative industry]. Lexology, 2021. július 27.

A Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) közzétette 2020. évi jelentését a szellemi tulajdon világának irányjelzőiről (World Intellectual Property Indicators Report 2020), amely értékes információkat tartalmaz a szellemi tulajdoni mutatók és trendek változásáról világszerte, 2018-tól 2019-ig, amint ezt alább tárgyaljuk.

Mivel ezek a változások különböző iparágakra és általában a gazdaságra is hatással vannak, ezúttal a szellemitulajdon-jog fontos ágait; a védjegyeket, az ipari formatervezési mintákat és a kreatív ipart (kiadók) vesszük szemügyre, amelyekkel a jelentés foglalkozik.

a) Védjegyek

A WIPO jelentéséből kiderül, hogy a védjegybejelentések száma 2019-ben világszerte tovább nőtt – mégpedig 5,8%-kal. Valójában a bejelentéseknek ez az emelkedő tendenciája az elmúlt 10 évben világszerte állandó maradt, és a 2005 óta évente benyújtott védjegybejelentések száma megnégyszereződött. Ez a jelenség nagyrészt annak köszönhető, hogy az elmúlt 15 évből 6-ban kétszámjegyű éves növekedési ütemet jegyeztek fel a 2008-ban és 2009-ben tapasztalt kisebb csökkenés ellenére.

A jelentésben jelzett védjegybejelentési tevékenység növekedése azonban nagyrészt a Kínában benyújtott kérelmek hatalmas számának tulajdonítható, mivel a Kínai Szellemittulajdon-jogi Hivatal a globális védjegybejelentési tevékenység éves növekedésének 55,7%-át adta. A kínai hivatalt követte Irán (+8,4%), Brazília (+5,4%), Oroszország (+5,2%), Törökország (+4,5%), Japán (+4,1%), az USA (+3,9%) és India (+3%).

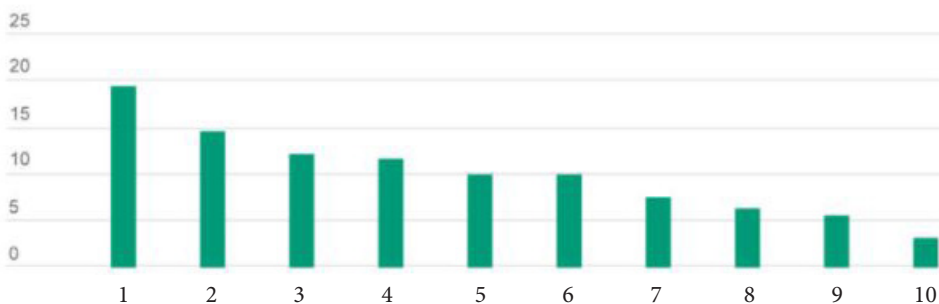
A WIPO külön rangsorolta az alacsony és közepes jövedelmű országokban benyújtott bejelentéseket, ahol érdekes módon Peru 15,2%-os növekedéssel a második helyen végzett. Az első helyen Costa Rica áll 16,7%-os növekedéssel. A védjegybejelentések azonban számos országban csökkentek, például Argentínában, ahol kétszámjegyű csökkenés (11,6%) volt tapasztalható.

Hozzá kell tennünk, hogy a WIPO által vizsgált legtöbb hivatalban a védjegybejelentéseket főként belföldi illetőségűek nyújtották be, akik a hazai joghatóságnál szerezhető oltalomra törekedtek. 2019-ben a globális bejelentési aktivitás 84,3%-át a saját székhelyükön vagy regionális hivatalukban bejelentők tették ki, a fennmaradó 15,7% a nem helyben lakók

bejelentéseihez kapcsolódott. Ez a helyzet Peru esetében is, mivel a bejelentések 15,2%-os növekedésének mindössze 0,2%-át jelentette nem hazai bejelentés.

A jelentésben feltárt egyik nagyon érdekes részlet, hogy a WIPO a nizzai osztályozás 45 osztályát 10 iparági ágazatba csoportosította, hogy lássa, mely iparágak mutattak nagyobb érdeklődést 2019-ben a védjegyoltalom külföldi igénylése iránt. Miként az alábbi 1. ábrán láthatjuk, a kutatási és technológiai ágazatban jelentősen megnőtt a védjegybejelentések száma az áruk és szolgáltatások tekintetében, míg a vegyi áruk és szolgáltatások terén kisebb volt az érdeklődés a védjegybejelentések iránt:

Az 1. ábrán bemutatott táblázat a WIPO 2020-as jelentése alapján készült.

1. ábra

Az ábra vízszintes tengelye számozásának magyarázata:

1. Kutatás és technológia
2. Egészségügy
3. Ruházati cikkek és kellékek
4. Mezőgazdaság
5. Szabadidő és oktatás
6. Szolgáltató vállalkozások
7. Háztartási eszközök
8. Szállítás
9. Építés
10. Vegyészet

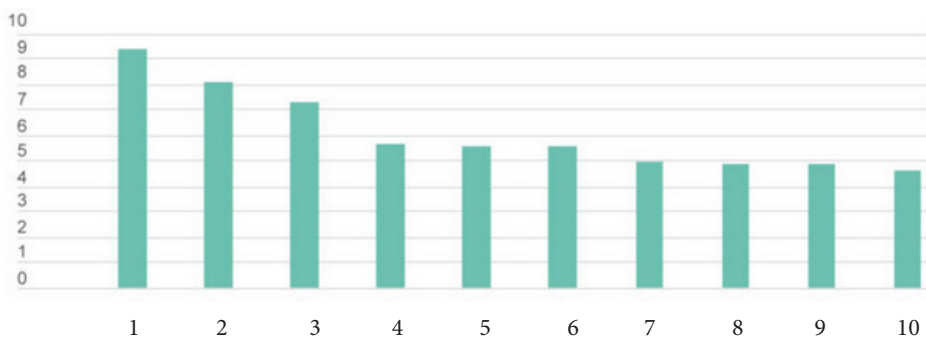
b) Ipari formatervezési minták

Ami az ipari formatervezési mintákat illeti, a bejelentések száma 2019-ben szintén nőtt 2018-hoz képest, bár csak szerény 1,7%-kal. A 2013-as növekedési ütemmel együtt ez a

növekedési ütem a bejelentések legalacsonyabb éves növekedésének felel meg 2005 óta. A rangsor élén ismét a kínai hivatal áll, amely a 2019-ben világszerte benyújtott bejelentésekben szereplő formatervezési minták 52,3%-át képviseli. Ezt követi az Európai Szabadalmi Hivatal (113 319), Dél-Korea (69 360), az USA (49 848) és Törökország (46 202).

A locarnói osztályozás az ipari minták 32 osztályát tartalmazza. A WIPO ezeket az osztályokat 12 ipari ágazatba csoportosította, hogy kiemelje az egyes országokban 2019-ben benyújtott ipari formatervezésiminta-oltalmi bejelentésekben szereplő formatervezési minták legfontosabb ágazatait. Amint a 2. ábrán látható, ebben az évben a világszerte legnagyobb részvétellel rendelkező osztályok a lakberendezési tárgyak (9,4%), a ruházati cikkek (8,1%), valamint a csomagolások és tartályok (7,3%) voltak. Ez a három osztály együttesen az összes formatervezésiminta-bejelentésnek csaknem negyedét képviselte.

A 2. ábrán bemutatott táblázat a WIPO 2020-as jelentése alapján készült.

2. ábra

A 2. ábra vízszintes tengelye számozásának magyarázata:

1. Lakberendezési tárgyak
2. Ruházati cikkek
3. Csomagolások és tartályok
4. Építőipari és talajmegmunkáló berendezések
5. Festészet és grafika
6. Szállítóeszközök
7. Háztartási eszközök
8. Építési és szerkezeti elemek
9. Világítási eszközök
10. Díszítő árucikkek

c) Kreatív ipar: kiadói tevékenység

A kreatív iparral kapcsolatban a WIPO jelentése a könyvkiadásra összpontosított, adatokat gyűjtött a kereskedelmi és oktatási ágazatokról, a jogi létébe helyezésekről és az ISBN-számmal kiadott publikált anyagokról.

Az elemzés a WIPO által a Latin-Amerikai Kiadók Központja (CERLALC), az Európai Kiadók Szövetsége (FEP), a Nemzetközi ISBN Ügynökség és a Nemzetközi Kiadók Szövetsége (IPA) együttműködésével végzett felmérések sorozatán alapul.

A kiadói iparral kapcsolatban három mutatót vettek figyelembe:

- *Értékesítési és licenbevételi adatok:* A WIPO 21 ország kereskedelmi és oktatási ágazatának 2019. évi teljes értékesítési és licenbevételi adatait vizsgálta, amelyek 2019-ben együttesen 67,3 milliárd USD bevételt hoztak. A legnagyobb nettó árbevételt az USA jelentette (23,5 milliárd USD), ezt követte Japán (16,1 milliárd USD), a Koreai Köztársaság (6,2 milliárd USD), Németország (5,6 milliárd USD), az Egyesült Királyság (5,4 milliárd USD) és Franciaország (3 milliárd USD).

Az online digitális értékesítés a teljes kereskedelmi szektor bevételének több mint felét adta Svédországban (50,1%) és az Egyesült Királyságban (55,2%). Az Egyesült Államokban (43,5%) és Törökországban (22%) szintén az online értékesítésből származott a kereskedelmi ágazat teljes bevételének jelentős része.

- *Megjelent címek:* 2019-ben az Egyesült Királyság mintegy 202 000 címet adott ki, ezt követi Oroszország (115 171), Franciaország (107 143), Olaszország (100 266) és Spanyolország (95 849). A kereskedelmi ágazat a megjelent címek több mint felét a 33 ország közül 31-ben adta ki, amelyekben rendelkezésre állt az ágazatonkénti bontás. Kivételt Mexikó (41%) és Új-Zéland (23,2%) jelentett, ahol a kereskedelmi szektor részesedése 50% alatt volt.
- *Eladott példányok:* A rangsor élén az Egyesült Államok áll, amely a legtöbb, 2629,6 millió eladott példányt jelentette meg; ezt követi Japán (677,7 millió), az Egyesült Királyság (649,8 millió) és Törökország (553,3 millió). A kereskedelmi ágazat az összes eladott példány több mint 80%-át az Egyesült Államokban (95,3%), Norvégiában (86,8%) és Franciaországban (80,6%) adta, míg az oktatási ágazat magas részesedéssel rendelkezett az összes eladott példányból Törökországban (69,9%), Maliban (67,1%) és Mexikóban (66,1%).

A törvényes letétek tekintetében a felmérés a következő kategóriákra terjedt ki: könyvek; kották; filmek; zenei hangfájlok és videók. Ezen a területen 2019-ben Németországban jelent meg a legtöbb könyv, amelyet nemzeti adattárban helyeztek létébe (693 722), ezt követi az Egyesült Királyság (210 628), Japán (125 338) és Oroszország (115 171). Meg kell azonban jegyezni, hogy a legnagyobb piacok, az USA és Kína nem vettek részt a felmérésben. Ezenkívül a 36 ország közül, amelyek formátum (nyomtatott, digitális és egyéb) szerinti bontásban szolgáltatott adatokat, a digitális könyvek legnagyobb arányban Németország-

ban (82,2%), Új-Zélandon (65,3%), az Egyesült Királyságban (61,8%), Norvégiában (42%) és Finnországban (41,3%) vannak nemzeti jogi letétben.

Végül, ami az ISBN-t illeti, ez a leggyakrabban használt kiadványazonosító. Ezzel kapcsolatban a Nemzetközi ISBN Ügynökség [a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) által az ISBN szabvány globális használatának felügyeletére kijelölt hivatalos hatóság] 16 ország adatait osztotta meg: Az Egyesült Államok 5,2 millió regisztrált ISBN-számmal messze a legnagyobb ISBN-azonosítót használó ország volt 2019-ben, amelyet a Koreai Köztársaság (331 937), Németország (274 000), Kína (268 407), az Egyesült Királyság (204 015), Olaszország (145 579) és Oroszország (105 856) követett.

Dr. Palágyi Tivadar

Dr. Andreas von Bonin, Amaryllis Müller, Thomas McGrath, Tuna Tanik és Eugene McQuaid: Az Európai Bizottság közzéteszi a dolgok internetével kapcsolatos ágazati vizsgálat előzetes eredményeit (European Commission publishes preliminary findings of its sector inquiry into the Internet of Things). Lexology, 2021. június 21.

Az interneten keresztül adatokat gyűjtő és cserélő, egymással összekapcsolt eszközök (a dolgok internete – Internet of Things, IoT) – egyre szélesebb körű használata átalakítja fogyasztói környezetünket. Ezek a dolgok egyre inkább a fogyasztók mindennapi életének részévé válnak, ezért a versenyhatóságok igyekeznek megérteni, hogy ez a technológia hogyan működik, és melyek a verseny legfontosabb szempontjai a fogyasztói IoT-térben.

Az Európai Bizottság 2021. június 9-én közzétette a 2020 júliusában indított, a fogyasztói IoT-vel kapcsolatos ágazati vizsgálatról szóló előzetes jelentését, amelyben bemutatja az IoT-ágazat versenyparamétereire (pl. a minőség és a márka hírneve, a kiberbiztonság, az adatvédelmi politika, az ár és a technológiához való hozzáférés), valamint az olyan tágabb témákra vonatkozó első megállapításokat, mint az együttműködési lehetőségek, a szabványosítás és az adatok.

Az ágazati vizsgálat a Bizottság digitális stratégiájának és az IoT-ágazatban folyamatban levő szakpolitikai kezdeményezéseknek a tágabb keretébe illeszkedik. A GDPR¹ sikerére építve, amely globális szabványokat hozott létre, és ösztönözte a nemzetközi együttműködést az adatvédelem terén, az EU arra törekszik, hogy világszerte a digitális politikaalkotás középpontjába kerüljön, többek között az IoT-ágazatban is. A Bizottság „Az európai adatgazdaság kiépítése” című, 2017-es közleményének további célja volt többek között az, hogy „hozzájáruljon az IoT egységes európai piacának megteremtéséhez”.

a) Az IoT-ágazati vizsgálat háttere

Amikor *Margrethe Vestager*t kinevezték versenyjogi biztosnak és a „Digitális korszakra alkalmas Európa” biztosításáért felelős ügyvezető alelnöknek, azt a feladatot kapta, hogy a digitális szakpolitikák kialakításához használja fel a versenyjogi biztosként szerzett „általános piaci ismereteit ... a digitális ágazatban”, és arra ösztönözték, hogy használja „a gazdaságunkat és társadalmunkat alakító új és feltörekvő piacokra irányuló ágazati vizsgálatok eszközét”. Ennek eredményeképpen amikor a Bizottság legújabb digitális stratégiáját 2019 februárjában bejelentették, az ágazati vizsgálat elindítását a „tisztességes és versenyképes gazdaság” biztosításának egyik kulcsfontosságú intézkedésének tekintették.

¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.

Miután találgatások folytak arról, hogy Vestager melyik ágazatot fogja vizsgálni (a pletykák szerint az autóipar és a bérzési ágazat adatmegosztási gyakorlatait), a Bizottság egy előzetes bejelentéssel közölte, hogy 2020 júliusában ágazati vizsgálatot indít a fogyasztói IoT-ről.

b) Az ágazati vizsgálat hatóköre

Az előzetes jelentés több mint 200 érdekelt fél (köztük nagyvállalatok, kkv-k, induló vállalkozások és szakosodott szolgáltatók) által Európa-, USA- és Ázsia-szerte szolgáltatott információkon alapul, akik a Bizottság által meghatározott négy fogyasztói IoT egy vagy több ágazatában tevékenykednek:

- *Intelligens otthoni eszközök gyártása*, beleértve az olyan szórakoztató termékeket, mint az okos televíziók és -hangszórók, az intelligens komfort- és világítási rendszerek lakóterek számára, valamint az intelligens biztonsági eszközök.
- *Olyan hangalapú segédeszközök szolgáltatása*, amelyek lehetővé teszik a felhasználók számára a funkciók széles körének elérését, például zenelejátszást, rádióhallgatást, híreket vagy podcastokat.
- *IoT fogyasztói szolgáltatások*, például kreatív tartalomszolgáltatások, információs és keresési szolgáltatások, egészségügyi és fitneszszolgáltatások, közvetítő szolgáltatások (pl. piacterek, autómegosztó szolgáltatások) és vásárlási szolgáltatások *nyújtása*.
- *Viselhető eszközök*, például okosórák és fitneszkövetők, valamint viselhető kamerák *gyártása*.

Az említett érdekelteken kívül a Bizottság konzultált az érintett ágazati szervezetekkel, köztük a nemzetközi szabványügyi szervezetekkel, nonprofit magánszervezetekkel és a fogyasztói IoT-ágazatban működő vállalatok közötti szövetségekkel.

c) Az IoT-ágazat versenyének legfontosabb paraméterei

Az érdekelt feleket felkérték, hogy határozzák meg a verseny legfontosabb paramétereit a fogyasztói IoT-ágazatban. Az előzetes jelentés első megállapításai a következők:

- *A minőség és a márka hírneve*: a legfontosabb paraméterek között szerepel minden fogyasztói IoT-ágazatban, némi eltéréssel az ágazatok között. A Bizottság kezdeti véleménye is az volt, hogy a fogyasztói IoT-ágazatban a minőség a verseny legfontosabb paramétere.
- *Kiberbiztonság*: az IoT-termékek biztonsága és védelme minden fogyasztói IoT-ágazatban fontos tényezőnek számít, különösen az intelligens otthoni eszközök gyártói számára.

- *Adatvédelmi politika*: az adatvédelem a fogyasztói IoT-ágazatban az adat(áramlás)-kezelés szempontjából kulcsfontosságú paraméter, tekintettel az IoT-eszközök vagy -rendszerek által létrehozott személyes adatok védelmének fontosságára.
- Az ár fontos – bár az érdekeltek ezt a fogyasztói IoT-ágazat legtöbb szegmensében kevésbé fontos versenyparaméternek tekintik.
- A technológiához való hozzáférést számos válaszadó a fogyasztói IoT-ágazatba való belépés és/vagy terjeszkedés feltételeként jelölte meg. A válaszadók közül sokan jelezték, hogy a következő három évben más fogyasztói IoT-ágazatokba való belépést és/vagy terjeszkedést terveznek.

d) Az előzetes jelentésben azonosított tágabb témák

Az IoT-ágazati felmérés válaszadói számos tágabb témát határoztak meg a hatékony verseny biztosítása tekintetében. Ezek a következők:

- *Együttműködési lehetőségek*. A fogyasztói IoT-ágazat jelentős számú különböző szolgáltatást, eszközt és technológiát foglal magában, amelyeknek valós időben zökkenőmentesen kell kapcsolódniuk és érintkezniük egymással. A válaszadók ezért a versenyképesség kulcsfontosságú elemeként jelölték meg termékeik IoT-technológiai platformokhoz való hozzáférését és integrációját, valamint az ilyen technológiai platformok funkcióihoz való hozzáférést. A válaszadók szerint a technológiai platformok közötti integrációs követelmények közötti különbségek az IoT-szolgáltatók számára további bonyolultságot és eltérő felhasználói tapasztalatokat eredményezhetnek.
- *Szabványosítás*. Az IoT-szolgáltatók gyakran támaszkodnak harmadik féltől származó technológiára az IoT-szolgáltatások és -eszközök fejlesztése és működtetése során. Az általánosan használt technológiát (pl. szabványokat kidolgozó szervezetek vagy magánpartnerségek/ipari szervezetek) egy adott műszaki feladatra „szabványos technológiaként” jelölhetik meg az együttműködési lehetőségek biztosítása érdekében, vagy egy adott technológia tényleges szabvánnyá válhat, mert nagyszámú felhasználó alkalmazza ugyanazt a technológiát. Az ilyen szabványos technológia lehet nyílt forráskódú vagy (szellemi tulajdon-jogok által) védett. A szellemi tulajdon-jogokhoz való hozzáférés általában jogdíj/licenccdíj fizetéséhez kötött, és bizonyos szabadalmakra, például a szabványok szempontjából nélkülözhetetlen szabadalmakra (SEP) a méltányos, észszerű és megkülönböztetésmentes (FRAND) licenccfeltételek vonatkoznak (amelyek azonban gyakran eltérő értelmezések tárgyát képezik). A (szabványos) technológiához való hozzáférés széttagolt, összetett és átláthatatlan kerete miatt a válaszadók nehézségekről számoltak be az eszközeik és alkalmazásaik által esetleg szükségessé vált licenccvételi kötelezettségek és költségek pontos meghatározásában.
- *Adatok*. Az intelligens eszközök használata révén nagy mennyiségű adat keletkezik. A fitnesskövető eszközök például a fogyasztók egészségi állapotára vonatkozó informá-

ciókat gyűjtenek, az okosórák pedig a helymeghatározással, hívásokkal, naptárral stb. kapcsolatos információkat. A válaszadók arról számoltak be, hogy az IoT-ágazatban az adatokhoz való hozzáférés fontos az optimális/személyre szabott felhasználói élmény biztosítása, az okoseszközök összekapcsolt jellegének elősegítése, valamint az IoT-szolgáltatások fenntartása és fejlesztése érdekében. A válaszadók az adatokhoz való hozzáféréssel kapcsolatban kihívásokat említettek, amelyeket például az adatgyűjtés módjának különbségei okozhatnak.

e) Következő lépések

Az előzetes jelentésről most további konzultációra kerül sor, és a végleges jelentés 2022 első felében várható. A Bizottság közölte, hogy az ágazati vizsgálat végleges eredményei „iránymutatást nyújtanak majd a Bizottság jövőbeli jogérvényesítési tevékenységéhez”, valamint „beépülnek szabályozási munkájába”.

Dr. Palágyi Tivadar

Marie Seong-Hak Kim (szerk.) *The Spirit of Korean Law: Korean Legal History in Context* (A kelet-ázsiai térség történelme és fejlődése által áthatott koreai jog máig élő szelleme). Brill's Asian Law Series Vol. 3., Brill Nijhoff Leiden, 2016; ISBN139789004290778

A könyv a Brill kiadó ázsiai jogi sorozatának harmadik kötete, amely nem kisebb célt tűzött ki maga elé, mint a koreai jogtörténet részletes, történelmi és földrajzi kontextusba helyezett összehasonlító vizsgálatát. A kiadó sorozata 2014-ben indult, és célja az ázsiai térség gyorsan változó demográfiai, gazdasági, jogi, politikai és társadalmi fejlődésének összehasonlító interpretációja. Ezzel együtt a maga nemében egyedülálló fórumot kíván biztosítani a téma keleti és nyugati kutatóinak eszmecseréjére, és egy hosszú távú kapcsolat és párbeszéd kialakítására a Kelet és a Nyugat intézetei és kultúrái között.¹ A kötet egy hároméves kutatómunka eredménye az Institut d'Asie Orientale at Ecole Normale Supérieure de Lyon és a Université de Genève együttműködése keretében.

A kötet szerkesztője, a bevezető fejezet és egy további alfejezet írója Marie Seong-Hak Kim, aki a koreai, a japán, és a francia jogtörténet kutatója, és a „Law and Custom in Korea: Comparative Legal History” című könyv szerzője. Kim a szöuli Ehwa Egyetemen történészként, majd a Minnesota-i Egyetemen jogászként szerzett diplomát, továbbá itt szerzett PhD-fokozatot is a történelem területén. Jelenleg a Saint Cloud State Egyetemen tanít történelmet és jogtörténetet.² A kötet egyes fejezeteinek szerzői a koreai, kínai, illetve a japán jog-, politika- illetve eszméletörténetben jártas kutatók, akiknek rövid említése az egyes fejezetek összefüggéseinél elkerülhetetlen, mivel egyedi látásmódjuk hűen tükröződik az általuk írt fejezetekben. Jelen kötetben Kim a korábbi könyvében megkezdett gondolatmenetet vitte tovább a koreai jog és szokások tekintetében, keresve a koreai jogrendszernek a mára már a múlt homályába vesző alapjait. Már a korábbi könyv vizsgálatának eredménye is a maga nemében egyedülálló tanulmány volt, ahogyan arra Christian Förster is kiválóan rámutatott recenziójában,³ azonban e kötetnek, ha ez lehetséges, még részletesebb kutatómunkát és szakmai eredményeket sikerül felmutatnia.

A koreai jogtörténet a nemzetközi szakirodalomban eddig kevésbé tárgyalt témakör, amelynek egyik oka feltehetően az ország történelmében keresendő, hiszen Korea történelme a folyamatos megszállások és háborúk sorozata, amelynek eredményeképpen számos alkalommal a megszálló ország joga került alkalmazásra valamilyen formában. Az idegen jog alkalmazása pedig nem feltétlenül ért véget a történelem újabb korszakával, annak egyes elemei gyakran továbbéltek, párhuzamosan a koreai joggal. További nehézséget jelent, hogy a koreai jog eredetileg nagyrészt szokásjogon alapult, és ebből adódóan az írásos források korlátozottan érhetőek el. Nem elhanyagolható a fenti két okból eredő nyelvi korlátok em-

¹ <http://www.brill.com/products/series/brills-asian-law-series>.

² <http://web.stcloudstate.edu/mskim/>.

³ Christian Förster: Rezension – Marie Seong-Hak Kim: Law and Custom in Korea – Comparative Legal History, Cambridge University Press, 2014. Zeitschrift für Japanisches Recht, 2015. 40. sz., p. 299–302.

lítése sem. Egyrészt a koreai írás mai formáját csak az 1400-as években nyerte el, azt megelőzően a kínai karaktereket használták a kínai nyelvtől meglehetősen eltérő koreai nyelv formuláinak kifejezésére,⁴ másrészt a megszállások időszakában a japán és a kínai jog is alkalmazásra került a megszállt területeken, amelyeknek forrásai nem feltétlenül érhetőek el koreai nyelven. Mindezeket figyelembe véve a koreai jogtörténet összefoglaló, szisztematikus elemzésének már önmagában a célja is elismerésre méltó. A kötet szerzői egy azonos gondolat mentén írták fejezeteiket: olyan egyedi sajátosságokat kerestek, amelyek a koreai jog saját elemei, és nem a megszállóktól vagy később a mintaként használt jogterületektől importált jogi megoldások. A bevezető célkitűzése szerint a kötet azt a népszerű tévhitet kívánja így eloszlatni, miszerint a koreai jog nem több mint a külföldi jogok pusztá átvétele. A szerzők feltevése, hogy habár a koreai jogra tagadhatatlanul erős hatást gyakorolt más területek joga, ettől függetlenül a jogtudorok és bírák eredeti és kreatív közreműködésének köszönhetően történelme során kifejlesztett egy megkülönböztető „személyiséget”. A szerzők ennek az összekuszált fejlődésnek a természetét és jelentőségét vizsgálták, és az ennek eredményeként lelt egyedi jellemzőket azonosították a koreai jog szellemeként. Kim a bevezetőben kiemeli, hogy kutatásai alapján a kínai írásrendszer és a konfucionalizmus eszméinek együtt hatását tekinti a kelet-ázsiai térség jogi alapjának, hasonlóan a nyugat-európai térségben a *ius commune* szerepéhez. A bevezető jelzi az olvasó számára, hogy három fő eleme volt a vizsgálatnak, nevezetesen a konfucionalizmus, a kolonizáció és az alkotmányosság. Ennek megfelelően a kötet három fő részre oszlik a szerkesztő által komponált bevezetőt követően. Az első rész a Joseon dinasztia⁵ korszakának jogi rendelkezéseit és intézményeit kívánja összefoglalni három eltérő aspektusból megírt alfejezetben, kitérve a konfucionalizmus filozófiájának ideológiai hatásaira is. A második rész a japán kolonizáció időszakának jogi rendelkezései és a teljes jogrendszer összefüggő vizsgálatát tartalmazza, beleértve a koreai–japán annexiós egyezmények elemzését. A harmadik fő rész a jogtörténet köréből némileg kilépve a modern koreai joghoz vezető reformokat veszi sorra, beleértve a demokratikus átalakulás fő lépcsőit és az ehhez vezető alkotmányos reformokat.

A kötet fejezetei ezzel a koreai jogtörténetet széles spektrumon vizsgálják, mintegy hat-száz év fejlődését sűrítve kilenc fejezetbe. A kötet egyediségét adja továbbá, hogy nem pusztán a jogtörténetre, hanem a jogot befolyásoló történelmi és politikai környezetre, továbbá

⁴ A koreai alfabetikus rendszer megalkotása Sejong király (세종대왕; 1418–1450) nevéhez kötődik. A romanizált átírás a National Institute of Korean Language által kiadott hivatalos, átdolgozott szabályok szerint megadva, tekintettel arra, hogy a magyar átírás nem egységes.

⁵ Eredeti nevén: 조선 왕릉. A koreai történelem leghosszabban uralkodó és egyúttal utolsó dinasztiája (1392–1910). Forrás: <https://www.britannica.com/topic/Choson-dynasty>. Fontos kiemelni, hogy a korban a környező államok a területet Joseon királyságként ismerték, a Korea név a Joseon-t megelőző Goryeo dinasztia nevéből származik a kutatások szerint, és Európában a 17. században jelent meg. (<http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=1150058&cid=40942&categoryId=32972>). Kiemelendő, hogy a Korea név az angol nyelvben és az országnevet onnan átvett államok névadásában jelenik meg, Korea maga a 한국 nevet, illetve a Koreai Köztársaság a 대한민국 nevet használja.

a vallási eszmék hatásaira is figyelemmel van, jogi és történelmi kutatási metodológiát egyaránt alkalmazva. A szerzők nagy jogirodalmat dolgoztak fel számos nyelven, nem fukarkodva a primer és a szekunder jogforrásokkal sem. Ahogyan azt *Choe Yukyong* a könyvről írt recenziójában kiválóan megragadta, a könyv kifejezetten egy külső szemléletből mutatja be a koreai jogot, azt más környező államokkal való viszonyán keresztül megjelenítve.⁶ Ez a külső szemlélet objektív elemzést tesz lehetővé amellet, hogy részletes betekintést nyújt a kor jogi, politikai és társadalmi helyzetébe.

Az első nagyobb rész a Joseon dinasztia jogi kódexeit és jogintézményeit vizsgálja a konfucionalizmus eszméjéből mint fő rendezőelvől kiindulva. A három fejezet egy egységes történeti ívet mutat a 14. századtól kezdve egészen a 18. századig.

A bevezetőt követő második fejezet a kódexeket kelet-ázsiai nézőpontból vizsgálja, ami valójában a korai kínai jog környező államok dinasztiai általi átvételének elemzését takarja, kezdve a 7. századból fennmaradt első kínai kódexszel, a Tang korszakból ránk maradt *Tanglü shuyi*-vel.⁷ A fejezet szerzői *Jérôme Bourgon* és *Pierre-Emmanuel Roux*. *Bourgon* kutatási területe eredetileg a késői Qing dinasztia jogi reformjaiból indult, majd a Ming-Qing kódex lefordítása vezette érdeklődését a kínai jog koreai és más környező jogrendszerekre gyakorolt hatásaira. *Roux* ezzel szemben a jogtudományokat egy tágabb kontextusban, a vallásokkal összefüggésben vizsgálja, tanulmányozva a vallási és jogtudományi ismeretek cirkulálását a Joseon kori Koreában és a Qing kori Kínában. A fejezet bemutatja, hogy a Joseon (Korea), a Tokugawa sógunátus (Japán), és a Lê és a Nguyen dinasztia (Vietnám) hogyan adoptálta a Tang kódexet, ezzel létrehozva egyfajta összekapcsolt, többközpontú jogi hálózatot. Ezt követően a Tang kódexet felváltó *Da-Ming Lü*,⁸ azaz a büntetőjogi Ming kódex rendelkezései is átvételre kerültek a büntetőjog területén. A kodifikációt két részre bontva vizsgálják, az adminisztratív, majd a büntető kodifikációt külön értékelve. Az egyik legjelentősebb korai koreai kódex, a Joseon kezdeti időszakában íródott *Kyongguk Taejeon*⁹ a *Da-Ming Huidian*,¹⁰ azaz a Ming dinasztia adminisztratív szabályait tartalmazó kódex szerkezetét követte és tartalmában is számos elemét átvette, ugyanakkor alkalmazása meg-

⁶ *Choe Yukyong*: Book review – The Spirit of Korean Law: Korean Legal History in Context. Asian Journal of Law and Society, 4. évf. 2. sz., 2017. november: <https://www.cambridge.org/core/journals/Kim>

⁷ Tanglü shuyi kínai átirással: 唐律疏義. Az első máig fennmaradt büntetőjogi kódex, amely 606 cikelyből áll és a 618–907 között uralkodó Tang dinasztiához kötik. Bővebben a kódexről: <http://www.chinaknowledge.de/Literature/Historiography/tanglvshuyi.html>.

⁸ Da-Ming Lü kínai átirással: 大明律. Tükörfordításban nagy Ming jogot jelent, mivel a „lü” jelentése jog, azonban Nagy Ming Kódexként szokták említeni a szakirodalomban.

⁹ Koreai átirással: 경국대전, kínaival: 經國大典.

¹⁰ Kínai átirással: 大明會典. Tükörfordításban nagy Ming kódexet jelent. Figyelemmel arra, hogy a Da-Ming Lü és a Da-Ming Huidian is kódexként fordítható, a továbbiakban a Ming Lü és a Ming Huidian név alatt szerepelnek. (Mint az az utolsó karakterből látható, a kínai huidian második szótagját alkotó „dian” és a taejeon második szótagját alkotó „jeon” egyazon kínai karakterrel írható le, ami kódexet jelent, továbbá mindkét kifejezés nagy kódexre utal, a kínai „da” (大) és a koreai „dae” (대) is fordítható a nagy jelzővel.)

lehetősen rugalmas volt. Az eddigi kutatások alapján kevésbé ismert Goryeo¹¹ kori jog is tovább élt a szerzők által feldolgozott források alapján, ami a *Ming Huidian* alkalmazására is erős hatással volt. Mindemellett a Joseon kori koreai jogi rendszer a bemutatott források alapján egy dinamikus bírósági ítéletalkotást valósított meg, ami mellőzte a *Ming Huidian* kínai joggyakorlatára jellemző formális terminológiát. Felfedezhetjük az esetjogi gondolkodás és a precedensek alkalmazásának egy korai formáját, viszont a döntések emiatt gyakran ellentmondanak egymásnak és kevésbé szisztematikusak, mint a korabeli kínai joggyakorlat. Habár a szerzők a Tang és az annak szerkezetét átvevő, sok tekintetben egyező szabályokat mutató *Ming Huidian* szabályaiból indulnak ki, ezek mögött a konfucionalizmus eszmerendszere fedezhető fel, ami a korabeli kínai életet és egyúttal jogalkotást áthatotta. A Ming kódexeken keresztül bemutatják, hogy a konfucianizmus egy jogi rendszernek is tekinthető, és kelet-ázsiai szerepét tekintve hasonló az európai jogirodalomban a római jog vagy a *ius commune* szerepéhez. A cél a Joseon kori koreai jog mint önálló rendszer vizsgálata volt, és nem mint a kínai rendszer átvételének pusztá elemzése, amit a széleskörűen hivatkozott források kellően alátámasztanak. A szerzők a kínai jog és az azon keresztül ható konfucionalizmus eszméje mellett kiemelik a Goryeo kori koreai jog továbbélésének és egyúttal a „barbár” jogok¹² körforgásának a tényét mint a Joseon kori jogot alakító fontos tényezőket. A büntetőjogi gyakorlat közvetlenül tükrözi a konfucionalizmus eszméit, főként a büntetések területén, ahol a fizikai büntetések elkerülése és az elkövető helyes útra terelése volt a középpontban. A kínai jog sokkal kötöttebb volt, a jogi források korlátozottak voltak, az eljárások során valamely *lü* vagy a hozzá kapcsolt valamely *tiaoli*¹³ idézése volt szükséges, míg a koreai jogalkalmazók jóval szélesebb skáláról válogathattak az alkalmazandó jog területén, a Joseon kori jog sokkal szélesebb körben alkalmazta a korábbi esetjogot döntései alátámasztására a *tiaoli*hoz hasonló kiadvány hiányában is. Előre nem látható szituációkban ad hoc döntések is megengedettek voltak, amelyek később rögzített joggá váltak, és egybeszerkesztették őket később bizonyos esetekben az általuk módosított ediktumokkal. A speciális esetekben hozott egyedi, kvázi precedensértékű döntések, intézkedések a kínai és a koreai jogban is később írott joggá váltak tudatos jogalkotó tevékenység eredményeként.¹⁴ A koreai jogban fennmaradt *simnirok* a *simni* eljárás, azaz a kétséges esetek speciális felülvizsgálati eljárásának jegyzőkönyveit jelentette. A *simnirok* tehát egyfajta precedensjogi gyűjtemény, amely hivatkozási alapul szolgált döntések meghozatalához, és nem kötődött szorosan az írott, kodifikált joghoz. Ahogyan arra a szerzők rámutatnak, a *simni* fordítha-

¹¹ A Joseont megelőző dinasztia, amely 918–1392 között volt hatalmon. Koreai átírással: 고려.

¹² Barbár jogok alatt a könyv a környező törzsi társadalmak jogi szabályait érti, ideértve a mandzsu és a mongol törzseket.

¹³ Kínai átírással: 條例. Tükörfordításban rendelet, ugyanakkor ebben az összefüggésben a *Wenxing tiaoli* értendő alatta, azaz a kódex kiegészítéséül szolgáló precedensértékű esetek kötetbe rendezett kiadványa.

¹⁴ A kínai jogban ezeket az eseteket a *shili* (事例), azaz esetek címszó alatt, míg a koreai jogban a *simnirok* (심니록 / 審理錄 = shēnlǐ lù = tárgyalási jegyzőkönyv), azaz a *simni* eljárások jegyzőkönyvei címszó alatt találjuk.

tó egyfajta racionalitásnak a vizsgálat során, azaz tekinthető egyfajta ratio decidendinek, vagyis olyan észszerű elemnek, ami lehetővé teszi a bírák számára, hogy az adott esetre fókuszáljanak és az eset jogilag fontos elemeit helyezték a vizsgálat középpontjába. Míg a *shili* önmagában nem jelentett hivatkozási alapot, csak a *tiaoli* mint a *shili* rendszerezett, kodifikált változata állt a jogalkotók rendelkezésére, addig a koreai *simnirok* esetében a jogalkalmazók szabad kezet kaptak az egyedi döntések jegyzőkönyveire hivatkozás terén. Ebből adódóan a koreai eseti döntések kevésbé voltak rendszerezettek és koherensek, mint a korabeli kínaiak, sőt olykor ellentmondások is, ugyanakkor egyúttal jobban fókuszáltak az adott egyedi esetre, és nagyobb teret adtak a bírói mérlegelésnek. Ezt követően a fejezet röviden felvázolja a barbár jogok lehetséges hatásait a koreai jogra, először a mongol Yuan dinasztiát (1300-as évek), majd a mandzsu Qing dinasztiát (1600–1800-as évek) vizsgálva. A szerzők sikeresen mutatják be, hogy a Joseon kori jogalkotás a korábban feltételezettekkel ellentétben jóval több és komplexebb mint a Ming kori Kína jogalkotásának átvétele és alkalmazása a koreai környezetben. Valójában a korabeli koreai jog az itt bemutatott kutatások alapján nem sorolható egyértelműen az írott jogok közé, hanem egy érdekes átmenetet jelent a precedensjogi angolszász és az írott kontinentális jogi gondolkodás között. Nem kérdőjelezi meg a kínai jog erős hatását, ugyanakkor egy olyan aspektusát is megmutatják a koreai jognak, amit eddig nem igazán láthattunk. Valójában Korea már korai jogtörténete során is azt a jogalkotási módszert követte, amit később a 20. század során is, azaz a kínai jogot mintaként használta saját céljaira, a szükséges helyeken attól eltérve. Az egyik érdekes eltérés, amire a szerzők felhívják a figyelmet, hogy míg a kínai jogalkotás a 14. századtól kezdve tudatosan elválasztotta az adminisztratív és a büntetőjogot jogalkotásában, külön kódexet alkotva, addig a koreai jogalkotás ezt az elválasztást csak elméletben tette meg, gyakorlatban vegyítették a két szabályozást. Másik érdekesség, hogy míg a *Ming Lü* Kínában a büntetőjog egyedüli forrását jelentette, addig a koreai jogalkalmazók sokkal erőteljesebben támaszkodtak a helyi precedensekre, és a kódex pusztán háttérszabályként szolgált, még ha az egyik legjelentősebb volt is. Kiemelendő még a függelék, amely hasznos kiegészítő adatokkal szolgál a kor iránt érdeklődők számára, egyrészt a jogi rendelkezések körforgását bemutató folyamatábrával, amely jelzi a hatás irányát és a jogi rendelkezések keletkezésének időpontját, másrészt a nevek latin és kínai megfelelőinek listájával.

A *Frédéric Constant* által írt harmadik fejezet a jog és a jogtudomány körforgását vizsgálja Koreában és Kínában az emberölésekért kiszabott büntetések, főként a halálbüntetések kapcsán, ami kiválóan illeszkedik a kínai jog és más jogok interakcióját vizsgáló összehasonlító kutatásába. A korábbi fejezet gondolatát viszi tovább a szerző, és a büntetőjogra koncentrálva a halálbüntetések kiszabására irányuló eljárásokat vizsgálja a konfucionalizmus filozófiai hatásából kiindulva, különös tekintettel az ilyen esetekre a koreai jogban gyakran biztosított bírósági felülvizsgálati jogra. Ezzel a korábbi fejezetben röviden bemutatott *simni* eljárások és azok jegyzőkönyvének, a *simnirok*nak a részletesebb vizsgálata valósul meg. Leírása alapján a konfucionalizmus ideológiája szolgált iránymutatásul a kínai jog értelmezéséhez,

ennek megfelelően emberölés esetében a főszabály az volt, hogy aki ölt, az megölettetik.¹⁵ A szerző leírja, hogy ezt a szabályt az i. e. 202–195 között uralkodó Gaozu császárhoz szokás visszavezetni, mindazonáltal párhuzamba vonható az ősi jogrendszerekben gyakran alkalmazott szemet szemért, fogat fogért elvvel, amely azonban a konfucionalizmus eszmevilágát általánosságban egyáltalán nem jellemezte.¹⁶ Talán ennek is köszönhető, hogy a koreai királyok és bírák gyakran utaltak egyedi körülményekre ezekben az esetekben, amikor az élet és halál kérdése volt a tét. *Kim* a bevezetőben kiemeli, hogy habár az igazságosság megtorló és egyenlőségre törekvő fogalmának eszméje mindvégig erős volt, a királyok gyakran vettek figyelembe enyhítő körülményeket a halálbüntetés elkerülése érdekében.¹⁷ A koreai bíraskodás így gyakran élt a kínai jog független jogértelmezésének eszközével, ami azonban nem jelentette a legalitás eszméjének figyelmen kívül hagyását, így például az egyik korabeli jelentős befolyással rendelkező magisztrátus, Chong Yagyong arra biztatta a többi magisztrátust, hogy legyenek hűek mindenekfelett a jogi szabályokhoz. A vizsgálat alapját a *Simnirok*-ban található halálbüntetéssel büntethető esetekben elvégzett felülvizsgálatok adták. Ezen ügyekben gyakori volt a felülvizsgálat, minthogy a kínai *Tanglü shuyi*val átvételre került az a rendelkezés, miszerint az emberölés minden esetére halálbüntetés alkalmazandó, amit a bírák nem szívesen alkalmaztak ártó szándék hiányában, és így a felülvizsgálat gyakran mentő körülmények feltárására irányult. Mindemellet a bűncselekmény megítélése kapcsán a szándék feltárása gyakran jelentett problémát, különösen beismerő vallomás hiányában. A *simnirok* eljárások gyakran egyensúlyba helyezték az elkövető és az áldozat életét, és a király ilyenkor azt vizsgálta, hogy a támadás elég komoly volt-e ahhoz, hogy a támadó életét elvegyék büntetésül. A király számos alkalommal kiemelte e szövegekben, hogy ha bármiféle kétely áll fenn a bűnösség kapcsán, akkor halálbüntetés nem adható, mivel ez újabb igazságtalansághoz vezet, amiért viszont már a király lenne felelős. Az esetek gyakran vizsgálták emellett az áldozat által elszenvedett kint, és hogy az elkövető halála mennyiben engesztelné ki az áldozat lelkét, továbbá kettőjük kapcsolatát. Ez erősen köthető a konfucionalizmus eszméjéhez, amely az emberi élet folytonosságában, a jó tettek javadalmazásában, és a rossz tettek méltó büntetésében hisz, így a bírónak is jobb, ha megspórolja az elkövető életét, ezzel előnyöket szerezve végzete jobbítására. A fejezet a konfucionalizmus felől közelítve bemutatja, hogy a két jogi rendszer hasonló megoldásokat alkalmazott az írott jog korrigálására az emberölésekért járó büntetés megítélése esetében, ugyanakkor e hasonló joggyakorlat egy saját értelmezés eredménye a két rendszerben, ahol az értelmezés ilyen közeli volta a közös filozófiai alapokra is visszavezethető. Mindemellet a kínai Qing uralkodók jóval szabadabb kézzel bántak a halálbüntetések kiszabásával, míg a koreai felülvizsgálati rendszer számos tényező kiegészítő vizsgálatával csak a legsúlyosabb

¹⁵ Koreai eredeti: sarinja salhae (살인자 살해).

¹⁶ Vö.: talioelv Hammurapi törvényoszlopán.

¹⁷ „Principal of requital for life as the idea of a retributive and egalitarian conception of justice” p. 8.

esetekben tartotta alkalmazhatónak a halálbüntetést mint az emberi élet elvételére irányuló visszafordíthatatlan döntést.

A negyedik fejezetben *Anders Karlsson* a konfucionalizmus ideológiája és a jogi fejlődés közötti összefüggéseket vizsgálja a Joseon-kori Koreában, a 18. századi Yongjo és Chongjo uralkodására fókuszálva. Meglátása szerint a koreai jogtörténet nem a mindent átható konfucionalizmus szemszögéből vizsgálendő, hanem ezen eszmék sokkal inkább az állam által alkalmazott eszköznek tekinthetők, ahol az állam döntéseit a politikai szükségletek és követelmények befolyásolták. A jogi eljárást a konfucionalizmus mögé tekintve vizsgálta, az aktuális eljárások logikáját követve. Az utolsó fejezet ezzel egy szemléletmódváltáson megy át. Míg az első két fejezet a konfucionalizmus jogra és jogrendszerre gyakorolt hatásait vizsgálta, addig ez a fejezet a konfucionalizmusra nem egy, a jogot befolyásoló tényezőként tekint a jogalakítás során, hanem a hatalom kezében lévő egyik eszközként, amely hatásosnak bizonyult bizonyos célok elérésére. Ez elsőre ellentmondásosnak tűnhet, ugyanakkor a könyvet olvasva inkább a hatalom hozzáállásában bekövetkezett változasként érzékelhető a konfucionalizmus eszközzé válása a 18. századra.

A három rész érzékelteti, hogy a Joseon-kori Korea a jog szupremáciájának elkötelezett híve volt, a jogi elit a jogi rend megőrzését tekintette az igazságosság eléréséhez vezető legmegfelelőbb eszköznek. A formalizált és ezáltal stabilitást és folytonosságot biztosító kodifikáció jelentette a jogi alapot, ugyanakkor ennek megőrzése a jogértelmezést is magába foglalta, amit a korabeli jogalkalmazók óvatosan, ugyanakkor kreatívan alkalmaztak a legalitás elvének megtartása mellett.

A könyv második nagyobb szerkezeti egysége a japán kolonizáció időszakában bekövetkezett változásokat vizsgálja. A szerzők már a bevezetőben jelzik, hogy a koreai jogtörténet egyik legnagyobb dilemmája ez a korszak, minthogy a modern jogrendszer és az egyéni jogok és szabadságok védelmének kialakítása együtt járt a nemzeti függetlenség elvesztésével, hiszen a jogi modernizáció a kolonizációs politika integráns eleme volt.

Az ötödik fejezetben *Noriko Kokubun* a koreai alkotmányosság gondolatának felemelkedését vizsgálja az 1875 és 1945 közötti időszakban. *Noriko* a Nagoya Egyetem professzora, akinek kutatási területe az alkotmányosság gondolatának kelet-ázsiai összehasonlító vizsgálata.¹⁸ A fejezet először röviden bemutatja azt a történelmi és ideológiai keretet, amiben elfogadottá vált a nyugati államelmélet és alkotmányos gondolkodás átvétele, először Japánban a természetjogi gondolkodás átvételével német hatásra, majd Koreában a német jogi pozitivizmus hatására. Megvizsgálja, hogy a korai 20. századi koreai és japán jogtudósok hogyan ragadták meg a nemzetközi jog és a természetjog korabeli eszméit, és ezek az irányzatok hogyan befolyásolták a konfucionalizmus jogi tradíciójának beolvasztását a modern civilizáció keretei közé. Ennek eszköze volt az 1940-es évek Koreájában az ún. *Samgyun*

¹⁸ Kutatásának kiemelt területe a Meiji alkotmány, és egyik legjelentősebb műve is ehhez kapcsolódik: *Die Bedeutung der deutschen für die japanische Staatslehre unter der Meiji-Verfassung* (1993).

*juui*¹⁹ rendszer, azaz az egyenlőség három princípiuma. A három elv, a teljes egyenlőség 1. az individuumok, az etnikai csoportok és államok között, 2. a hatalom, jólét és intelligencia között – nevezetesen a politika, gazdaság és oktatás között – és 3. azon feltételek esetében, amelyek között a fenti elemek realizálódnak. A rendszer maga az etnikai nacionalizmus talaján nyugodott, ami tükröződött az alkotmány szövegezésében is. Ezen eszmék *Kokubun* megállapítása szerint hatásos eszköznek bizonyultak a gazdasági fejlődés elősegítésére, és ezzel hozzájárultak a politikai szabadság és az emberi jogok teljes biztosításához. Az alkotmányozás a japán kolonizáció időszakában a kormány száműzetése alatt folyt, így ki volt téve az eszmék csatározásának afelett, hogy a nemzeti függetlenség és jólét hogyan lenne elérhető. Mindezeket figyelembe véve az adott kor politikai környezete nem kifejezetten kedvezett az alkotmányozásnak, a fejezetben megjelenő források mégis azt mutatják, hogy az alkotmányosság eszméje már a kolonizáció időszakában is áthatotta a jogalkotást, még ha a szabadságjogok modern értelemben vett katalógusa nem is jelent meg, tekintettel a japán politika célkitűzéseire.

Marie Seong-Hak Kim a hatodik fejezetben az alkotmányos gondolkodás megjelenésének és a kolonizáló hatalom törekvéseinek összefüggéseit veszi górcső alá, arra a kérdésre keresve a választ, hogy létezik-e jó kolonizált jog. Mint ahogyan erre maga a szerző is rámutat, ez egy igen ellentmondásos kérdés, hiszen a kolonizált terület saját joga háttérbe kerül, és a kolonizáló állam joga kerül alkalmazásra, aminek általában egy meglehetősen negatív konnotációja van. A korabeli Koreában a jogi rendszer a kolonizáló hatalom érdekei mentén került kialakításra, és a bírág nagy része is a kolonizáló Japán jogtudorai közül került ki, a koreai emberek folyamatos bizalmatlanságának kitéve. A szerző vizsgálatai alapján ennek ellenére magas szintű jogi tudományos tevékenység folyt, különösen a polgári jog területén, ahol a kolonizáló hatalom jogtudósai egy sajátos jogalkító tevékenységet folytattak. Ennek a célja a speciális koreai szokások és a konfucionalizmus tradicionális talaján álló koreai jog közelítése volt a modern japán joghoz. A fejezet összehasonlítja a holland kelet-indiai kolonizációs politikát a Joseon területén megvalósult japán kolonizációval. Az előbbi egy, a helyi kultúrát, szokásokat és jogi értékeket nagymértékben elismerő, míg az utóbbi egy erőskezü attitűdöt követett, és a szerző kutatásai szerint ez a különbség fontos következményekkel járt a kolonizációt követő fejlődésre Indonéziában, Tajvanon és Dél-Koreában. A szerző forrásokkal alátámasztva bemutatja, hogy a koreai jogrendszer, eltérően a többi vizsgált kolonizált térség jogától, már a japán megszállás előtt egy magasan fejlett, kodifikált jog volt, és ez az eltérés a megszállók hozzáállását is nagymértékben befolyásolta. A szerző rámutat arra, hogy a japán kolonizáció pozitív hatásának tekinthető mindenképp a koreai jog modernizációs folyamatainak elindítása, továbbá a kolonizált jog alkalmazásának tapasztalatai komoly szerepet játszottak a mai fejlett jogi gondolkodás és jogrendszer kialakulásában. Kiemeli ugyanakkor, hogy a modern jogfejlődés korlátját is jelentette egyúttal a ko-

¹⁹ Koreai átírással: 삼균주의, kínaival: 三均主義.

lonizált jog, mivel Japán megvonta a kolonizált területektől a modern jogrendszerek egyik legalapvetőbb elemét, az alkotmányos jogokat, amelyek nélkül a modern jogfejlődés nem képzelhető el. A cím kiválóan rámutat a kolonizált jog megítélésének visszas természetére, hiszen mindamellett, hogy egy modern joggal rendelkező kolonizáló hatalom módosításai a kolonizált területek jogában számos pozitív hatással járhatnak, a kolonizáció fogalma önmagában kizárja egy modern rendszer egyik legfontosabb elemét, az adott területnek és állampolgárainak szabadságát, az alkotmányos alapjogok széles körű garantálását.

A hetedik fejezetben *Samuel Guex* a legalitás és a legitimáció fogalmát vizsgálja a koreai–japán annexiók egyezmények keretei között, kitérve az egyezmény eltérő megítélésének mai napig kiható politikai hatásaira a két ország diplomáciai viszonya tekintetében. Vizsgálatai azt mutatják, hogy az 1990-es években kiújult viták az 1910-ben aláírt annexiók egyezmények jogi érvényessége kapcsán a mai napig megnehezítik a két ország kapcsolatának fejlődését. Álláspontja szerint e viták valójában inkább a legitimáció kérdését feszegetik, mint a legalitást. A szerződéseket jogi értelemben jogszerűen kötötték meg mindkét fél aláírásával, azonban ahogyan arra a szerző kiválóan rámutat, nem szabad megfeledkezni az akkori politikai, történelmi körülményekről és a nemzetközi jog akkori állapotáról, amely a kolonizációt, ha nem is támogatta, de elfogadta. Ennek tükrében a mai viszonyok között, ha ezen egyezményeknek a jogszerűsége nem is vonható kétségbe, a legitimáció kérdése vitatott lehet, ami felveti a kompenzáció vagy legalábbis a japán részről történő valamilyen fokú elismerés szükségességét. A szerző kimutatja, hogy a feleknek a történelem e máig ható időszakán való túllépéséhez mindenképpen szükséges lenne annak megértése, hogy habár az annexiók egyezmények jogi dokumentumok, azok szigorú, jogtechnikai értelmezése nem feltétlenül vezet megfelelő eredményre. Olykor a jog pusztá értelmezése jogtalansághoz vezethet, egy hasonlattal élve, valaha a rabszolgaság is elfogadott és jogszerű volt. A történelmen felülemelkedni a hibák elismerésével és elfogadásával lehetséges. A tanulmány jóval messzebbre megy, mint az egyezmények pusztá értékelése, és a pusztá jogtechnikai elemzésen túllépve a jogszerűséget a történelem, a korabeli társadalmi szerkezet és a nemzetközi jog akkori állapotának viszonylatában értelmezi, ezzel az egyezményeknek egy összetett, kontextusba helyezett értékelését adva.

A könyv harmadik nagyobb szerkezeti egysége az alkotmányosság kérdéskörére fókuszál, kapcsolódva a *Noriko Kokubun* által megkezdett gondolatmenethez, túllépve a japán kolonizáció időszakán. Az 1945-ös japán függetlenséget követően az ország két részre lett osztva, és a harmadik fejezet a demokratikus állam modelljét követő Koreai Köztársaságot vizsgálja, ahol az alkotmány 1948-as kihirdetését követően a konfucionalizmus és a kolonizáció eszméje összekeveredett az alkotmányosság elvével, és a jogalkotók ebben a környezetben törekedtek egy globalizált jogi keretrendszer kialakítására. A szerzők a jogi reformokat a jog és a jogi intézményrendszer változásainak követésével mutatják be, figyelemmel a megváltozott történelmi és politikai körülményekre.

A nyolcadik fejezetben *Joonyoung Moon*, a Busan Nemzeti Egyetem professzora²⁰ a felszabadulást követő első alkotmányt és az első polgári törvénykönyvet vizsgálja a modern jog felé vezető reformok bemutatása céljából. Moon már az elején jelzi, hogy az 1948-as alkotmány megalkotása egy vitatott téma a koreai jog- és politikatörténetben mind a mai napig. Megalkotásának ténye egy relatív nagy előrelépésnek tekinthető, ugyanakkor a kolonizált jog továbbélése is megfigyelhető benne, ami számos kritikát kapott. A szerző az 1948-as alkotmány és az 1958-as első polgári törvénykönyv megalkotását bemutatva rávilágít arra, hogy a versengő eszmék viharában is törekedtek arra a jogalkotók, hogy olyan, a koreai nemzethez hű jogot és intézményeket alkossanak, amelyek képesek a születő törékeny, ugyanakkor ambiciózus államban fennmaradni, figyelembe véve az élő jogot, amiben a koreai szokásjog mellett a kolonizált jog elemei is erősen jelen voltak.²¹ A szerző szerint habár a japán polgári jog és jogelmélet erős hatással volt a polgári jogra, ez önmagában nem kritizálható, hiszen ezt az időszakot megelőzően nem létezett koreai polgári törvénykönyv, ami alapul szolgálhatott volna a kodifikációhoz. Megállapításai szerint a kodifikáció eredményeként létrejött törvénykönyv a vizsgált részek alapján hűen tükrözte a koreai társadalmi valóságot és az akkori szükségleteket, ezzel elszakadva a japán mintától, és lehetővé téve egy igazán koreai rendszer létrejöttét az idő előrehaladtával.

Justine Guichard a kilencedik fejezetben a jogfejlődés következő szakaszára fókuszál, az 1978-as alkotmány kihirdetését követő időszakra, ami erőteljes változásokat hozott az alkotmányosság és az alkotmánybíróság tekintetében. Vizsgálatának központi eleme a koreai alkotmánybíróság szerepe a demokratikus átalakulásban. A jog változását bírósági eseteken keresztül vizsgálja, elemezve, hogy a bíróság döntéseivel hogyan segítette elő az autoriter rendszer demokratikus átalakulását. *Guichard* kiemeli, hogy a jogi hagyomány keveset változott az 1948-as alkotmánnyal megvalósított demokratizálódás ellenére, figyelemmel arra, hogy a demokratizálódást egy sajátos nacionalista eszme kísérte, ami egy mélyről fakadó antikommunista érzületre épült, kiegészülve a közérdeket erősen védő biztonsági rendelkezésekkel, amelyek az államellenes ideológiák és tevékenységek erőteljes büntetését célozták, ezzel kizárva bármiféle alkotmányossági panaszt. Ez az 1978-as új, liberális alkotmány kihirdetésével, amely bevezette az állampolgárok által közvetlenül benyújtható alkotmányossági panasz intézményét, megváltozott. A rendszer további fejlődését nagyban elősegítette a politikai rendszer 1987-es átalakulása, amely az alkotmánybíróság szerepét tovább növelte. Az esetjog bemutatásával a szerző illusztrálja az átalakuló állam alkotmánybíróságának dilemmáját, az alkotmányos rend definiálása és egyúttal megvédése közötti paradoxont, és hogy az autoriter rendszer hagyatékait hogyan próbálta felszámolni több kevesebb sikerrel a bíróság az egyes esetek eldöntésével. Ahogyan azt *Choe* kiemeli recenziójában, ez a két

²⁰ A modern Korea jogtörténetének kutatója. Egyik kiemelendő műve: A bíróságok és az ügyészség megszületése: a bíróságok történeteként vizsgált (olvasott) Koreai Köztársaság (법원과 검찰의 탄생: 사법의 역사로 읽는 대한민국).

²¹ Bevezető, p. 12.

fejezet kiválóan rávilágít az alkotmánybíróság megkülönböztető szerepére más kelet-ázsiai országokkal szemben, mindezt az esetjog széles körű feldolgozásával.²²

A tizedik fejezetben *Tom Ginsburg*²³ Korea és az északkelet-ázsiai jogi rendszerek reformját vizsgálja. A poszt demokratikus fejlődést történelmi és földrajzi összehasonlításban mutatja be, összekapcsolt jogi intézmények között vonva párhuzamot Japánban, Koreában és Tajvanon a Meiji-érától kezdődően. Feltevése szerint az 1990-es évek közepétől kezdődően a diplomát adó jogi iskolák létrehozása, a büntetőjogban az esküdtbíráskodás bevezetése és a közjog változásai az északkelet-ázsiai régióban a kormányzati modell változását jelezték, amely a szigorúan vett eljárási legitimáció modelljéről elmozdult a részvételi legitimáción alapuló modell felé. A 20. század nagy részében a koreai, japán és tajvani növekedést a Meiji által inspirált államfejlődési modell táplálta, viszont az 1990-es évek kezdetén ez a modell elavulttá vált, a kormányzatokat innentől már sokkal inkább a köz bevonásának látszata érdekelte, arra alapozták legitimációjukat.²⁴ A szerző elemzi, hogy a közjog egyes változásainak köszönhetően az állampolgároknak sokkal szélesebb lehetőségük nyílik adminisztratív döntések felülvizsgálatára, és ezáltal a jogalkotás nyitottabbá, a megalkotott jogszabályok kommunikációja az állampolgárok felé átláthatóbbá vált, ami a közigazgatás ellenőrzését is hatékonyabbá tette.

A szerzők végkövetkeztetése szerint Korea a külföldi jogok megoldásainak és intézményeinek átvétele mellett is képes volt egy olyan jogrendszert kialakítani, amely saját szükségleteinek megfelel, és sok szempontból eredeti jogának egy kifinomult változatát testesíti meg. Mindemellett e rendszer potenciált mutat arra, hogy egy olyan új modellé változzon, amely más országok számára könnyebben adaptálható. A felvonultatott primer és szekunder források a szerzők végkövetkeztetését látszanak alátámasztani, kiválóan bemutatva, hogy a „kölcsonzott” elemek sajátos módon épültek be a koreai jogrendszerbe, ami megfelelő alapot szolgáltatott a széles körű társadalmi elfogadásra. A könyv ígéretéhez híven egy komplex, széles spektrumú képet ad a koreai jogfejlődésről, azt társadalmi, politikai és történelmi keretekbe helyezve. A tanulmányok a jogi kutatás és összehasonlítás módszertana mellett bőkezűen éltek a történelmi kutatás módszertanával is, egyúttal az ország történelmi fejlődéséről is képet adva az olvasóknak. A fejezeteket egy töretlen történelmi ívbe rendezték, ami segíti az összetett folyamatok és azok rövid, illetve hosszú távú hatásainak megértését. Habár számos, a világ minden tájáról érkező szerző közreműködésének eredménye a mű, ez az olvasás során egyáltalán nem tükröződik, a kiváló szerkesztői munka eredményeként a könyv logikai íve töretlen. Kiemelendő a források bőkezű hivatkozása is, aminek a nyelvi

²² *Choe*: i. m. (6).

²³ A University of Chicago professzora, szakterülete Kelet-Ázsia a nemzetközi és összehasonlító alkotmányoktan keretei között. Az Amerikai Művészeti és Tudományos Akadémia tagja. Műve: *Korean Legal Reform* (2004).

²⁴ P. 234.

korlátok sem jelentik akadályát, hiszen a kínai, koreai és japán források és szakirodalom mellett számos nyugati (európai és amerikai) forrásra is hivatkoznak a szerzők.

A könyv a jogtörténet egy olyan, a külsődleges hatásokat is értékelő, összetett bemutatását adja, ami alkalmassá teszi arra, hogy mindazok is megértsék a folyamatokat, akiknek egyébként nincs széles körű ismeretük a kelet-ázsiai térség történelméről és jogi fejlődéséről. Mindezzel együtt a jogtörténet kutatóinak is számos újdonsággal szolgálhat, tekintettel az eddig az angol szakirodalomban kevésbé megjelent eredeti kínai és koreai jogi források szövegek részletes bemutatására és elemzésére, beleértve a korabeli joggyakorlat vizsgálatát is. Utóbbi esetében a fellelhető, elsősorban büntető jogesetek mellett gyakran hivatkozik a kódexek szövegeit értelmező kiadványokra is,²⁵ amelyek valójában precedensértékűnek tekinthető jogeseteket tartalmaznak, és a kódex szövegének értelmezésére, továbbfejlesztésére szolgáltak. A szerzők ezzel a bevezetőben kitűzött célt maradéktalanul megvalósították, bemutatva a korabeli joggyakorlat elemzésén keresztül, hogy a koreai jognak igenis van egy sajátos, máig élő szelleme, amely az átvett jogi elemeken keresztül is áthat, még a konfucionalizmus tagadhatatlan hatását figyelembe véve is. A korai koreai és az északkelet-ázsiai térség jogfejlődését általában erősen áthatotta a konfucionalizmus a források alapján, létrehozva egy közös nevezőt, ami valóban sok szempontból hasonlónak mondható a *ius commune* európai jogfejlődésben játszott szerepéhez, még ha a konfucionalizmusra nem is szokás elsősorban jogi eszmerendszerként gondolni. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az erős hatás ellenére a térség államainak jogfejlődése meglehetősen eltérő képet mutat, amit az emberölési ügyek büntetéskiszabása tükröz legerősebben. Összességében a könyv jól megszerkesztett, a bevezetőben kitűzött célokat maradéktalanul megvalósítja, és számos olyan forrást mutat be a jogalkotás és a joggyakorlat köréből, ami az angol szakirodalomban eddig nem vagy kevésbé volt elérhető. A szerzők eltérő háttere és kutatási érdeklődése lehetővé teszi az összetett folyamatok megértését, hiszen a jogtörténészek mellett politológusok és történészek is vannak a közöttük. A hangsúly a vizsgálat során a régebbi időszak tekintetében eltolódik a büntetőjog irányába, így a kutatás érdekes kiegészítést adná a polgári, illetve adminisztratív joggyakorlat részletesebb feltárása is a korai Joseon-korszakból. Ennek gátját jelentheti, hogy a joggyakorlat vizsgálatát elsősorban a *simnirok*ban fennmaradt esetek tették lehetővé, és a jogi tévedések elkerülésére létesített felülvizsgálati eljárás a források alapján gyakoribb volt a fővesztéssel büntethető tettek esetében, minthogy a tévedés ezen esetekben visszafordíthatatlan eredménnyel járt. A könyv szakmaisága mellett is olvasmányos, ebből adódóan a keleti jogtörténet kutatói mellett javasolt mindazok számára is, akik szeretnék többet megtudni a térség jogtörténetéről egy szélesebb kontextusba helyezve, a térség történelme és a korabeli politika összefüggéseiben.

Timár Adrienn

²⁵ Értve ezalatt a Wenxing tiaoli (問刑條例) és a Simnirok(심리록) szövegeit.

Dean Burnett: *A boldog agy – A boldogság eredetének és értelmének tudománya*. Partvonal Könyvkiadó, 2020; ISBN: 9786155783777

„Az agy talán a leglélegzetelállítóbb és legösszetettebb dolog, amit kutathatunk”
– a könyvből

Burnettet ismerjük: Az idióta agy – Miben töri a fejét a szürkeállományunk? (Partvonal Kiadó, 2019) c. könyvéről az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2019/4. számában szövegtünk.

Róla: A *BBC Science Focus Magazine* így mutatja be a szerzőjeként: „Idegtudomány-tudós, szerző, blogger, olykor komédiás, és minden tudományban jártas fickó.” Önmagáról, a saját honlapján, az előzőket még ezzel cizellálja: „tudós megmondóember, tudományos ismeretterjesztő, és számos egyéb, attól függően, hogy ki kérdi, és mit kíván. Jelenleg ’tiszteletbeli kutató’ a Cardiff Egyetem Pszichológia Iskolájában, ahol maga is a PhD-fokozatát szerezte idegtudományból.” Sajátos ember: a bemutatkozásából idézve, „a BSc-fokozat megszerzése után különféle munkákat vállalt, többnyire a vendéglátóiparban, s majd két évig halottakat balzsamozott a helyi orvosegyetem számára. Ekkor kezdte *stand up* pályafutását, mondván az sem lehet rosszabb a nappali munkájánál, s még mindig ott tart, hogy le kellene szoknia arról, hogy mások szórakoztatására bolondot csinál magából a színpadon. A PhD megszerzése után a balszerencse sorozata sújtotta a kísérletes eredményeiben, valamint kínos szerepléseiben a helyi médiában. Ez tönkretette a tudóskarriert illető kilátásait, ezért energiái javát a komikumra, az írásra és a tudományos ismeretterjesztésre fordította. Mindez arra vezetett, hogy 2012-ben rendszeresen megjelenő blogot kezdett a Guardianban, szatirikusan szólva a tudományról, majd ebből következett minden más.” A könyvében sorakozó hivatkozások és szakmai áttekintések pedig azt mutatják, hogy *szakmailag igényes kutatóként alkotja műveit*. (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Hozzáállását jól mutatja Az idióta agyban kifejtett karakteres koncepciója: „A tudomány az emberiség teremtménye. Általában az emberek érthetetlenül, kaotikusan és logikátlanul viselkednek (amelyért főként agyunk működését okolhatjuk), és ez a tudományra is igaz. Valaki régen eldöntötte, hogy a tudományos ismeretterjesztésnek magasztosnak és komolynak kell lennie, és úgy tűnik, e vélelem azóta is tartja magát. Tudományos pályám nagy részében igyekeztem ezt megcáfolni, e könyv pedig ezen erőfeszítések legújabb eredménye.”

Ügyes háritása ugyanott, ami maradéktalanul átvihető e mostani könyvére is: „Az agy-tudománnyal kapcsolatos ismereteink napról napra változnak. Így valószínűleg könnyűszerrel találhatnék egy-egy új vizsgálatot és kutatást, amely megcáfol bármely állítást, amit ebben a könyvben leírtam. De a tudományos könyvek újonc olvasói kedvéért megjegyzem, hogy a modern tudomány összes ágával ugyanez a helyzet.” – Ami szerencsére általánosítva nem igaz, az itt felsorakoztatott agykutatási eredményekre sem. Az viszont bőven meglehet, hogy egyik-másikat tényleg felülírják vagy finomítják új felfedezések. Annál is inkább, mert

az exponenciálisan gyorsuló technikai fejlődéssel majdhogynem szó szerint fantasztikus tempóban fejlődik mind magasabbra az agykutatást lehetővé tevő technikai eszközrendszer. A „Tervező” – legyen az bár az amúgy minden tudatosság és célzatosság híján lévő evolúció, vagy ki tudja, ki hiszi, mi más – kaján trükkje, hogy ez a rendkívül titokzatos szervünk nemcsak döbbenetesen összetett, hanem a kutatását rettenetesen megnehezítő mértékben tömör is, ami a közelmúltig gyakorlatilag lehetetlenné tette a roncsolás nélküli hozzáférést az élő, működő agy belsőbb részeihez, ez pedig azt, hogy részletesen és mélyrehatóan megismerhessük az agy működését, folyamatait. (A korábbi roncsolásmentes fizikai vizsgálat, az EEG csak igen elnagyolt, integrált jelzéseket tudott adni az agyban végbemenő elektromos folyamatokról, ahogy azok elektromágneses tere a koponyán kívül érzékelhető volt.) Burnett is sokat szól az agykutatásban alkalmazott modern képalkotó technikákról: ezek kezdenek hozzásegíteni a szó szerint mélyreható vizsgálódáshoz a működés megzavarása nélkül.

Aki szereti az igényes, olykor kedélyesen csevegő előadásmódot, a nemritkán laza szóhasználatot, annak ezért is tetszeni fog a könyve. Szomorú vagy sem, korunk sajátossága, hogy bármilyen fontos és izgalmas is a téma, ha nem elég színes, fordultatos az előadás, gyorsabban belefáradunk. Burnettnél ez nem fenyeget.

Erről szól: „Mi tesz minket boldoggá? És az egyes embereket miért más teszi boldoggá, és még csak nem is ugyanakkor? Mi a boldogság értelme? Van-e egyáltalán értelme? Minthogy tudósként igyekszem egyértelmű koncepciók mentén gondolkodni, megpróbáltam szó szerint annak utánajárni, hogy mi tesz minket boldoggá. De semmi használhatót nem találtam, csak önszerző könyvek halandzsáit, életvezetési technikákat, illetve dilettáns filozófiai eszmefuttatásokat. Se szeri, se száma a területen működő, általában messziről gyanús életvezetési coachoknak és guruoknak, akik váltig állítják, hogy ők birtokolják a boldogság egyértelmű titkát, függetlenül attól, hogy kik is vagyunk. Ez nem zavarja különösebben, de e végső titkok gyakorlatilag sohasem egyeznek egymással, ami azt valószínűsíti, hogy nagy részük egyszerű kóklerség.” (Innentől minden idézet a könyvből.

„Ha tényleg meg akarjuk magyarázni, az agy hogyan gondoskodik a boldogságról, nem elégedhetünk meg semmitmondó kétsoros összefoglalókkal, vagy nagyzó szakkifejezések üres pufogtatásával, ahhoz egy egész könyvre lenne szükség arról, hogy milyen tényleges agyfolyamatok állítják elő a boldogságot, annak legalapvetőbb szintjén. *Őn most ezt a könyvet tartja a kezében. E könyv a boldogságról, és agyi forrásairól szól. Mi okozza a boldogságot, és mi célból? Milyen tényleges agyfolyamatok állítják elő a boldogságot, annak legalapvetőbb szintjén? Agyunk miért van oda egyes dolgokért, míg másokat ki nem állhat? Van-e betonbiztos módja az agy boldoggá tételének, ahogy azt sokan állítják? Létezik-e az örök boldogság – és ha igen, tényleg olyan jó volna-e, mint első hallásra tűnik? Vajon, ha ugyanazt az élményt élnénk újra és újra, legyen bármennyire kellemes, az örület határára sodródnánk? És így tovább.*

E könyv célja nem az önségítés, ahogy arra sem kívánunk példát szolgáltatni, hogy hogyan élhetünk boldogabb és teljesebb életet. Mindössze arról van szó, hogy lenyűgöz az agy, és egyik funkciója folytán vagyunk képesek átélni a boldogságot. Célom az volt, hogy képességeimhez mérten a legjobb magyarázatot adjam arra, hogy mindezt hogyan csinálja. Remélem, mindez boldoggá teszi az olvasót is” – írja a szerző. De mi is a boldogság? Ő e gondolatmenetét – marketingben nyilvánvalóan jártasként – így zárja le: „Ha mégsem, azt is meg tudom magyarázni. Ha pedig elolvassa a könyvet, már ön is érteni fogja.” Hogy mennyire, azt ki ki maga tapasztalja meg – annyi bizonyos, hogy sokban közelebb kerülhetünk az agy, és talán a boldogság megértéséhez.

Egy szubjektív megjegyzés: ha úgy olvassuk a könyvet – ahogy az illetet kell –, hogy elgondolkodunk minden állításán, tételén és azok hátterén, olvasása rendkívül izgalmas szellemi kaland lehet. Erre majd helyenként utalunk néhány megjegyzéssel.

Rögvest itt, az elején: Ha elfogadjuk, hogy agyunkat a törzsfajlódás fejlesztette az átöröklési verseny technikáival, vajon miként alakulhattak ki azon képességeink – kezdve akár azzal, hogy ilyen műveket tudunk írni, illetve olvasni és megérteni –, amelyek a tudományok és művészetek művelését teszik lehetővé? Miféle evolúciós előny rögzítette ezeket agyunk kialakításába, különösen, hogy agyunk nem változott azon idők óta, amikor ilyen képességeinknek még semmi jele sem maradt fent? Burnett rendszeresen kitér arra, hogy képességeinknek milyen hasonlóságai vannak az állatvilágban. Ilyet eddig ott nem találtunk.

A forrásokról: „A boldogsághoz vezető titkok végtelen változatossága láttán egy dolog azonnal egyértelművé válik számunkra: *a boldogságban hatalmas szerepe van a szubjektív tényezőknek. Mindannyiunknak eltérő elképzelései vannak* arról, hogy mi teszi – vagy tenné – az embert boldoggá, legyen az a vagyon, a hírnév, a szerelem, a szex, a hatalom, a nevetés vagy más. De igazán csak abban lehetünk biztosak, hogy mi működik nálunk. Így mindenképpen meg akartam mutatni, hogy mi teszi boldoggá (és mi nem) a legkülönfélébb embereket. Ehhez rengeteg interjút készítettem népszerű színházi színészekkel és filmsztárokkal, milliomosokkal, vezető tudósokkal, újságírókkal, szellemvadászokkal.” Tegyük hozzá: okfejtései, állításai alátámasztására bőven idézi a szaktudomány kísérletes vizsgálatainak megállapításait is.

Mi a boldogság? „Tudni akarjuk, hogy honnan jön a boldogság? Ehhez először azt kell megválaszolnunk, hogy mi is a boldogság. Egy érzés, érzelem, hangulat, mentális állapot, vagy valami ilyesmi.” Igen, „valami ilyesmi”. Honnan tudjuk, hogy a boldogság állapotában leledzünk? Ennek csak egyetlen forrása lehet: az agyunk – szigorúbban véve az elménk –, még akkor is, ha ezerféle külső ráhatással igyekeznek belénk ültetni, hogy mitől vagyunk boldogok. Burnett így folytatja: „Bárhogy is definiáljuk, nagyon nehéz lenne tagadni, hogy a legalapvetőbb szinteken ezeket a jelenségeket agyunk állítja elő. Tehát megérkeztünk: a boldogság agyunkból ered.” – Gondolkodjunk el ezen. Ha kizárjuk a testtől független szellem (lélek) szerepét, úgy az igény a boldogságra csak az agyunkban keletkezhet; a boldogság

tudatállapot, a tudatot az agy állítja elő; és mindaz, amit érzünk, gondolunk, az agyon belül játszódik le. Befolyásolni persze szinte végtelenül sokban lehet, e modern időkben teszik is mind hatékonyabb eszközökkel, de e befolyásolásokat is agyunk dolgozza fel.

Hol a boldogság? Burnett itt ezen belül keresi a magyarázatot: „Tudnunk kell pontosan, hogy a boldogság az agy mely részéből származik. Mely agyterület, mely régió felelős érte, és mely agyrész ismeri fel a boldogságot okozó eseményeket. [Ez nem pusztán 'felismerés'. A boldogság meglehetősen nagyrészt értékrend kérdése. Nyilvánvaló, hogy a boldogság feltétel-rendszere kultúrafüggő. Egyes keleti filozófiákban a boldogság forrása az igények minimalizálása, sőt lenullázása, és sokban hasonlít erre a kereszténység eredeti tanítása is; a nyugati civilizáció 'államvallása' viszont a mind nagyobb vagyon és hatalom birtoklását tette azzá – józanabbak számára a 'ki ki a saját körének lehetőségei szerint, bár mind nagyobbra vágyva' alapon –, a fogyasztói társadalomban pedig e forrás az egyre felfokozottabb fogyasztás és birtoklás, és sorolhatnánk... Petőfi faék-egyszerűségű tétele: 'Hol a boldogság mostanában? / Barátságos meleg szobában.'; a német közmondás 'Semmi sincs, nyugodtan élsz (Nichts haben ruhiges Leben)', másrészt a sörreklám 'Annyi a világ, amennyit beletöltesz' mutatnak valamit a dolgok alakulásából. Iparágak épülnek ma a boldogságkeresés ilyenolyan kielégítésére, erősen alapozva a klasszikus marketingstratégiára: új keresletet teremteni és kiszolgálni. Bármilyen legyen is, mindez szintén az agyunkban találkozhat az értékeléssel, vajon boldogok vagyunk-e, s mitől lehetnénk minél inkább és minél tartósabban azzá – Osman P.] Ennek érdekében betekintést kell nyernünk a boldog agyba, és megnéznünk, hogy mi történik benne. Ez nem egyszerű feladat, és ahhoz, hogy akár a legkisebb esélyünk is legyen a sikerre, az fMRI-hez hasonló, rendkívül fejlett idegi képalkotó eljárásokra van szükségünk.” Magyarázat következik az agy működéséről, az anatómiai felépítéséről a hormonok szerepéről a működésben, szintúgy a legmodernebb vizsgálati lehetőségekről is.

Neurotranszmitterek a boldogságban: Ez is korunk fejlődése: megjelent, egyéb új irányzatok mellett, a neuromarketing, a neuro-közgazdaságtan, a vezetéstudomány pedig célkeresztjébe vette a neurotranszmitterek szerepét az emberek közösségi működésében (l. Simon Sinek: A jó vezetők esznek utolsónak – Hogyan építsünk összetartó, lelkes és sikeres csapatot? HVG Könyvek, 2017 – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2018/3. sz.). Burnett is elemzi itt ezek szerepét: „Létezhet olyan neurotranszmitter, vagyis egy vegyület, amely felelős a boldogságért? Bármennyire is meglepően hangzik, ez a felvetés nem is olyan légből kapott. Valójában számos jelöltünk is van e szerepre.” Sorra veszi a négy fő jelöltet: dopamin, endorfin, oxitocin, szerotonin, ami sok igazán érdekes tudással szolgál az ebben kevésbé járatosoknak, bevallva a tudomány állásának idevágó fogyatékoságait is. Pl. „Valójában senki sem tudja (egyelőre), hogy a szerotoninszint megemelkedése mit is csinál az agyban. Talán a megközelítésünkkel van alapvető probléma: noha tulajdoníthatunk erőteljes neurológiai hatást egyszerű molekuláknak, ez nem jelenti azt, hogy így működnek a valóságban is.”

Roppant érdekes dolgokat tanulhatunk itt is: „A legveszélyesebb opiátalapú kábítószer, mint a heroin és az ópium éppen azért működhetnek, mert aktiválni képesek az agyunkban

és szervezetünk egyéb szerveiben lévő endorfinreceptorokat.” és „Egyes becslések szerint a heroin hatékonysága mindössze 20 százaléka a természetes endorfinokénak. Vagyis *agyunkban természetes módon is jelen van egy anyag, amely ötször erősebb, mint a legveszélyesebb narkotikum, amit előállítottunk.*” Nem kevésbé érdekes, amit Burnett arról mond el, miként gazdálkodik agyunk e különleges neurotranszmittereinkkel. „Az agy annak érdekében ürit endorfint, hogy ezáltal csökkentse a fájdalmat, és *megakadályozza, hogy a fájdalom olyan szintet érjen el, ami már szívmegeállással jár.* Arra is van bizonyíték, hogy *kisebb koncentrációban az endorfinok ennél jóval alapvetőbb funkciókat látnak el: segítik a viselkedés szabályozását, illetve a feladatok szervezését.* A más, stresszt és motivációt szabályozó neurológiai rendszerekkel szorosan együttműködő endorfinrendszer segítségével ismerjük fel, ha egy feladatot végrehajtottunk. Egy fontos feladat tudatában stresszeltek leszünk, ezért amikor elvégeztük a feladatot, agyunk csekély mennyiségű endorfint szabadít fel, hogy azt érezhessük: *‘ez kész, gyerünk tovább!’.* Ismét olyan finomhangolások, amelyeknél az ember rácsodálkozik, miként volt képes az evolúció létrehozni ilyen biokémiai mechanizmusokat.” – S ne feledjük: mindez az *agyon belül* játszódik: felmér, elhatároz, végrehajt!

Természetesen sorra kerül a híres „szerelemhormon”, az oxitocin is. „E hormonnak nélkülözhetetlen szerepe van abban, ahogy az agy megéli a szerelmet, az intimitást, a bizalmat, a barátságot és a társas kapcsolatokat. Csak a legcinikusabb ember lenne képes letagadni azt, hogy ezek az érzések elengedhetetlenek a hosszú ideig tartó boldogsághoz.” Csakhogy: mit jelent, hogy „az agy megéli” – ez miként működik? És miként „nélkülözhetetlen”? Az oxitocin felszabadulását is agyunk vezérli; az jó érzéseket kelt, amelyeket persze ugyanaz az agy tudatosít bennünk, amely azt ránk zúdítja. Nélküle az agy nem „élné meg”, nem létezne az érzés?

A vizsgálódás a szerotoninnal kerek. „A szerotonin elengedhetetlen számunkra, hogy jó hangulatunk legyen, amit akár boldogságnak is nevezhetnénk. A leggyakrabban felírt mai antidepresszánsok hatásmechanizmusa az agyban elérhető szerotonin koncentrációjának emelésén alapul.” A továbbiakban viszont elmondja, hogy a szerotonin sem kulcsmegoldás, és az egész „*elképesztően bonyolult.*”

A következtetése tehát meglehetősen szilárd: a hormonok közrejátsszó, de messze nem elégséges tényezők. „*Úgy tűnik, hogy a boldogság specifikus molekulákhoz kapcsolása alapvetően rossz megközelítés.* Ezek a vegyületek részt vesznek a folyamatban, de nem ezek okozzák a boldogságot. Az ötven fontos bankjegy értékes, és papírból készült. De nem azért értékes, mert papírból készült. A fent leírt vegyületek hasonló szerepet tölthetnek be, mint a bankjegy papírja, amire nyomtatták: kellenek a létezéséhez, de a szerepük esetleges.”

Mégis, hol a boldogság? „Ha nem egy-egy kemikália okozza, akkor vajon honnan ered a boldogság az agyban? Van-e olyan agyterület, amely felelős lenne a boldogság feldolgozásáért? Elméletben egy ilyen területnek az lenne a feladata, hogy információt gyűjtjön azoktól a területektől, melyek a külvilágból érkező ingereket dolgozzák fel. Értékelje azokat, és felismerje, ha az élményeknek boldoggá kellene tenniük minket. Ezután előidézné azt

a lelkiállapotot, amelyre mindannyian vágyunk. Ha a fenti vegyületek adják a boldogság üzemanyagát, akkor talán ez az agyterület a boldogság motorja?” – Kifejti, hogy nem igazán, s folytatja a nyomozást, majd a következő megállapításra jut.

„Alapvetően elmondhatjuk, hogy a legjobb tudósok vizsgálták, hogy honnan ered a boldogság az agyban, és mindannyiszor eltérő eredményre jutottak. Ez nem olyan furcsa, mint ahogy első hallásra tűnhet. Az agy hihetetlenül összetett szerv, így azok a módszerek, amelyek segítségével megfelelően nagy felbontásban vizsgálhatjuk, tudományos értelemben még viszonylag újak. Az az ötlet pedig, hogy rigorózus elemző módszereket, és fejlett technológiát használjunk a kibogozhatatlan érzelmi állapotok vizsgálatára, még újabb. Ez azt jelenti, hogy a boldogság agybéli elkülönítésének legjobb, illetve helyes módjáról még nincs tudományos konszenzus. (Ahogy magának a boldogságnak valamiféle objektív, a gyakorlatban megbízhatóan alkalmazható meghatározásáról sem. Talán soha nem is lesz, hiszen az, Burnett is hangsúlyozza, nagyban kultúrafüggő! – Osman P.) Így nem kell meglepődnünk azon, hogy a terület eredményei néhol nem konzisztensek, sőt ellentmondók. Ez nem a tudósok hibája (vagy legalábbis általában nem), mivel rengeteg körülmény teszi igazán zavarossá a kérdést.”

Két macskaként? „Mindannyiszor, amikor az agy felismeri, hogy olyasmit csináltunk, ami megelégedésére szolgál (vizet ittunk, ha szomjasok voltunk, megmenekültünk veszélyes helyzetből, szexuális kapcsolatot létesítettünk stb.), a viselkedésünket igen intenzív élvezet érzésével jutalmazza.” „Az agyunk jutalmaz”: ebben ott van felépítésünk és működésünk szinte minden rejtélye. Ez így roppant célszerű, de miként jött össze? Az evolúció vak keresgélése apránként formál, lényegében egy valószínűségfán halad a fejlődés – vajon megszülethet-e ez a markáns funkció az átörökítési versenyben? „Vizet ittunk” – de hiszen ehhez nem kell a jutalom: aki nem teszi, szomjan hal, és nem örökíti át a génjeit, s ugyanez áll a többi felsorolt példára is. Nyilvánvaló, hogy az élőlények mindezt megtették már akkor is, amikor nem volt az örömszerzéshez kellő idegrendszerük, s át is örökítették a leszármazottakra. Mennyi plusz előnyt hozhatott az örömszerzés megjelenése az evolúciós versenyben? S ha agyunk úgy jutalmaz, hogy maga dönti el, miért, és maga fogja fel, hogy „jutalmazva vagyunk,” vagyis benne játszódik az egész – két macskaként játszik önmagával?

Az embernek ennek nyomán is az az érzése erősödik, hogy a boldogság valamiféle megfoghatatlan, „földiekkel játszó égi tünemény”. Amint írja, „nincs megbízható módszer sem a boldogság előidézésére, sem annak mérésére. A laborkísérletben az emberek nem természetesen viselkednek.” Olyannak tűnik ez, mint az elemi részecskék fizikája: ha érzékelni akarjuk, megzavarjuk vele. Burnett szavaival: „Mindig fennáll a veszélye annak, hogy az alany segíteni akar, és ennek érdekében felnagyítja vagy eltorzítja valós érzelmeit. Például: '[e]z a kísérlet a boldogságról szól, ezért, ha nem azt mondom, hogy boldog vagyok, azzal tönkreteszek mindent'. Dacára a jó szándéknak, ezzel pont az ellenkezőjét érik el, és egyáltalán nem segítenek.”

Két eretnek megjegyzés az eddigiekhez. Bármennyire irtóznak ettől nagyon is sokan, tudásunk szerint semmi sem zárja ki, hogy az önfejlesztő MI az intellektuális képességekben – amelyekhez az érzelmek világa is hozzátartozik – ma még beláthatatlanul magasra fejlődjék. (E fejlődésben feltehetően érvényesülhet egy különleges vonás is. A tudományos kutatás már régóta csak akkor lehet sikeres, s még inkább csak akkor hatékony, ha széles körű együttműködésekre, a legfrissebb eredmények és az erőforrások egyesítésére támaszkodik. Ebbe azonban erősen belezavarnak a kutatók, valamint a kutatásban érdekelték közötti érdekütközések, szintúgy a versengés, netán holmi emberi gyarlóságok – ezek kifejtésébe itt nem bocsátkozhatunk. Ha az MI-k működési feltételrendszere úgy alakul, hogy ilyesfajta tényezők nem akadályozzák az együttműködésüket, akkor a hálózatba kapcsolódó MI-k képességei és teljesítményei exponenciálisan gyorsuló növekedéssel haladhatják meg az emberét.) Az emberek megismerésével előbb-utóbb szükségképpen felfedezi a boldogság koncepcióját is. Ha ezt úgy ismeri meg, hogy az valami nagyon jó, az emberi élet egyik legkívánatosabb célja, elég logikus, hogy maga is igényli majd, hogy boldog lehessen. Ha valóban így lesz, s az önfejlesztésnek mind bővebb forrásai és lehetőségei állnak a rendelkezésére, miként éri el ezt, miként alakulhat a boldogság egy mesterséges intelligenciában?

A tudomány mai állása szerint sem a neurológiai, sem a neurokémiai, sem pedig a pszichológiai kutatások nem képesek kimutatni a boldogság forrását az agyban. Túl bizonytalan a kiindulási alap (mi is a boldogság?), túl bonyolult maga a rendszer (az agy), túl sok a tényező és azokban a szubjektív, valamint a külső ráhatásokra reagáló elem – talán ez egyike marad világunk minden kutatásnak szilárdan ellenálló rejtélyeinek? Ha így lenne, egy teljesen más megközelítés hozhat frappáns választ: hogyan működik a boldogság a miénktől alapjaiban eltérő, ám ebben a tekintetben végső soron bennünket utánzó rendszerben, az MI-ben?

Jöjjön most a *kifejtés ívét mutató a tartalomjegyzék* címeinek fűzére:

Bevezetés / Az agyban lakó boldogság / Mindenütt jó, de legjobb otthon / Munkában az agy / A másokban rejlő boldogság / Szerelem, szenvedély és csalódás / Muszáj nevetnem / A boldogság sötét oldala / Boldogság a múltban és napjainkban / Utószó

Néhány részletet idézzünk ide!

Legjobb otthon: Burnett szavai e fejezet mottójául szolgálhatnak: „*Mondhatjuk azt, hogy az otthonunk számos módon boldoggá tesz minket*” – ennek helytállóságát vizsgálja a továbbiakban egy kacskaringós, de mindvégig érdekes gondolatmenetben.

„Az otthonot nem az ember találta fel, hogy legyen egy kényelmes hely, ahol iPadeinket és cipőinket tarthatjuk. Az otthon az állatvilágban mindenhol előfordul. Mi emberek csak abban vagyunk elsők, hogy csöngőt szereltünk az ajtófélfára. Ha valami ennyire általánosan előfordul állatfajok széles spektrumánál, az erősen valószínűsíti, hogy az valamely biológiai igényt elégít ki. A bizonyítékok a biztonság érzésének fontossága felé mutatnak.”

Agyunk funkcióinak, mechanizmusainak és „szolgáltatásainak” nagy részét a törzsfajlódás hozta létre – ilyen az is, hogy „A természetben nemcsak a táplálékhiány ölhet meg minket, hiszen milliónyi fenyegetés és veszély les ránk a vadonban. Emiatt még a legegyszerűbb emlős is összetett és érzékeny fenyegetésdetektáló mechanizmust fejlesztett ki.” Burnett vázolja agyunk bonyolult rendszerét, „amely gyorsan képes értelmezni a környezeti ingereket, és elbírálja, van-e bennük valami, amit fenyegetésként azonosíthatunk. Ha talál ilyet, akkor beindítja a megfelelő reakciót (vagyis a ’küzdj vagy menekülj’ választ). E funkció mindig jelen van, és folyton ugrásra készen várja a veszély legapróbb jelét.”

Az otthonunk jól kiismert terep, amely épp ezért kevesebb veszélyforrással fenyeget, ezért „a riasztórendszer le van csavarva”, ami jóval kevésbé megterhelő, így könnyebbéssé válunk meg. „Nagyon hasznos, hogy lehetőségünk van egy ilyen megbízhatóan biztonságos és ismerős helyre elbújni, hogy ezzel vessünk gátat a folytonos félelem és stressz hatásainak. *Ez a hazatérés egyértelmű biológiai előnye.*” És „[e]gyes kutatások arra utalnak, hogy *a fenyegető helyzeteket gyorsabban felismerjük az ismerős környezetben, mint egy idegen helyen.* Ez logikus, hiszen otthon kevesebb dolog van, ami elterelhetné a figyelmünket, agyunk megtanulta ignorálni azt a környezetet, ami otthon körülvesz minket, így minden, ami a megszokottól különbözik, sokkal gyorsabban magára vonja a figyelmünket.” – Van ennek egy veszélyes hasonmása: amikor jól ismert környezetben, „rutinból” vezetünk autót. Kevésbé figyelünk a közúti jelzésekre és így az általuk megjelenített közlekedési szabályokra, s ha ezért nem vesszük észre azok változását, az csúf bajt hozhat ránk.

Nem csak a várfalak között: „Egészen eddig úgy beszéltünk az otthonról mint arról a tényleges fizikai lakhelyről, amit elfoglalunk. Csakhogy gondolhatunk az otthoni közösségre, a szülővárosunkra, amit otthonunknak tekintünk, vagy a szülőhazánkra, ahol otthon érezzük magunkat. Noha az utóbbi talán inkább absztrakt kötődésként értelmezhető, *az ember otthonérzete láthatóan nem korlátozódik a négy fal közé.*”

Agyunk további létfontosságú funkciójáról: „Agyunkban működik a térbeli tudatosságért felelős rendszer, amely minden áldott pillanatban számontartja, hogy éppen hol tartózkodunk, és hová tartunk. Ez az összetett térbeli helyzetérzékelő rendszer tudósít minket arról, hogy hol vagyunk, és merre tartunk, különös figyelemmel otthonunkra. ‘Ez az én otthonom.’ ‘Itt végződik az otthonom.’ ‘Az otthonom ebben az irányban van.’ Mindez megmagyarázza, hogy gyakran miért találunk haza anélkül, hogy odafigyelnénk, merre járunk.”

„Egy egész tudományág vizsgálja a térérzékelésünket, amelynek neve: proxemika. Alapjait elsőként Edward T. Hall antropológus fektette le 1965-ben. Ő úgy vélte, hogy *egy átlagos ember négy zónát különít el a körülötte lévő térben, amelyeknek meglepően jól definiált határvonalai vannak.* Ezek az intim tér, a személyes tér, a társadalmi tér, illetve a nyilvános tér, amelyek egyre növekvő távolságra nyúlnak ki testünkől. Az újabb adatok azt valószínűsítik, hogy az emberek térérzékelése nemcsak személyről személyre, de kultúráról kultúrára is változik.” – Tudjuk például, hogy a „személyes tér”, amelybe hivatlanul behatolni nem illik, teljesen más az európai és az iszlám kultúrában. Különösen igaz ez az érintésre. S körülöt-

tünk zajlik egy olyan, erőltetett kultúraváltás, amely nyilvánvalóan megváltoztatja a másokat illető gondolkodást, és ezzel mások ilyen „zónáinak” kezelését is: ez a nyelvhasználat változása, a tiszteletet, de legalábbis az illő távolságtartást kifejező magázás mind teljesebb elhagyása, a minden szabályt félrelökő tegezés, ami mind inkább lebontja a korábbi udvariassági határokat és fékeket a kapcsolatokban is.

A magyarázat továbbvisz egy látszólagos ellentmondás feloldásához: „Ha az agyunknak azért van szüksége az otthonra, mert az megnyugtató ismerősséggel lát el minket, miközben az ismeretlen környezet beindítja a fenyegetésfelismerő rendszereinket, akkor *hogyan magyarázzuk például a kíváncsiság létezését?*” Kapcsolódó kérdés, „Miként fér össze az újdonságpreferencia a neofóbiával?” Olyan jelenségekkel találkozunk, mint pl. az olykor még a mentális egészséget is fenyegető kulturális gyász, és Burnett felhoz egy roppant érdekes elméletet, amely szerint „az embernek azért támadnak depresszív érzései, amikor távol van az otthonától, mert az evolúció ezzel 'tántorította el' a védtelen előembereket attól, hogy túl messzire elcsatangoljanak a biztonságot nyújtó közösségüktől.” Vajon miként kerülhetett be ez az alapszoftverünkbe az evolúciós kiválasztódás révén?

S még ezzel sincs vége. „Összefoglalva: az otthonunk biológiai relevanciával bír; biztonságot nyújt, *ez pedig életbevágóan fontos túlélésünk és általános jólétünk szempontjából.* Emiatt agyunk pozitívan reagál az otthonunkra, vagyis boldoggá tesz minket. Ugye milyen elegáns, jól működő rendszernek tűnik ez? Na, akkor dobáljunk egy csomó csavarkulcsot a fogaskezei közé!” Meg is teszi!

Ebből csak két részletet emelünk ki: „*Sohasem szabad alábecsülnünk az újdonság fontosságát.* Noha időnként ijesztő is lehet, ahogy azt a neofóbia esetében már láttuk, az újdonság sokszor olyan jellegzetesség, amely erőteljesen hat ránk, és vonzódunk hozzá. Számos állatkísérlet kimutatta, hogy a környezetgazdagítás érezhető és jótékony hatással van az agyra. Akár nagyobbra is nőhet tőle az agy, jobban fejlődhet tőle a hippocampus, ettől javulhat a memória és egy sor ehhez kötődő agyfunkció, valamint csökken a rohamok valószínűsége, és az agysejtek elhalálózása. *Lehetséges, hogy egy stimuláló hely önmagában is inspirálja a kreatív gondolkodási folyamatokat?*” S előjön, részletes magyarázattal, az agy korábban már tárgyalt jutalmazó funkciója: „*Az újdonság hatására agyunk felnagyítja az élmény pozitív mivoltát.* Az újdonság, mondhatjuk, boldoggá tesz minket.”

„Az agyi képalkotó vizsgálatok eredményei arra utalnak, hogy a 'házam a részemet képezi'-felvetés megjelenik az agyműködésben is. Még érdekesebb azonban, hogy ugyanez az agyterület ugyancsak megemelkedett aktivitással reagál, amikor az alanyok olyan mellékneveket mérlegelnek, amelyek szerintük saját személyiségüket jellemzik. Dióhéjban: *ugyanazokat az agyi régiókat használjuk az ingó- és ingatlantulajdonunk számontartására, amelyek az öntudatot és a személyiséget irányítják.*” – Aligha túl merész azt mondanunk, hogy az ilyen „multitasking” működés szükségszerű: bármilyen nagy és összetett rendszer is az agyunk, annyiféle feladatot kell ellátnia, hogy arra másként nem lenne képes, nagyobb hardver pedig már nem fér el a fejünkben, amely az itt is említett biológiai okok folytán

szintén nem lehet már ennél nagyobb. Annál izgalmasabb lesz, ha majd közvetlenül csatolt MI-elemeket leszünk képesek agyunkhoz kapcsolni, velük bővíteni működését. Valójában, e „multitasking” képesség jelenik meg a neuroplaszticitásban is: agyunk képes egyes részeit más feladatok ellátására átprogramozni. (L. Norman Doidge: *Hogyan gyógyul az agy? – Figyelemre méltó felfedezések és gyógyulások a neuroplaszticitás világából* – Park Kiadó, 2016, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2017/1. sz.)

Az ember boldogságra törekszik, ezért nem vonz bajt a fejére. Azzal sem, hogy itt messze túllépi a terjedelmi határokat. Ezért már csak egy fejezetbe nézhetünk kissé bele.

„*Munkában az agy*”: A kiinduló vizsgálódás a munka és a boldogság összefüggését kutatja. „Felnőtt életünk hatalmas hányadát töltjük munkával, *a munka természete óhatatlanul is hosszan tartó hatást gyakorol ránk. E hatás nagyban meghatározza, hogy mennyire leszünk boldogok vagy éppen boldogtalanok.*” – Burnett gondolatmenetéből egy pillanatra kilépve, engedtessek ide egy eretnek definíció: munka, aminek végzésére azért kényszerülünk, mert szükségünk van a pénzre, amelyet ezért adnak. Ha élvezzük is, amit teszünk, az már más minőség! Egy vérbeli szakembernek a munkája örömforrás lehet, és gondoljunk, szélsőértékként, a munka okozta flow-élményre!

„*A következő állításba nehezen lehetne belekötni: a rossz vagy kellemetlen munka miatt nyomorultul érezzük magunkat, és a munkával összefüggő stressz jelentős problémává válik az életünkben. Az érem másik oldalán pedig azok az emberek vannak – mindannyian ismerünk ilyeneket –, akik reggel alig várják, hogy kipattanhassanak az ágyból, mert egyszerűen imádják a munkájukat. Tehát egyértelműnek tűnik, hogy a jó munka boldoggá tesz minket, a rossz munka pedig stresszt és gyötrelmeket okoz. A kérdés tehát az, hogy mit tesz a munka az agyunkkal, amitől boldogok vagy éppen boldogtalanok leszünk?*”

Opus delectat? „Bőséges bizonyíték áll rendelkezésünkre arról, hogy minél aktívabbak vagyunk fizikailag, agyunk annál jobban működik. Ez logikus, hiszen az agy is biológiai szerv, így energiára és tápanyagokra van szüksége (még hozzá többre, mint bármely más szervnek). A megnövelt fizikai aktivitás erősíti és fejleszti a szívet, csökkenti a szervezetben tárolt zsír mennyiségét és a koleszterinszintet, illetve felgyorsítja az anyagcserét. Ezek mindegyike segíti az agy vérrellátását, vagyis több oxigénhez és tápanyagokhoz jut, és jobban fog csinálni... tulajdonképpen mindent.

A testmozgásnak, úgy tűnik, még ennél is közvetlenebb hatása van az agyműködésre, még hozzá az, hogy serkenti az agyi eredetű neurotróf faktor felszabadulását. Ez olyan fehérje, amely stimulálja az idegsejtek növekedését, illetve az új neuronok létrejöttét. Ez magyarázhatja azt, hogy *beszámolók a testmozgás számos neurológiai jótéteményét említik, mint például a tanulási képesség, illetve a memória javulását, valamint a hippocampusz térfogatának megnövekedését, és a szürkeállomány arányának emelkedését szerte az agyban. Vagyis, ha a munkánk arra készíti minket, hogy testmozgást végezzünk, akkor ennek agyunkra gyakorolt pozitív hatása simán boldogabbá tehet minket. Ha erősödnek tanulási és memóriabeli képességeink, azzal (véltetően) okosabbá válunk, és a tudományos bizonyítékok azt mutat-*

ják, hogy a magasabb intelligencia (némileg) nagyobb boldogsággal jár. Emellett a testmozgás endorfint szabadít fel, a 'boldogságvegyületet'. – A „munka” másként is fejleszti az agyat. Burnett is felhossa: „A tapasztalt londoni taxisokról kimutatták, hogy megnövekedtek a hippocampusuk azon területei, amelyek a komplex területen történő tájékozódásban játszanak szerepet. A különféle hangszereken, például zongorán vagy hegedűn kiemelkedően játszó zenészeknél pedig szignifikánsan nagyobbak bizonyult a motoros kéreg finom kéz- és ujjmozdulatokért.” – Ez pedig nyilvánvalóan ugyanígy igaz lehet más olyan mesterségekre is, amelyek magas színvonalú mozgást igényelnek.

Burnett azonban siet sajátos módján az arcunkba vágni, hogy a világ sohasem ilyen egyszerű: „Nos, tehát a munka azt jelenti, hogy valamiféle fizikai és/vagy mentális tevékenységet végzünk, ez pedig (idővel) fejleszti az agyunk működését, mi pedig okosabbak és boldogabbak leszünk. Milyen egyszerű ez! Csupán egy aprócska probléma van ezzel a konklúzióval: hogy hülyeség. A valós magyarázat ennél sokkal bonyolultabb.” Ezt azzal indítja, hogy „*Hál' istennek, a jelek szerint agyunk úgy fejlődött az evolúció során, hogy kiszűrje, ha a jutalom nincs arányban a befektetett energiával.*” – Kár, ha a főnök ezt nem akceptálja!

A részletes kifejtést így összegzi: „*Agyunk nem rajong azért, ha olyasmibe fektetünk energiát, aminek nincs azonnal egyértelmű előnye.* Amikor pedig eldöntötte, hogy valamit nem szeret, de mi mégis azzal foglalkozunk, az negatív érzéseket és érzéketeket szül. Még tömörebben: *az egyértelmű nyereség nélküli munkavégzés boldogtalanná tesz minket!* A fizikai erőfeszítés talán jót tesz az agyunknak, és általánosságban pozitív hatása van a kognitív képességeinkre, illetve a boldogságunkra, de ez lassú, és alig észrevehető folyamat. Ezzel szemben *a nyilvánvaló jutalom hiányában befektetett erőfeszítés betonbiztos módja agyunk számára annak, hogy a feladatot kellemetlenként címkézze fel.* A modern állások jellegzetességei miatt pedig nagyon gyakran előfordul, hogy az erőfeszítések végleg jutalom nélkül maradnak.

Viszont, ha ez a helyzet, minek dolgozunk egyáltalán?” – Cinikus válasz: mert agyunk azzal nyaggat, hogy éhesek vagyunk, fázunk, számlákat kell fizetni, egynémely dolgot tényleg meg kell venni, s ott van még a gyerek is, azaz kell a pénz! Burnett természetesen ezt is számításba veszi és pszichológiai górcsőbe alá teszi, amiből persze sokkal finomabb elemzés és magyarázat kerekedik ki. Az e kérdésre adott válaszból már csak a címét idézzük, örök mementóként: „*A munka nem önmaga jutalma*”.

Zárszóként az utószavából: „Ha ragaszkodnának ahhoz, hogy azonosítsak egy olyan jellegzetességet, amely átfogóan igaz mindenre, amit kutatásaim során feltártam arról, hogy az agy hogyan kezeli a boldogságot, akkor az az lenne, hogy *a minket boldoggá tévő hatások nagy része más emberektől függ.* Más emberekkel osztjuk meg otthonainkat, más emberekkel együtt dolgozunk, másokkal üzzük hobbinkat. Azért dolgozunk, hogy másokat lenyűgözzünk, elnyerjük megbecsülésüket, intim viszonyba kerüljünk velük, belénk szeressenek, megnevetessük őket. Az jelent számunkra kielégülést, ha legyőzünk másokat a legkülönbébb versengések során. (Vajon ez így, öncélúan, tényleg általános jellemzője az embernek,

vagy inkább csak a nyugati kultúrában? – Osman P.) Még ha félünk is másoktól, boldoggá tehet minket, ha sikerül nekik kárt okozni, hiába lehet e felismerés sokaknak kellemetlen. (Tényleg mind ilyen randák lennénk? Az emberiség ezennel kikéri magának! – Osman P.)

Ha volt is olyan időszak az emberiség (vagy bárhogy is hívtak minket akkoriban) evolúciós történetében, amikor egymástól elszigetelve boldogan tudtunk létezni, azok az idők már rég elmúltak. Társas faj vagyunk, és még ha minden másnál fontosabbnak is tartjuk a saját személyes terünket és magánéletünket, a tudás, hogy vannak rajtunk kívül más emberek is, megnyugtató biztonságérzetet nyújt. *A létünk jelentős része a másokkal folytatott interakción alapszik, és ezen interakciók nagy része hatással van a boldogságunkra.*

Vajon mekkora boldogságot adhat így az az akadálymentes közösség, amelyet a hálózatba kapcsolódó MI-k kapcsolatrendszere adhat?

Dr. Osman Péter

Niall Ferguson: A tér és a torony. Hálózatok, hierarchiák és harc a globális hataloméért. Scolar, 2019; ISBN: 9789635090488

„A történelem legjelentősebb változásait gyakran alig dokumentált, informálisan szervezett csoportok indítják el.”

„Vajon melyik előnyösebb manapság: egy befolyást biztosító hálózat részének lenni, vagy egy hatalmat adó hierarchiának?”

„A hálózat létesítésének alternatívája a kudarc.”

„A könyv központi témája a feszültség a szétosztott hálózat és a hierarchikus rend között, amely egyidős az emberiséggel. Ez a technológia fejlettségétől függetlenül létezik, bár a technológia befolyásolhatja, hogy éppen melyik kerekedik felül.”

(Forrásmegadás nélküli idézetek a könyvből.)

„Hálózatok, hierarchiák...” Hálózat az egész modern világ, és minél hatékonyabb a kommunikáció, annál nagyobb a hatalma a hálózatok urainak, s annál gördülékenyebb a hálózat működése. Bennük a „hasznos a hasznosnak örül” típusú kapcsolatok útján olyan befolyási lehetőségek működtethetők, amelyeket a hierarchia többnyire nem képes legyőzni, s amelyek különböző szinteken igen nagy mozgósításokat teremthetnek. A hierarchia olyan, mint az elektromágnes: nagy energiákat igényel ereje működtetése. A hálózatok erejét és hatását ellenben maga a tagjaik tevékenysége adja. „Tér és torony”: a torony leomlik, ha nem tartják karban, a tér gyakran a maga erejéből is fennmarad, akár még a leomlott torony helyét is elfoglalhatja.

Ferguson könyve folyamatosan gondolkodásra készítet. Bemutatja, hogy mindannyian hierarchiák és hálózatok erőtereiben élünk. Melyikben miként érvényesülhetünk? Hogyan hatnak egymásra, birkóznak egymással a hierarchiák és a hálózatok, s miként hatnak ránk? Ha belegondolunk, a hierarchia többé-kevésbé nyíltan, formális eszközökkel irányít – szabályokkal, rendszerekkel, olykor bottal és répával. A rendje, nyomása is nyíltan megmutatkozik. A hálózat sokkal alaktalanabb, gyakran rejtettebb, vagy épp alakváltozóbb. Adhat hasznos kapcsolatokat, legitimálhat, szövetségbe illeszthet, de utunkat is állhatja, sőt büntethet is, úgy, hogy akár a pusztaság létéről sem tudunk.

A kutatás nehézsége: „A hivatásos történészek egészen a közelmúltig figyelmen kívül hagyták a hálózatokat, vagy nem szenteltek nekik kellő figyelmet. A kutató történészek zöme még manapság is inkább az archív anyagok létrehozására és megőrzésére képes intézményeket tanulmányozza, mintha azok, amelyek nem hagynak maguk mögött megfelelő papírnymot, nem is számíthatnának.”

A Scolar ajánlójából: „A brit történész új munkájában leírja a világ és a történelem menetét befolyásoló globális hálózatok lényegét, melyek a hatalom megszerzésében és megtartásában mindig is óriási jelentőséggel bírtak. Ferguson egyaránt képes jó sztorikkal szórakoztatni és tudományos rendet vágni a sikeresen működő társadalmi hálók bonyolult

szövevényében. Az összefüggések rávilágítanak napjaink működésének menetére, legyen szó az internet vagy a Facebook társadalomformáló hatásáról.” – Megjegyzendő: aktuálpolitikai kérdésekben olykor markánsan választ oldalt.

The New York Times: „A világtörténelem fordulópontjainak ragyogó feldolgozása, beleértve a jelent is, mely a régi hatalmi hierarchiák és az új társadalmi hálózatok kialakulásának metszéspontjában áll.” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

The Wall Street Journal: „Ferguson ismét briliáns művet írt... 400 oldalban átformálja az elménket” – Könyve hatására sokat másként látunk.

Hierarchiában, hálózatban, pozícióépítés: „Mindnyájan szükségszerűen részét képezzük legalább egy hierarchiának. Szinte mindannyian állampolgárai vagyunk legalább egy államnak, és igen nagy százalékban alkalmazottai legalább egy nagy cégnek. Amennyiben 'jelenteni kell' valakinek (azaz neki alárendelt pozícióban dolgozni – Osman P.), legyen az akár egy igazgatói tanács, akkor egy hierarchia részét képezzük. Minél többen jelentenek nekünk, annál magasabban vagyunk a piramis aljához képest.

Mindamelletts *zömmel több hálózathoz tartozunk, mint ahány hierarchiához*, és ezalatt nem csak azt értem, hogy van Facebook, Twitter vagy bármely más, az utóbbi évtizedben elszaporodott, számítógéphez kötött, internetalapú hálózati profilunk. Létezik rokoni hálózatunk (a nyugati világban ma már kevés család hierarchikus berendezkedésű), baráti hálózatunk, szomszédi és lelkes hobbi-hálózatunk. Tagjai vagyunk különféle oktatási intézmények öregdiák-hálózatának. Focicsapatoknak drukkolunk. Belépünk klubokba, társaságokba, és jótékony-sági intézményeket támogatunk.

A hierarchiák és hálózatok síkjai összeérnek és kölcsönhatásba lépnek. Amikor különféle cégek alkalmazottai munka után összegyűlnek egy kis alkohollal megtámogatott felfrissülésre, akkor *a cég függőleges tornyából eljutnak a közösségi háló vízszintes terére*. Fontos, hogy amikor egyének egy csoportja találkozik, és a különböző hierarchiákban mindegyikük valamiféle hatalommal bír, *a hálózatuk befolyásossá válik*.” – Kimagasló informális hatalmúaknak vélik tudni a nagyhírű egyetemeken végzetek „Old Boys Network”-jeit, valamint az elitklubokat.

Hierarchia vs hálózatok: „Könyvem a történelem egyenetlen apály-dagályairól szól. Megkülönbözteti a hosszú, hierarchikus berendezkedésű időszakokat a ritkább, de dinamikusabb korszakoktól, amikor a hálózatok kerültek előtérbe, részben a technikai változásoknak köszönhetően. Leegyszerűsítve: amikor a hierarchia a mérvadó, az emberek hatalmát kizárólag az határozza meg, hogy az állam, esetleg egy szervezeti vagy valami hasonlóan függőlegesen felépülő intézmény ranglétrájának mely fokán helyezkednek el. Amikor azonban a hálózatok kerülnek lépéselőnybe, egyes emberként olyan hatalommal rendelkezünk, amekkorát egy vagy több vízszintesen szerveződő társadalmi csoportban kivívtunk magunknak. Amint majd látni fogjuk, *ellentétbe állítani a hierarchiákat és a hálózatokat a problémakör túlzott leegyszerűsítése*.”

Magánhálózatok információtartalma: Ferguson elmondja, hogy posztgraduális diákként a Hamburgi Állami Irattárban végzett kutatómunkát, majd „továbbírányítottak a Hanza-városok kissé ósdi bürokráciájának megszámlálhatatlan jelentéséhez, jegyzőkönyveihez és levelezéséhez. Egyetlen olyan oldalt sem találtam, amely a legkevésbé is érdekes lett volna a számomra. Néhány heti száználmas kínlódás után bevezettek egy kicsi szobába, amely Max Warburg bankár magániratait tartalmazta. Néhány órán belül rájöttem, hogy Warburg saját hálózatával folytatott levelezése sokkal jobban rávilágít az 1920-as évek német hiperinflációjára (az volt a választott témám), mint a Staatsarchiv minden dokumentuma egybevéve.”

Erről szól: „Jelen könyvemben a hálózatok és hierarchiák közötti interakciót fogom elemezni az ókortól napjainkig. Megpróbálom összehangolni az elméleti megállapításokat temérdek tudományág területéről, a gazdaságtól kezdve a szociológiáig, az idegtudománytól a szervezeti viselkedésig. Központi tézisem, hogy a közösségi hálózatok mindig sokkal fontosabbak voltak a történelem során, mint azt a legtöbb történész feltételezte.

Leginkább két korszak emelkedik ki: az első 'hálózatok által dominált korszak' a XV. század második felében kezdődött, amikor Európában feltalálták a könyvnyomtatást, és a XVIII. század végéig tartott. A második – a jelen – az 1970-es évektől indult, bár szerintem a Szilíciumvölgyhöz köthető technológiai forradalom inkább következménye, semmint oka a hierarchikus intézmények válságának. (Következménye? – minden bizonnyal joggal mondható, hogy azok az innovációk, amelyek létrehozásában e technológiai cégek élen jártak, a hagyományos hierarchiák vonatkozásában valóban rombolóak. Olyan tömegkommunikációs rendszereket teremtettek, amelyeket technikai képtelenség határok közé szorítani, határokkal kizárni, s ezzel a klasszikus hierarchikus intézmények először találtak olyan erőt, amelyet nem tudnak maguk alá gyűrti, ez pedig sokat tesz hozzá máig is a válságukhoz. Már a határokon át sugárzó rádiót sem igazán tudták kizárni, az internettel szemben pedig éppen annak roppant képlekeny, megragadhatatlan hálózatos szerveződése miatt, gyakorlatilag tehetetlenek. Hogy mi mindent hoz még az emberiségre a negyedik ipari forradalom, egyszerűen képtelenség prognosztizálni, az azonban erősen bizonyosnak tűnik, amennyire a mindent átszövő, elnyomhatatlan kommunikáció képes megroppantani a hierarchiákat, azt megteszi – igaz, másokat viszont teremthet is – Osman P.)

A közbülső korszakra, az 1790-es évek végétől az 1960-as évek végéig az ellenkező trend a jellemző: a hierarchikus intézmények megerősítették a hatalmukat, és sikeresen elnyomták vagy kiegészítették a hálózatokat. *A hierarchikusan szervezett hatalom csúcsa a XX. század közepére esett, a totalitárius rendszerek és a totális háború időszakára.*

Eddig az Előszóból idéztünk. Az ezt követő Bevezetés egy titkos hálózat szupernovaszerű sorsával indul: az *illuminátusokkal*. „egy titkos hálózat, mely a világ megváltoztatását tűzte ki céljának. Az *illuminátusok története jól illusztrálja a közösségi hálók történetírásával kapcsolatos probléma lényegi elemeit*, különösen azokat, amelyek titokban kívánnak maradni. Mivel a téma vonzza a rögeszméseket, nem könnyű a valódi történészeknek komolyan ven-

ni azt. Akik mégis megteszik, meg kell küzdeniük ama nehézséggel, hogy *a hálózatok aligha tartanak könnyen hozzáférhető iratanyagot.*”

Ferguson megmutatja az illuminátusok rendjének robbanásszerű növekedését a német területeken a nemességhez tartozó tagok növekvő számával, köztük olyan főnemesekkel és vezető értelmiségiekkel, mint pl. Johann Wolfgang Goethe. Sokak számára a hálózat azzal vonzó, hogy általa olyan, nekik egzisztenciális előnyöket hozó kapcsolatokra tehetnek szert, amilyenekre nélküle nem. Úgy 160 évvel később kifejezetten ezért lépett be sok német egy különösen hírhedt szervezetbe.

„Mindezek ellenére (vagy talán épp ezért, addig törni le, amíg még nem válik túl erőssé? Ez lehet a hálózat egyik nagy gyengéje: ha túl hamar, túl erősen megmutatja magát, eltörik – Osman P.) 1784 júniusában a bajor kormány kiadta három, az illuminátusokat betiltó rendeletéből az elsőt, mondván, hogy ’elárulja a vallást és ellene szegül.’” A folytatás pedig mutatja, hogy a történelem mintázatai igenis ismétlődnek: tisztogatás, eltakarítás. „Nehéz megmagyarázni azt a széles körben elterjedt nézetet, mely szerint az illuminátusok valóban léteznek, és ma is éppen olyan hatalommal rendelkeznek, mint amelyet a rend alapítója annak idején megálmodott. Ugyancsak elterjedt vélekedés, hogy több amerikai elnök is az illuminátus rend tagja volt, köztük nemcsak John Adams és Thomas Jefferson, hanem Barack Obama is.” – Talán akad némi magyarázat: jól jellemzi sokak vonzódását a titkokhoz, a bennfentes tudás érzéséhez, vagy még inkább a dolgok titkos erőknek tulajdonítható magyarázatához. Utóbbira itt közismert, élő példákat is kapunk, mint pl. a Bilderberg Csoport.

Ferguson szavával „[r]öviden összefoglalva tehát ’a hálózatok korát éljük’”, és ad némi betekintést az azok szerepéről és az emberiség ehhez kapcsolódó jelenéről és jövőjéről szóló vitába. Az egyik szélsőérték: „A legrémisztőbb lehetőség, ha egyetlen globális hálózat végül majd fölöslegesnek nyilvánítja a homo sapiens jelenlétét, és ennek megfelelően kihal az emberiség. Homo Deus című művében (l. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2021/4. sz. – Osman P.) Yuval Harari azt állítja, hogy az írott nyelven, pénzen, kultúrán és ideológián – karbonalapú emberi ideghálózatokon – alapuló ’tömegkooperációs hálózatok’ kora utat enged a szilíciumalapú számítógépes hálózatok algoritmusos új korszakának. Ebben a hálózatban aztán gyorsan ráébredünk, hogy mi pont annyira vagyunk fontosak az algoritmusoknak, mint jelenleg nekünk az állatok.”

Idézi Jared Cohen és Eric Schmidt, „a Google alapemberei” szavait: „[k]orábban soha nem állt kapcsolatban ennyi ember egy azonnal reagáló hálózaton keresztül”, „ami a világon tényleg mindenütt megváltoztatja a politikai játékszabályokat” – teszi hozzá. Ő igen: ez azt is jelenti, hogy ezzel minden korábbinál nagyobb léptékben, jobban, gyorsabban, hatékonyabban lehet tömegeket mozgatni, horribile dictu manipulálni, mind rövidebb reakcióidővel hatni az események alakulására. Persze bármi történjék is, sohasem az eszköz a hibás, és bizonyos értelemben a hálózat is csak egy eszköz – jóra ugyanúgy messze nagyobb hatékonysággal használható, ha az a cél.

„Kissinger a következőket írta: 'A hálózati kommunikáció társadalmi, pénzügyi, ipari és katonai szektorban való, mindent átszövő jelenléte forradalmasította a sebezhetőségeket'” – idézi, ám azt is tudjuk, hogy ugyancsak hálózatok – pl. mobiltelefonos bankolás – útján tudják a legelmaradottabb országokban és régiókban hozzásegíteni a szegényeket, hogy a megélhetésüket biztosító tevékenységet építhessenek.

„*Jelen könyv a múlt tanulmányozása által kíván közelebb kerülni a jövőhöz, nem pedig szárnyaló fantáziálás vagy a jelen trendek kivetítése révén. Léteznek olyanok (többek között a Szilícium-völgyben), akik kételkednek abban, hogy a történelem bármit is taníthatna nekik, különösen a technológiai innováció jelenlegi, igen sebes korszakában. Az imént összefoglalt vita lényegében azon az előfeltevésen alapul, hogy a közösségi hálózatok születése új jelenség a világban, általános jelenlétük pedig minden előzmény nélkül való. Ez korántsem igaz. Hiába beszélünk folyamatosan róluk, igazság szerint a legtöbbben igen csekély ismerettel rendelkezünk a hálózatok működésével kapcsolatban, arról pedig fogalmunk sincs, hogy honnan keletkeznek. Jóformán észre sem vesszük kiterjedt jelenlétüket a természetben, hogy milyen kulcsszerepet játszottak az emberi faj evolúciója során, és milyen szervesen hozzátartoztak az emberi múlthoz. Ennek eredményeként alábecsüljük a múlt hálózatainak jelentőségét, és azt a hibás következtetést vonjuk le, hogy a történelem semmit sem taníthat nekünk e téren.*”

Mondanivalójának fontosságáról: „Tény és való, hogy akkora hálózatok soha nem léteztek, mint manapság. És az információáramlás – vagy ha már itt tartunk, a betegségek terjedése – sem volt soha ilyen gyors. A lépték és a sebesség azonban nem minden. [De bizony, hogy rengeteget számíthat! Ferguson is tárgyalja a 'kisvilág-koncepciót', Stanley Milgram híres kísérletét, Duncan Watts és Steven Strogatz hálózatkutatását (l. Mark Buchanan: Nexus, avagy kicsi a világ – A hálózatok úttörő tudománya – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2014/6. sz.), és Granovetter felfedezését 'a gyöngye kötelékek erejéről' (l. Nexus). Nagyon nem mindegy, hogy a kapcsolat a postai levél sebességével 'szállít', vagy a fertőző ágenszt hordozó vektor repülőn száll kontinenseken át, az üzenet, információ, eszmevírus, mozgósítás pedig fénysebességgel terjed a hálózaton, egyszerre számtalan célhoz is – Osman P.] Soha nem leszünk képesek megragadni saját korunk óriási, villámgyors hálózatainak lényegét – azaz sejtésünk sem lesz arról, hogy a hálózatok kora örömteli és felszabadító jellegű lesz-e, vagy borzalmas anarchiát eredményez majd –, ha nem tanulmányozzuk a múlt kisebb és lassúbb hálózatait. Pusztán azért is, mert ezek a hálózatok is mindenütt jelen voltak, és némelyik igenis jelentős hatalommal rendelkezett.”

Ezután apró *hálózattudományi bepillantás* következik, kezdve azzal, hogy „[a] természet zavarba ejtően telített a teret optimálisan betöltő, szerteágazó hálózatokkal, az emberi keringési rendszertől kezdve a hangyatelepekig, melyek mindegyike azért jött létre, hogy szétossza az energiát és az anyagot a makroszkopikus tárolók és a mikroszkopikus célhelyek

között, mégpedig a megdöbbenően nagy, 27-es nagyságrendben.” Példákat kapunk arra is, hogy „[e]gyes problémákat csakis hálózati elemzés révén lehet megoldani.”

A fentebb már említetteken túl, két kérdéskört ragadunk ki, feltehetően a legizgalmasabakat. Ferguson evolúciós és szociológiai szakemberekre hivatkozva felvázolja, hogy „[a]z őskorban a *Homo sapiens* együttműködésre képes főemlősként alakult ki, a hálózatteremtés különleges képességével. Képes volt kommunikálni és kollektív módon cselekedni, és ezzel elkülönült az összes többi állattól.” – Roppant izgalmas kérdés, vajon a hálózatban működés képessége valóban ösztönként alakult-e ki bennünk, azt az átörökítési verseny révén szelektáló evolúció az együttműködések túlélést segítő hatása révén ágyazta-e be operációs rendszerünkbe, vagy az már az ember intellektusának terméke? Ha evolúció teremtette ösztön, úgy miért, hogy más fajban nincs ilyen? Ferguson egyfajta magyarázattal szolgál: „Az ember, példátlan neurális hálózatával, a hálózatteremtésre született”, viszont maga is hálózatnak nevezi egyebek közt a hangyatelepeket. Ha azokat egyfajta organizmusként tekintjük, vajon ahhoz képest mennyire példátlan az említett neurális hálózat?

Így folytatja: „Fajunk sikerének titka ’közösségeink kollektív agyában’ rejlik. Tulajdonképpen az emberi fajt *Homo dictyous*nak (hálózatember) kellene nevezni, mivel úgy tűnik, az agyunk a szociális hálókra jött létre. A *szociális hálózatok* olyan szerkezetek, amelyeket az emberek természetes módon hoznak létre. A hálózatokhoz hozzátartoznak a településmin-ták, a migráció és a fajkeveredés, melyeknek köszönhetően az ember mindenütt elterjedt a Föld kerekén, csakúgy, mint a minimális előkészületet és vezetést feltételező, de állandóan jelen lévő számtalan kultusz és egyéb örület. Amint azt majd látni fogjuk, a *szociális hálózatok minden formában és méretben megjelenhetnek*, az exkluzív titkos társaságoktól kezdve a nyilvános mozgalmakig. Némelyik spontán, önszerveződő jellegű, mások szisztematikusak és strukturáltak. Mindössze annyi történt – az írott nyelv feltalálásától kezdődően –, hogy az új technológiák támogatják a bennünk rejlő ősi hálózatteremtő ösztönt.” Vajon ha az MI-k a fejlődésben eljutnak odáig, hogy felfedezik maguknak a hálózatos együttműködésben rejlő lehetőségek erejét, mennyi idő kell ahhoz, hogy gyorsan bővülő, akár a világot átfogó „szuperaggyá” szervezzék össze magukat?

Hierarchia vs informális hálózatok a társadalom, a gazdaság és a piac működésében – a fejtegetésből két apró részletet ragadunk ki, éreztetni, mennyire bonyolultak ezek a viszonyok. „A közgazdász Adam Smith azt állítja, hogy a szabadpiac spontán rendje önmagából fakadóan jobban osztja el a forrásokat, mint a magánmonopóliumok vagy egy túlzottan erős kormány.” Ámde, az informális hálózatokat illetően idézi Ferguson „[a]z ilyen jelenségek felidézik Adam Smith híres megfigyelését, mely szerint: ’[a]z azonos szakmán belüli emberek ritkán találkoznak egymással, akár mulatság vagy kikapcsolódás céljából, de ha igen, a beszélgetés a köz elleni összeesküvésbe torkollik, vagy fondorlatosan árakat emelnek.’” A modern nyugati gazdaságot jól tele is rakták a versenykorlátozásra irányuló „összeesküvések” elleni tilalmakkal, amelyeket viszont csak a hierarchia „urai” képesek – állandó rabló-pandúr versenyben – úgy, ahogy érvényesíteni.

„Hálózattípusok: Ha minden közösségi háló szerkezete egyforma lenne, nagyon más világban élnénk. Például egy olyan világ, amelyben a csomópontok véletlenszerűen kötődnének egymáshoz – azért, hogy a csomópontokra jutó élek általában harang alakú eloszlást mutatassanak –, és 'kisvilágra' jellemző tulajdonságokkal rendelkeznének, az nem hasonlítana a mi világunkra. Ez azért van, mert a valós világ megannyi hálózata követi a Pareto-féle eloszlást: azaz több csomópontnak van nagyon nagy számú éle, és többnek nagyon kevés, mint a véletlenszerű hálózatok esetében. Ezt a változatot a szociológus Robert K. Merton 'Máté-hatásnak' hívta, Szent Máté evangéliuma után: 'Mert mindenkinek, akinek van, adatik, és bővelkedni fog; attól pedig, akinek nincs, még az is elvétetik, amije van.' (Pragmatikus magyarázat, hogy a kritikus tényezőkben gazdagok olyan erőfőlényt vagy épp működési előnyöket élveznek a szegényekkel szemben, hogy el tudják venni tőlük, amijük van – Osman P.) A tudományban a siker sikert szül: annak, aki már sok díjat bezsebelt, még több díj adatik.” – Eretnek nyerseséggel: a sikeresek elfoglalják a sikerhez vezető utak kulcspozícióit, s ezzel többé-kevésbé korlátozni tudják a feltörekvők és egyéb versenytársak lehetőségeit, térhódítását. „Létezik tehát egy 'preferált kapcsolódás'. Ezt a megállapítást a fizikus Barabási Albert Lászlónak és Albert Rékának köszönhetjük, akik elsőként jutottak arra a megállapításra, hogy a legtöbb valós világhálózat a hatalmi törvény eloszlását mutatja, azaz skálafüggetlen (alighanem hatványtörvény-eloszlás a helyes kifejezés – Osman P.). Mivel ilyen hálózatok alakulnak ki, néhány csomópont központivá válik, sokkal több éllel, mint a többi csomópont esetében. Bőséges példa kínálkozik az ilyen hálózatokra, a leggazdagabb ezer cég igazgatóságától kezdve a fizikai újságokban való idézettségig és a weblaphivatkozásokig. Barabási így ír erről: 'A központi csomópontoknak van egy a hálózatot összetartó hierarchiája: egy erősen kötött csomópontot szorosan követik a kevésbé kötöttek, nyomukban tucatnyi még kisebb csomóponttal. Nem üldögel egyetlen központi csomópont a pókháló közepén, hogy ellenőrzése alatt tartsa és figyelemmel kövesse az összes szálát és csomópontot. Nincs olyan csomópont, amelynek eltávolításával tönkretennénk a hálót. A skálafüggetlen hálózat egy pók nélküli háló.' Szélsőséges esetben (a győztes mindent visz modell) a legalkalmasabb csomópont megszerzi az összes vagy csaknem az összes köteléket. Gyakoribb az 'alkalmas meggazdagszik' minta.”

Ferguson a hálózattípusok további elemzésével meglepő következtetésre jut: „Mindebből tisztán látszik, a hierarchia a legkevésbé sem a hálózat ellentéte, sokkal inkább egyfajta különleges hálózat.” S a folytatásban: „A legtöbb szervezet a gyakorlatban csak részlegesen hierarchikus, a természetes világ 'kooperatív hierarchiáihoz' hasonlóan. Segíthet azonban, ha a tiszta hierarchiát úgy képzeljük el, mint ami bizonyos tekintetben 'véletlenszerűségellenes' abban az értelemben, hogy a hálózathoz köthető alkalmi kapcsolódás – mindenekelőtt a klaszterképzés – tiltott.”

És itt már a társadalomtudós szól: „A hálózatok igen ritkán merevednek bele egy adott időpont állapotába. A nagy hálózatok összetett rendszerek, melyeknek 'hirtelen létrejövő jellemzői' vannak, azaz az újszerű struktúrák, minták és jellemzők tendenciózusan nyilván-

nulnak meg a legkevésbé sem megjósolható 'átmeneti fázisokban'. Látjuk majd, hogy egy látszólag véletlenszerű hálózat döbbenetes sebességgel képes hierarchiává alakulni. A forradalmi tömeg és a totalitárius rendszer közötti lépések száma már több ízben is meglepően kevésre sikerült. Ugyanakkor egy hierarchikus rend látszólag merev szerkezete megdöbentő sebességgel képes szétbomlani." – Ferguson ehhez hálózatelméleti fejtegetésekkel szolgál, gyakorlatiasabb megközelítéssel pedig más értelmezések is felvetődnek. A „hirtelen létrejövő jellemzők” lehetnek a rendszer tökéletlenségeiből, működési zavaraiából kipattanó anomáliák – nem csekély részben ilyenek következményei söpörték el egyebek közt a cári Oroszországot és a Weimari Köztársaságot. Az emberek világánál – gazdaság, társadalom – maradva, a „döbbenetes sebességhez” elegendő lehet, ha egy kaotikus hálózatban elegendő erő összpontosul jól együttműködő kezekben ahhoz, hogy megszerezzék és megszilárdítsák a hatalmat. Ugyanez igaz a „forradalmi tömegből” képzett átmenetre is. Ferguson maga is hozza a példákat, így a „fasiszta mozgalmakat” és a bolsevik forradalmat. A hierarchikus rend döbbenetesen gyors lebomlásánál pedig kulcsszó a „látszólag” merev – a szétbomláshoz az kell, hogy már kellően meggyengült legyen, akár oly módon is, hogy elegendően nagy belső erők érdekeltek a lebontásában. Alighanem ilyesmi mehetett végbe a Szovjetunió elbontásában is.

„Az utolsó fogalmi kihívás – és a történész számára a legfontosabb –, hogy végiggondoljuk, hogyan érintkeznek egymással a különböző hálózatok. John Padgett politológus és társszerzői egy biokémiai analógiát állítottak fel, és azt mondták, hogy az *intézményi innováció és invenció a hálózatok közötti kölcsönhatás eredményeként jön létre, melynek három alapvető fajtája létezik: 'transzponálás', 'refunkcionalitás' és 'katalízis'.* Önmagában egy rugalmas közösségi háló hajlamos ellenállni a létrehozásának szabályait és kommunikációs protokollját érintő változásoknak. Innováció és invenció akkor jönnek létre, amikor egy közösségi háló és annak mintái az egyik összefüggésből áthelyeződnek egy másikba, ahol új funkciót nyernek." – Itt mintha némi egyszerűsítést látnánk. Hálózatok találkozásának, netán ütközésének kataklizmájából valóban születhetnek „invenciók” és „innovációk”, ám e két kategória logikai sorrendje fordított, és az „invenciók” kicsiny hányadából lesz innováció, s az is rendszerint hosszú, küzdelmes úton, sok tényező bevonásával.

„Majd látni fogjuk, Padgett ennek a megállapításnak a segítségével magyarázza el a Mediciek idején lezajlott firenzei gazdasági és társadalmi változásokat, amikor a banki partneri kapcsolatok összeolvadtak a várospolitikával. A tétel azonban nyilvánvalóan általánosabb alkalmazásra is megfelel. *A hálózatok nem csupán az új gondolatok továbbítási mechanizmusa szempontjából fontosak, hanem az új gondolatok forrásaiként is.* Nem minden hálózat fogja előmozdítani a változást, ellenkezőleg, egyes sűrű és klaszterképzésre hajlamos hálózatok inkább gátolják azt. Az újdonságot azonban leginkább a különböző hálózatok érintkezési pontjainál kell keresni. (Hiszen leginkább azok kölcsönhatásainál, ütközéseinél zökkennek ki a hálózatokban lévő, működő dolgok és szereplők a megszokott kerékvágás-

ból, s mutatnak a hálózatok, illetve azok elemei egymásnak új mintákat – Osman P.) A kérdés az, vajon milyen a természete *az ilyen találkozási pontnak*. A hálózatok találkozhatnak és összeolvadhatnak szívélyes módon, de támadást is intézhetnek egymás ellen. Az ilyen versengések kimeneti eredményét a rivális hálózatok egymáshoz viszonyított ereje és gyöngesége fogja meghatározni. Mennyire alkalmazkodók és rugalmasak? Mennyire sebezhetőek egy bomlasztó ragály esetén? Mennyire támaszkodnak egy vagy több 'szupercsomópontra', és melyikük pusztulása vagy foglyul ejtése csökkentené jelentősen az egész hálózat stabilitását? Barabási és kollégái támadásokat szimuláltak a skálafüggetlen hálózatok ellen, és azt találták, hogy képesek megakadályozni egy jelentős csomóponthalmaz vagy akár egy főbb csomópont elvesztését is. Ha azonban egyszerre intéztek támadást több központi csomópont ellen, akkor képesek voltak az egész hálózatot szétzilálni. Még ennél is drámaibb, hogy egy skálafüggetlen hálózat könnyedén áldozatul esik egy ragályos csomópontgyilkos vírusnak."

Az idevágó további fejtegetésből még két elemet emelünk itt ki.

„A hálózatok lehetnek spontán módon kreatívak, de nem rendelkeznek stratégiával.” Ez erősen megkérdőjelezhetőnek tűnik, legalábbis a legmodernebb kommunikációra támaszkodók tekintetében. Tény, hogy ha nincs vezérlőközpont, nehéz stratégiát érvényre juttatni egy szélesen eloszló, diffúz hálózatban. Az első igen látványos példa arra, hogy ez mégis lehetséges, valószínűleg Barack Obama győztes kampánya volt, ahol a stratégiai és taktikai szervezés és az azonnali mozgósítások jelentős részét „talajszinten”, a közösségi média útján végezték. Ehhez természetesen elengedhetetlen volt, hogy gyakorlatilag korlátlanul tudtak azonnali üzeneteket küldeni. Ferguson pedig fejezetet szentel a Trump megválasztásához vezető kampánynak is a közösségi hálón.

„Mindössze egy tekintetben van valódi konszenzus: igen kevés futuroológus jósol nagy jövőt a bevett hierarchiáknak, különösen a hagyományos politikai elitnek vagy a régóta működő nagyvállalatoknak.” A tudományra mondják, hogy az új eszmék, ismeretek leginkább csak akkor tudnak felemelkedni, ha a régiek képviselői kihalnak. Nagyjából igaz lehet ez a politikai elit és a nagyvállalati vezetés alkalmazkodási hajlandóságára/képességére is, azonban egy döntő különbséggel: a politikában általában nehéz végrehajtani egy elitcserét – hacsak nem egy nagy felfordulás révén –, a nagyvállalatoknál viszont ez jóval könnyebb lehet.

„Hét alaptétel: A történész számára a hálózatelmélet alapvető tételei fontos tényekre engednek következtetni. A következőkben hét pontban próbálom összefoglalni ezeket. (Az idézetek csak kivonatosak – Osman P.)

1. *Egyetlen ember sem elszigetelt.* Ha az egyénekre úgy tekintünk, mint egy hálózat csomópontjaira, a többi csomóponthoz fűződő kapcsolataikon keresztül értelmezhetjük őket. Nem minden csomópont egyenlő. Amint majd látni fogjuk, fontos, bár többnyire mellőzött jellemzője egy egyén történelmi jelentőségének az, hogy mennyiben tekinthető hálózati hídnak.

2. A homofília következtében *a közösségi hálókat részben úgy értelmezhetjük, hogy a hasonlók vonzzák a hasonlókat*. Nem mindig egyértelmű azonban, hogy az emberek mely közös jellemző vagy preferencia miatt hoznak létre egy adott csoportot. Ráadásul *tisztában kell lennünk a hálózaton belüli kapcsolatok természetével*.

3. *A gyöngye szálak erősek*. Az is számít, hogy milyen sűrű egy hálózat, és mennyire kapcsolódik más klaszterekhez, még akkor is, ha csak néhány gyöngye szálon keresztül. Talán egy nagyobb hálózat tagja? Léteznek 'hálózat idegenek', olyan csomópontok, amelyek teljességgel kiszakadnak a többi közül? Vannak olyan brókerek, akik hálózatban lévő szerkezeti lyukak kihasználására törekszenek? Vajon hordoz a hálózat 'kisvilágjegyeket', és ha igen, mennyire kicsi az a világ (azaz hány lépés távolság van a csomópontok között)? Mennyire moduláris a hálózat szerkezete?

4. *A szerkezet meghatározza a terjedési sebességet*. A legkevésbé terjednek gyorsan egy hierarchikus, föntről lefelé szerveződő hálózatban, ahol a vízszintes, egyenrangú kapcsolatok tiltottak.

5. *A hálózatok soha nem alszanak*. A hálózatok dinamikusak, nem statikusak. Akár véletlenszerűek, akár skálafüggetlenek, időnként átalakuláson mennek keresztül, és összetett adaptív rendszerekké válnak megújuló jellemzőkkel. *Igen kis változások – mindössze néhány él hozzáadása – is radikálisan megváltoztathatják a hálózat viselkedésmódját*. (Főleg, ha a kérdéses élek a hálózat addig egymástól részben-egészben elszigetelt részeit kötik össze. Így hozhatnak létre kisvilágjegyeket is – Osman P.)

6. *A hálózatok hálózatosodnak*. Amikor a hálózatok kapcsolatba lépnek egymással, az eredmény: innováció és invenció. Amikor egy hálózat szétzilál egy megcsontosodott hierarchiát, lélegzetelállító sebességgel képes megdönteni azt. Amikor azonban egy hierarchia támad egy törekeny hálózatra, a hálózat is összeomolhat. (Ahogy arra fentebb már utaltunk, a „lélegzetelállító” sebesség sem igazán a „megcsontosodott” hierarchia megdöntésére jellemző, sokkal inkább a már túlságosan is kifáradtra vagy elkorhadtra. Ami pedig magát a hálózatok kapcsolódását illeti, az elsődleges következmény a gyakorlatban a legtöbbször az ütközés – melyik kerekedik a másik fölé –, illetve a kisebb-nagyobb kooperáció, vagy a kettő valamilyen dinamikus elegye – Osman P.)

7. *A gazdagok tovább gazdagodnak. A preferenciális kapcsolatoknak köszönhetően a legtöbb közösségi hálózat alapvetően egyenlőségellenes.* – A már említett Máté-hatás.

Most van helye a captatio benevolentiae-nak: az olvasó jóindulatát és megértését kérünk: bemutattuk – amennyire idefért – az elemzés elvi keretét, számos megfontolását, és ezek néhány különösen izgalmas részletét, kérdését. Annak élvezetes megismerését viszont, miként alkalmazza ezt Ferguson a hatalom működésének gyakorlatára (reduction to practice), megállapításai sok izgalmas vagy épp pikáns részletével meghagyjuk az érdeklődőknek. Ehhez már csak *a tartalomjegyzék sokatmondó – párszor sejtelmes– címeivel mutatjuk be a további mondandó ívét*.

Császárok és felfedezők – benne, egyebek közt: A hierarchia rövid története / A hálózatok első korszaka / A reneszánsz alku művészete / Felfedezők / Pizarro és az inkák / Amikor Gutenberg találkozott Lutherrel

Levelek és páholyok: A reformáció gazdasági hatásai / Kereskedelmi ötletek / A felvilágosodás hálózata / A forradalom hálózata

A hierarchia helyreállítása: Vörös és fekete / A tömegtől a zsarnokságig / A rend helyreállítása / A Szász–Coburg–Gothai-ház / A Rothschild-ház / Ipari hálózatok / A pentarchiától a hegemoniáig

A kerekasztal lovagjai. Egy birodalmi sors / Birodalom / A Tajping-felkelés / „A kínaiaknak távoznuk kell” / A Dél-afrikai Unió / Apostolok / Armageddon

Járványok és patkányfogók (utóbbi utalás a hamelnire, „prototípusként” is): Zöld köpönyeg / A járvány / A Führer-elv / Az „arany internacionálé” bukása / A cambridge-i ötösfogat / Futó találkozás / Ella a javítóintézetben (hogyan még rejtelmesebb legyen: Ella Fitzgerald szerepel a címben)

Akié a dzsungel: A hosszú béke / A tábornok (különtség és eredetiség az új hadviselésben) / A komplexitás válsága / Henry Kissinger hatalmi hálózata / Úton a völgybe / A szovjet birodalom bukása / A davosi ember diadala / Kifosztani a Bank of Englandet (egynémely állítása talán kissé részrehajló)

Bábeli könyvtár: 2001. szeptember 11. / 2008. szeptember 15. (a Lehman Brothers csődje) / Az adminisztratív állam / Web 2.0 / Kettészakadás / A kitweetelt forradalom / 2016. november 9.

Konklúzió: Szembenézni Kibériával: Metropolis / Hálózatkimaradások / FANG, BAT és EU / A tér és a Trump-torony

Utószó zárómondata: „[a]melyben élünk, az továbbra is a terek és tornyok világa.” S mert a hatalmi törekvések aligha halnak ki, amíg tudatos szereplők lesznek, ez bizonyára mindig így is marad.

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

MOBILE APPLICATION AND WHAT BEHIND IS – IP RIGHTS RELATED TO THE APPLICATIONS – PART I

Evelin Erzsébet Béres

In recent years, mobile applications or mobile apps have become an integral part of our everyday lives. The mobile apps market is fast-growing, as thousands of new mobile apps are released every month, enhancing the existing millions of mobile apps that are available on the App Store and on Google Play. The mobile app industry is one of the most competitive industries; however, a unique idea is not enough to make an app visible. This publication is intended to give an overview of how to shine out with a conscious intellectual property (IP) strategy. The first part of the publication covers the copyright perspective: in the context of mobile apps the software, graphical user interface (GUI), images, fonts, menus, figures could be protected by copyright. Interesting topic, which also worth examining is the sui generis database protection of mobile apps.

BUT WHO GUARDS THE GUARDS? THE FILTERING MECHANISM OF THE CDSM DIRECTIVE AND THE FREEDOM OF OPINION

Dr Róbert Baranyi

Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC (hereinafter: CDSM directive) have disrupted the liability regime for content sharing providers in several respects. Article 17 of the CDSM Directive has also proved to be such a contradictory provision, in relation to which the study analyzes how the automated filtering tools introduced as a result of the direct liability of content sharing providers in the absence of user licences restricts freedom of expression. The study extensively examines EU case law, the liability regime of content sharing service providers, and provides an in-depth analysis of automated content recognition tools and their limitations.

THE LATEST ISSUE OF COMMUNICATION WORKS TO THE PUBLIC IN LIGHT
OF THE JUDGEMENT OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE IN THE CASE VG
BILD-KUNST VERSUS STIFTUNG PREUSSISCHER KULTURBESITZ

Zsigmond Ferge

Where the copyright holder has adopted or imposed measures to restrict framing, the embedding of a work in a website page of a third party, by means of that technique, constitutes making available that work to a new public. That communication to the public must, consequently, be authorized by the copyright holder. A copyright holder may not limit his or her consent to framing by means other than effective technological measures. In the absence of such measures, it might prove difficult to ascertain whether that right holder intended to oppose the framing of his or her works.